

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

SAYI

52

YIL/YEAR

2023

CİLT/VOLUME

20

SAYI/ISSUE

52

e-ISSN:2791-7789

e-ISSN:2791-7789

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Hatay Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute

Yıl/Year: 2023 ♦ Cilt/Volume: 20 ♦ Sayı/Issue: 52 ♦ e-ISSN: 2791-7789

Hatay

**HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

**Hatay Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute**

Yıl/Year: 2023 ♦ Cilt/Volume: 20 ♦ Sayı/Issue: 52 ♦ e-ISSN: 2791-7789

Sahibi / Owner:

(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Adına)
(On Behalf of Hatay Mustafa Kemal University)
Prof. Dr. Veysel EREN
Rektör / Rector

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief:

Doç. Dr. Sinan ERDOĞAN

Editörler / Editors:

Doç. Dr. Üyesi Sacit UĞUZ

Alan Editörleri / Section Editors:

Prof. Dr. Ünal ARSLAN – Prof. Dr. Seyfettin ARTAN
Prof. Dr. Özey KARADAĞ - Doç. Dr. Metin REYHANOĞLU
Doç. Dr. Orçun BOZKURT – Doç. Dr. Özgür ULUBEY
Doç. Dr. Serpil KIR – Doç. Dr. İdris KAYA
Doç. Dr. Zübeyde YARAŞ – Dr. Öğr. Üyesi Sezai DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Beyazıt SÖYLEMEZ – Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Burak TÜRKYILMAZ

Dil Editörleri

Doç. Dr. Alim Koray CENGİZ (İngilizce & Sosyal ve Kültürel Antropoloji)
Dr. Öğr. Üyesi Burcu TURHAN (İngilizce Eğitimi)

Yazı ve Redaksiyon Kurulu / Proofreading Board:

Arş. Gör. Gökhan ŞÖHRETLİ

Kapak Tasarımı / Cover Design:

Arş. Gör. Kaan KAYA

Dergi Yazışma Adresi / Correspondence Address:

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Tayfur Sökmen Kampüsü Antakya/ HATAY Tel: 0326 2455812
Faks: 0326 245 58 11 e-posta: mkusbed@gmail.com

Baskı-Hazırlık:

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

**HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

**Hatay Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute**

Yıl/Year: 2023 ♦ Cilt/Volume: 20 ♦ Sayı/Issue: 52 ♦ e-ISSN: 2791-7789

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli, bilimsel bir dergidir. Yayımlanan yazıların her türlü hukuki ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Derginin her hakkı saklıdır. Dergide yayımlanan yazılar kaynak gösterilmeksizin kullanılamaz.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Hasan KAYA	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol AKGÜN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Nicholas APERGIS	Northumbria Üniversitesi, İngiltere
Prof. Dr. Seyfettin ARTAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Celal Tayyar UĞURLU	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Bilginer ONAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU	Erzurum Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Besim ÖZCAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat CERECİ	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Sevgi ÇIKRIKÇI	Duisburg-Essen Üniversitesi, Almanya
Prof. Dr. Orhan OĞUZ	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel EREN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Osman AKANDERE	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin GÜFTÂ	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Şaban ORTAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Bilginer ONAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur SOYTAŞ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsün Leylâ UZUN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Özey KARADAĞ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent ARI	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Sawsan AGA KASSAB	Lübnan Üniversitesi, Lübnan
Doç. Dr. Tarig Mohamed Nour	Hartum Üniversitesi, Sudan
Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU	Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Firuz FEVZİ	Kabil Devlet Üniversitesi, Afganistan
Dr. Gazi Salah UDDIN	Linköping Üniversitesi, İsveç

52. SAYININ HAKEMLERİ (İsim sıralı liste)

Ahmet DEMİRTAŞ	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Ahmet EVİS	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Ayşe Gül ÇETİN	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Bilge BAKIR AYGAR	Mersin Üniversitesi
Binaz BOZKUR	Mersin Üniversitesi
Burhan ÇAPRI	Mersin Üniversitesi
Cansu BİRİN ATILGAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Ebru ALPARSLAN	Erciyes Üniversitesi
Ferda ATLI	İnönü Üniversitesi
İdris KAYA	Gaziantep Üniversitesi
İsa KALAYCI	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Jale ÖZTÜRK	Emekli Öğretim Üyesi
Mehmet Ferhat SÖNMEZ	Dicle Üniversitesi
Mustafa KARADENİZ	Batman Üniversitesi
Nadire KARADEMİR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Niyazi AYHAN	Kırgızistan Türkiye-Manas Üniversitesi
Nusret ALGAN	Mersin Üniversitesi
Orhan OĞUZ	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Öner ÇELİKKALELİ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Pir Murat SIVRI	Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Şerife BİLİNİR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Zöhre AKYOL	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri öncesi toplanma alanlarının coğrafi analizi: Antakya ve çevresi	132
<i>Geographical Analysis of Assembly Areas Before 06 February 2023 Kahramanmaraş Earthquakes: Antakya and Its Surroundings</i>	
Tülay ÖCAL, Abdullah YILDIZ	
Osmanlı'dan Cumhuriyete Yansımalar: İzmir'de Üçüncü Kuşak Girit Göçmenleri	158
<i>Reflections From the Ottoman to The Republic: Third Generation Creti Immigrants in Izmir</i>	
Berrin BAYBURT	
Ayla Kutlu'nun "Asi... Asi" Adlı Romanında Mitik Söylem-II: Dikey Boyutun Sembolleri	172
<i>The Mythical Discourse in Ayla Kutlu's Novel "Asi... Asi" -II: Symbols of Vertical Dimension</i>	
Sema ÖZHER KOÇ	
Kırmızı Zaman Romanında Oyunlaşan Kurgusal Yapı	188
<i>The Gamified Fictional Structure in the Novel Kırmızı Zaman</i>	
Ahmet EVİS	
Cumhuriyet Döneminin İlk Seramik Sanatçıları	202
<i>The First Ceramic Artists of the Republican Period</i>	
Semiha ATABEY	
Türkçe Sözlük'teki Basit ve Türemiş Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması	218
<i>The Comparison of Simple and Derivative Verbs in the Turkish Dictionary with Compound Verbs in the Scanning Dictionary</i>	
Yasemin ÇELİK	
Akademik Yazma Alanındaki Makalelerde Kullanılan Anahtar Sözcüklerin Başlık ve Özetle Eşleşmelerinin Sistemik İncelenmesi	231
<i>A Systematic Investigation of the Matching of Keywords with the Title and Abstract Used in Articles in the Field of Academic Writing</i>	
Mustafa Onur KAN, Abdurrahman Yiğit GEBEN, Selim ONAY	

Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü	243
<i>The Moderation Role of Cognitive Self-Regulation Skills in the Effect of Academic Efficacy Belief on Test Anxiety in University Students</i>	
Öner ÇELİKKALELİ & Gülay ÖZSOY ÇİÇEK	
Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik Belirtiler ve Öz-Yeterlik İnançlar	265
<i>Psychological Symptoms and Self-Efficacy Beliefs in University Students</i>	
Burhan ÇAPRI	
Post-Truth Çağda Artırılmış Bolluk Hayali ve Artırılmış Yokluk Gerçeği	282
<i>The Dream of Increased Abundance and the Reality of Increased Poverty in the Post-Truth Age</i>	
Türker ELİTAŞ & Serpil KIR ELİTAŞ	
Dijital Pazarlama ve E-Ticaret Aracı Olarak Arama Motorları ve Google Algoritmaları	295
<i>As a Digital Marketing and E-Commerce Tool Search Engines and Google Algorithms</i>	
Akın AY & Serhat BEKAR & Bilge ÇAĞLA DEMİR	
Dergi Yayın ve Yazım İlkeleri	318

**06 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ ÖNCESİ TOPLANMA ALANLARININ COĞRAFI
ANALİZİ: ANTAKYA VE ÇEVRESİ ***

Tülay ÖCAL

Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye
tulayocal5101@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-4176-1554

Abdullah YILDIZ

Hatay, Türkiye
enverminenver@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-0957-7653

Makale Geliş Tarihi: 13/11/2023

Makale Kabul Tarihi: 24/11/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Öcal, T. & Yıldız, A. (2023). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri öncesi toplanma alanlarının coğrafi analizi: Antakya ve çevresi. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 132-157.

Öz

Akdeniz-Himalaya Deprem Kuşağı üzerinde yer alan Türkiye'nin şehir yerleşimlerinin büyük bir kısmı deprem riski altındadır. Jeomorfolojik unsurların sınırlandığı ve depremlerin yıkıcı etkisinin var olduğu şehirlerimizden biri olan Hatay şehri ve merkez ilçesi Antakya'dır.

Şehrin deprem öncesi 20-30 yılda yaşadığı kentsel gelişim sürecinde kent merkezinde bulunan toplanma alanları olan açık-yeşil alanlar, spor alanları, resmi kurum yerlerinin niteliksel ve niceliksel olarak analiz edilmesi planlanmıştır. Antakya İl Afet Müdahale Planında belirtilen bu mekanların, şehir coğrafyası perspektifinde uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için Antakya ve çevresindeki nüfus yoğunluğu, Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanılarak toplanma alanlarının analizlerinin yapılması amacımızdır.

Çalışma alanında nitel yöntemlerden arazi çalışmasında gezi-gözlem afet sonrası toplanma alanlarının tespiti ve mevcut toplanma alanlarının analizi için Eğitim Durumu, Fay Hattı ve Sakınım Mesafeleri, Ulaşım Ağları Analizi, Köprü Durumu, Nüfus kriterleri açısından değerlendirilmesi, Heyelan/kaya düşmesi, Akarsulara yakınlık analizi, Litoloji özellikleri kriter olarak belirlenmiştir. Hatay İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü'nden temin edilen ilk toplanma alanları, Coğrafi Bilgi Sistemlerine aktararak, mekânsal ve istatistiksel analizler yapılmış ve tematik haritalara dönüştürülmüştür.

* - Bu makale "06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Öncesi ve Sonrası Toplanma Alanlarının Coğrafi Analizi ve Deprem Park Önerisi: Antakya ve Çevresi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

- Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

Bu toplanma alanlarının analizleri sonucu şehir nüfusuna alan olarak yetmediği gibi diğer fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri açısından yetersiz olduğu saptanmıştır. Bu tespitlerimiz 06 Şubat 2023 depremleri sonrasında yaşanan faciada ortaya koymuştur. Gelecekte şehrin kuruluşunda buralar planlanırken nüfus yapısı ve arazi şartları göz önünde bulundurularak deprem sonrası toplanma alanları yeniden tasarlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Şehirlerde Depremsellik, Deprem Sonrası Toplanma Alanları, Toplanma Alanlarının CBS Analizi.

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF ASSEMBLY AREAS BEFORE 06 FEBRUARY 2023 KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKES: ANTAKYA AND ITS SURROUNDINGS

Abstract

A significant portion of Turkey's urban settlements, situated along the Mediterranean-Himalayan Seismic Belt, faces the risk of earthquakes. One of the cities where geomorphological factors limit and earthquakes exert destructive effects is Antakya.

In this study, the open-green space sports facilities, and official institution locations in the city center, which serve as gathering spaces, are planned to be qualitatively and quantitatively analyzed during the urban development process of the last 20-30 years before earthquakes. The objective is to evaluate the feasibility of these spaces specified in the Antakya Provincial Disaster Intervention Plan from the perspective of urban geography. To achieve this, the adequacy of post-earthquake gathering areas concerning population density in Antakya and its surroundings has been analyzed using Geographic Information System.

Qualitative methods, including fieldwork using the survey-observation technique, were employed in the study area for the identification of post-disaster gathering areas and the analysis of existing ones. Criteria such as Slope Condition, Fault Line and Setback Distances, Transportation Network Analysis, Bridge Condition, Evaluation in terms of Population, Landslide/Rockfall, Proximity to Rivers, and Lithology characteristics were determined. Initial gathering areas obtained from the Hatay Provincial Disaster and Emergency Management Directorate were transferred to Geographic Information Systems, and spatial and statistical analyses were conducted converting them into thematic maps.

The analysis of these gathering areas revealed their inadequacy both in terms of area for the city's population and other physical and human geography characteristics. The accuracy of these findings became evident in the aftermath of the earthquakes on February 6, 2023. In future city reconstruction and planning efforts, population structure and land conditions and post-earthquake gathering areas should be redesigned.

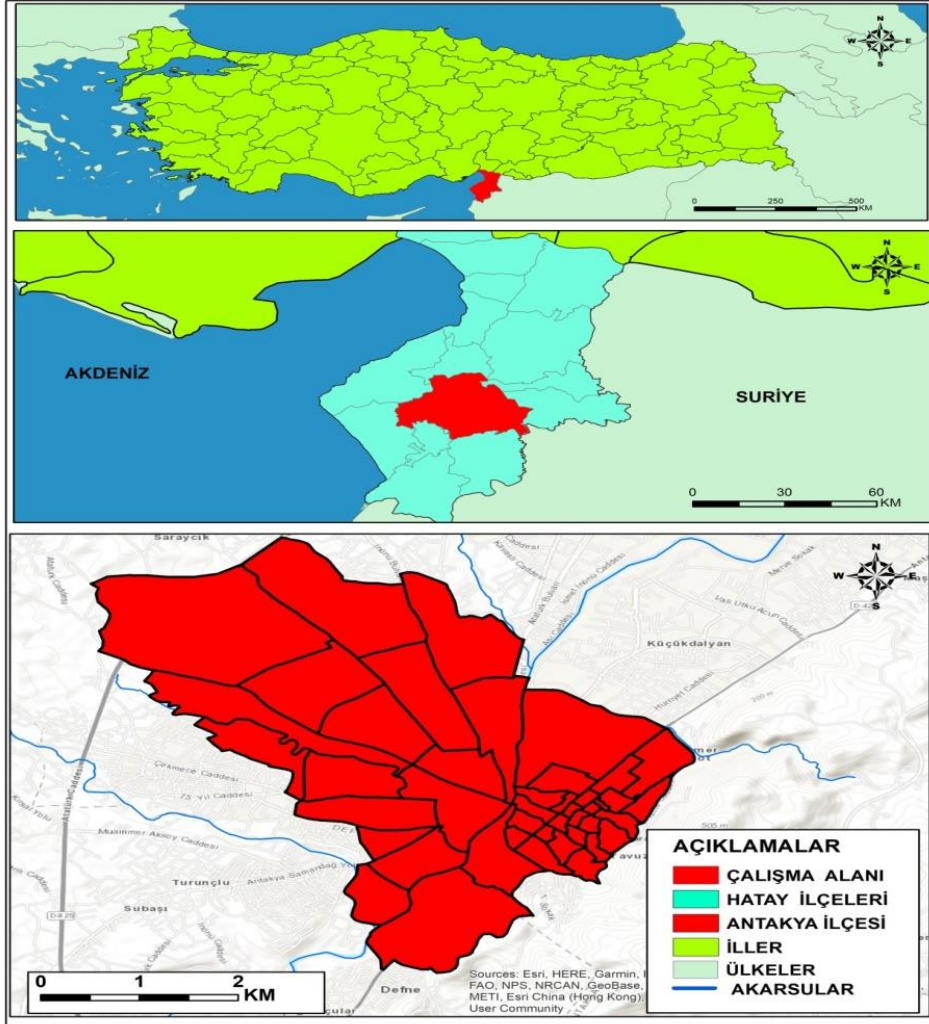
Keywords: *Seismicity in Cities, Post-Earthquake Gathering Areas, CBS Analysis of gathering Areas.*

Giriş

Dünyanın varoluşundan itibaren bugüne kadar geçen sürede, yeryüzünde doğal olaylar görülmüştür ve görülmeye devam edecektir. Bu doğa olaylarından olan depremler yer kabuğunda meydana gelirken yeryüzündeki birçok yerleşmelere de zarar vermiştir. Depremler, tektonizmanın harekete geçmesiyle oluşurken, dünyanın muhtelif bölgelerinde deprem

06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Öncesi Toplanma Alanlarının Coğrafi Analizi:
Antakya ve Çevresi

kuşakları oluşturmaktadır. Akdeniz-Himalaya Deprem Kuşağı üzerinde yer alan Türkiye'nin şehir yerleşimlerinin büyük bir kısmı deprem riski altındadır. Doğu Anadolu Fay Kuşağı ile Kuzey Anadolu Fay Kuşağı üzerinde bulunan yerleşmeler, kurulduğu günden itibaren varlıklarını sürdürmekte ve gelişmeye devam etmektedirler. Yeryüzünde hareketli ve canlı bir yapıya sahip olan şehirler, insanların barınma ihtiyacından kaynaklanan ve zaman içinde bu ihtiyaçlara göre değişen yerleşme dokuları haline gelmişlerdir. Çoğu zaman şehirler, karşılaştıkları doğal ve beşeri faktörlerden dolayı yer değiştirmek veya genişlemek mecburiyetinde kalmışlardır. İnsanların cazibe merkezi olarak gördüğü şehirler, sosyal, kültürel ve ekonomik avantajlar sunmaktadır. Ancak deprem felaketleriyle yıkılan veya yer değiştiren şehirlerde yerleşme tarihinde yer almaktadır. Jeomorfolojik unsurların sınırlandığı ve depremlerin yıkıcı etkisinin var olduğu kadim şehirlerden biri olan Antakya, Türkiye'nin güneyinde Akdeniz Bölgesi'nin sınır şehri olarak Adana bölümünün doğusunda, Hatay İl'inin merkez ilçesidir (Şekil 1).

Şekil 1. Antakya ve Çevresi Lokasyon Haritası

Çalışmamız Antakya ve çevresinde deprem sonrası toplanma alanlarını kapsamaktadır. Antakya ve çevresinde yerleşim yerleri içerisinde yoğun yapılaşmanın arasında kalan yeşil

alanların ve toplanma alanlarının çok az olması, deprem sonrasında insanların sorunlar yaşamamasına neden olmaktadır. Nitekim 1. Derece deprem bölgesinde yer alan Antakya'da 06 Şubat 2023 tarihinde saat 04.17'de 7,7 (Mw) büyüklüğünde Pazarcık merkezli meydana gelen depremin ardından 9 saat arayla 13.24'te 7,6 (Mw) büyüklüğünde Elbistan merkezli ikinci bir deprem meydana gelmiştir. 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleriyle Antakya ve çevresinde yerleşim birimleri üzerinde, deprem esnasında ve sonrasında yaşanabilecek olumsuzluklar gözler önüne serilmiştir. Yaşanan deprem sonrası toplanma alanlarının yetersizliği nedeniyle hayatta kalan nüfusun büyük bir kısmı Türkiye genelindeki şehirlere dağılmıştır. Bu şehirlerde uzun süre kalmışlardır. Şehir halkının bir kısmı Antakya ve çevresindeki ağır yıkımdan dolayı hala farklı şehirlerde yaşamaktadır.

1.1. Amacı ve Önemi

Antakya'nın deprem öncesi 20-30 yılda yaşadığı kentsel gelişim sürecinde kent merkezinde bulunan toplanma alanları olan açık-yeşil alanlar, spor alanları, resmi kurum yerlerinin niteliksel ve niceliksel olarak analiz edilmesi bir sorumluluktur. Araştırmada İl Afet Müdahale Planında belirtilen bu mekanların, şehir coğrafyası perspektifinde uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için Antakya ve çevresindeki nüfus yoğunluğu, Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanılarak toplanma alanlarının analizlerinin yapılması hedeflenmiştir.

Kentlerimizde afet öncesi ve sonrasında yapılacaklar, planlama ve mevzuat içerisinde yeteri kadar yer bulamamıştır. Afet sırasında şehirde yaşayan insanların ilk toplanma alanlarına ve afet sonrasında geçici barınma alanlarına ulaşması için stratejiler üretilmelidir. Bu planlama stratejilerini ele alırken yerleşim yerlerinin belirlenmesinde kullanılan temel faktörler olan arazinin jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri ile beşeri ve ekonomik unsurların dikkate alınması son derece önemlidir.

Çalışmada, deprem sonrası ilkyardımın sağlanması ve diğer yardım hizmetlerinin dağıtımını, toplanma alanlarının yeterli olmasına bağlıdır. Bu durum özellikle afetzedelerin gündelik hayatın akışına hızlı bir şekilde dönmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

1.2.Yöntem ve Veri Toplama

Çalışma alanında nitel yöntemlerden arazi çalışmasında gezi-gözlem yaparak afet sonrası toplanma alanlarının tespiti ve mevcut toplanma alanlarının analizi için şu kriterler belirlenmiştir:

- Mevcut Arazi Kullanım Türü,
- Eğim Durumu,
- Fay Hattı ve Sakınım Mesafeleri,
- Ulaşım Ağları Analizi,
- Köprü Durumu,
- Nüfus kriterleri açısından değerlendirilmesi
- Heyelan/kaya düşmesi,
- Akarsulara yakınlık analizi,
- Litoloji özellikleri.

Hatay İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü'nden temin edilen ilk toplanma alanları, Coğrafi Bilgi Sistemlerine aktarılarak, mekânsal ve istatistiksel analizler yapılmış ve tematik haritalara

dönüştürülmüştür. Bu haritalar aracılığıyla yapılan arazi çalışmaları, toplanma alanlarının belirlenmesi noktasında belirleyici olmuştur. Antakya şehir merkezinde yer alan, Antakya Belediyesi imar sınırı ile yakın çevresinde bulunan 44 mahallenin yanı sıra ayrıca, idari olarak ayrılmış ancak fiziki olarak Antakya şehir merkezine bitişik durumda bulunan, Defne ilçesine bağlı 4 mahalle de çalışma kapsamına dahil edilmiştir. İnceleme alanına dahil edilen bu mahallelerde, AFAD'ın belirlemiş olduğu 45 adet toplanma alanı tespit edilmiştir. Bu 45 adet afet sonrası ilk toplanma alanının Coğrafi Bilgi Sistemi tabanlı mekânsal planlama ve yönetiminde kullanılan karar verme yöntemleriyle birlikte yakınlık analizleri, çakıştırma analizleri, mekânsal analizler yapılarak belirlenen kriterler uygunluk seviyesine göre sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmalar yapıldıktan sonra haritalar birleştirilmiştir.

CBS aracılığıyla niteliksel ve niceliksel olarak incelenen ve mevcut durum analizi yapılan toplanma alanları şehir coğrafyası kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışma sahasında yer alan toplanma alanlarının kapasiteleri hesaplanırken mevcut mahalle nüfusları ile etki sahası içerisinde bulunan nüfus sayıları kullanılarak yeterlilikleri sorgulanmıştır.

Çalışma kapsamında; Hatay Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden arazi kullanım haritası temin edilerek şehir içi arazi kullanım haritaları çizilmiştir. Hatay Afet ve Acil Durum İl Müdürlüğü ve İl Jandarma Komutanlığı'ndan Antakya ve çevresinde yer alan mevcut toplanma alanları koordinatları alınmış ve ArcMap yazılımı kullanılarak yeniden çizilmiştir. Ayrıca Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nden çalışma sahasına ait morfoloji ve topooloji haritalarının altlıkları alınarak çizimler yapılmıştır. Antakya ve çevresine ait nüfus verilerine TÜİK'ten ulaşılmış ve bu veriler haritalarda girdi olarak kullanılmıştır. Türkiye Diri Fay Haritası ve Fay Hatları haritaları, Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü'nden temin edilerek ilgili haritalarla entegre edilmiştir.

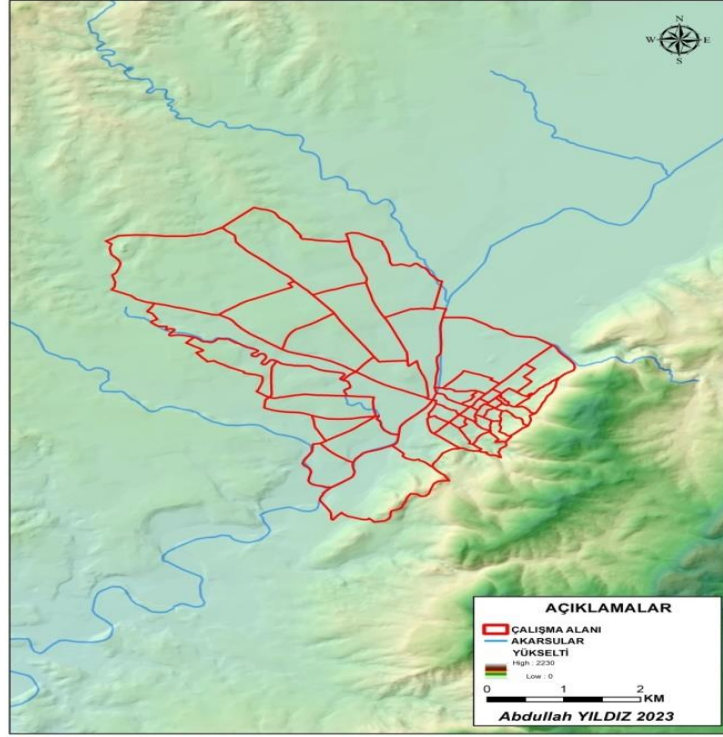
1.3.Uygulama ve Verilerin Analizi

- Toplanma alanlarının belirlenmesi doğrultusunda seçilen kriterlerle birlikte fiziksel özellikler olan topografya ve açık alan durumu değerlendirilmiştir.
- Araştırma sonucu tespit edilen veriler kurum ve kuruluşlardan temin edilmiştir.
- Farklı kurum ve kuruluşlardan elde edilen veriler ArcMap yazılımı kullanılarak düzenlenmiştir.
- Hatay İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü'nün belirlediği ilk toplanma alanları veri tabanına eklenmiştir.
- Hatay Valiliği, Afet ve Acil Durum İl Müdürlüğü'nden temin edilen mevcut ilk toplanma alanları olarak belirlenen alanların hizmet verecekleri bölgeler belirlenerek, toplanma alanlarının yeterliliği analiz edilmiştir.
- İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü'nden temin edilen mevcut ilk toplanma alanlarına ilişkin kriterler uygulanmıştır.
- Mahalle nüfusunun ihtiyaç duyduğu toplanma alanının büyüklüğü ortaya koyulmuştur.
- Mahallede bulunan toplanma alanı ile nüfusun karşılaştırılması yapılmıştır.

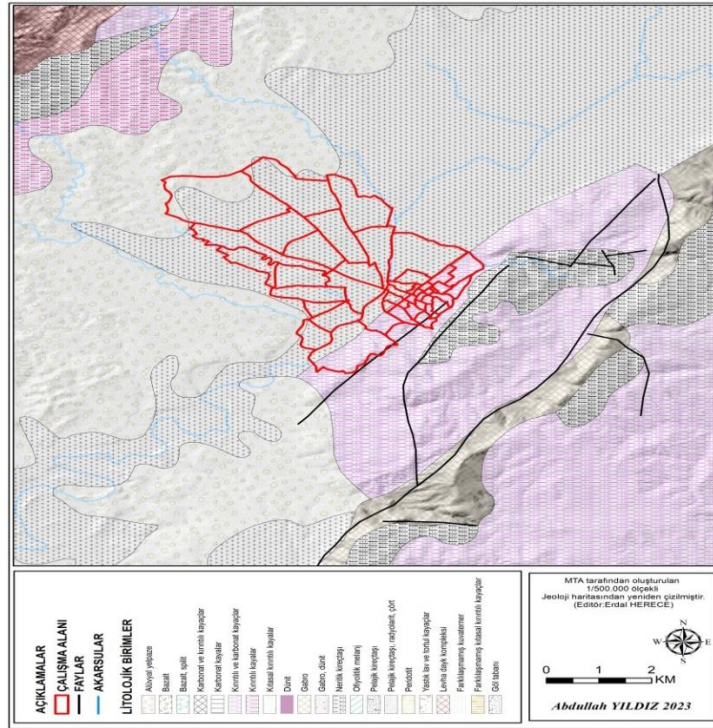
2.Antakya ve Çevresinin Coğrafi Özellikleri

Antakya ve çevresindeki şehir yerleşmesini kısıtlayan en önemli unsurlar yeryüzü şekilleridir. Antakya-Maraş grabeni oluşuna yerleşen şehrin kuzeydoğusunda Habib-i Neccar Dağları,

kuzeybatısında Amanos Dağları uzanmaktadır. Asi Nehri'nin etrafında ve Amik Ovası'na doğru alüvyal zeminler üzerinde gelişen yerleşmeler depremde en zayıf alanları oluşturmaktadır (Şekil 2) (Şekil 3).

Şekil 2. Çalışma alanının topografya haritası

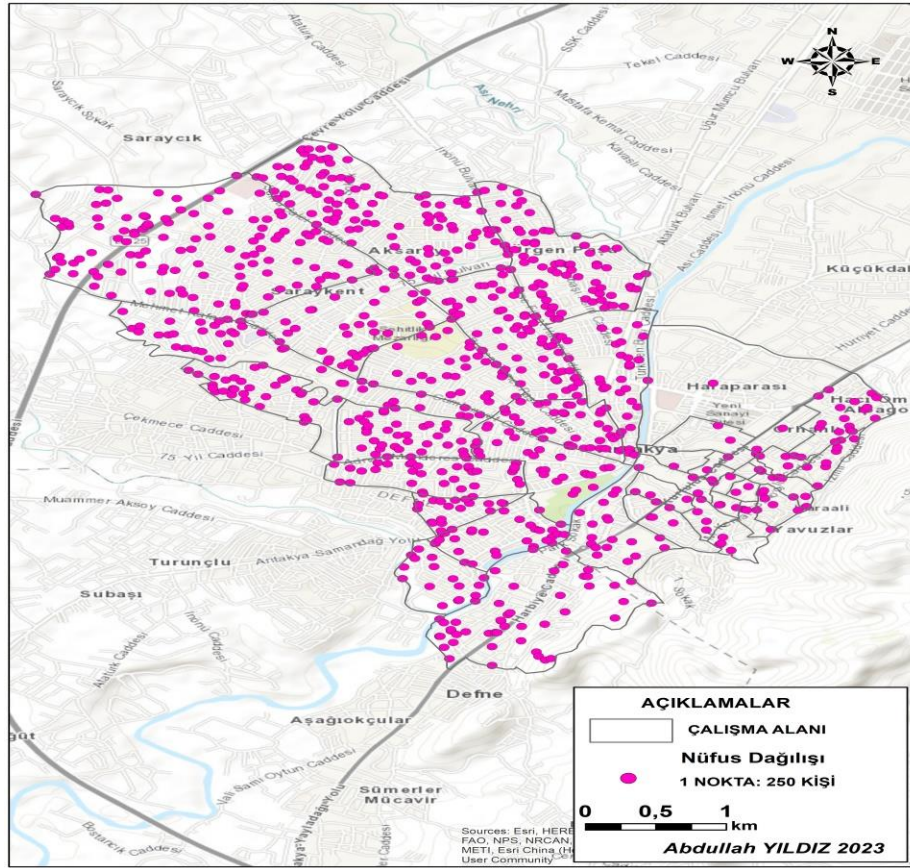

Şekil 3. Çalışma alanının litoloji haritası

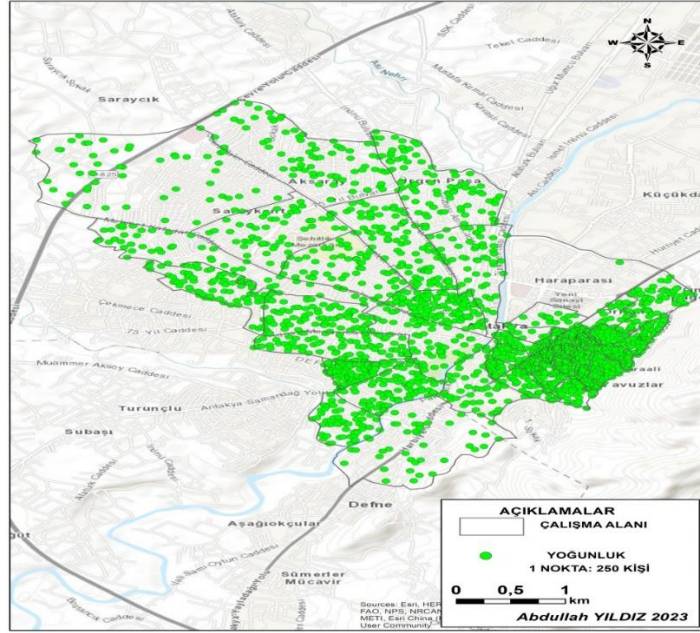
06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Öncesi Toplanma Alanlarının Coğrafi Analizi:
Antakya ve Çevresi

İnsan yaşamına uygun iklim şartları ile stratejik açıdan önemli bir coğrafi konum ve ulaşım ağlarının kesişme noktasında bulunmasına bağlı olarak Antakya ve çevresi geçmişten günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan dolayı, kesintisiz yerleşilen ve zaman zaman değişen nüfus sayısı ile şehirleşmenin var olduğu bir bölge olmaya devam etmiştir.

Geçmiş yıllarda nüfusun “Eski Antakya” diye tabir ettiği ve Habib-i Neccar Dağı eteklerinden Asi Nehri’ne doğru yayılan alanda yoğunlaştığı görülür. Ülkemizde bulunan birçok dağ eteği yerleşmesi örneğinde olduğu gibi zamanla şehirlerin kuruluşundan sonraki zamanlarda düz alanlara doğru yayılımı gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda Asi Nehri’nin batısında “Yeni Antakya” diye tabir edilen ve Amanoslar’a doğru graben sahası içine yayılan şehirsiz alan, burada yoğun bir nüfus barındırmaktadır (Şekil 4) (Şekil 5).

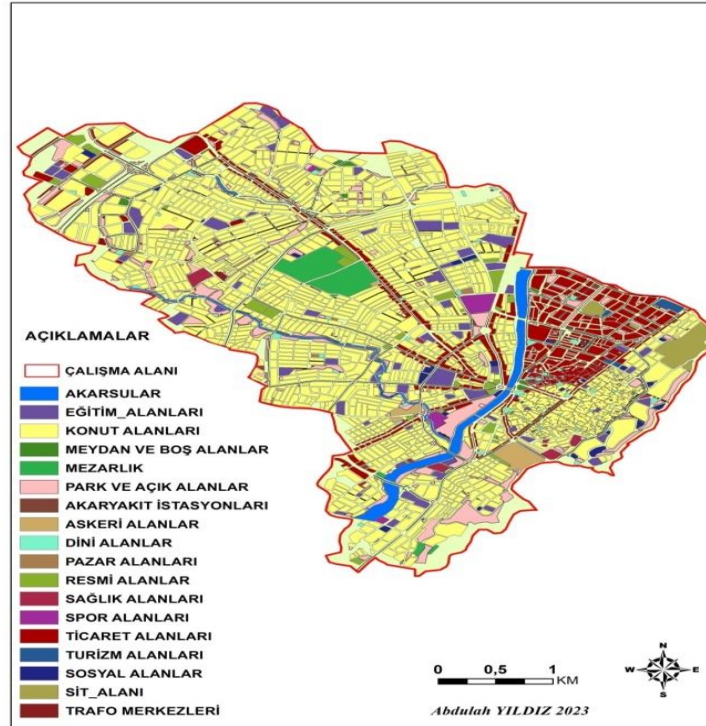

Şekil 4. Antakya ve Çevresinin Nüfus Dağılışı

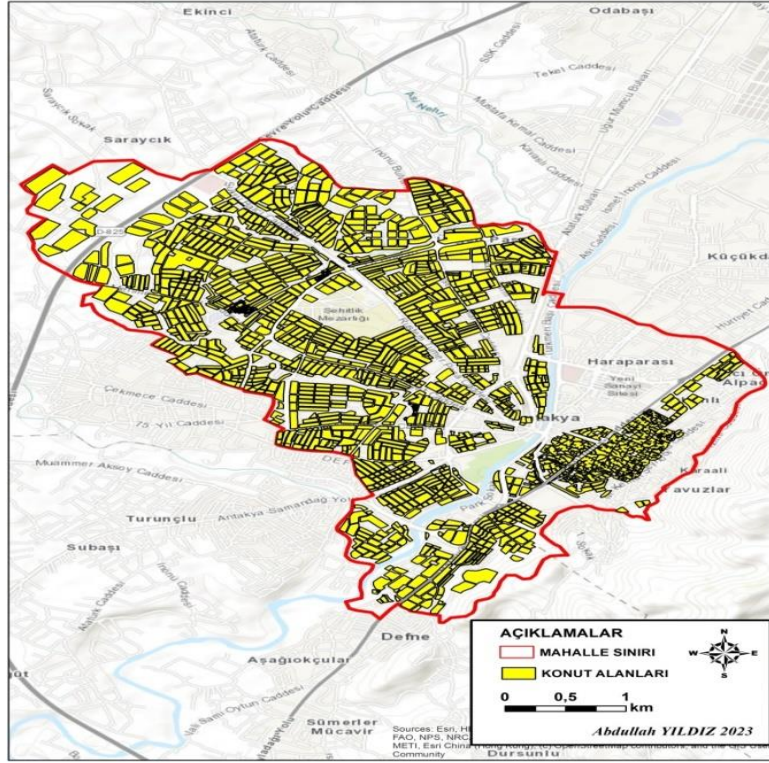

Şekil 5. Antakya ve Çevresinin Nüfus Yoğunluğu

Antakya ve çevresinin şehrsel gelişiminde konut alanları, 2000 yılı sonrasında batıya doğru genişlerken, ihtiyaç fazlalığından 3-4 katlı binalar 8-10 katlı binalara dönüştürülmüştür. Ancak 8-10 katlı yüksek binalar şehrin depremselliği ve zayıf zemin yapısı göz önünde bulundurulmadan yapılmıştır. Bu şehrsel gelişim 2022 yılının sonuna kadar devam etmiştir (Şekil 6) (Şekil 7).

Şekil 6. Antakya ve Çevresinin Arazi Kullanımı

Şekil 7. Antakya ve Çevresinin Konut Dağılışı

3. Antakya ve Çevresinde Toplanma Alanları

Afet yönetim sisteminin içerisinde belirlenen acil toplanma alanları AFAD ile birlikte ilgili bakanlıkların koordinasyonunda gerçekleştirilmektedir. Yerel düzeyde afet yönetiminin destekçileri, organizasyon yöneticileri olan valilikler, belediyeler ile ilgili kurum ve kuruluşlardır. Deprem sonrasında insanların geçici olarak barınabilecekleri mekanlar olan toplanma alanlarının belirlenmesi ve haritalanması görevi, İl Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi tarafından Hatay İl Jandarma Komutanlığı'na verilmiştir. İl Jandarma Komutanlığı, Hatay Büyükşehir Belediyesi ile iş birliği yaparak bu alanları belirlemiştir. Genel olarak bu alanların parklar, spor tesisleri, pazar yerleri ve meydanlar olduğu değerlendirilmiştir.

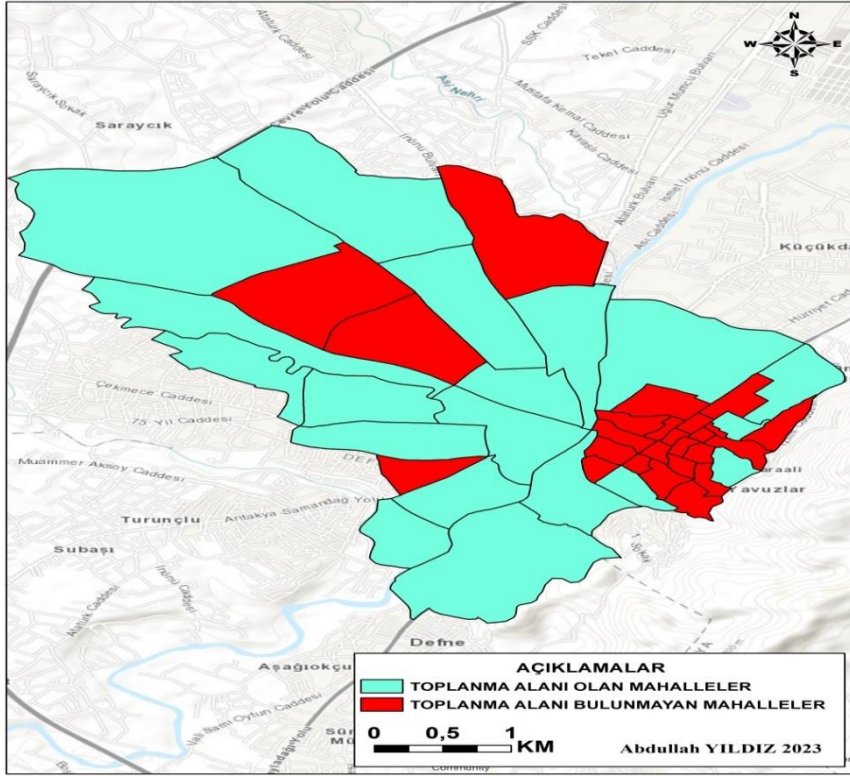
Çalışma alanı sınırlarında AFAD tarafından belirlenen ve İl Jandarma Komutanlığı tarafından koordinatlandırılan toplam 45 adet toplanma alanı bulunmaktadır. Bu alanlar sadece Antakya ilçe sınırları içinde bulunan alanlar değildir. Aynı zamanda Defne ilçesinin 4 mahallesinde yer alan toplanma alanlarıdır. Defne'ye bağlı 8 adet toplanma alanının çalışmaya dahil edilmesi uygun görülmüştür. Çünkü Antakya'daki şehrsel özellik gösteren mekanların devamı niteliğinde olan bu mahalleler, idari olarak ayrı tutulsa da coğrafi olarak bir bütün halindedir. Deprem sonrasında yaşanan panik ve korku ile insanların kendilerine en yakın toplanma alanını tercih edeceği düşünüldüğünde idari sınırların önemli olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ancak çalışma alanı içinde yer alan 44 mahallenin 18 tanesinde toplanma alanı varken 26 tanesinde olmaması 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinden sonra büyük sorunların oluşmasına neden olmuştur.

Tablo 1. Antakya ve Çevresinde Belirlenen Toplanma Alanları

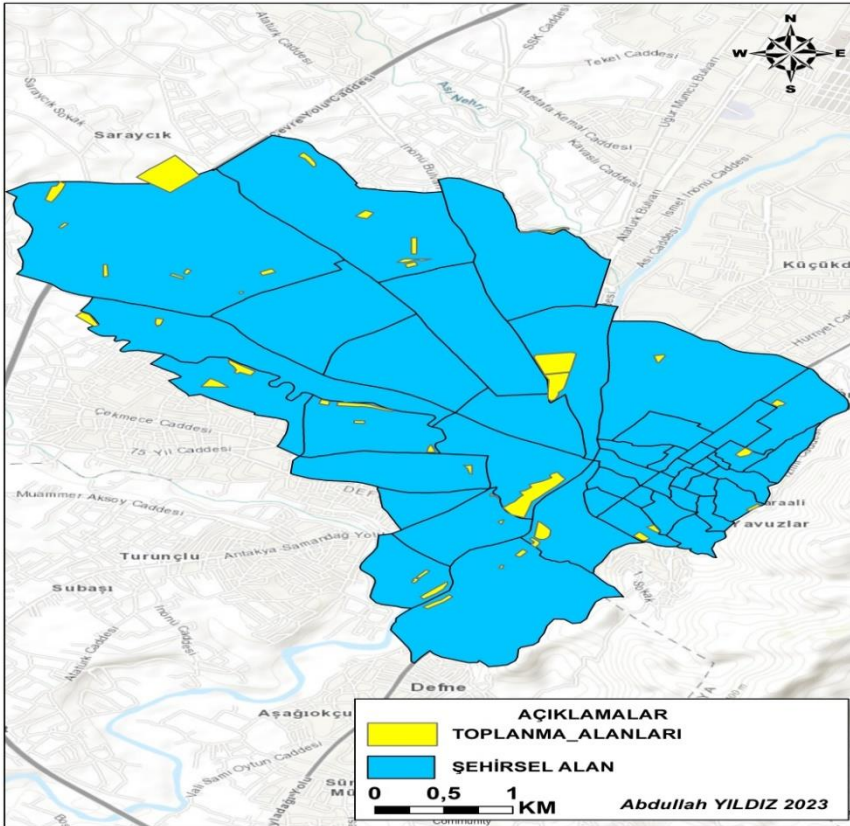
Antakya	Akasya Mah.	500 Konutlar Yanı Futbol Sahası	X: 36.220442 Y:36.134463
Antakya	Akasya Mah.	Şht. Bekir Albaş Parkı (3. Etap Toki)	X: 36.227825 Y:36.125918
Antakya	Akasya Mah.	Akasya Parkı	X: 36.219916 Y:36.133960
Antakya	Akasya Mah.	Hüseyin Gözübüyük Parkı ve Pazar Alanı	X: 36.218489 Y:36.137906
Antakya	Akasya Mah.	Farklı Yaşam Sitesi Parkı (2. Etap Toki)	X: 36.220607 Y:36.129116
Antakya	Akasya Mah.	TOBB İlkokulu Yanı Akasya Pazar Alanı	X: 36.220431 Y:36.139624
Antakya	Altınçay Mah.	Mustafa Kocoğ Parkı	X: 36.215734 Y:36.132581
Antakya	Altınçay Mah.	Şht. Ali Yılmaz Parkı	X: 36.215882 Y: 36.128039
Antakya	Ekinci Mah.	Özel Can İlkokulu Önü	X: 36.233861 Y:36.139947
Antakya	Esenlik Mah.	Cemal Baki Parkı	X: 36.207854 Y:36.143391
Antakya	Esenlik Mah.	Şht. Beşir Güven Parkı	X: 36.207731 Y:36.144790
Antakya	Esenlik Mah.	Pazar Alanı	X: 36.205958 Y:36.145701
Antakya	Esentepe Mah.	Ahmet Altınöz Parkı	X: 36.209827 Y:36.136224
Antakya	Esentepe Mah.	Spor Kompleksi ve Pazar Alanı	X:36.211254 Y:36.137710
Antakya	Esentepe Mah.	Büyükşehir Park Alanı	X: 36.203337 Y:36.150322
Antakya	Gazi Mah.	Türkmenzade Ahmet Ağa Parkı	X: 36.201493 Y:36.152894
Antakya	Alpagot Mah. Harapağası	Hacı Ömer Alpagot Mah.	X: 36.207813 Y: 36.173022
Antakya	Mah.	Cevat Açıkalın Parkı	X: 36.212205 Y: 36.165246
Antakya	İnönü Cad.	Atatürk Parkı	X: 36.195697 Y:36.157592
Antakya	Kanatlı Mah.	Vali Ürgen ve 15 Temmuz Milli İrade Parkı	X: 36.209826 Y:36.158627
Antakya	Kanatlı Mah.	Stadyum ve Nazım Koka Stadı	X: 36.211530 Y:36.158276
Antakya	Karlısu Yolu	Yaşar Özdil Parkı	X: 36.237196 Y:36.132950
Antakya	Kuyulu Mah.	İbrahim Bahçeci Parkı	X: 36.195789 Y: 36.164894

06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Öncesi Toplanma Alanlarının Coğrafi Analizi:
Antakya ve Çevresi

Antakya	Kuyulu Mah.	Antakya Bld. Kültür Sanat Merkezi	X: 36.195056 Y:36.164020
Antakya	Saraycık Mah.	Şht. Özel Har. Pls. Memuru Serkan Talan Parkı Saray Plaza Önü	X: 36.232086 Y:36.134450
Antakya	Saraykent Mah.	Dr. Ali Ayhan Parkı	X: 36.222526 Y:36.149247
Antakya	Saraykent Mah.	Halı Saha Yanı Parkı	X: 36.225875 Y:36.146067
Antakya	Saraykent Mah.	Spor Kompleksi Yanı	X: 36.231177 Y: 36.142425
Antakya	Saraykent Mah.	Şht. Hava Plt. Tğm. Sabri Aksu Parkı	X: 36.221467 Y: 36.148696
Antakya	Saraykent Mah.	Şht. Hava Plt. Tğm. Sabri Aksu Parkı Pazar Alanı	X: 36.221101 Y:36.148833
Antakya	Saraycık Mah.	Saraycık Cami Arkası Parkı	X: 36.236019 Y: 36.126352
Antakya	Saraycık Mah.	Karlısuyolu Parkı	X: 36.240404 Y: 36.133975
Antakya	Sofular Mah.	Orhanlı Parkı	X: 36.203021 Y:36.170793
Antakya	Ürgenpaşa Mah.	Şht. Erman Tosun Parkı	X: 36.224498 Y:36.158663
Antakya	Fuar alanı	Antakya Fuar Alanı (Primemall Karşısı)	X: 36.228791 Y: 36.133700
Antakya	Cumhuriyet Mah.	Antakya Belediyesi Parkı	X: 36.198892 Y: 36.156717
Defne	Sümerler Mah.	Şükrü Çolakoğlu Parkı	X: 36.192131 Y:36.154944
Defne	Sümerler Mah.	Sevgi Parkı	X: 36.188828 Y:36.150847
Defne	Akdeniz Mah.	Akdeniz Semt Evi	X: 36.190893° Y:36.149174
Defne	Akdeniz Mah.	Barış Parkı	X: 36.191485 Y:36.149839
Defne	Armutlu Mah.	3. Sok. Parkı (Armutlu Parkı)	X: 36.196465 Y:36.154955
Defne	Armutlu Mah.	Semt Pazarı	X: 36.199044 Y:36.154586
Defne	Sümerler Mah.	Maksim Parkı	X: 36.194389 Y:36.157306
Defne	Sümerler Mah.	N. F. Öksüz Pazar Alanı	X: 36.193514 Y:36.156297

Şekil 8. Mahallelere göre toplanma alanları

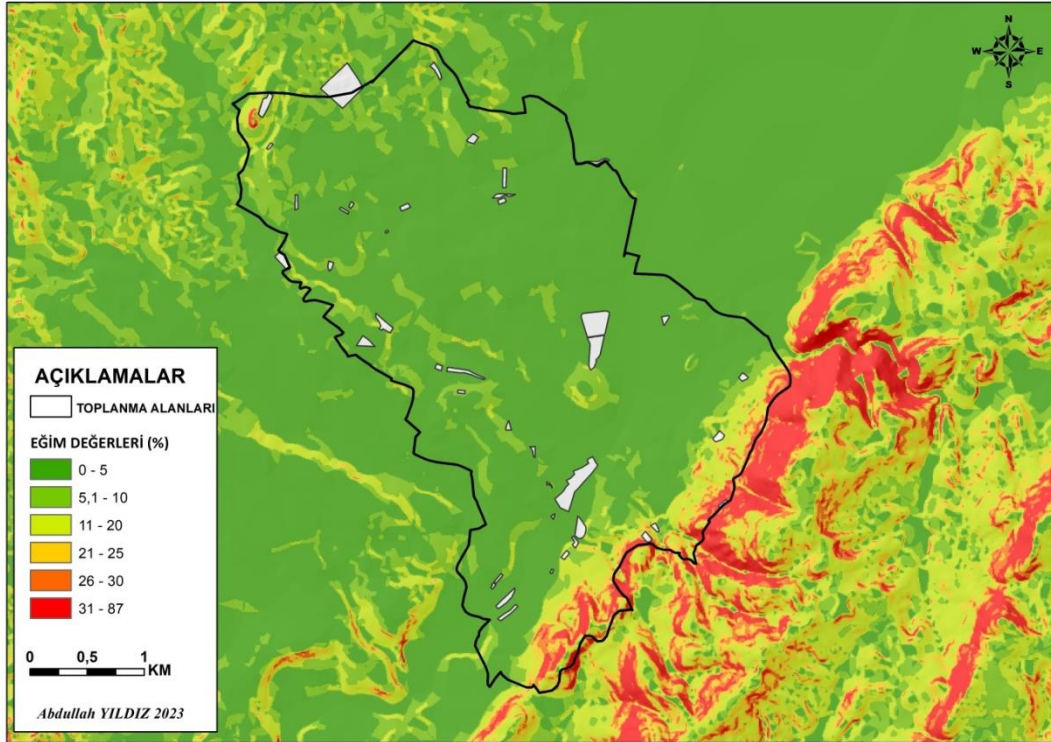

Şekil 9. Çalışma sahasında yer alan tüm toplanma alanları

06 Şubat 2023 depremlerinde çalışma alanımızda bulunan veya temas eden fay hatlarının etki alanı sınırlı kalmamıştır. Nitekim toplanma alanları için yapılan analiz çerçevesinde diri faylara yakın olan toplanma alanları risk gurubunda değerlendirilmiştir. Bu risk hem deprem öncesinde hem de deprem sonrasında acı bir tecrübeyle belirlenmiştir. Deprem sonrasında yaşanan artçı sarsıntıların devam ediyor olmasından dolayı nasıl ki hasarlı binalar risk oluşturuyorsa aynı şekilde çadırkent ve konteyner kentte yaşayan insanların tedirgin olmasında pay sahibi olacaktır.

4.2.Eğim Analizi

Eğimli zemin üzerinde gerçekleşen kütle hareketlerinden, deprem esnasında kaya düşmelerine karşı büyük risk oluşturacaktır. Bundan dolayı eğimli yüzeylerde bulunan Aydınlikevler, Kardeşler, Karaali, Şirince, Havuzlar ve Alpagot mahalleleri üzerinde tehlike yaratmaktadır. Çalışma sahasındaki mahalleler üzerinde kaya düşmesi sonucu insanların zarar görebileceği öngörülmektedir. Yamaçta bulunan malzemelerin ve kayaların aşağıya doğru kaymasıyla toplanma alanı olarak belirlenen alanlardaki afetzedelere zarar vermesi kaçınılmazdır. Bunlar belirlenirken toplanma alanlarının eğim durumunu tespit etmek için sayısal yükseklik modeli (DEM) kullanılmıştır. Çalışmada yapılan analize göre, sahada eğim bakımından risk oluşturabilecek alanlar, Habib-i Neccar Dağı yamaçlarında yer almaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. Toplanma alanlarının eğim analizi

Araştırmada yapılan eğim analiziyle birlikte Kuyulu Mahallesi'nde yer alan İbrahim Bahçeci Parkı ve Antakya Belediyesi Sanat Merkezi, Sofular Mahallesi'nde bulunan Orhanlı Parkı ile Habib-i Neccar Sosyal Tesisleri'nin yanında bulunan İzmir Caddesi Sosyal Tesisi riskli alanlar

Antakya ve çevresinde var olan toplanma alanlarının mevcut arazi kullanım durumu incelendiğinde, bunlardan 30 tanesi park ve açık-yeşil alanlardan oluşurken, bu park alanları genellikle mahallelere dağılmış durumdadır. Toplam metrekareleri 201.801 olan bu toplanma alanlarının dağılımında dört adet toplanma alanıyla Akasya Mahallesi, üç adet toplanma alanıyla Saraykent Mahallesi başı çekmektedir. Toplam alanı 10.835 metrekare olan beş adet pazaryeri toplanma alanı bulunmaktadır. Toplanma alanı olarak kullanılması hedeflenen pazar alanları, Armutlu, Esenlik, Saraykent, Sümerler ve Akasya mahallelerine dağılmıştır. 06 Şubat 2023 depremlerinde var olan park ve yeşil alanlar yetersiz kalmış ve şehir planında yeterli olacağı tahmin edilen bu toplanma alanları hemen hemen hiç kullanılamamıştır.

Bu toplanma alanları içerisinde 74.451 metrekareyle en büyük alan olma özelliğini taşıyan Hatay Büyükşehir Fuar Alanı, Akasya Mahallesi'nde yer almaktadır. En büyük toplanma alanı olmasına rağmen depremin ardından insanların ihtiyacına cevap verecek derecede yeterli olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla mevcut fuar alanı çevresinde dört kat daha fazla çadırkent veya konteyner kent inşa edilmiştir.

4.5.Ulaşım Sistemine Göre Toplanma Alanları Analizi

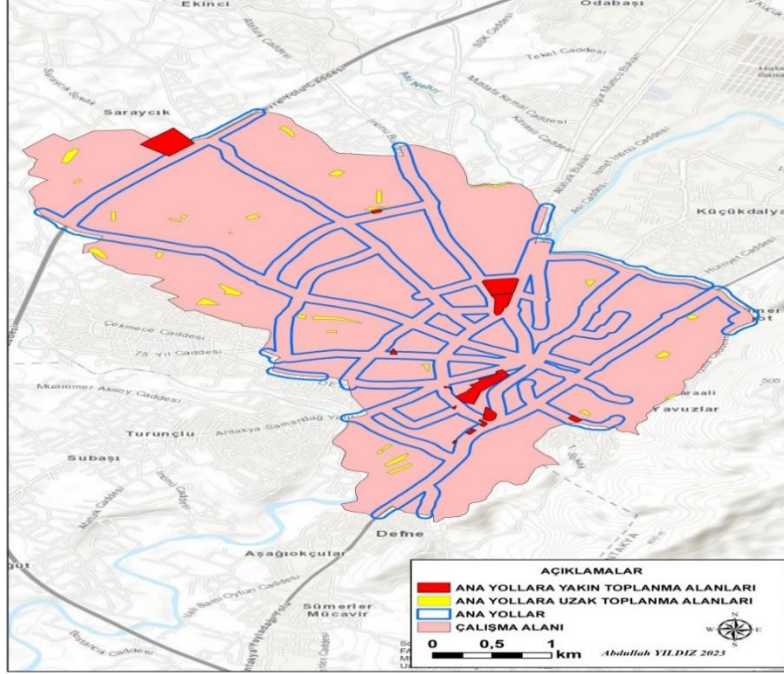
Antakya ve yakın çevresinde deprem sonrasında afetzedelerin ilk toplanma alanlarına kolayca ulaşabilmesi son derece önemlidir. Deprem afetlerinin ardından arama-kurtarma ve ilk yardım faaliyetlerinin süratli bir şekilde yapılması gerekmektedir. Depremin ardından oluşan panik ve tedirginlik durumu ile insanların birbirlerinden haber alma veya toplanma alanlarına rahatlıkla ulaşması bakımından yolların durumu hayati önem taşımaktadır. Depremden etkilenen insanların ihtiyaç duyduğu her türlü yaşam malzemelerinin temin edilmesi ulaşım sistemlerinin aktif halde olmasına bağlıdır. Bu nedenle yerel yönetimler planlama yaparken, yolları olabildiğince geniş planlamalıdır. Bu planlamalarda özellikle sağlık tesisleri ve kamusal yapılara ulaşmak önemlidir. Yolların kapanmasını önlemek için bina katsayılarının, binanın devrilme ihtimaline bakılarak düzenlenmesi gerekmektedir. Ülkemizde yaşanan deprem tecrübelerine bakarak ulaşım kademelenmesinin deprem sonrasında oynadığı rol gün geçtikçe daha da artmaktadır.

Arazi çalışmaları neticesinde bütün toplanma alanlarının ana yol veya tali yollar ile bağlantısı olduğu ancak birçoğunun ana yollara uzak olduğu saptanmıştır. Çalışma kapsamında toplanma alanlarının ana yollar ile bağlantıları yakınlık analizi yapılarak belirlenmiştir. Toplanma alanları ile ana yollar arasında yapılan yakınlık analizi ile en uygun rotalar tercih edilmiştir. Yapılan analiz kapsamında toplanma alanlarından 13 tanesi ana yollar ile direk temas eden ve çok yakın konumda olan alanlardır (Şekil 10).

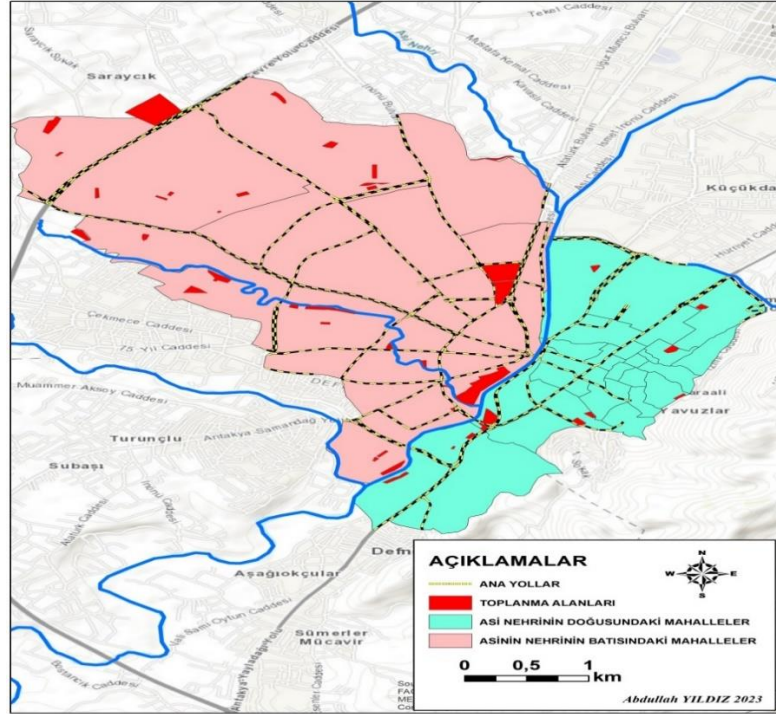
Antakya ve çevresinde Asi Nehri üzerindeki şehrin günlük sosyal yaşamın bağlantısını sağlayan, köprülerin yıkılma olasılığı öngörülmüştür. Asi Nehri üzerindeki şehrin merkezi alanlarını oluşturan köprülerin yıkılma olasılığı karşısında halka yardımın yapılamaması, gıda ve barınma ihtiyaçlarının karşılanmaması demektir.

Deprem esnasında köprülerin çökmesi durumunda, Asi Nehri'nin doğusunda toplam nüfusu 37.082 olan 28 mahalle kalmaktadır. Bu mahalleler içerisinde toplam büyüklükleri 45.252 m² olan 11 adet toplanma alanı yer almaktadır. Asi Nehri'nin batısında ise toplam nüfusu

181.067 kişi olan 16 mahalle kalırken, bunların içerisinde toplam büyüklükleri 301.450 m² olan 32 adet toplanma alanı bulunmaktadır. Köprülerin çökmesi durumunda afet bölgesine yardımların ulaşmaması büyük sorunlar yaratacaktır (Şekil 14).

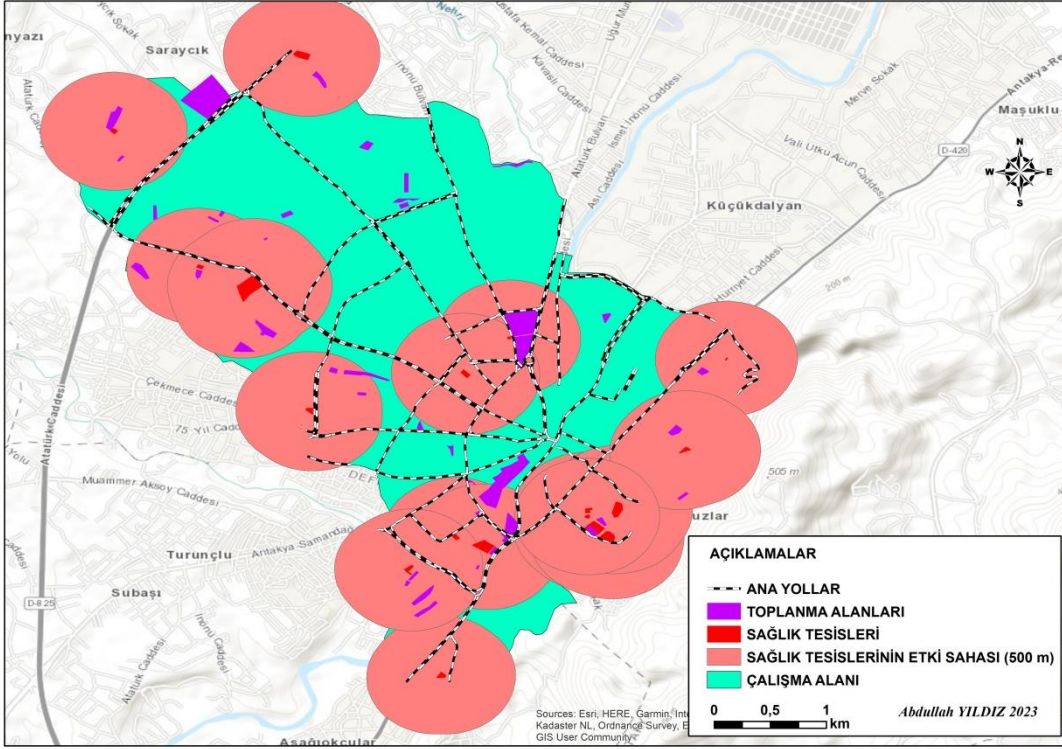
Şekil 14. Yol durumuna göre toplanma alanları

Şekil 15. Köprü durumuna göre toplanma alanları

4.6.Sağlık Alanlarına Göre Toplanma Alanları Analizi

Deprem sonrasında önemli bir rol üstlenecek olan toplanma alanlarıyla sağlık tesislerinin yakınlığı ve ulaşılabilirliği son derece hayatidir. 06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremler öncesinde tespit edilen toplanma alanlarıyla sağlık merkezlerinin yakınlık analizi yapılmıştır. Yapılan analizde, şehir içinde yer alan sağlık tesislerinin şehir merkezinde yer alan toplanma alanlarına yakın olduğu belirlenmiştir. Özel hastanelerin, aile sağlığı merkezlerinin mevcut toplanma alanlarına yakın olduğu, ancak bazı özel hastanelerin, Hatay Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve MKÜ Tıp Fakültesi Eğitim ve Uygulama Hastanesi şehre çok uzak bir konumdadır (Şekil 16).

Şekil 16. Toplanma alanları ve sağlık tesisleri yakınlık analizi

06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremde şehir merkezinde yer alan ve yanlış arazi kullanımı nedeniyle, aile sağlığı merkezlerinin tamamına yakını ağır hasar almıştır. Altınçay Mahallesi'nde bulunan Eski Devlet Hastanesi tamamen yıkılmıştır (Foto 1).

Foto 1. Depremde Yıkılan Antakya Eski Devlet Hastanesi (<https://www.dha.com.tr>).

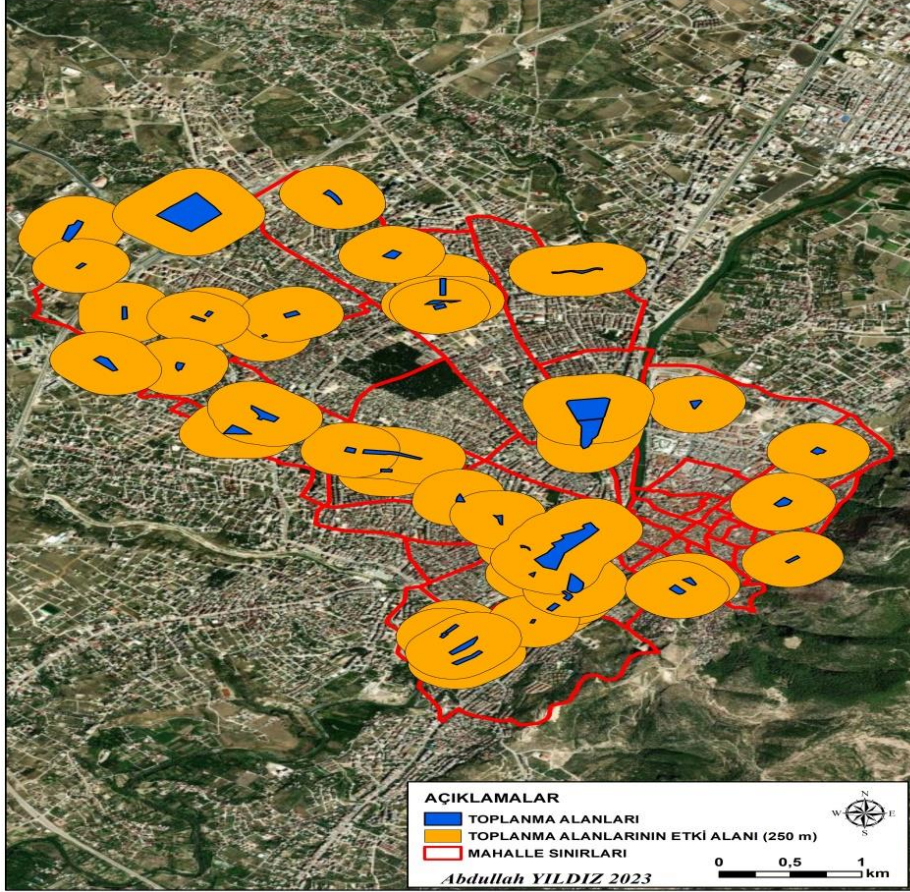
Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi ve Hatay Eğitim ve Araştırma Hastanesi kısmi olarak zarar görmüş, bazı üniteler sağlık hizmetlerine devam etmiştir. Akademi Hastanesi, Defne Hastanesi, Akdeniz Hastanesi gibi özel hastaneler depremde ağır hasar alarak sağlık hizmetlerini yerine getirememiştir. Özel Antakya Mozaik Hastanesi depremde ayakta kalan nadir sağlık tesislerinden biri olmuştur. Ayakta kalabilen hastaneler şehir dışında olmalarından dolayı hasta naklinde gecikmeler yaşanmıştır. Enkaz altından yaralı çıkarılan vatandaşlar sağlam olan sağlık merkezlerine veya çevre il ve ilçelerde hizmet veren hastanelere sevk edilmiştir.

4.7.Kapasite Yeterlilik Analizi

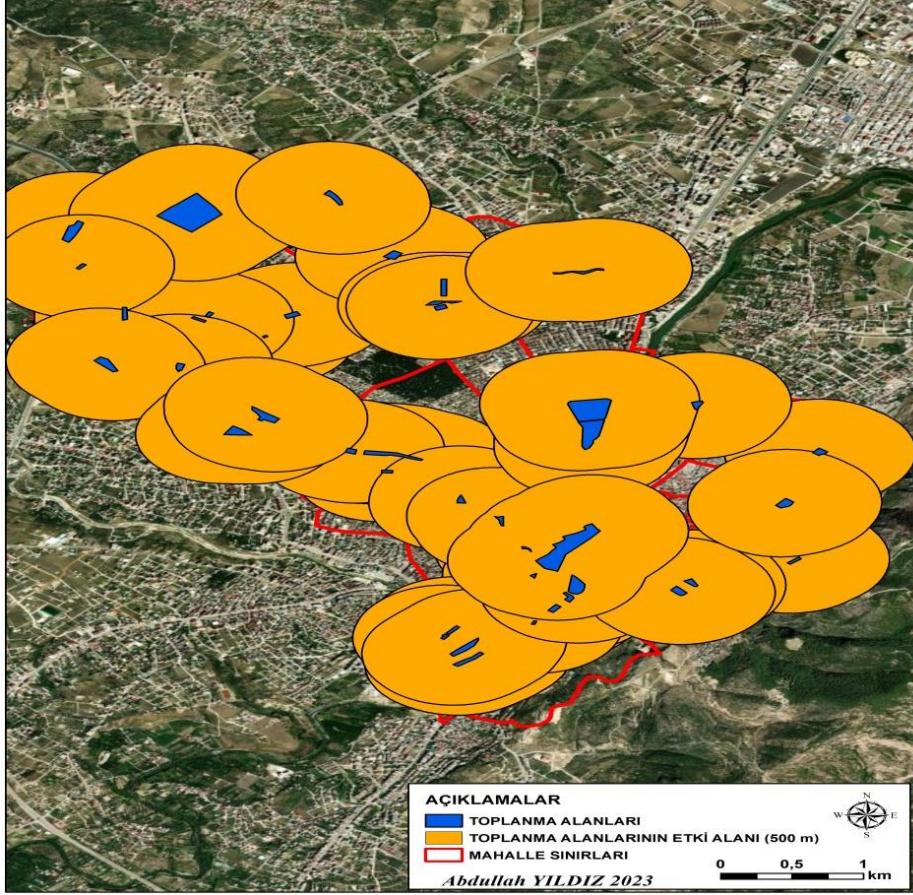
Deprem sonrasında mahalle bazında veya ilçe bazında yapılacak planlama çalışmalarıyla belli miktarda nüfusa ne kadar toplanma alanı düştüğü hesaplanmaktadır. Bu hesaplamalar gerek yerel yönetimler gerekse afet koordinasyon merkezleri tarafından yapılmaktadır. Şehirleşmenin yoğun olarak hissedildiği bölgelerde nüfusun güvenli bir şekilde toplanma alanlarına yönlendirileceği stratejiler ve planlar hazırlanmalıdır. Bu çalışmada toplanma alanlarının mahalle ölçekli yeterlilik analizinde mahalle nüfusları veri olarak kullanılmış, nüfusun mahallelere dağılımı incelenmiş ve her mahalle ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İhtiyaç duyulan toplanma alanı sayısı, birkaç kaynaktan alınan (Tarabanis ve Tsionas, 1999) (JICA, 2002) (İDMP, 2003) bilgilere göre kişi başı 2 m² olarak belirlenmiş ve hesaplanmıştır.

Bir deprem sonrasında mevcut mahalle sınırlarının bir bağımlılığı olmayacaktır. Bundan dolayı mahalle ölçekli yapılan analizin yerini tutacak en iyi alternatif, toplanma alanlarının etki sahası üzerinden yapılacak olan analiz olacaktır. Toplanma alanı merkezli etki alanı, afetzedelerin 10 dakikalık yürüme mesafesi olan 250 m veya 500 m olarak yapılmıştır. Toplanma alanının 250 m etki sahasında, Emek Mahallesi'nin büyük bir kısmı, Aksaray Mahallesi'nin büyük bir kısmı, Meydan, Yenicami, Ulucami, Şehitler, Habib-i Neccar, Duttidibi, Kocaabdi, Kantara, Sümerler ve

Ürgen Paşa'nın büyük bir kısmı hizmet alanı dışında kalmaktadır. Akasya, Gazi, Elektrik ve Haraparası mahallelerinin takriben yarısı hizmet alanı dışında kalmaktadır (Şekil 13). Toplanma alanlarının 500 m'lik etki sahasına bakıldığında hizmet alanı dışında kalan bölgelerin azaldığı görülmektedir. Bu analizde ise Emek, Aksaray ve Ürgenpaşa mahallelerinin tahminen yarısı, Meydan, Yenicami, Ulucami, Şehitler ve Habib-i Neccar mahallelerinin bir kısmı hizmet alanı dışında kalmaktadır (Şekil 17).

Şekil 17. Toplanma alanı 250 m etki sahası

Şekil 18. Toplanma alanı 500 m etki sahası

5.Sonuç ve Öneriler

Şehirlerin kurulmasında dikkate alınması gereken unsurlardan biri olan afet yönetim sisteminin şehir planlaması ile entegrasyonu, Antakya şehri için çok önemlidir. Deprem sonrasında önemli rol üstlenen toplanma alanlarının şehir içerisindeki lokasyonu ile birlikte nüfus oranına bağlı olarak kapasitesi de önemlidir. Antakya ve çevresinde şehrsel özellik gösteren mahallelerde yer alan ve AFAD tarafından belirlenmiş olan toplanma alanları çalışma konusu olarak belirlenmiştir. Antakya şehir merkezinde bulunan ve nüfusun yoğun olduğu 44 mahalle ile Defne ilçesine bağlı 4 mahallede bulunan 45 adet toplanma alanı belirlenen parametreler ile Coğrafi Bilgi Sistemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Niteliksel araştırma yöntemine bağlı olarak toplanan veriler, CBS aracılığıyla nicel verilere dönüştürülerek tematik haritalar oluşturulmuştur. Antakya ve çevresinin geçmişten günümüze kadar sismik aktivitelerinin sıklığı ile I. derece deprem bölgesi olması, şehir içerisindeki toplanma alanlarının deprem sonrasında ihtiyaca cevap verecek nitelikte olup olmadığının araştırılması açısından önemlidir.

06 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremlerde mevcut toplanma alanlarının yetersizliği kanıtlanmıştır. Çünkü depremden sonra oluşturulan konteyner ve çadırkentler, daha önceden belirlenen toplanma alanlarının 100 katı daha fazladır. Şehir merkezinde çok katlı binaların yıkılmasıyla ana ulaşım ağları çökmüştür. Buna bağlı olarak arama-kurtarma faaliyetleri ve

yardım koordinasyonunda gecikmeler yaşanmıştır. Deprem sonrasında kurulan konteyner kentlerin ana ulaşım ağları üzerinde kurulması, toplanma alanlarının ulaşılabilir olması gerektiğini göstermektedir. Yolların kapanması ile hastane ve sağlık merkezlerinin yıkılmasının ardından, sağlık sistemi çökmüştür. Depremde yaralanan vatandaşlar çevre ilçe ve illere sevk edilmiştir. Çok katlı binaların arasında bırakılan açık ve yeşil alanların deprem sonrasında binaların yıkılmasıyla işlevini kaybetmesi, fay hatlarına bağlı diğer unsurların da dikkate alınması gerektiğini göstermiştir. Deprem sonrasında kurulan geçici yaşam alanlarının tek katlı prefabrik veya konteyner evlerden yapılmış olması doğru bir adımdır.

Çalışmada Antakya'nın deprem sonrası toplanma alanlarının yeterlilik analizi sonuçlandırılmıştır. Tarihi bir şehir olan Antakya'nın nüfusunun fazlalığı karşısında toplanma alanlarının yetersizliği ortaya konulmuştur. 06 Şubat 2023 depremlerinin ardından şehir yerle bir olmuş, Antakya halkı büyük bedeller ödemiştir. Gelecekte Antakya ve çevresinin benzer felaketler yaşamaması için şehrin planlanmasında katkı sağlayacağı öngörülen şu öneriler sunulmuştur:

- Antakya şehrinin gelecekte başka bir felaket yaşamaması için şehrin imar planı, fay hatları ve zayıf zeminler göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.
- Şehrin bundan sonra yapılacak imar planı, bilim insanlarının oluşturacağı bir proje çerçevesinde planlanmalı ve nüfus yoğunlukları göz önünde bulundurulmalıdır.
- Asi Nehri ve Amik Ovası'nın büyük fay hattı üzerinde olmasından dolayı, şehir imar planı Habib-i Neccar ve Amanos Dağları üzerinde yoğunlaşmalıdır.
- İmar planında çok katlılıktan kaçınılmalı, deprem sonrası toplanma alanları da bina kat sayısı ve nüfusa göre planlanmalıdır.
- Planlamada özellikle ulaşım ağlarına dikkat edilmelidir.
- Planlamada deprem sonrası toplanma alanları, sağlık hizmetleri ve hastaneler göz önünde bulundurularak, ulaşım ile koordineli olarak oluşturulmalıdır.
- Antakya'nın tarihi sit alanı ve çarşı içerisinde noktalar belirlenerek, deprem bilincini canlı tutmak adına deprem açık hava müzesi yapılmalıdır.
- Koruma altına alınan tarihi sit alanı içerisinde çok katlılıktan kaçınarak restorasyonlar, depreme karşı dayanıklı yapılmalıdır.

Çalışma Antakya ve çevresinde deprem sonrası toplanma alanlarını kapsamaktadır. Bu araştırma 06 Şubat 2023 depremleri öncesi yapılmıştır. Deprem sonrası toplanma alanlarıyla ilgili analizlerde toplanma alanlarının kapasitesinin yetersizliği deprem öncesi tespit edilmiştir. Bu tespitlerin doğruluğu 06 Şubat 2023 depremleri sonrasında yaşanan faciada ortaya çıkmıştı.

Kaynakça

- Aksaraylı, M. (2005). *Coğrafi bilgi sistemi tabanlı acil afet yönetim sistemi: İzmir ili uygulaması* (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Atalay, H. (2008). *Deprem Durumunda Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Kullanımı–Küçükçekmece Cennet Mahallesi Örneği* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Bobek, H. (1927). Grundfragen der stadtgeographie. *Geographische Anzeiger*, 28, 213-224.

Çetin, B. (2012). Hatay'da Kentleşmenin Seyri (1940-2009) ve Mekânsal Dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(28), 231-258.

Değerliyurt, M. (2013). Antakya'da Doğal Afet Risk Analizi ve Yönetimi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.*

Geçen, R., & Varol, M. (2016). GIS-Tabanlı Çok Kriterli (Multicriteria) Karar Analizi Yöntemi Kullanılarak Amanos Dağları'nda (Hatay) Uygun Kamp Alanı Tespiti. *Hatay Araştırmaları II (Edt. Ahmet Gündüz, Selim Kaya), Pozitif Matbaa, Ankara.*

Hatay Afad İl Müdürlüğü (20/07/2022 tarihinde yazar tarafından elden alınmıştır).

Hatay İl Jandarma Komutanlığı (15/03/2022 tarihinde yazar tarafından elden alınmıştır).

Hossain, N. (2014). Street'as accessible open space network in earthquake recovery planning in unplanned urban areas. *Asian Journal of Humanities and Social Sciences (AJHSS)*, 2(4), 103-115.

İstanbul İçin Deprem Master Planı, 2003. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar dairesi Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü, İstanbul.

Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) (2002). Türkiye Cumhuriyeti İstanbul İli Sismik Mikro-Bölgeleme Dahil Afet Önleme/Azaltma Temel Planı Çalışması, Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), İstanbul, Türkiye.

Korkmaz, H., (2006), "Antakya'da Zemin Özellikleri ve Deprem Etkisi Arasındaki İlişki", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4 (2), 49-66.

Lawal, D. U., Matori, A. N., & Balogun, A. L. (2011). A geographic information system and multi-criteria decision analysis in proposing new recreational park sites in universiti teknologi malaysia. *Modern Applied Science*, 5(3), 39.

Malczewski, J. (1999). *GIS and multicriteria decision analysis*. John Wiley & Sons.

Öcal, T. (2020). Dikey Şehirleşmenin Coğrafi Analizi Adana Çukurova. Pegem Akademi

Över, S., Ünlügenç, U. C., & Özden, S. (2001). Hatay bölgesinde etkin gerilme durumları. *Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bulteni, Yerbilimleri*, 23, 1-14.

Tarabanis, K. ve Tsionas, I. (1999). Using Network Analysis for Emergency Planning in Case of Earthquake. *Transactions in GIS*, Vol.3-2: 187–197

Yıldız, A. (2023). *06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri öncesi ve sonrası toplanma alanlarının coğrafi analizi ve deprem park önerisi: Antakya ve Çevresi* (Tez No.) [Yüksek lisans tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

<https://www.dha.com.tr/foto-galeri/hatayda-yikilan-hastane-ek-binasinda-umutlu-bekleyis-2203362/2>

Extended Abstract

A significant portion of Turkey's urban settlements, located on the Mediterranean-Himalayan Seismic Belt, is at risk of earthquakes. Settlements located on the East Anatolian Fault Zone and the North Anatolian Fault Zone have continued to exist and develop since their establishment. Cities, dynamic and vibrant structures on the Earth's surface, have evolved into settlement patterns that

change over time based on the human need for shelter. Often, cities have been forced to move or expand due to natural and human factors they encounter. Cities, perceived as centers of attraction by people, offer social, cultural, and economic advantages. However, cities that have been destroyed or displaced by earthquake disasters have a place in settlement history. One of our ancient cities with geomorphological limitations and the destructive effect of earthquakes is Hatay city and its central district, Antakya.

Antakya is the central district of Hatay province, located in the eastern part of the Adana Section, the border city of the Mediterranean Region in the south of Turkey. Our border city, Hatay's central district Antakya, is surrounded by Belen and Kırıkhan districts to the north, Kumlu and Reyhanlı districts to the east, Defne and Altınözü districts to the south, and Samandağ district to the west.

In the urban development process of Antakya before the earthquake in the last 20-30 years, the open-green, sports areas, and official institution locations in the city center, which are gathering areas, were planned to be analyzed qualitatively and quantitatively. The aim is to evaluate the applicability of these spaces specified in the Antakya Provincial Disaster Intervention Plan from the perspective of urban geography. For this purpose, our goal is to analyze gathering areas using Geographic Information Systems by making analyses of population density and gathering areas in Antakya and its surroundings.

In the field study, qualitative methods such as field trips and observations were used to identify post-disaster gathering areas and analyze existing gathering areas. Existing Land Use Type, Slope Status, Fault Line and Setback Distances, Transportation Network Analysis, Bridge Status, Evaluation in Terms of Population, Landslide/Rockfall, Proximity Analysis to Rivers, and Lithology features were determined as criteria.

The first gathering areas obtained from the Hatay Provincial Disaster and Emergency Directorate were transferred to Geographic Information Systems, and spatial and statistical analyses were performed transforming them into thematic maps. Field studies conducted through these maps were decisive in determining gathering areas. In addition to the 44 neighborhoods in Antakya city center, along with the Antakya Municipality's zoning boundary and its surrounding areas, 4 neighborhoods administratively separated but physically adjacent to Antakya city center and belonging to the Defne district were included in the scope of the study. In these neighborhoods included in the study area, 45 gathering areas determined by AFAD were identified. These 45 initial post-disaster gathering areas were classified according to the suitability level based on proximity analyses, overlay analyses, and spatial analyses using decision-making methods used in Geographic Information Systems-based spatial planning and management. After the classifications, the maps were merged.

Gathering areas examined qualitatively and quantitatively through GIS in the study area were evaluated within the scope of urban geography. When calculating the capacities of the gathering areas in the study area, their adequacy was questioned by using the populations of existing neighborhoods and populations within their influence areas. The integration of the disaster management system, one of the factors to be considered in the establishment of cities, is crucial for Antakya and its surroundings. The location of post-earthquake gathering areas within the city, along with their capacity based on population ratio, is crucial. Gathering areas designated by AFAD in neighborhoods showing urban characteristics in Antakya and its surroundings were determined as the subject of the study. A total of 45 gathering areas in 44 neighborhoods with high population

density in Antakya city center and 4 neighborhoods in the Defne district physically adjacent to Antakya city center, but administratively separated, were analyzed using Geographic Information Systems based on the parameters determined. Data collected based on qualitative research methods were transformed into quantitative data through GIS and turned into thematic maps. The seismic activity characteristics of Antakya and its surroundings from the past to the present, the mobility of this region, being a first-degree earthquake zone, and the investigation of gathering areas that will respond to the need after an earthquake constitute the main focus of our study.

In the scope of the study, land use maps were obtained from Hatay Metropolitan Municipality Urban Planning Directorate, and urban land maps were drawn. Coordinates of existing gathering areas in Antakya and its surroundings were taken from Hatay Disaster and Emergency Management Directorate and Provincial Gendarmerie Command, and they were redrawn using ArcMap software. Morphology and topology maps related to the study area were obtained from Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, and drawings were made. Population data for Antakya and its surroundings were reached from TURKSTAT and used as input in the maps. Turkey Active Fault Map and Fault Line maps were obtained from the General Directorate of Mineral Research and Exploration, and analyses were performed, and maps were created.

Application and Data Analysis

In line with determining gathering areas, physical features such as topography and open space conditions were evaluated together with selected criteria. The data identified as a result of the research were obtained from institutions and organizations. Data obtained from different institutions and organizations were organized using Arcmap software. Initial gathering areas determined by Hatay Provincial Disaster and Emergency Directorate were added to the database. The regions where the existing initial gathering areas, determined by Hatay Governorate, Disaster and Emergency Management Directorate, will serve were determined, and the adequacy of gathering areas was analyzed. Criteria related to existing initial gathering areas obtained from the Provincial Disaster and Emergency Management Directorate were applied. The adequacy analysis of Antakya's post-earthquake gathering areas was concluded in our study. In the face of the population density of the historical city of Antakya, the inadequacy of gathering areas was revealed. After the earthquakes on February 6, 2023, the city was devastated, and the people of Antakya paid a high price. In the future process, the following recommendations are made for the city of Antakya and its surroundings to avoid experiencing a similar disaster:

To prevent Antakya city from experiencing another disaster in the future, the city's urban plan should be made considering the fault lines and weak grounds.

The urban plan to be made subsequently should be planned within the framework of a project created by scientists, taking into account population densities.

Multi-storey structures should be avoided in urban planning, and post-earthquake gathering areas should be planned according to building floor numbers and population.

Especially, attention should be paid to transportation networks in planning.

In planning, post-earthquake gathering areas, health services, and hospitals should be taken into consideration and coordinated with transportation.

Within the historical conservation area, multi-storey structures should be avoided, and restorations should be earthquake resistant.

OSMANLI'DAN CUMHURİYETE YANSIMALAR: İZMİR'DE ÜÇÜNCÜ KUŞAK GIRİT GÖÇMENLERİ *

Berrin BAYBURT

Dr., İzmir, Türkiye

berrinbayburt82@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-2237-4583

Makale Geliş Tarihi: 29/10/2023 Makale Kabul Tarihi: 10/12/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Bayburt, B. (2023). Osmanlı'dan Cumhuriyete yansımalar: İzmir'de üçüncü kuşak Girit göçmenleri. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 158-171.

Öz

Bireysel ve toplumsal bir varlık olan insan, hayatı süresince farklı nedenlerle yaşam alanını değiştirebilmektedir. Göç olarak adlandırılan bu olgu; savaşlar, açlık, kuraklık, terör, salgın hastalıklar, eğitim, sağlık başta olmak üzere çok sayıda siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Tarih öncesi devirlerden günümüze göç süreçleri, nedenleri daha karmaşık ve sonuçları daha geniş alanları etkileyebilecek şekilde değişiklik göstermiştir. Nitekim başlangıçta su, yiyecek bulma kaygısıyla gerçekleştirilen göçler yerini farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan göçlere bırakmıştır. Göç sürecinden; göç edenler, göç alan bölge, göç veren bölge başta olmak üzere oldukça kapsamlı bir alan ve kesim etkilenmektedir. Bu noktada göç edenlerin göç edilen bölgeye sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik yönden adaptasyonu, göç alan bölge toplumunun göçmenlere verdiği reaksiyon üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu araştırmanın amacı, Cumhuriyet öncesinde Girit Adası'ndan İzmir'e göç eden bir ailenin üçüncü kuşak üyelerinden elde edilen verilerle göçün neden ve sonuçları ve göçmenlerin İzmir'de devam ettirdikleri sosyo-kültürel ve psikolojik kodlara yönelik çıkarımlarda bulunmaktır. Araştırma nitel araştırma çerçevesinde planlanıp yürütülmüş betimleyici bir araştırmadır. Araştırma amacı doğrultusunda İzmir'de yaşayan Girit göçmeni bir ailenin üçüncü kuşak torunlarından dört kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu eşliğinde mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmada göçmenlerin ailelerinden devraldıkları sosyo-kültürel yapıyı devam ettirdikleri, göçün nedenlerine yönelik aile büyükleri tarafından bilgilendirildikleri, göç sonrası uyum hususunda bir problem yaşamadıkları, Girit'teki geçim kaynaklarını İzmir'de de sürdürdükleri; diğer yandan aile üyeleri arasında bağlılığın yeteri kadar güçlü olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Sosyo-Kültürel Adaptasyon, Muhacir, Girit, Anadolu.

* - Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

REFLECTIONS FROM THE OTTOMAN TO THE REPUBLIC: THIRD GENERATION CRETI IMMIGRANTS IN IZMIR

Abstract

Being an individual and social being, human beings can change their living spaces for different reasons throughout their lives. This phenomenon called migration. It occurs due to many political, social and economic reasons; especially wars, hunger, drought, terrorism, epidemics, education and health. Migration processes have changed from prehistoric times to the present day, with causes that are more complex and consequences that affect larger areas. As a matter of fact, migrations that were initially carried out with the concern of finding water and food were replaced by the migrations that occurred due to different reasons. For example; recently, due to the civil war in Syria, many people had to migrate to different regions and countries, and in this migration process, all countries of the world were affected as much as the receiving countries. From the migration process which is a very comprehensive area and segment, especially the immigrants, the receiving region and the sending region, are affected. At this point, the socio-cultural, psychological and economic adaptation of immigrants to the region of immigration and the reaction of the society of the receiving region to immigrants is an issue that should be emphasized. The purpose of this research is to make inferences about the causes and consequences of migration and the socio-cultural and psychological codes that the immigrants continued in Izmir, based on the example of the Turks who migrated from the island of Crete to Izmir in the last periods of the Ottoman Empire. The research is a descriptive research planned and carried out within the framework of qualitative research. In line with the purpose of the research, interviews were conducted with the third-generation grandchildren of Cretan immigrant a family living in Izmir, using a semi-structured interview form. The data obtained through the interview form was coded into themes and inferences were made regarding each theme. The data obtained as a result of the research provides important information about the reasons for the migration from Crete to Anatolia, the adaptation process of the immigrants to the region they settled in, and the cultural elements they kept alive in the place they migrated to.

Keywords: Migration, Socio-Cultural Adaptation, Immigrants, Crete, Anatolia.

Giriş

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. 21.yüzyılda yaşanmasına rağmen hala göçlerin devam ediyor olması bu olgunun dinamik yapısına işaret etmektedir. Genel tanımı ile göç; bireylerin ya da grupların çeşitli nedenlerle bir yerden başka bir yere yerleşmeleri şeklinde tanımlanabilir. Göçlerin nedenleri geçmişten günümüze çok farklı değişkenlerin etkisi altında gerçekleşmiştir. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde genel olarak fiziksel ihtiyaçların ağırlıklı olarak hissedildiği göçler günümüzde, siyasal, uluslararası ilişkiler, dini ve etnik nedenli olarak daha sıklıkla meydana gelmektedir. Başta Kavimler Göçü olmak üzere Türk Tarihi'nde önemli göç olaylarının yaşandığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde hızla gerçekleşen genişleme faaliyetlerinin ardından uygulanan iskân politikası ile fethedilen bölgelere Anadolu'dan getirilen çok sayıda Türkmen yerleştirilmiş; ancak 19.yüzyılın ardından başlayan toprak kayıplarının ardından bu bölgelerden Anadolu'ya Türk göçleri başlamıştır.

İpek (2014), Türkiye'de göç konusunda yapılan çalışmalarda farklı adlandırmaların yapıldığından hareketle; 1864 yılında Kafkaslardan Anadolu'ya yapılan göçler ele alınırken muhaceret kavramının, sonrasındaki çalışmalarda ise göç çalışmalarında sürgün, tehcir, etnik temizlik ve soykırım kavramlarının kullanıldığına vurgu yapmaktadır. Türk Hukuk metinleri

incelendiğinde, 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 3. maddesinde göçmen kavramı "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlar" şeklinde tanımlanmaktadır. İlgili kanunun 4. maddesindeyse "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenlerin göçmen olarak kabul edilmeyecekleri" belirtilmektedir (Resmî Gazete, 26/9/2006). Hukuk metinlerinde belirtilen tanımlamalar Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Anadolu'ya göç eden Türklerin göçmen olarak nitelendirildiğini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin başta Balkanlar olmak üzere gerçekleştirdiği fetihlerle kazanılan topraklara, bu bölgelerde güvenliği sağlamak ve Türkleştirmek amacıyla iskân politikası uygulanmış ve devletin son dönemlerinde artan toprak kayıplarının ardından yaşanan güvenlik sorunları bu bölgelere yerleştirilen Türklerin anavatana geri dönmesine neden olmuştur. Özellikle 19. yüzyılla birlikte, öncesinde Osmanlı Devleti hakimiyetinde yer alan Yunanistan, Bulgaristan, Girit, Yugoslavya, Kıbrıs, Kırım'dan binlerce Türk, Anadolu'ya göç etmiştir. Fransız İhtilali ile dünyada giderek yükselen ve taraftar bulan milliyetçilik akımının yayılması, uluslara kendi devletlerini kurma yönünde çağrıda bulunurken; bu durum Osmanlı Devleti gibi çok sayıda farklı ulusu bünyesinde barındıran çok uluslu devletlerin ayrılıkçı isyanlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Yunanistan'ın 1830 yılındaki bağımsızlığı diğer Balkan ulusları için bir örnek olmuş (Yıldırım, 2012, s. 76), 1783'te Rusya'nın Kırım'ı ilhaki, Sırp'ların 1829'da Bulgarların 1908'de, Arnavutların 1912'de bağımsızlıklarını ilan etmeleri bu bölgelerdeki istikrarın bozulmasını hızlandırırken, bu topraklarda yaşayan Türklerin önemli asayiş ve güvenlik sorunları ile karşı karşıya kalmalarına zemin hazırlamıştır.

Milliyetçilik akımının başta Balkanlar olmak üzere Osmanlı egemenliğindeki Türk olmayan unsurları hareketlendirmesinin yanı sıra dönemin Rusya, Fransa, İngiltere gibi devletlerinin izledikleri politikalar da bu akımın Osmanlı Devleti'ne karşı bir araç olarak kullanıldığına işaret etmektedir. İngiltere'nin Güney Asya'da yer alan sömürgeleri ile bağlantı yollarını güven altına almak istemesi, Rusya'nın güneye yayılma politikası nedeniyle kendisine yol açmak için Balkanlar'da panslavizm politikası izlemesi, yine Rusya'nın Osmanlı Devleti egemenliğindeki Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenme gerekçesiyle devletin içişlerine müdahale girişimlerinde bulunması, Osmanlı Devleti'nin çok uluslu ve inançlı yapısının dönemin yayılcı devletleri tarafından bir araç olarak kullanılmaya çalışıldığını göstermektedir. Tüm bunlar yaşanırken Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda yaşayan yerli halka tanıdığı hoşgörü anlayışının, bu topraklar kaybedildikten sonra aynı şekilde bölgedeki Türklere gösterilmediği aşıkardır. Nitekim İpek (2015), Türklerin öz değerlerini yaşatmada mücadele etmelerine rağmen başarılı olamadıkları için göç etmeyi göze aldıklarını ifade ederken; işgal edilen topraklarından ayrılmak zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde güvenlik nedeniyle Anadolu'ya gerçekleşen bu göçlerin yanı sıra; cumhuriyetin ilanından sonra yapılan anlaşmalar çerçevesinde nüfus mübadelesine dayanan göçler de gerçekleşmiştir (Çolak, 2013, s. 113). Balkanlar'dan yapılan göç bölgelerinin önde gelenlerinden biri Bulgaristan'dan Anadolu'ya yapılan göçlerdir. Bu ülkeden Anadolu'ya ilk göç 1877-1878 arasında, ikinci büyük göç ise 1884 yılında gerçekleşmiştir. 1893-1902 yılları arasında Anadolu'ya 70 binden fazla göçmen gelirken, Balkan Savaşları'nın ardından ise yaklaşık 440 bin göçmen Bulgaristan'dan anavatana göç etmiş, 18 Ekim 1915 tarihli sözleşmeyle de Türk göçlerinin isteğe bağlı olması kararlaştırılmıştır (Bulut, 2017, s. 60). Bulgaristan'dan Anadolu'ya göçler bu tarihlerle sınırlı kalmamış; II. Dünya Savaşı'nın ardından da Bulgaristan'ın bu yöndeki talepleri nedeniyle 1950-1951 yılları arasında yaklaşık 15 bin Türk Anadolu'ya dönerken (Çolak, 2013, s. 138); 1980'li yıllarda da bu göç

hareketi yaşamaya devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin siyasal ve ekonomik olarak zayıfladığının en fazla hissedildiği 19. yüzyılda devlet bir yandan ayrılıkçı isyanlarla mücadele ederken; diğer yandan kaybedilen topraklardan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi konusuna da çözüm bulmak durumunda kalmıştır. Bu doğrultuda devletin hem yasal hem de kurumsal açıdan birtakım adımlar attığı görülmektedir. Muhacirin ve İskân Müdüriyetinin kurulmasının ardından taşrada da Muhacirin Komisyonları oluşturulmuş; bu komisyonlar muhacirlerin sevk ve iskânı ile ilgili iş ve işlemleri yürütmüşlerdir. Fakat kısa süre içinde çok sayıda göçmenin Anadolu'ya gelmesi beraberinde bu işlemlerin yürütülmesinde sorunlar yaşanmasına neden olmuştur (Kaya, 2013, s. 15). Kısa sürede göçmenlerin hem iskanı hem de ekonomiye uyarlanmaları noktasında; onların üretime katılacak şekilde yönlendirilmelerine büyük önem verilmiş ve kendi kendilerine yeter olmaları göz önünde bulundurulmuştur (Asan, 2016, s. 55). Nitekim bazı sorunlar yaşanmakla birlikte; bu çalışmaların bir sonucu olarak göçmenler yerleştikleri bölgelerde yerli halk ile kısa sürede kaynaşmış ve üretime dahil olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son iki yüzyılının tarihinde göçmenlerin önemli bir unsur olduğu açıktır. Yüzyıllar öncesinde devlet politikasının bir gereği olarak fethedilen yerlere yerleştirilen; ancak sonrasında kaybedilen topraklarda hüküm süren devletlerin sosyo-ekonomik ve siyasal zorbalıklarına maruz kalan Türklerin Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmaları; insani boyutları olan çok sayıda hikâyenin yanı sıra Anadolu'nun kucaklayıcı misyonunu da göstermektedir. Günümüzde göçmenler yerleştikleri bölgelerde geldikleri bölgelerin adıyla kurdukları göçmen dernek ve vakıfları ile bu birlikteliği hala sürdürmekte ve göç ettikleri bölgelerde edindikleri kültür öğeleri ile Anadolu kültürünü sentezleyerek kendilerine özgü yaşam tarzını sürdürmektedir. Özellikle insan hareketlerinin çok kısa sürede ve kitleler halinde yaşandığı günümüz dünyasında; daha önceki yıllarda göç eden bireylerin yaşanmışlıkları üzerine yapılan araştırmalar, günümüzde göç eden bireylerin yeni yaşam alanlarına entegre edilmelerinde, bu nüfus hareketlerine yönelik sosyal ve ekonomik politikalar oluşturmada dikkate alınması gereken bir kaynaktır. Bu bakış açısından hareketle gerçekleştirilen araştırmada İzmir'de yaşamını sürdüren üçüncü kuşak Girit göçmenleri ile ilgili göç süreci ve günümüze ilişkin veriler doğrultusunda tespitlerde bulunulmuştur.

Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma çerçevesinde yürütülmüş betimleyici bir özelliğe sahiptir. Araştırmanın ilk aşamasında mantıksal çerçeveyi kurmak ve kuramsal temel oluşturmak amacıyla literatür taraması gerçekleştirilmiş ve bu doğrultuda konu ile ilgili makale, kitap ve çevrimiçi kaynaklar incelenmiştir. Çalışmanın bulgular kısmında elde edilen veriler, günümüzde İzmir'de ikamet eden Girit göçmeni aile üyeleriyle yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile elde edilmiştir. Katılımcıların görüşme ile kişisel bilgileri talep edilmemiş, gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya dahil edilmişlerdir. Araştırmada M. Hanım ailenin soy ağacı bilgisini paylaşma konusunda katkı sağlamıştır. Çalışma ile elde edilen veriler günümüzde de İzmir'de yaşamlarını sürdüren üçüncü kuşak Girit göçmeni ailenin mevcut sosyal, kültürel, ekonomik yaşamlarına yönelik öğeler ve göçmenlere ilişkin betimleyici bir veri bütünü sağlamaktadır. Araştırma kapsamında aşağıda yer alan sorular yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma Soruları

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Girit'ten İzmir'e göçlerin nedenleri nelerdir?

Giritli muhacir aile yerleşik bireyler tarafından nasıl karşılanmışlardır?

Giritli muhacir ailenin İzmir'de yaşattıkları kültürel öğeler nelerdir?

Giritli muhacir aile üyeleri miras aldıkları aile yapısını devam ettirmekte midir?

Giritli muhacir ailenin din ve inanç yapısının özellikleri nelerdir?

Giritli muhacir ailenin akrabalık ilişkileri ne düzeydedir?

Giritli muhacir aile üyelerinin geçim kaynakları nelerdir?

Yukarıda yer alan araştırma sorularına cevap bulmak amacıyla gerçekleştirilen çalışma sürecinde elde edilen veriler Bulgular kısmında; "Göçün Nedenleri", "Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Öğeler", "Sosyo-Psikolojik Sonuçlar" başlıkları altında açıklanmıştır. Araştırma Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kaybedilen topraklardan Anadolu'ya göç eden Türkler üzerine odaklanmış olup; bu çerçevede Girit'ten İzmir'e yerleşen göçmen bir ailenin torunları örneğinden hareketle elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Araştırmada veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme formları kullanılmıştır. Görüşmede önceden belirlenen soruların yanı sıra gerektiğinde gidişata göre farklı sorular da katılımcılara yöneltilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara yöneltilen sorular aşağıda yer almaktadır.

Aile büyüklerinizin Girit'ten İzmir'e neden göç ettiğini biliyor musunuz?

Aile büyüklerinizden Girit'te kalanlar ve İzmir'e gelenler hakkında bilgi sahibimisiniz?

Aile büyükleriniz göç ettiklerinde İzmir'de yerli halk tarafından nasıl karşılanmış?

Birinci kuşaktan itibaren ailenizin geçim kaynakları nelerdi?

Birinci kuşaktan itibaren sosyal yaşantıya (inanç, giyim-kuşam, aile ilişkileri, evlenme, akrabalık bağları vb) ilişkin bildiklerinizi paylaşır mısınız?

Yarı yapılandırılmış form ile gerçekleştirilen görüşmelere katılım gönüllülük esasına dayalı olmuş ve katılımcılara sorulacak sorular önceden belirlenirken, sürecin gidişatına göre farklı sorular eklenmiştir. Görüşme formu katılımcılara yüz yüze ve çevrimiçi ortamda görüntülü görüşme ile uygulanmıştır. Görüşme yapılan aile üyeleri görsel materyalleri (fotoğraf, aile soy ağacı vb) gönüllülük esasına göre paylaşmışlar ve bu materyallerin kullanımı için yazılı izin vermişlerdir. Katılımcıların isimleri 1, 2, 3 şeklinde kodlanmıştır. Görüşmede elde edilen veriler, Girit'ten İzmir'e göçün nedenleri, kültürel öğeler (isimler, inançlar, yemek kültürü), ekonomik öğeler, sosyo-psikolojik sonuçlar şeklinde temalandırılmış ve belirlenen temalar doğrultusunda veriler değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bulgular

Bu makalenin odak noktasını oluşturan Ege Denizi'nin güneyinde bulunan Girit Adası, günümüzde Yunanistan'ın egemenliğinde bulunan en büyük adadır. 1669'da Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından fethedilerek Osmanlı Devleti himayesine giren ada, Londra ve Bükreş Anlaşmalarıyla resmen kaybedilmiştir (Gemici, 2009; s. 281). Başta üzüm olmak üzere çok sayıda ürünün yetiştirilmesi için tarıma elverişli alanlarının yanında hayvancılık da yapılan adada, günümüzde bu ekonomik faaliyetlerin yanı sıra turizm faaliyetleri de yapılmaktadır.

1909'da Yunanistan'ın adaya egemen olması Girit'te yaşayan Türkleri zor durumda bırakmış ve bu nedenle adada yaşayan Türkler diğer kaybedilen topraklarda olduğu gibi Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır. Özellikle Balkan Savaşları sonrasında (1912-1913) ise bu göç hareketinin arttığı ve özellikle İzmir yönlü olarak yoğunlaştığı bilinmektedir. Bu göçlerin ardından Girit'teki Müslüman nüfus oranı %55 iken, 1900 yılında %12'ye, 1912'de ise %9'a kadar düşmüştür (İpek vd., 2013, s. 110). Girit'ten İzmir'e gelen göçmenler ise çoğunlukla Bornova, Bayraklı, Buca, Karşıyaka ilçelerine yoğun olarak yerleşmişlerdir.

Araştırmaya Katılan Girit Göçmeni Ailenin Soy Ağacı

Araştırmaya katılan ve İzmir'de yaşayan üçüncü kuşak Girit göçmeni kardeşlerin anneleri Halime Hanım, Girit-1894 doğumlu Hafize Hanım ve Girit-1895 doğumlu Mustafa Bey'in kızı

olup; İzmir/Bayraklı'da 1928 yılında doğmuştur. Hafize Hanımın annesi Nazife Hanım ve babası İbrahim Bey ile Mustafa Bey'in annesi Halime Hanım ve Sait Bey ise I. Dünya Savaşı yıllarında çocuklarını İzmir'e göndermişler; ancak kendileri Türkiye'ye gelememişlerdir. Girit'ten İzmir'e gelen aileye devlet tarafından Bayraklı/Salhane semtinde geniş bir alan tahsis edilmiş ve buraya yerleşmeleri sağlamıştır. Bugün Adalet Mahallesi olarak bilinen bu alanda gökdelenler yer almakta olup, bölge İzmir'in ticaret merkezi durumundadır. Hafize ve Mustafa Bey'in çocuklarının da ölümünün ardından burası hissedar fazlalığı nedeniyle ortak kararla satılmıştır. Hafize Hanım ve Mustafa Bey yeni evliyken geldikleri İzmir'de üç kız ve iki erkek evlat sahibi olmuşlardır. Halime Hanım ismi babaannesinin ismini ve küçük erkek kardeşi ise büyükbabasının ismini taşımaktadır. Girit'ten İzmir'e gelen Hafize-Mustafa çifti çocuklarına büyüklerinin isimlerini verirken; daha sonra torunları ve torunlarının çocuklarına da bu isimleri verildiği görülmektedir. Nitekim Zehra Hanım'ın torunlarından ikisinin adları Nazife ve Sait iken; Ahmet Bey ve Afet Hanımın da oğullarına Mustafa adını verdikleri bilinmektedir.

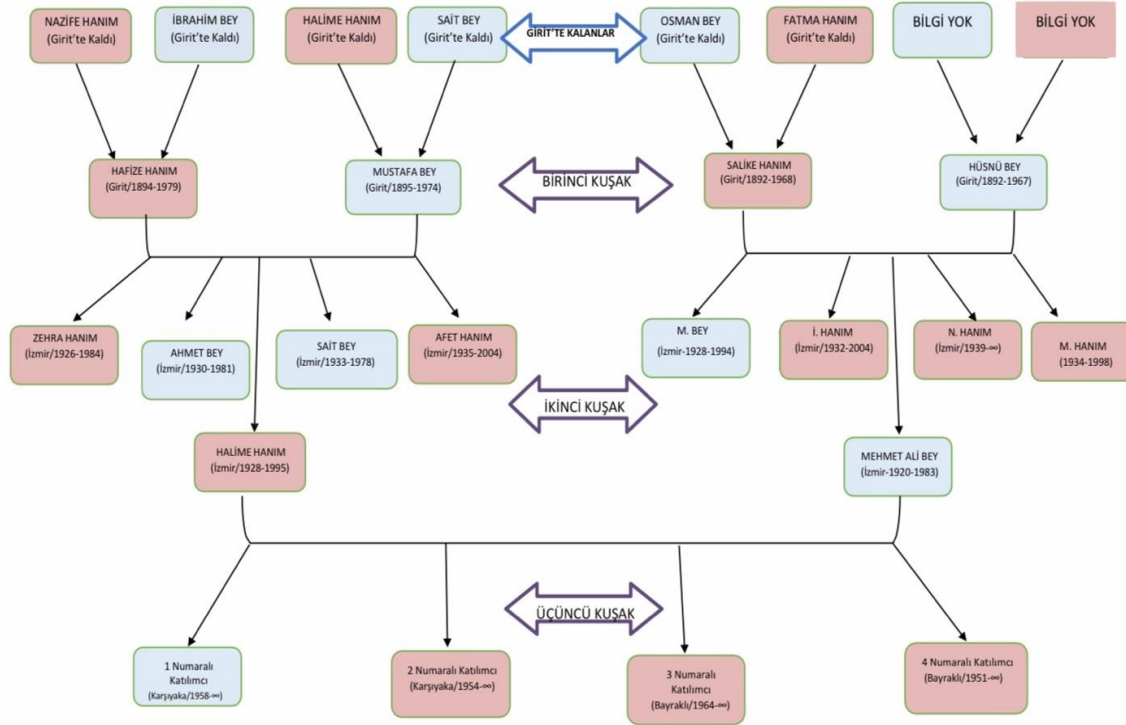
Görsel 1: Halime Hanım 7 Yaşındayken (1935)

Kaynak: Aile Arşivi

Halime Hanım'ın eşi Mehmet Ali Bey de Girit göçmeni olup; annesi Salike Hanım ve babası Hüsnü Bey de Girit doğumludur. Salike Hanım'ın anne ve baba bilgilerine ulaşılırken Hüsnü Bey'in ebeveyn bilgilerine ulaşılamamıştır. Halime Hanım'ın anne ve babası gibi Salike ve Hüsnü çifti de Girit'te doğmuşlar ve göçle Türkiye'ye dönmüşlerdir. Halime Hanım ve Mehmet Ali Bey'in dört çocukları olmuş, üçüncü kuşak olan bu dört kardeş İzmir'de dünyaya gelmiş olup hala bu kentte yaşamlarını devam ettirmektedirler. Kardeşlerin ikisi Bayraklı, biri Bornova ve biri de Kemalpaşa'da yaşamaktadır. Araştırmaya katılan Girit göçmeni ailenin soy ağacı aşağıda ayrıntılı olarak yer almaktadır.

Görsel 2: Girit Göçmeni Ailenin Soy Ağacı

Anadolu'ya Göçlerin Nedenleri ve İzmir'de Karşılama

Araştırmaya katılan kardeşler, büyüklerinin Girit'te neler yaşadıklarına ve neden İzmir'e göç ettiklerine dair kendilerini bilgilendirdiklerini belirtmişlerdir. Buna göre adada yaşayan Türkler Rumlarla iç içe yaşamışlar, alışverişte bulunmuşlar; ancak birbirlerinden kız alıp vermemişlerdir. Bu noktada tarafların kendi öz kültürlerini ve kimliklerini muhafaza etmeye özen gösterdikleri anlaşılmaktadır. Fakat özellikle 1900'lerden sonra adada Osmanlı egemenliğinin zayıflaması ve Yunan işgalinin başlamasından sonra Türklerin yaşadıkları bölgelerde önemli ve ciddi asayiş problemlerinin çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu noktada 1 numaralı katılımcı Hanım anneannesinin anlattıklarını şöyle özetlemektedir: "Yunan işgali başlayınca Türk kadınlara kötü muamelede bulunduğu gibi, Türk erkeklerine de işkence yapılarak yıldırma politikaları izlenmiştir. Hatta büyüklerimiz Yunanlar, Türk erkeklerinin başlarını kesip top oynadıkları için bizim top oynamamıza müsaade etmezlerdi. Belki de bizi top oynarken gördüklerinde gözlerinde o kötü hatıralar canlanıyordu." 1 numaralı katılımcının anlattıkları toprak kayıplarının yaşandığı dönemlerde Anadolu ve Anadolu dışında işgale uğrayan bölgelerde Türklerin maruz kaldıkları muamelelerle birebir örtüşmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu illerinde yaşanan Ermeni zulmünde de bu tarz olaylar yaşandığı açıktır. Girit'te yaşanan bu zulüm karşısında aile büyükleri henüz yeni evlenmiş olan Hafize Hanım ve Mustafa Bey'in İzmir'e gitmelerine yardımcı olmuşlar kendileri ise fedakârlık yaparak adada kalmışlardır. Geldikleri yıl kesin olarak bilinmemekle birlikte aile üyelerinin belirttiğine göre I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1916 yılında bu göç hareketinin meydana gelmiş olması muhtemeldir. Adada kalan Hafize Hanım ve Mustafa Bey'in anne ve babalarından bir daha haber alınamamıştır. Mezarlarının nerde olduğu bilebilinmeyen çiftin tek amaçları çocuklarının İzmir'e giderek kendilerini kurtarmaları olmuştur. 1 numaralı katılımcı, İzmir'e yerleşen ve

burada ilk kuşak göçmenleri oluşturan Hafize Hanım ve Mustafa Bey'in, yerleştikleri bölgede herhangi bir önyargı ya da olumsuz muameleyle karşılaştıklarına dair bir bilgi vermediklerini belirtmiştir. Hatta hayvan yetiştiriciliği ile uğraşan aile büyüklerinin mezbahada İzmir'in yerlileri ile ortak ticaret yaptıkları bilinmektedir. Aile üyeleri yerleştikleri mahalleden ayrılmamış ve üçüncü kuşak torunlar ise evlilik yoluyla başka ilçelere yerleşmişlerdir.

Girit Göçmenlerinde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapının Öğeleri

Girit'te kalan aile üyelerinin yaşantılarına ilişkin veriler, yine görüşme yapılan aile üyelerinin büyüklerinden dinledikleri bilgilerden yola çıkılarak elde edilmiştir. Adanın Osmanlı egemenliğinde olduğu dönemde üzüm bağlarının geniş alan kapladığı ve tarımın yanı sıra hayvancılığın da yapıldığı anlaşılmaktadır. Görüşmede elde edilen bilgilere göre Girit'te yaşayan ailenin adada geniş üzüm bağları olup; şu an bu bağlara yönelik herhangi bir mülkiyetleri bulunmamaktadır. Ailenin İzmir'e göçünün ardından adada kalan mal varlığına yönelik herhangi bir talep ya da araştırma gerçekleştirilmemiştir. Dolayısıyla Girit'te kalan aile büyüklerinin ölümü ve ada hâkimiyetinin elden çıkmasıyla birlikte Türklere ait olan taşınır ve taşınmazlara yeni yönetim tarafından el konulması mümkündür. Aile, adada üzüm yetiştiriciliğine bağlı olarak pekmez, şarap üretimi yaptığı gibi diğer yandan büyükbaş hayvancılıkla da geçimlerini sağlamıştır. Bir bakıma bu ürün yetiştiriciliğine bağlı olarak özellikle Girit'ten gelen ilk ve ikinci kuşak aile üyelerinin büyük bir bölümünde alkol probleminin yaygın olduğu ifade edilmektedir. Nitekim Mustafa Bey'in ciddi bir alkol alışkanlığının olduğunu duyduğunu belirten 2 numaralı katılımcı, dayısı Sait Bey'in de aşırı alkol kullanımı nedeniyle gözlerini kaybettiğini ve sonrasında annesi Hafize Hanım'dan önce çok genç bir yaşta hayatını kaybettiğini ifade etmektedir. Hatta Hafize Hanım oğlu Sait'in ölmesi nedeniyle çok büyük üzüntü yaşamış ve kısa süre sonra kendisi de vefat etmiştir. Ayrıca Halime Hanım'ın eşi Mehmet Ali Bey'de yoğun alkol alımı nedeniyle komaya girmiş ve genç bir yaşta hayatını kaybetmiştir.

İzmir'e göç eden ilk kuşaktan Mustafa Bey, Salhane semtindeki mezbahanın da etkisiyle adada öğrendiği büyükbaş hayvancılığa devam etmiş ve bu doğrultuda kendilerine tahsis edilen arazide evlerin yanı sıra büyük dam ve ahırlar inşa ettirmiş ve ölene kadar oğulları da büyükbaş hayvancılığı sürdürmüşlerdir. Ailenin üçüncü kuşak mensubu 3 numaralı katılımcı uzun süre deri üzerine faaliyet gösteren bir firmada çalışmış, hatta Girit göçmeni olan bazı damatları da hayvan alım satımı ile geçimini sağlamaya devam etmiştir. Fakat bölgede bulunan mezbahanın kapatılarak şehir dışına taşınması ile burada bulunan ahırlar boş kalmış ve satılana kadar uzun bir süre (yaklaşık 20 yıl) hayvan yetiştirilmemiştir. Hayvancılığın sona ermesi ile aile üyeleri geçimlerini farklı işyerlerinde şoför, işçi, çiftçi olarak devam ettirmişlerdir. Nitekim Mehmet Ali Bey'in kunduracı olduğu ve bir ara Kemeralı'nda kunduracı dükkânı işlettiği ve kendi eliyle ayakkabılar üretip sattığı belirtilmektedir. Diğer yandan ailede erkeklerin yanı sıra kadınların da çalışma hayatında aktif oldukları bilinmektedir. Halime Hanım işçi emeklisi olmuş, çocukları da okuldan ayrıldıktan sonra yakınlarıdaki iş yerlerinde çalışma hayatına atılmışlardır.

Ailenin yapısına bakıldığında çekirdek aile yapısının üç kuşakta da benimsendiği dikkati çekmektedir. Hafize Hanım ve Mustafa Bey'in iki erkek evladı, evlendikten sonra ailesiyle değil, eş ve çocukları ile ayrı evlerde yaşamışlardır. Ancak çiftin tüm çocukları kendilerine verilen bölgede yeni evler inşa ederek sokak oluşturmuşlar ve kız-erkek beş evlatları da inşa ettikleri evlerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Mekânsal olarak birbirlerine yakın olmalarına rağmen Mustafa Bey'in çocukları ve torunları arasında bağlılık olmadığı görüşmeye katılan katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. A. Hanım, iyi ve zor günde çok fazla bir araya gelmediklerini, sadece cenaze olduğu zaman bir araya geldiklerini belirtmiştir. Nitekim buna örnek olarak 2 numaralı katılımcı, dayı ve hala çocuklarının büyük bir

bölümünü uzun yıllardır görmediğini ve bayramlarda bile arama yapmadıklarını üzüntüyle ifade etmiştir.

Görsel 3: Mehmet Ali Bey (1954)

Kaynak: Aile Arşivi

İzmir'e gelen ilk kuşak aile bireylerinden başlayarak çocuklara aile büyüklerinin isimlerinin verilmesi göçmenlerin Anadolu kültürünü uzun yıllar Girit'te yaşamalarına rağmen devam ettirdiklerini göstermektedir. Nitekim günümüzde de aile büyüklerinin isimlerinin torunlara verilmesi Anadolu'da yaşatılan bir gelenektir. Hafize Hanım ve Mustafa Bey'in şu an hayatta olan torunları arasında da Sait, Ahmet, Mehmet Ali, Ayşe isimleri yaşatılmaya devam etmektedir. Dördüncü kuşak torunlarda ise aile büyüklerinin isimlerine rastlanılmamaktadır. Göçmenailede birinci ve ikinci kuşakta Anadolu kültüründe olduğu gibi erkek evlatların soyun devamı olarak görüldüğü ve bu nedenle kıymetli olduğunu belirten 2 numaralı katılımcı, kendi çocuklarında artık bu yaklaşımın terk edildiğini ve kız-erkek tüm çocukların aynı derece kıymetli olduğunu belirtmiştir. Ancak tüm kuşaklarda özellikle miras konusunda kız-erkek evlat ayrımı yapılmadığı vurgulanmıştır.

Mustafa Bey ve Hafize Hanım'ın çocuklarından Halime Hanım, Ahmet ve Sait Bey yine Girit göçmeni ailelerin çocukları ile evlenirken, Zehra ve Afet Hanımların Girit göçmeni olmayan kişilerle evlilik gerçekleştirmişlerdir. Bu bilgiden hareketle ailenin dışı kapalı bir toplumsal yapı sergilemediği, sadece kendileri gibi göçmen olan ailelerle değil Giritgöçmeni olmayan aileler ile de akrabalık ilişkileri kurdukları görülmektedir.

Girit'ten gelen ailenin ilk kuşak ve ikinci kuşak erkek üyelerinin giyim bakımından uzun çizmeler, paçası dar pantolonlar giyerek pantolonlarının paçalarını çizmelerinin içine koydukları

katılımcıların verdikleri fotoğrafta görülmektedir. Aile üyeleri ilk geldikleri yıllarda Girit'teki kıyafet alışkanlıklarını devam ettirmişler; sonrasında ise ayakkabı, pantolon, gömlek vb şeklinde giyinmeyi sürdürmüşlerdir. İlk ve ikinci kuşak kadınların başlarında şifon ve tülbent olarak adlandırdıkları örtüler kullandıkları, şifonu gezmeye giderken tülbenti ise evde taktıkları 1 numaralı katılımcı tarafından belirtilmiştir. Şifonu, çenelerinin altından bağladıkları ifade edilirken; üçüncü kuşak göçmenlerde ise kadınların bir kısmının başı kapalıyken, bir kısmının başı açık olduğu belirtilmektedir.

Görsel 4: Birinci Kuşak Göçmenlerin Giyimi (Mehmet Ali Bey 18 Yaşındayken (1944)

Kaynak: Aile Arşivi

Girit göçmeni ailede din ve inanç bakımından herhangi bir zorlamanın olmadığı, Girit'ten göç eden Hafize Hanım'ın dinine çok düşkün olduğunu belirten 1 numaralı katılımcı, anneannesinin elinden tespihinin hiç düşmediğini ifade etmiştir. Beş vakit namazını kılan Hafize Hanım'ın çocuklarından Afet ve Halime Hanım'ın da annesi gibi yaşadıkları, hatta Afet Hanım'ın ailedeki tek hacı olduğu belirtilmiştir. Anadolu'da da yaygın olarak bilinen bazı batıl inançlar üçüncü kuşak aile üyeleri tarafından günümüzde de hala yaşatılmaktadır. Süpürgenin kıyafete değmesi, ekmeğin ters durması, terliğin ters bırakılması, elden bıçak alınması, yatan birinin üzerinden geçmek, kapı arkasında durmak, elini çenenin altına koyma, perşembe gecesi tırnak kesmek, gece sakız çiğnemek uğursuzluk olarak yorumlanmaktadır. Diğer yandan sol avuç

içinin kaşınması para gitmesi, sağ avuç içinin kaşınması para gelmesi olarak değerlendirilirken, ayakaltının kaşınması ise gezmeye gitmenin habercisi olarak yorumlanmaktadır. Özellikle 1 numaralı katılımcı kendisini batıl inançlı olarak nitelendirmekte iken, 4 numaralı katılımcı ise bunlara itibar etmemektedir.

Girit mutfağı genel olarak sebze ve otlardan yapılan yemekleri ile meşhur olup; 1 numaralı katılımcı asla yemek sıkıntısı çekmediklerini, çünkü rahatlıkla doğadan ot toplayarak yemek yapabildiklerini belirtmiştir. Ebe gümece, turp otu, gelincik, arap saçı, sarmaşık, semizotu, şevketi bostan otları, ot yemeklerinin başında gelmektedir. Bunun yanında kızartmaları, hamur işlerini bile zeytinyağıyla yaptıklarını ifade eden 1 numaralı katılımcı, zeytinyağından başka yağ mutfağında tercih etmediğini vurgulamıştır. Aile üyeleri Girit'teki büyüklerinin salyangoz yemeğini yediklerini ve salyangozları haşlayarak tükettiklerini anlattıklarını; ancak ikinci ve üçüncü kuşak aile üyelerinin salyangoz hiç yemediklerini ifade etmişlerdir. Bu noktada Türk mutfak kültüründe olmayan ve Rum mutfağında sıklıkla tüketilen salyangoz yemeği hususunda Girit'te yaşayan Türklerin Rumlardan etkilenildiği açıktır.

Girit Göçmenlerine Göre Göçün Psiko-Sosyal Sonuçları

Diğer göç hareketlerinde olduğu gibi Girit'ten Anadolu'ya göç eden bu ailenin üçüncü kuşak torunları da aile büyüklerinden dinledikleri göç hikâyelerinin etkisi altında olduklarını belirtmişlerdir. Görüşmeye katılan üçüncü kuşak aile üyeleri adada büyüklerine yapılan zulmü görmedikleri halde sadece dinlediklerinin etkisiyle bile gözlerinde canlandırdıklarını ifade etmişler; anneannelerinin göç zamanı büyük kıtlık ve yokluk yaşadıklarını ifade ederek, ekmek dilimlerinin neredeyse ip kalınlığında tükettiklerini söylemişlerdir. Hatta bu nedenle evde ekmek ve diğer yiyeceklerin israfı konusunda hem kendilerinin çok dikkat ettiğini hem de çocuklarına bu yönde eğitim verdiklerini vurgulamışlardır.

Tartışma/Sonuç

İnsan dinamik bir varlık olmasının bir sonucu olarak yaşamı boyunca hareket halindedir. Bu nedenle tıpkı insanlar gibi toplumların da hareket halinde ve yer değiştiren bir yapı arz etmesi olağandır. Türk Tarihinde Kavimler Göçü başta olmak üzere çok sayıda kitlesel göç hareketleri bulunmaktadır. Bu göçlerin bir kısmı siyasal gelişmeler, savaşlar, kuraklık, yiyecek kıtlığı gibi nedenlerle gerçekleşmiştir. Günümüzde ise sınır güvenliği noktasında alınan önlemler kitlesel göçler için önemli bir engel oluşturmakla birlikte; özellikle son dönemlerde yaşanan siyasi ve sosyal krizler sığınmacı, mülteci gibi kavramların yeniden önem kazanmasına neden olmuştur. Ancak 19. yüzyıldan itibaren kaybedilen topraklardan Anadolu'ya göç edenler Türk hukuku gereği göçmen olarak tanımlanmaktadır. Göçmenler Anadolu'dan ayrılarak çeşitli bölgelere iskân edilen, fakat sonrasında yeniden anavatana dönmek zorunda kalan bireyleri kapsamaktadır.

Kafkaslar, Balkanlar, Kıbrıs, Kırım ve Girit başta olmak üzere kaybedilen topraklardan sayıları yüzbinleri bulan göçmen Anadolu'ya gelerek kendilerine tahsis edilen bölgelere yerleştirilmişlerdir. Bu araştırmada Girit adasından Birinci Dünya Savaşı yıllarında ayrılarak İzmir'e yerleşen Hafize ve Mustafa Bey'in torunları olan üçüncü kuşak Girit göçmeni aile üyeleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, aile büyüklerinin Girit'ten İzmir'e göç etmelerinin nedenleri hakkında çocuklarını ve torunlarını bilgilendirerek vatan ve millet değerleri konusunda farkındalık ve bu olaylarla ilgili tarih hafızası oluşturduklarını göstermektedir. Diğer yandan göçmenlerin dini değerlerini Girit'te yaşarken de muhafaza ettikleri, çocuklarına ve torunlarına da bu değerleri kazandırdıkları dikkati çekmektedir. Aile yapısı açısından bakıldığında çekirdek aileyaşantısını sürdüren ailenin, akraba evliliğini tercih etmediği gibi çocuklarını sadece göçmenlerle evlendirme gibi bir tercihte de

bulunmadıkları görülmektedir. Girit mutfağında ağırlıklı yeri olan ot ve sebze kültürünü hâlâ yaşattıkları ve yeni nesillerin de bugün Akdeniz mutfağı olarak adlandırılan yemek kültürünü sürdürdükleri dikkati çekmektedir. Ancak araştırmaya katılan göçmen ailenin ifade ettiği gibi, en fazla rahatsız oldukları özelliklerinin, akrabalar arasında yeterince bağlılık olmaması ve bireyselleşmenin çok fazla olduğudur. Aile üyeleri ve akrabalar birbirlerinin yaşamlarına müdahil olmadıkları gibi sadece cenaze nedeniyle bir araya geldiklerini, bayramlarda ise yeni nesille birlikte ziyaret gibi uygulamalara eskisi kadar önem verilmediğini söylemektedirler.

Türkiye'nin her bölgesi kaybedilen topraklardan yüzyıllar sonra anavatana geri dönen insanların hikâyeleri ile doludur. Göçmenler, yerleştikleri bölgelerde sosyal ve ekonomik hayatın zenginleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Ancak göçmenlerin uyum süreci çok kolay gerçekleşmediği gibi, göç yolculuğu önemli izler bırakmıştır. Özellikle öğrencilere vatan toprağının kıymetine yönelik değerlerin kazandırılmasında göç hikâyelerinden derslerde yararlanılması göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle göç eden ailelere yönelik yapılacak araştırmaların sayılarının artması ve birinci kuşak göçmenlerin anlattıklarının çocukları ve torunları hayattayken kayda alınması büyük önem taşımaktadır. Diğer tarihi olaylarda olduğu gibi göçmenlerle ilgili tarih hafızasının oluşturulmasında bu çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer yandan insan hareketliliğinin çok fazla olduğu günümüzde göç eden bireylere yönelik politikaların geliştirilmesinde de bu tarz araştırmalardan elde edilen sonuçlardan yararlanılabilir.

Kaynakça

- Asan, H. (2016). Devlet, aşiret ve eşkiya bağlamında Osmanlı muhacir iskân siyaseti (1860-1914), *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 36-61.
- Bulut, R. (2017). Cumhuriyet dönemi ve öncesi Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler, *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, 56, 59-65.
- Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç hareketi (1950-1951), *Tarih Okulu*, XIV, 113-145.
- Gemici, N. (2009). Girit'e ait 1870 tarihli belge, *İSTEM*, 13, 281 – 287.
- İpek, N., Şimşirgil, A., Gülsoy, E., Taştım, M. (2013). *Osmanlı'da iskân ve göç*, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2982.
- İpek, N. (2014). Kaynakların dilinde göç kavramı, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 17, 9-20.
- İpek, N. (2015). Fetih'ten cumhuriyet'e İstanbul'a yönelik göçler, Coşkun Y. (Ed.), *Antik çağ'dan XXXI.yüzyıla büyük İstanbul tarihi* (520-531), TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Kaya, M. (2013). Balkan savaşları sırasında Anadolu'ya göçler ve karşılaşılan sorunlar, *JASS*, 5 (6), 1-16.
- Yıldırım, S. (2012). Balkan savaşları ve sonrasındaki göçlerin Türkiye nüfusuna etkileri, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8 (16), 75-92.
- 19/09/2006 tarih ve 5543 Sayılı İskân Kanunu, Resmî Gazete, 26/9/2006, 26301.

Extended Abstract

The purpose of this research is to make inferences about the causes and consequences of migration and the socio-cultural and psychological codes that the immigrants continued in

Izmir, based on the example of the Turks who migrated from the island of Crete to Izmir in the last periods of the Ottoman Empire. The research is a descriptive study planned and carried out within the framework of qualitative research. In the first stage of the study, a literature review was carried out to establish the logical framework and create a theoretical basis; accordingly, articles, books and online resources on the subject were examined. The data were obtained through a semi-structured interview form with Cretan immigrant family members residing in Izmir today. The data obtained from the study provide elements of the current social, cultural, and economic lives of the third-generation Cretan immigrant family, who still live in Izmir today, and a descriptive data set about the immigrants. Within the scope of the research, the following questions were tried to be answered.

Research Questions:

- ✓ What are the reasons of the migration from Crete to Izmir in the last periods of the Ottoman Empire?
- ✓ In which districts of the city did the immigrants who migrated from Crete to Izmir settle?
- ✓ What are the cultural elements that Cretan immigrant kept alive in Izmir?
- ✓ What economic activities did Cretan immigrants have in the districts where they settled?
- ✓ How were the Cretan immigrants welcomed by the settled individuals in the places they settled?

The data obtained during the study conducted to find answers to the above research questions are included in the Findings section. It is explained under the headings "Reasons of Migration", "Socio-Cultural and Economic Elements", "Socio-Psychological Consequences". The research focused on the Turks who migrated to Anatolia from the lost lands in the last periods of the Ottoman Empire. In this context, the data obtained from the example of the grandchildren of an immigrant family who settled in Izmir from Crete were evaluated.

A semi-structured interview form was used to collect data in the study. In addition to the predetermined questions during the interview, different questions were also asked to the participants when necessary, depending on the course of events. In this context, the questions asked to the participants are listed below.

- ✓ Do you know why your family elders migrated from Crete to Izmir?
- ✓ Do you have information about your family elders who stayed in Crete and those who came to Izmir?
- ✓ How were your elders welcomed by the local people in Izmir when they immigrated? Would you share?
- ✓ What were your family's sources of income from the first generation?
- ✓ Could you share what you know about social life (belief, clothing, family relations, marriage, kinship ties, etc.) since the first generation?
- ✓ Do you think migration influences the psychology of individuals that is transmitted from generation to generation?

Participation in the interviews conducted with a semi-structured form was voluntary, and while the questions to be asked to the participants were determined in advance, different questions were added depending on the course of the process. The interview form was applied to the participants face to face and online via video call. Interviewed family members shared

visual materials (photos, family tree, etc.) on a voluntary basis and gave written permission for the use of these materials. Participants' names are coded as A, B, C. The data obtained from the interview were themed as the reasons for migration from Crete to Izmir, cultural elements (names, beliefs, food culture), economic elements, socio-psychological consequences, and the data were evaluated in line with the determined themes.

Hundreds of thousands of immigrants from many lost lands, especially the Caucasus, the Balkans, Cyprus, Crimea and Crete, came to Anatolia and were settled in the regions allocated to them. In this research, interviews were held with third-generation Cretan immigrant family members, who are the grandchildren of Hafize and Mustafa Bey, who left the island of Crete during the First World War and settled in Izmir. The data obtained from the interviews show that family elders informed their children and grandchildren about the reasons for their migration from Crete to Izmir, thus creating awareness of homeland and national values and a historical memory about these events. On the other hand, it is noteworthy that the immigrants preserved their religious values while living in Crete and imparted these values to their children and grandchildren. In terms of family structure, it can be seen that the family that prefers nuclear family life does not prefer consanguineous marriages, nor do they prefer to marry their children only to immigrants. It is noteworthy that they still preserve the herb and vegetable culture, which has a predominant place in Cretan cuisine, and that new generations preserve the food culture that is today called as Mediterranean cuisine. However, as stated by the immigrant family participating in the research, the characteristics that disturb them the most are the lack of commitment among relatives and too much individualization. Family members and relatives say that they do not intervene in each other's lives and that they only come together for funerals, and that practices such as visiting with the new generation during holidays are not given as much importance as before. Even today, although the discrimination between sons and daughters continues to exist in many regions, the absence of such practices among family members is seen as a quality that should be taken as an example.

AYLA KUTLU'NUN "ASİ... ASİ" ADLI ROMANINDA MİTİK SÖYLEM-II: DİKEY BOYUTUN SEMBOLLERİ*

Sema ÖZHER KOÇ

Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye, Türkiye
sozherkoc@osmaniye.edu.tr
Orcid ID: 0000-0001-8428-7763

Makale Geliş Tarihi: 10/10/2023 Makale Kabul Tarihi: 22/11/2023

Makale Türü: İnceleme Makalesi

Atıf: Özher Koç, S., (2023). Ayla Kutlu'nun "Asi... Asi" adlı romanında mitik söylem-II: Dikey boyutun sembolleri, *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 172-187.

Öz

Ayla Kutlu'nun romanlarında mitik göndergelere sıklıkla yer verdiği dikkati çeker. Rene Guenon'un tanımlamasına uygun şekilde yatay ve dikey boyutların sembolizmiyle ilgili yatay boyutları kapsayacak şekilde yazdığımız çalışmada¹ Kutlu'nun su, toprak, kadın, kent ve ağacı, yatay boyutlu semboller olarak kullandığını öne sürdük. Kutlu'nun roman kurgusuna yerleştirdiği bu semboller dişillığın doğuran, besleyip büyüten, hayatın devamını sağlayan özellikleriyle örtüşmektedir. Buradan hareketle sanatçının söz konusu romanda yatay boyutlu sembolleri yoğun bir biçimde kullanması, dünyadaki yaşamın devam etmesine duyulan arzu ile ilişkilendirilmiştir. Bu aynı zamanda kaostan uzaklaşıp dünyaya bir düzen vermiş olmayı ifade etmektedir.

Bu çalışmanın konusu, Asi... Asi'deki eril unsurları temsil eden dikey boyutlu sembolleri tespit edip bunları izah etmektir. Sembollerin yorumlanmasında yer yer mitik göndermelerden faydalanılacaktır. Buna ek olarak dikey boyutun kendilik ilişkisiyle ilintilendirilebileceği düşüncesindeyiz. Asi... Asi'deki dikey nitelikli sembolleri yorumlamak, evrensel anlamda insanın kendiliğini inşa sürecinde katettiği merhaleleri ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mit, dikey boyutun sembolleri, kendilik, Ayla Kutlu.

THE MYTHICAL DISCOURSE IN AYLAKUTLU'S NOVEL "ASİ... ASİ" -II: SYMBOLS OF VERTICAL DIMENSION

Abstract

It is noteworthy that Ayla Kutlu frequently includes mythic references in her novels. In the study, we wrote on the symbolism of horizontal and vertical dimensions in accordance with Rene Guenon's definition, -We also argued that Kutlu uses water, earth, woman, city and tree as horizontal symbols. These symbols that Kutlu places in the fiction of the novel overlap with

* Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. -Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

the characteristics of femininity that give birth, nurture grow, and ensure the continuation of life. From this point of view, we can associate the artist's intensive use of horizontal symbols in the novel in question with the desire for the continuation of life in the world. This also means to move away from chaos and give order to the world.

The subject of this study is to identify and explain the vertical symbols representing masculine elements in Asi... Asi. In the interpretation of the symbols, mythical references will be utilised from time to time. In addition to this, we think that the vertical dimension can be related to the relationship of self. Asi... Interpreting the vertical symbols in Asi will reveal the stages that human beings go through in the process of self-construction in a universal sense.

Keywords: *Myth, symbols of the vertical dimension, the self, Ayla Kutlu.*

Giriş: Dikey Boyut Kavramı Üzerine

Rene Guenon dünyayı/evreni yatay ve dikey olmak üzere iki boyutlu tasavvur eder. Guenon yatay yönü *“genişliği ya da tahakkukun temeli olarak alınan bireyselliğin tüm yayılımını”* ifade eden bir nitelikte düşünür. Ayrıca yatay çizginin pasif ilkeyi temsil ettiği, dişil nitelikli olduğu kabul edilir (Guenon, 2001, s. 23-24). Guenon’un fikirleri temel alınarak yapılan *“Ayla Kutlu’nun “Asi... Asi” Adlı Romanında Mitik Söylem-I: Yatay Boyutun Sembolleri”* (Özher Koç, 2019: 114-127) başlıklı çalışmada yatay boyut *su, toprak, kadın ve kent* olmak üzere dört temel sembol etrafında değerlendirilmiş olup romandan yapılan su, toprak ve doğanın mümbitliğini öne çıkaran alıntılarla; roman kurgusunda yer alan Eşref Kadın, Ganime Kadın, Mahur ve Delfina Halalar, April Hanım, Verda, Alasu, Beylan gibi kadınların besleme, büyütme, var etme nitelikli kişilik özelliklerinin vurgulanmasıyla ve bir kadın gibi güzel, gizemli, yer yer bir kadın kalbi gibi fethedilmeyi bekleyen tarihî Antakya’nın irdelenmesiyle yatay boyutun sembolik açılımı yorumlanmıştır.

Guenon, dikey yönün *“sınırı belirsiz hiyerarşiyi ve, tabii ki, her biri bütünselliğinde tasavvur edildiğinde, bütünsel ‘İnsan-ı Kâmil’ sentezinde içerilen ‘âlemler’e ya da derecelere tekabül eden şu olabilirlik birlikteliklerinden birini oluşturan çeşitli halleri”* temsil ettiğini ifade eder. Guenon, yatay ve dikey boyutları bir haç temsilinden yola çıkarak izah eder. Bu haç temsilinde *“yatay yayılım, bütünsel olarak alınan bir ve aynı varlık halinin olası tarzlarının sınırı belirsiz olmasına; dikey üst üste sıralanmada, bütünsel varlık hallerinin sınırı belirsiz dizisine tekabül eder”* (Guenon, 2001, s. 23-24). Guenon’a göre dikey çizgi aktif ilkeyi temsil eder ve aynı zamanda eril niteliklidir (Guenon, 2001, s. 41). Bir genellemeyle ifade etmek gerekirse *“dikey eksen uzak doğu tradisyonunda ‘göğün etkinliği’ denilen şeyin tezahür yeri; yatay eksen ise sembolik olarak ‘suyun yüzeyi’ gibi kabul edilen bir ‘yansıma planı’dır”* (Guenon, 2001, s. 42). Göğün iradesinin varlığın gelişimindeki etkisi dikey eksene paralel olarak ölçülür (Guenon, 2001, s. 125).

Yatay yayılımın varlığın uzamsal açılımıyla, dikey boyutun ise *“İnsan-ı Kâmil” sentezinde içerilen “âlemler” ya da derecelere* ilişkilendirildiği göz önünde tutulacak olursa dikey boyut ile varlığın kendini inşa süreci arasında bir paralellik kurulabilir. Dünya üzerindeki yolculuğu sırasında edindiği tecrübeler ve değerlerle kendini inşa eden kişi, bu sürecin sonunda özne olur. Bu bağlamda dikey boyutlu semboller ile Joseph Campbell’in *Yaratıcı Mitoloji* adlı kitabında belirttiği tamamlanmış mitoloji için belirlediği dört temel işlevin dördüncüsü olan *“bireyin bütünlük içine kuşkusuz biçimde yerleşmesini sağlamak”* işleviyle arasında bağ kurulabilir. Mitolojinin en önemli işlevi olan bu dördüncü işlev gereği *“birey kendisiyle (mikrokozmos), kültürüyle (mezokozmos), evrenle (makrokozmos) ve kendisinin ve her şeyin ötesinde ve içinde olan huşu veren nihai gizemle uyum sağlar”* (Campbell, 2003, s. 16). Yatay boyut, mitolojinin 3. işlevi olan sabit ilkelere bağlı, ahlâkî düzeni savunan toplumsal yönelim ilkesiyle örtüşürken

(Campbell, 2003, s. 626) dikey boyut, Campbell'in "ayrılma, erginlenme ve dönüş" olarak formüle ettiği kahramanın çıktığı yolculuktan üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri dönüşünü anlatan aşama arketipi ile ilişkilendirilebilir (Campbell, 2013: 42). Zira, Campbell'in ifade ettiği yolculuktan erginlenerek dönen kişi, bilinç ile bilinçdışını, akıl ile duygu yönünü uzlaştırdığı için kahraman olmayı başarmıştır.

Asi... Asi'de Dikey Boyutun Sembolleri:

Asi... Asi, görevi dolayısıyla Antakya'ya gelen Yüzbaşı Ömer Azmi Efendi'nin malulen emekliye ayrıldıktan sonra Sinanlı Köyü'ne yerleşmesi ve Antakya eşrafından Eşref Kadın'la evlenmesiyle başlar. Ardından olaylar, Eşref Kadın Konağı çevresinde geçer. Bu konak etrafında yazar Antakya'nın tarihi, kültürel ve dinî zenginliğini roman kurgusuna dahil etme fırsatı bulur. Ömer Azmi Efendi'nin kendisinden 35 yaş küçük olan Ganime adında bir kızla evlenmesi, Ganime'nin Ömer Azmi Efendi'nin büyük oğlu Bestami'ye aşık olması, aşkına karşılık bulamayan Ganime'nin intiharı, Bestami'nin romanda yıllarca sırrını koruyacak olan yeğeni Altinyaz'ın ölümünde suçlu olup olmadığının irdelenmesi, Bestami ile Siren'in bir ömür sürecek olan aşkı, Beyazıt-April Hanım'ın evliliğinden doğan Nevnur, Verda, Hatay ve Altinyaz adında dört çocuğu ve torunlarıyla beraber Asiyel ailesinin üç nesil boyunca yaşadığı olaylar roman kurgusunda yer bulur. Yazar, Asiyel ailesinin sabun imalathanesi, Amik Ovası'ndaki topraklarda yapılan tarım faaliyetleri, Hatay'ın Fransız idaresinden kurtulup bağımsızlığına kavuşma olayına yaptığı göndermelerle bölgenin yakın tarihi ve sosyo-ekonomik yapısına da değinir. Roman, Altinyaz'ın ölümündeki sırrın açığa çıkması ve Bestami Ağa'nın masumiyetinin anlaşılmasıyla sona erer.

Dramatik kurguyu yönlendiren dikey boyutlu semboller dağ, ışık, ses, koku, sır ve gizemdir.

Dağ:

Toprağın bir parçası olmakla beraber topraktan ayrı bir kategoride değerlendirilen dağ/dağlara tüm dünya kültürlerinde saygı duyulur. Daha çok eril özellikler atfedilen dağlar çeşitli dinlerde, ilkel kabilelere ait ritüellerde ve mitolojilerde bir değişim ve dönüşüm yeri olarak işlev üstlenir. Masallarda "buz dağı" veya "demir dağ" aşılması gereken bir eşik, âdeta bir erginlenme yeri; *Kitab-ı Dede Korkut'ta "Yerli kara dağların yıkılmasın..."* biçiminde üzerine dua edilecek kadar kutsiyet atfedilen bir şey; *Divan-ı Lügatit'it Türk'te "Yer basruki tag, budun basruki beg"* (Yeri tutan dağ, milleti tutan bey/kağan) atasözünde bey'e eşdeğerde görülecek kadar kıymet atfedilen bir iktidar göstergesi; pek çok türküde ise -"Yüce dağ başında bir kuş uçurdum/ Ana Nenni Nenni Bir Kuş Uçurdum/ Ben Meylimi Bir Güzele Düşürdüm/ Dilber Nenni Nenni Yavrum Düşürdüm/ Duydum Nazlı Yarım Yad Eller Almış/ Ana Nenni Nenni Yad Eller Almış/ Vallah Dostlar Ben Aklımı Şaşırdım/ Dilber Nenni Nenni Vallah Şaşırdım"² dizelerinde olduğu gibi- "yüce dağ başı" aşkla birlikte insanın yaşayacağı değişimin zirvesi olarak kabul edilmiştir. Özellikle anonim türkülerde dağların "yüce" olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir. Zira *Kitab-ı Dede Korkut'ta* yüce nitelemesi iki yerde kullanılır. Birincisi Tanrı için, ikincisi dağ için. İnsanın bireyleşme yolculuğu göz önünde tutulduğunda dağın insanın özne oluş yolculuğunda büyük bir mesafe kat etmesine katkı sağlayacak, farkındalığını arttıracak bir değişim ve dönüşüm noktasını temsil ettiğini söylemek mümkündür.

Romanda Antakya'yı var eden iki büyük güçten söz edilir. Birincisi şehrin dışı tarafı olan, geçtiği topraklarda kutsal addedilen ve şehre can veren *Asi* nehridir. Dört kuşak boyunca *Asi* kıyısında yaşayan roman kişileri "*Asi'nin çocukları*" olarak kabul edilir. İkincisi *Habib-ül Neccar* dağdır ve eril tarafı temsil eder. Antakya'yı "*doğunun kraliçesi muhteşem Antakya*"

² Türkü sözü http://www.hubayar.org/icerik_detay.php?id=25430 sitesinden alıntıdır.

yapan atmosferin Âdem ile Havvası, Asi ve Habip Neccar'dır (Hatipoğlu, 2012, s. 98). Asi... Asi'de romanın başından itibaren, bu ve buna benzer, genel olarak dağla ilgili göndermelerin sıklığı dikkati çeker.

"Musadağ. Gerçekte bir dağ silsilesi. Buradan baktıkça insana yalanmış, dağ ölü bir taş yığınymış gibi geliyor. Sesiz, uzak, yüksek...Ama zararsız... Zararsız. Şimdilik denizin kıyısında soluk alıyor" (Kutlu, 2010, s. 12). Musadağ'ın tam karşısında *"çırçıplak doğrularak denizden fırlayan, Arapların verdiği adla: Cebel-i Akra. Türkler için Keldağ"* deniz kıyısında uzanır. *"Ömer Azmi Efendi, Hazreti Hızır ile Hazreti Musa'nın, kıyısında buluşup, konuşup, yarışıp, bilgeliklerini ve habipliklerini sınıadıkları o denize bakıyor"* (Kutlu, 2010, s. 12). Antakya, *"Doğruya doğru: Savaşın hiç yakışmadığı yerler buralar. Dağı, denizi, toprağı bir cenneti vaad ediyor. Dünya cenneti. Şu an artık kimse için bir başka dünya yoktur"* (Kutlu, 2010, s. 13).

Dağ, güzel olduğu kadar aynı zamanda bir korunaktır. Romanın başında Yüzbaşı Ömer Azmi Efendi'nin tehcir yasasına karşı dağa çıkan beş Ermeni köyünün ahalisince başlatılan isyanı bastırmak ve dağları boşaltmak için görevlendirildiği bilgisine yer verilmiştir. İsyen eden köylüler için dağ bir korunaktır. Yıllar sonra Armağan, başını çevirip aynı dağa baktığında gördüğü şey şudur: *"Şehri var eden, ikinci güce... Akşam maviliği hızla katılaşırken, dağ kapkara bir gölge olarak yanıp sönen ışıklarla gökyüzü arasında dimdik duruyordu"* (Kutlu, 2010, s. 78). Armağan, büyük dedesi Ömer Azmi Efendi'nin Musadağ direnişinde yaralandığını öğrendiğinde daha otuz beş yaşında ayağını kaybeden dedesine üzülecektir. *"Armağan büyüdükçe böylesi çapraz duyguların Hatay'da güçlü bir 'yine de yaşamak' diyen barışçıl felsefeyi var ettiğini de öğreniyor. Halk aradan binlerce yıl geçmiş olsa da, çok acılar, yoksunluklar ve cehalet yaşasalar da, Antakya Felsefe Okulu'nun tohumlarının kendilerine aşılandığını biliyor. Uzaktan bakıldığında; halk denilen belgisiz topluluğun hiçbir ayrıma bakmadan bütünlük oluşturduğunu da"* (Kutlu, 2010, s. 126).

Ömer Azmi Efendi bacağına kaybettiğinde zor günler geçirse de yaşama dört elle tutunur. Antakya halkı, onun yabancı olduğunu bilmekle beraber Eşref Kadın'ın eşi olarak kendisine gerekli saygıyı gösterir. Armağan, yıllar sonra dağa baktığında büyük dedesinin bacağına kaybetmesine neden olan olayların o dağda yaşandığını akıl edecek ve biraz da şaşıracaktır. Ömer Azmi Efendi tüm acılarıyla beraber yaşam karşısında tıpkı dağ gibi duracaktır. Armağan için ise dağ, kendiyile yüzleşmeye ve içsel bir derinliğe yol açar.

Verda babası Beyazıt Bey'in kendisine emanet ettiği zarfı eline alıp evden ayrılınca Zafer Caddesinde yürümeye başlar. Burada, *"İki bin yıl öncesinin süslü, geniş şeref yolunda şimdi sağlı sollu bir sürü küçük dükkânda, Anadolu'ya özgü ve daha çok köylülere hizmet veren satıcılar kaynaşiyor. ..."*

Çevrenin çirkinleşmesine, alışverişin kirliliğine karşın, Habib-ül Neccar dağı, yukarıdan, gerçek bir Habip bakışıyla şehri kolluyor. Antakya'nın güveneceği bir dağı var. Kendisinin hiçbir şeyi... Durup dağa dönüyor. İçinde avaz avaz bağırın bir şeyler:

'Öyle genç, öyle güçlüsün ki Habib-ül Neccar! Sen benim genç ve kaygısız çocukluğum, gençliğimsin...' (Kutlu, 2010, s. 173).

Verda, Habib-ül Neccar dağını şehri koruyan, insanlara güven veren güçlü bir insan gibi düşünürken Amcası Bestami Ağa'yı tüm Asiyel ailesinin güvencesi olarak bu dağa benzetir:

"Habib-ül Neccar karşısında. Gölgele içinde öyle heybetli. Bu dağın ortalarında bir yerde, iyi kalpli, havarilere ilk inanlardan bir yol gösterici olan Marangozlar'ın sevgilisinin haksız yere kesilen başı taa aşağılara kadar yuvarlanmış... Durduğu yerde şimdi camisi yükseliyor... Bestami Ağa doğunun kraliçesi olan şehrin dayandığı bu dağa benzer. Hem sert, hem koruyucu..." (Kutlu, 2010, s. 175).

Romanın genelinde dağın koruyucu, kollayıcı büyük bir güç olarak saygı uyandırdığı, tarihî bilgilere yer vererek dağın bu kutsiyetine gönderme yapıldığı görülür. Dağın misyonu, kişiler düzeyinde bütün Asiyel ailesinin sorumluluğunu taşıyan ve düzenin teminatı sayılan Bestami Ağa ile temsil edilir. Bestami Ağa, ileri yaşına rağmen tarlaların ekilip biçilmesinde ve sabun imalat atölyesinin işletilmesinde ekonomik kararları alabilen bir otorite; Delfina ve Mahur Halaların hayata tutunma sebebi, Verda ve Hatay'ın ve dahi çocuklarının, doğumda annesini kaybeden Armağan'ın yetişmesinde insani değerleri ve kültürel bilinci aktaran bir sağduyu timsalidir. Başka bir deyişle Bestami Ağa, Asiyel ailesinin *Habib'ül-Neccar*'dır. Verda'nın bakış açısından amcası Bestami Ağa şöyledir:

"Çocukların, yumuşamaya ve tadını yaymaya başlamış kenger sakızından karşısındakine bir tutamcık koparıp vermesi, hayatın tadını birlikte algılama isteği değil miydi? Ya da anne kuşun, yarı yarıya hazmettiği yiyecekleri, kuş sütü olarak yavrusuna yedirmesi? Amcası bunu hep yapmıştı. Verda'ya da kardeşlerine de, hatta son kuşağa da.

Özlediklerine ve bunun yanında incedir unuttuğunu sandığı anılarına bile kavuştuğu söylenebilir artık" (Kutlu, 2010, s. 521).

Genel bir çıkarımla varlığın dağla yüzleşmek suretiyle farkındalık seviyesinin arttığı ve bu nedenle de varlığa çevre tarafından daha fazla güven duyulduğu anlarda dağ/dağlarla ilgili benzetmelere yer verildiği söylenebilir. Jung, dağla varoluş arasında şöyle bir benzerlik kurmuştur:

"Yükseklerin senin kendi dağındır, sana, yalnızca sana aittir. Orada birey olursun ve sadece senin olan hayatı yaşarsın. Kendi hayatını yaşadığında hep sürüp giden ve hiç bitmeyen ortak yaşamı, tarihin yaşamını ve insan ırkının ürünlerini ve elden çıkarılamaz ve hep olan engellerini yaşamazsın. Orada oluşun değil, varlığın sonsuzluğunu yaşarsın. Oluş yükseklere aittir ve acı doludur. Hiç var olmazsan nasıl dönüştürürsün? O halde en dibe gereksinimin var, çünkü varsın. O halde yükseklerine de gereksinimin var, çünkü orada oluştasındır" (Jung, 2015, s. 203).

Jung'un bakış açısından hareketle dağ/dağlarla ilgili anlatımlar, varlığın kendine ait olanı yaşadığı zamanlarla örtüşür. Jung'un oluş dediği ve yükseklerle ait olduğunu söylediği şey, bir anlamda varoluş sancılarıdır. Armağan ve Verda'nın dağa bakıp kendilerini sorgulamaları, tüm Asiyel ailesinin Bestami Ağa'ya bakıp hayat karşısında nasıl bir tavır almaları gerektiğine karar vermeleri birbiriyle örtüşür.

Işık:

Işık, çeşitli dinlerde ve mitlerde sıklıkla kullanılan bir sembol olup türeyişle ilişkilendirilir. Örneğin "gökten ışık inmesi" Uygurlarda Mani diniyle ilgili bir motif olarak düşünülür (Ögel 2020, s. 96). "Bozkurt'un gök ışığının içinde sabah erken Oğuz Kağan'ın çadırına inmesi ve onu sefere kaldırmaması, ışığın Tanrı işareti olduğunu ispatlar. Hunlar da gök ışığın içinde inen kurda büyük ihtiram gösterir, onu kurtarıcıları olarak bilirlerdi" (Bayat 2019, s. 45). Yine *Oğuzhan Destanı*'nda Oğuz Han'ın birinci karısı ışıkla gökten inmiştir. "Oğuz Han avlanırken, gökten güzel bir kız düşmüştür. Kız, parlak bir nur ışığı içindeydi. Başında da Kutup yıldızı gibi parlak bir şey parlıyordu. Kutsal ruhların ve hatta peygamberlerin bir ışık halesi içinde görünme hali mevcuttur" (Ögel, 2020, s. 159). Bunlardan hareketle mitik anlatılarda "Tanrı" kavramının "ışık fenomeninin öncesinde ve üstünde olan tüm ışıkların ilkimgesi" olduğu ileri sürülebilir (Sarıççek, 2013, s. 17). Buna ek olarak "Tanrı" (Tengri) sözcüğü etimolojik sözlükte "gök, sema" anlamında kullanılır (Gülensoy, 2007, s. 857). Göktürklerin de inandığı en büyük Tanrı, "Gök Tanrı" adını taşımaktadır.

Işık ile yaşamak arasında bir bağ kuran Ernst Cassirer, “gün ışığının bizi, yarı ölüm hali olan uykudan, yaşamamız için uyandırdığını ifade eder ve bunun için yaşamak anlamına gelen “ışığa bakmak”, “güneşin ışığını görmek”, “ışık içinde olmak” ifadelerini örnek verir. “Işığa ulaşmak” doğmak, “ışığı kaybetmek” ölmektir. Homer destanında bile ışık kutsaldır ve kurtuluştur. ... Euripides gün ışığını “saf” olarak adlandırır” (Cassirer, 2016, s. 147). Novalis’e göre “‘Işık yanma olayının özüdür.’ Işık yalnızca bir simge değil aynı zamanda arılığın bir etmenidir. ‘Işık yapacak, ayırtıracak, birleştirecek bir şey bulamadığı yerden geçip gider. Ne ayırtıramaz ve birleştirilemezse, o arıdır.’ Bu demektir ki sonsuz uzayda ışık hiçbir şey yapmıyor. Gözü bekliyor. Ruhu bekliyor. Bu nedenle ışık tinsel aydınlanmanın temelidir” (Bachelard, 1999, s. 121). Yine Bachelard’a göre ışık, alev gibi renk değiştirmez, beyazdır ve her zaman ayındır. Bu haliyle ışığın bir değerler ufku açması gerekir (Bachelard, 2008, s. 49). Bu tespitlerden hareketle ışığın tinsel aydınlanmaya imkân sağlayacak birtakım değerlerle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Işıkla ilgili Bachelard’ın yaptığı fenomenolojik yorum ile ışığın mitlerde üstlendiği işlev arasında bir benzerlik söz konusudur.

Asi... Asi’de aşk/sevgi, varlığın tinsel aydınlanmasında etken olacak “değerler ufku”nda yer alan hususlardan birisidir. Aşk ve sevgili, kendilik inşasında varlığı değiştirme gücüne sahiptir ve bu değişiklik, dikey boyutludur. Romanda özellikle kadınlarla ilgili anlatımlarda ışıklı benzetmelere yer verilmesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Örneğin “*Sonbahar güneşini içerek bin bir renge boyanmış bir üzüm tanesi tatlılığındaki Ganime, ...*” (Kutlu, 2010, s. 58) genç Bestami’nin aklını başından alır. Daha sonra Bestami yaralı olarak eve getirildiğinde Ganime kapıyı açar, Bestami’yi erkan odasına taşır. Henüz on beş yaşındaki Bestami’nin bedenine bakan Ganime, “*henüz çocukluktan çıkmamış, delikanlı güzelliği ise doruklarda dolaşan erkek güzeline çok derinlerden gelen bir sızıya benzer duygu sarmalıyla âşık oldu.... Odayı aşkıyla ışığa kesen o yepyeni Ganime, kendini çok mutlu hissediyordu*” (Kutlu, 2010, s. 70). Bestami, yıllar sonra Ganime’yi ilk gördüğü an’ı hatırladığında onun “*güneşe durmuş, parlayan koca bir salkım pembe üzüm tatlılığında*” (Kutlu, 2010, s. 74) olduğunu aklından geçirecektir. Ganime âdeta “*Çocuklukla genç kızlığın arasında sıkışmış bir Amanos menevşesi*” dir (Kutlu, 2010, s. 76). “*O günlerde deli gibi olduğunu unutamıyor Bestami*” (Kutlu, 2010, s. 75).

Işık ve kadın güzelliği arasındaki ilişki Verda ile ilgili anlatımlarda da karşımıza çıkar. Armağan dedesinin yattığı odaya vardığında “*Verda’nın başı ışıklı, yüzü gölgeler içinde*”dir (Kutlu, 2010, s. 81). “*Gül dünyası solgun, yorgun. Her zaman, kalabalık evlerin duyarlılıkları hafife alınan bireylerinin başkalarına gösterdikleri hoşgörü Verda’da tükeniyor artık. Onu çok seven kocasının.. çocuklarının, hatta galiba babasının bile aldırış etmediği içliliği, git gide belirginleşiyor. Bakışları ne kadar mahzun*” (Kutlu, 2010, s. 82). Verda ve Armağan, Beyazıt Bey’in üst kattaki hasta odasına çıkmaktadır. “*Verda hâlâ üst kata çıkıyor olmalı. Yüksek tavanların taşıdığı üst katlara bitmez basamaklarla çıkılabilir ancak*” (Kutlu, 2010, s. 83). Verda’nın gözleri babası Beyazıt Asiyel’in gözlerine benzer. “*... ama Verda’nın gözleri daha yumuşak, adeta ebruli. Kirpikleri simsiyah, söğüt gölgeli ırmaklar, göller gibi. Verda, melek yüreği taşıyan bir Rönesans resmine benzer*” (Kutlu, 2010, s. 84).

Verda, ışıklı imgelerle mitolojiden çıkmış âdeta bir tanrıça gibi tasvir edilmektedir. Alıntılarda yer yer realiteyi aşan göndermelere yer verilmesi, Verda’nın tıpkı Altay şamanları gibi bir merdivenden “*üst katlara*” “*bitmez basamaklarla*” çıkmaya devam etmesi ve göğe/yukarı/kutsala yükselişi Verda ile ilgili mitik tasvirleri destekleyici niteliktedir.

Aşkın neden olduğu dikey boyutlu değişimi, Sinan’ın Verda hakkındaki düşüncelerinde de görmek mümkündür. Sinan Beylan’la dans etmesi için Verda’dan izin ister. Verda, Beylan’ın Sinan’la dans etmesine izin vermemek için Beylan’ın ayak bileğini burktuğunu ancak kendisinin onunla dans edebileceğini söyler. “*Verda ayağa kalkıp piste yürüdüğü anda, salondaki bütün*

kadınlardan daha alımlı olduğu görülüyor" (Kutlu, 2010, s. 430). Dans bitince Verda, kızını bir daha rahatsız etmemesi için Sinan'ı uyarır. Sinan'ın Verda için aklından geçenler şunlardır: "Defne topraklarının o yumuşak ama baharlı gücü. Ergenliğin ilk kızıl damlası, yaşlı Artemis... Pes!

İçinin birden **alev alev** sevinçle dolduğunu fark ediyor Sinan. Avuçları yanıyor, omuzu. Bacaklarının ön yüzü... Bu gece Artemis'le dans etti. Sabaha kadar bu ânı yaşaması gerek" (Kutlu, 2010, s. 431).

Aşk/sevgi, güzellik ve ışık arasındaki ilişki Hatay'ın büyük kızı Alasu ile ilgili "Bu kız, zaman zaman yeşile çalan mor gözleri, kalın telli uzun, siyah gür saçlarıyla gerçek bir gece güzeli. Armağan'a göre **Habip Neccar dağının** gecesini: Genç, dik, vakur... Onu asıl adıyla değil, Leyla diye çağırmanı yeğliyor" (Kutlu, 2010, s. 149) biçiminde yapılan aktarımlarda da görülür. Verda'nın ikizlerinden Beylan "açık renk: sabah **ışıkları gibi parlak**. Atik, esmer akşam alacalarına benzeyen" biridir (Kutlu, 2010, s. 425). İlyaz için şu benzetme yapılır: "O iri, şakaklara kadar çekilen birer **papatya aydınlığındaki** gözler, gelincik ağız, çılgın bir tayın yaylada koşturması gibi her teli uçuşup savrulan **parlak saçlar**..." (Kutlu, 2010, s. 74). Benzer ifade Armağan'ın Bestami Ağa ile Siren Hanım için söylediği "Uygun bir **yıldızın altında kutsanmış ruhlar gibiler**" (Kutlu, 2010, s. 458) cümlesinde de görülür. Romanın başka bir yerinde Bestami Ağa, Siren Hanımı kaçırdığı ilk gün onu Soğukoluk yolunda bir otele götürdüğünü hatırlamıştır. "Siren o sırada bir **ışık topu gibi hareketli, oradan oraya konan yaşama sevinci ve hiç saklamadığı duyguları**" (Kutlu, 2010, s. 274). Bestami-Siren aşkı, romandaki en tutkulu; yıllar içerisinde büyük bir sevgi ve dostluğa dönüşmüş, ötekinin varlık alanına saygı duyulan ve çevrenin de buna saygı duymayı öğrendiği, en uzun ömürlü ikili ilişkidir. Romanın farklı bölümlerinden yapılan Ganime, Siren, Verda ve Alasu gibi kadınların güzelliklerinin ışıklı imgelerle tasvir edilmesiyle ilgili örnekler, kadın olarak sevgilinin varlığa yaşam enerjisi kazandırdığı, ayrıca varlığın kutsalla olan ilişkisine katkı sağladığı yönünde birleşmektedir.

Işık ile işaret edilen kutsalla ilişki kurma ve bunun dikey boyutlu bir değişime zemin oluşturması romanda âdeta Antakya'nın bir prototipi olan *Eşref kadın* evinin tasvirinde de dikkati çeker. "Verda'nın odasından vuran ışık, avlunun tam ortasındaki bahçede kendiliğinden çıkıp, koca bir ağaca dönmüş olan **defnenin başında sarımsı bir taç** olarak parlıyor. Üst kattaki odaların her biri avludaki özel bir yeri aydınlatmak için **ışıklandırılmış gibidir**" (Kutlu, 2010, s. 96).

Işığın, defne ağacının başına geçirilen sarımsı bir taca benzetilmesi yoruma muhtaçtır. Grekçede defneyi gösteren sözcük, "sabah kızılığı anlamına gelen Sanskritçe kökenli Ahana'ya dayanır. Apollon'un önünden kaçarken bir defne ağacına dönüşen su perisini anlatan mitos, kökeni gereğince, kendi nişanlısının, sabah kızılığının peşinde koşan ve en sonunda yerin, yani annesinin kucağına sığınan güneş tanrısının anlatımından başka hiçbir şey değildir" (Cassirer, 2016, s. 44). Mitte geçen defne ağacı ile ışık arasında kurulan ilişki güneş ile dünya, beraberinde Verda'nın odasından yayılan ışık ile Eşref Kadın Evi (Antakya) ile eşleşir. Genel bir çıkarımla Antakya zaman içerisinde dikey boyutlu birtakım değişimler yaşamış olup zamana ve insana dair yaşanan bu farklılaşmalar, ışığın kutsiyeti ile onanmıştır.

Ses:

Michel Foucault *Öznenin Yorumbilgisi* adlı kitabında kendilik inşasından söz ederken parfüm koklama, vicdan muhasebesinde bulunma ve müzik dinlemenin özne için birer arınma tekniği olduğunu belirtir (2019, s. 44). Bu nedenle özne oluş sürecinde varlığa bir arınma imkânı sağlayan sesler dikey boyutlu birer semboldür. Romanda su, kuşlar ve ağaçlardan kaynaklı

doğanın kendi sesleri ve türkülerle temsil edilen nağme/müzik olmak üzere iki farklı kaynaktan gelen sesler dikkati çeker. Örneğin Bestami Ağa, Siren Hanım'a duyduğu aşkı düşündüğü zaman çevreden kumru sesleri duyulur:

“Uzaktan uzağa kumru sesleri geliyor. Sakin, huzurlu, çoğu zaman gizli yaşayan kumrular. Tıpkı Siren gibi. Kendisine hiçbir zaman karşı çıkmayan Siren. Varlığıyla insana ‘Asude bir hayatım olmalıydı benim’ dedirten. Evde, çiftlikte, şehirde tümü de kendisine ağır gelen ortamlarda, içi sıkıldıkça, Siren’i düşünüyor. Gözünü kapatınca o geliveriyor” (Kutlu, 2010, s. 291).

Çok erken yaşından itibaren geniş bir ailenin sorumluluğunu taşımaktan yorulan Bestami'nin kendisini dinlediği ve huzur bulduğu yer Siren'in yanıdır. Bestami-Siren aşkı, tabiatla birbirinden ayrılmazlığıyla bilinen kumrularla romanda temsil edilir.

Verda, uzak geçmişte kalan ilk aşkı Melih'i, kızı Beylan'a anlattıktan sonra susar ve o sırada dışarıdan bülbül sesleri işitilir:

“Dışarıdan, Asi'ye ve eve yakın ağaçlardan bülbül sesleri geliyor. Bu şehrin özgün yerlileri onlar. Antakya bülbülleri. Seslerindeki sevecenlik sandığımız şey, hangi yakınmanın onların dilinden anlatılması? Bu belki her zaman bir gizem olarak kalacak...” (Kutlu, 2010, s. 371).

Armağan, kendini huzursuz hissettiğinde Siren Hanım'ı görmek ister. Asiyel ailesinin Ömer Azmi Efendi'den kalan tek mülkü olan Sinanlı'daki eski eve vardığında Siren Hanım, Armağan'ı görmekten dolayı çok mutlu olur ve onu evin doğu kısmında bulunan bahçeye götürür. *“Sebze bahçesinin ortasındaki arkta akan suyun yanı başındaki hasır koltuğa oturtuyor... Su sesi, uçuşan arılar, yaz sonu böceklerinin sürüp giden uğultusu bu güzel doğadan”* (Kutlu, 2010, s. 256). İşittiği bu sesler Armağan'ın ruhuna dinginlik katar. Yine Bestami Ağa ile Muharrem Ağa uzun bir akşam içkisine oturduklarında *“Dışarıda yüz metre ötede kaynayan ve birden dereye dönüşen su sakinleşmiş, çevreyi saran ağaçlar rüzgârı yiyip bitirmişlerdi. Tek hışırtı geliyordu: Onlar da uçmayı öğrenen, yakında uzaklara uçacak kırlangıç yavrularıydı, bini ağaçtan yükseliyor bin beş yüzü dallara konuyordu ve suyun üstünde dallar yıkanıp duruyordu”* (Kutlu, 2010, s. 265).

Sinan, Beylan'la piknik yapmak için uygun yer bulduğunda burada *“...berrak mavi suyun içinde kocaman duran yuvarlak dere taşlarının üstlerine basarak karşıya geçmiş, orada durup sağa baktığında çamurlu Asi'nin, bu saydam suyu soğurarak yutuşunu seyretilmişti. Karasu adlı mavi su ırmağa katışıp onunla bütünleşiyor ve sonsuza kadar varlığından soyunuyordu. Burası, bir senfoni finali gibi, etkiledikten sonra yiten sesin mekân olarak maddeleşmesiyle. ... Kalabalık, güçlü, zengin melodili ve var oluşun anlamını insana bir kez daha hissettiren seslerdi”* (Kutlu, 2010, s. 537).

Roman boyunca Antakya'nın yeşilliği, kuş sesleri ve Asi'nin gürül gürül çağlayan su sesleri fonda önemli bütün olaylara eşlik eder. *“... çünkü sular Harbiye'de binlerce yıldan beri çılgın atmaktan yorulmuyor”* (Kutlu, 2010, s. 295). Roman kişileri tabiatın sesleriyle kendileri olmaya, bulunduğu zamana konuşlanmaya davet edilirler. Ayrıca roman kurgusunda Bestami Ağa, Semir Ağa, Hatay ve Armağan'ın çalıp söylediği Antakya bölgesine ait türküler de varlığın tinsel olarak zenginleşmesine katkı sağladığı için kendilik inşasında oldukça etkili bir yer tutar.

Koku:

Michel Foucault'nun özne oluş sürecinde bir arınma tekniği kabul ettiği koku, romanda önemli yer tutar. Bebeğini doğurduğu sırada hayatını kaybettiği bilgisine yer verilen Nevnur'dan kalan *“yavruağzı ipek sabahlık”*, yıllar sonra dolap açıldığı zaman dahi anne kokusunu muhafaza etmesiyle bir kokunun nesnesi olarak yer bulacaktır:

"Nevnur, şimdi sırtında yavruağzı ipek sabahlığı ile canlı olarak en son, doğuma götürülürken gördüğü anne adayı. Bu kol, kızının acılar çekmiş yüzüne ilk örtülen, sonra çocuğuna sarılıp, yıllara onu teskin etmek için ortaya çıkarılan, duygusal ilaç. Armağan'ın biraz büyüdükten sonra sarılarak yattığı uzaklara kaçmış anne kokusunun kaynağı. Yıllarca konuşuyor o giysi: Bebek annesinin kokusunu sürekli alsın, hücrelerinin bile içindeki derin, tarihsel ve güçlü kaynaklarına, içgüdülerine, duygularının oluşumundaki eser halindeki tutunuşlara uyarıcı olsun diye. ... Anne kokusunun bebeğinin belleğine ve yalnızlık duygusundan kurtaran neredeyse gizemli bedensel güce yazılması başka nasıl sağlanabilir?" (Kutlu, 2010, s. 88).

Beyazıt Beyin hasta yatağında yattığı sahnede dolaptan Nevnur'un yavruağzı sabahlığının kolu sarkar. "Dolabın gözü aralanmış, kol dışarı uzanmış, babasını kavuşmaya çağırıyor!" (Kutlu, 2010, s. 89).

Sözü edilen başka bir koku, Beylan'ın parfüm yerine kendisi için kır çiçeklerinden elde ettiği çiçek kokusudur: "... Beylan'ın gövdesinden yayılan, güzelim kır çağrışımını, kızının yonca çiçeği kokusunu duyuyor. Nisan göğü gibi apaydınlıktır Beylan. Kokusuyla, göğün altındaki yemyeşil bir kırlıktır. Verda'nın çocukluğunda sık sık gidilen, Soğukoluk ve Belan yaylalarının sonsuz kırları..." (Kutlu, 2010, s. 185). Semir Ağa, Verda'yı "Asi'nin narin ve müstesna yasemini" olarak anarken Ganime Kadın "Amanos menevşesi"ne benzetilir. Roman kurgusunda kadınlarla çiçekler/çiçek kokuları arasında kurulan benzerlik ilişkisi, özellikle doğal kokuların varlığın kendisiyle ayrılmazlığına göndermedir. Kısaca, özüyle bütünleşen çiçek ve diğer doğal kokular yoluyla varlık, "burada"lığını idrak etmiş olur. Türkiye'de zengin mutfağıyla ün kazanan Antakya, romanda yiyeceklerden yayılan güzel kokuyla kendisinden söz ettirir. "Çevreye koku saçarak iştah kabartan hiçbir yiyecek yalnızca aile bireylerini doyuracak kadar alınmazdı bu diyarda. ... Komşu hakkı diye bir şey vardı. Görmezden gelinmeyecekti: Asla!" (s. 415) Eşref Kadın evi, Antakya'nın yüzlerce yıllık bu geleneğini sürdürmektedir. Kadınların çiçek kokularıyla anılması gibi Antakya da lezzetli yemeklerinin kokularıyla çevreye nüfuz edecektir.

Ölüm:

Dikey boyutlu sembol kategorisinde değerlendirilebilecek bir başka husus ölümdür. Burada ölümü bir yok oluş olarak değil mitik nitelikli anlatıların yapısına uygun biçimde bir "devamlılık" (Cassirer, 2016, s. 64) olarak yorumlamak daha doğru olacaktır. Asi... Asi'nin roman kurgusunda yer verilen ölüm gerçeği, yukarıdaki tespitlerle örtüşür. Romanda dikkati çeken ölümler şunlardır: Altınyaz'ın ölümü, Ganime Kadın'ın ölümü, Beyazıt Bey'in ölümü, Nevnur'un ölümü, Göksu Hanım'ın ölümü, Eşref Kadın'ın ölümü, Sinan'ın ölümü ve en son Armağan'ın ölü doğan oğlu. Sır ve gizem başlığı altında yer verdiğimiz Altınyaz'ın ölümündeki sır, ayrıca ölümün neden olduğu değişim açısından da değerlendirilmeye muhtaçtır.

Bestami Ağa, Altınyaz ve Ganime'nin ölümlerine sebebiyet vermekten dolayı kendisini çocuksuzluk ve evlenmemekle cezalandırmıştır. Bu nedenle Altınyaz ve Ganime'nin ölümü roman kurgusunda oldukça önemli kırılmalara neden olmuştur.

Beyazıt Bey'in henüz on üç yaşındayken bir tüfekten çıkan kurşunla ölen kızı Altınyaz'la ilgili roman kurgusunda yapılan anlatımlar, onun gerçek bir roman kişisi olmasının yanı sıra daha farklı bir işlev taşıdığına dair düşünceye neden olmaktadır. Beyazıt Bey'in Hatay ile Nevnur'a Altınyaz'ın ölümünü haber verdiği "**Hayatımızın anlamını kaybettik çocuklar. Başınız sağ olsun. Altınyaz'ı yarın toprağa vereceğiz**" (Kutlu, 2010, s. 130) cümlesi oldukça manidardır. Altınyaz'ın toprağa verildiği gün, "**Tuhaf bir gündü. Rüzgârlı, nemli, karanlık, soğuk soğuk çiseleyen bir yağmurun altında onu toprağa verdik. Soğukluk asık suratla uğurladı bizi. Yağmur, çamur rüzgârla savurdu sanki**" (Kutlu, 2010, s. 131).

“Altınyaz’ı tanısaydın... Vivaldi’nin Mevsimler konçertolarından Yaz’da gürültülü yağmurlar yağar. O, coşkulu, hayatı bağırsı çığrış yaşayan bir kızdı. **Hayata dair tadına baktığı her şeyi severdi. Çok severdi...** Yaz’ı çalarken sesini neden en yüksek seviyeye getirdiğimi merak ederdin hani? **Altınyaz’a selam gönderirim ben!**” (Kutlu, 2010, s. 132)

“Altınyaz, derinlerimizdeki bir yerlere on üç yaşının çocuksu güzelliğiyle ve bütün saflığıyla **saklanmış bir odak noktasıydı**. Yerini bilmediğimiz için ne zaman bu odağa dokunsak, birden dünyamızın dengesi bozuldu sonraları. Bunu ev halkından herkesin duyduğuna kuşku yok” (Kutlu, 2010, s. 362).

Altınyaz’ın gömüldüğü ilk gece, aynı zamanda evden ayrı geçirdiği ilk gecedir. Bu facianın yaşandığı gecede geleneksel bir Antakya evi olan Eşref Kadın Konağının suyu kesilmiş gibidir: “Üç kat bahçeli, dışarıda yarım daire havuzlu, hayrat sulu ev, sanki onlarca yıldan beri yıkım uykusuna yatmış bir eski zaman barınağına benziyor. Dışarıda su hâlâ şıkırdayarak akıyor ama Verda ’ya su bile kesilmiş gibi geliyor” (Kutlu, 2010, s. 170).

Roman kurgusunda Altınyaz, yeri bilinmeyen “bütün saflığıyla **saklanmış bir odak noktası**”dır. Yaz ve hayatla ilintilendirilen Altınyaz, ışıklı bir imge gibi tüm romana nüfuz eder. Nasıl ki hayatsız/cansız/ruhsuz bir dünya kabul edilebilir bir şey değilse Altınyaz’ın ölümü de öyledir. Altınyaz, kamu vicdanına emanet edilmiş insanî öz olarak düşünülebilir. Geleneksel Eşref Kadın Konağı’nın suyunun tükenişle karşı karşıya kalması tecavüze yeltenilen Altınyaz’la beraber insanlığın merhamet ve vicdanının aldığı yara ile ilgilidir. Tüm bunlarla örtüşecek şekilde Asiyel ailesi Altınyaz’ın cenazesinden sonra taziye kabul etmez. Ölümünün üzerinden 31 yıl geçmesine rağmen Altınyaz, aile üyeleri arasında var olmaya devam eder. Zira insanlık ancak vicdan ve merhamet duygularının ışığında varlığını sürdürebilir. Altınyaz olayındaki kötülüğün bir benzeri yıllar sonra Beylan-Sinan ilişkisinde okuyucunun karşısına tekrar çıkar. Bu kez kötülük (Sinan), mitik bir döngü içerisinde cezalandırılacaktır:

“Sinan’ı çengele takarak bedenini yukarı kadar çekecek olan birinci yazgısını belirleyecek olay; biriken şikâyetleri ilk kez işleme koyacak olan Üniversite Senatosunun onun hakkında soruşturma açtırması.

Oraya, ayakları, kolları, başı sallanarak çekildiğinde, verdiği acılar yüzünden zaten kımıldamayan gövdesine bir çengel daha girecek. Fortuna bunu da, inanılmaz derecede soğuk ve yansız yazıyor: Bugün Atiye babasıyla birlikte savcılığa suç duyurusunda bulunacak: Bir öğrencisiyle duygusal ilişki yaşayan sadakatsiz koca; ağırlaşp, gebeliğinin son haftalarını sürdüren hamile eşini yakarak öldürmeye teşebbüs etmiş olduğundan hakkında...” (Kutlu, 2010, s. 515).

Asiyel ailesinin atası Ömer Azmi Efendi’nin ikinci eşi olarak aileye giren Ganime kadının 53 yıl önce gerçekleştirdiği intiharı Bestami Ağa’nın hayatındaki çok önemli diğer bir ölüm olayıdır. Ganime kadın, bir Hıdırellez günü vadiye kurulan salıncakta “gözleri hülyalı, yüzü dingin...” bir şekilde sallanmaktadır. “Ne çığlık, ne bir gürültü. Gürültü zaten olanaksız, çünkü sular Harbiye’de binlerce yıldan beri çığlık atmaktan yorulmuyor. Ganime, vadinin ortasına kadar gitmiş, geriye yalnızca kendin kalan boşluğu göndermiştir” (Kutlu, 2010, s. 295). Çocuk yaşta Ömer Azmi Efendi tarafından zorla alınan Ganime, kendisinden birkaç yaş küçük Bestami’ye âşık olmuş, onun kendisini reddetmesi üzerine de kendi hayatını sonlandırmıştır. Bestami Ağa’ya ailesinin zorlamasıyla alınan Hayrunisa, Ganime’nin intiharından sonra “artık uğursuzluğuna ve kötü ruhların cirit attığı bir yer olduğuna inandığı koca evini terk edecektir. Gelinlik giyeli henüz üç ay bile olmamıştır” (Kutlu, 2010, s. 296). Ganime Kadının ölümü üzerine Bestami Ağa “Senin istemediğin bir durum yüzünden karşıdaki bunu onur meselesi sayıp ölmeyi seçiyorsa, isteksizliğini söylerken bir yanlış yapmışsın demektir. O zaman insan kendini

nasıl bağışlar?" (Kutlu, 2010, s. 300) biçiminde açıkladığı duygularla âşık olduğu Siren Hanım'la hayatının sonuna kadar evlenmeyerek kendini cezalandıracaktır.

Genel bir çıkarımla romanda gerçekleşen tüm ölümler, varlığı bir çeşit dünya, zaman ve olaylar ile yüzleşmeye çağırmaktadır. Bestami Ağa, Altınyaz ve Ganime'nin ölümlerinden kendini sorumlu hissettiği için hem aile kurmaktan hem de çocuk sahibi olmaktan kendini menedecektir. Nevnur'un Armağan'ı dünyaya getirirken ölmesi Beyazıt Bey'in öğretmenlikten istifa edip kendi çıkardığı gazeteyi oğlu Hatay'a emanet ederek dünyayla bağıni azaltmasına yol açacaktır. Aynı ölüm karşısında çok acılar çeken Göksu Hanım, Armağan'ı bir annenin ölüsünün hüznü ile büyütme kararı almış ve küçük Armağan'a düşsel bir çocukluk yaşatmıştır. Onlar küçük Armağan'a anne ve babası olmuşlardır. Öyle ki Armağan, Göksu Hanım ile Beyazıt Bey'i kaybettiğinde gerçek bir anne ve babanın kaybını yaşayacaktır. Şirin'in doğurduğu ölü bebek ise Armağan için yaşama sevincini, gelecek tasarısını kaybetmektir. Yaşadığı ölüm deneyimi ile kendileriyle yüzleşen roman kişileri, artık yeni bir kendi olarak yaşama devam edeceklerdir. Ölümün yaşamın içerisindeki daimî varlığına roman kurgusunda sürekli yinelenen *"yükselen dağın kuzeyinde, olmayan gözleriyle sonsuzluklara bakan Cehennem Balıkçısı'nın taş soğukluğundaki yarım kalmış büstü"* (Kutlu, 2010, s. 133) ile dikkat çekilmektedir.

Ernst Cassirer'in belirttiğine uygun biçimde ölümü olumlu bir şey olarak değerlendirmek, mitlerde rastlanan ölümün temsili bir nitelik taşımasıyla ilgilidir. Ölümü tecrübe eden insan, yaşama yeniden ve başka bir biçimde devam edecektir. Bu anlamda yaşam ve ölüm arasındaki yadsınmaz bağ, av ve avcılık ile ifade edilir. Avlanma olayı türler arasındaki eşitsizliğe dayanır ancak bu eşitsizliğin aşırı boyutlara varmaması gerekir. *"Kartal sinek avlamaz."* Avcı incelik ve duyarlılık kazandıkça av kapsamına aldığı türlerin sayısını azaltır. Köpeğin avlanmaya katılması avcılıkta önemli bir gelişmedir. *"Köpeğin avcılığını kendininkiyle bütünleştiren insan, avlanma olayını en karmaşık ve en mükemmel şekline ulaştırdı. Müzikte çoksesliliğin keşfi neyse, avcılıkta da bu bileşim aynı şey oldu. Aslında köpeklerin süreklilere ve avcılara katılması ava senfonik bir görkem de kazandırdı."* Ortega Y. Gasset, Euripides'in *Bakkahalar* adlı yapıtında Dionysos için *"usta sinejetik"* (sinejetik: köpekle avlanmak) ifadesini kullandığına dikkat çeker (Gasset, 1997, s. 38-56). Bu bilgilerden hareketle *Asi... Asi*'de Bestami Ağa'nın avlanma tutkusundan ve köpeğinden söz edilmesi; Altınyaz'ın ölümü olayında köpeğin havlamaları üzerine Bestami Ağa'nın Altınyaz'ı korumak amacıyla tüfeğiyle ateş etmesi bir çeşit avlanma olayıdır. Ancak burada "yabancı"nın Altınyaz'ı iğfal etmek için saldırması avlanma olayında bulunan avcı ve av arasındaki güçlerin yakınlığı temel prensibine aykırıdır. Avcı (yabancı), avlanmada (Altınyaz'ı iğfal girişimi) kendisi avlanmıştır. (Bestami Ağa'nın yabancıyı öldürmesi). Bestami Ağa'nın Dionysos gibi senfonik bir görkemle avlanma tutkusu, âdeta bir trajediye dönüşmüştür. Bu ölüm olayından sonra avlanmayı bırakan Bestami Ağa'nın yaptığı şey, *"Kanatlarını sonsuz sayıda çırparak gidenlerin ardından bakmak"* tır (Kutlu, 2010, s.72). Asiyel ailesinin Habibü'l-Neccar'ı Bestami Ağa, artık yeni değerleriyle başka bir kendi olarak yaşama devam edecektir. Av ve avcılık, daha sonra Bestami Ağa'nın bir kerelik ilişki yaşadığı eşi Hayrünnisa'dan doğan oğlu Kerem Bey'de tekrar ortaya çıkacaktır.

Sır ve Gizem:

Romanda olaylar Antakya şehri ve çevresinde geçer. *"Burası dünyanın en eski insan ırklarından birinin yaşadığı, ayrıca Musa Peygamber ile Hızır Aleyhisselam'ın ruh âlemindeki yolculuklarıyla buluştukları yer olduğundan, gizem binlerce yıldan beri yinelenerek insanların gündelik yaşamında yer tutuyor. Böylesi inançların gezinip durduğu bir yerde oğlanın sağlığı için sürdürülen çağdaş akılcı çabalar yanında, adaklı büyütülmesi gibi metafizik inançlara da yol veriliyor: Saçları uzatılıyor"* (Kutlu, 2010, s. 421).

Romanda Asiyel ailesine ait bütün mülkler, “Hatay toprakları boyunca akıp duran Asi’nin üstünde veya çok yakınında. O yüzden yaşanan her şeyden arda kalanlar Asi’ye katılıyor. Hayatlarını öyle kurmuşlar eski büyükler. Ailede yeni kuşakların bilmediği bir şeylerin olduğunu seziyor ama kimse konuşmuyor ki. Her şey bulanık ve belirsiz” (Kutlu, 2010, s. 80). Roman boyunca Asi nehri -tıpkı bir roman kahramanı gibi- yaşanan her şeye tanıklık eder. Ayla Kutlu, romanın adında geçen ikinci Asi’nin romanda yer alan birtakım sır ve gizemin açığa çıktığı anlardaki taşkınlığı ifade ettiğini söyler.³ Dikey boyutla ilişkilendirilebilecek romanda geçen en büyük sır ve gizem, Altınyaz’ın Bestami Ağa’nın tüfeğinden çıkan kurşunla ölmesi olayında gizlidir. Bestami Ağa, Altınyaz’ın ölümü ile ilgili kendini savunmak zorunda kalmamak adına kardeşiyle bu konuyu hiç konuşmamıştır. Bunun sebebini şöyle izah eder:

“Tetiğe bastığım anda, onu aşağılık bir düşmandan kurtardığımı sanıyordum. Tam karşımda onun çocuk bedenine, masumiyetine, ruhundaki temizliğe kasteden bir yaratık gördüm. Bir an! Düşünebiliyor musun? O bir ânın o sırada ne kadar acı veren bir kaybı, suçlanmayı oluşturduğunu anlayabiliyor musun? Üstelik o ânı var eden zaman içinde, o çocuk için canını verecek bir adamın hayatını mahvettiğini hiç kimse düşündü mü? ... Ben kardeşimle bir defa olsun bu konuyu konuşmamışım. Neden, biliyor musun? Ne söylesem, kendimi savunuyor gibi görünecektim” (Kutlu, 2010, s. 455).

Bestami Ağa, Beyazıt Bey öldüğünde odada bir mektup veya bir not aradığını söyler. Ortadan kaldıracaktır onu. “Kimi vazifelendiriyorsa, onu zehirlemekten kurtarmak için. Bizler zaten zehirlendik. Bari ahfadımızdan biri daha bu duruma düşmesin” (Kutlu, 2010, s. 456) diye düşünecektir.

Altınyaz’ın ölümündeki sır, Verda’nın yaşamının “bitmeyen trajedisidir” (Kutlu, 2010, s. 357). Asiyel ailesinin genç kuşağı arasında bu ölüm pek konuşulmaz. Verda’nın kızı Beylan, sözü edilmediği için Altınyaz’ın çoktan unutulduğunu düşünür. “Hiç anılmadı. Dedemin odasındaki dolabın sürekli kapalı tutulan bölümünde askıya asılı bir çocuk tuvaletiydi sanki. Üstüne duvar örülmüş bir yalnızlık!” (Kutlu, 2010, s. 357). “Altınyaz, derinlerimizdeki bir yerlere on üç yaşının çocuksu güzelliğiyle ve bütün saflığıyla saklanmış bir odak noktasıydı. Yerini bilmediğimiz için ne zaman bu odağa dokunsak, birden dünyamızın dengesi bozuldu sonraları. Bunu ev halkından herkesin duyduğuna kuşku yok. Altınyaz’ın meleksi yüzü yavaş yavaş ailenin yanık fotoğrafına dönüşmeye başladı” (Kutlu, 2010, s. 362).

Altınyaz’ın ölümündeki otuz bir yıllık büyük sır ve gizemi aydınlatmak, âdeti bir vasiyete dönüşecektir. Beyazıt Bey ölümünden önce yazdığı dört defteri kızı Verda’ya emanet etmiştir. Dört defterin ilki Hatay’ın Fransız işgalinden kurtuluşu ile ilgili olup Beyazıt Bey henüz evli değilken yazılmıştır. “Mitolojik çağ bilgileri, eski yerleşimler, coğrafyası hakkında pek de düzenli olmayan bilgiler, kötü çizilmiş küçük mekân haritaları... Son bölüm Kurtuluş. Son bölüme tanıklıkları, yani resmi tarih dışında kalan birey anılarını yerleştirmiş”tir (Kutlu, 2010, s. 178). İkinci defter Altınyaz’a ayrılmış olup Beyazıt Bey kızının “kısacak yaşam hikayesini yazmaya çabalamış”. “Üçüncü defter bomboştur” (Kutlu, 2010, s. 179). Son defter Altınyaz ile ilgili notlarla doludur. Beyazıt Bey, Altınyaz’ın ölümü olayındaki sırrı çözüme kavuşturma görevini Verda’ya vermiştir. Buradaki en önemli şey, Bestami Ağa’nın Altınyaz’a kötülük edip etmediğini açığa çıkarmaktır. “Amcası böyle yapacak tıynetten biri ise, niçin evin içinde değil, dışarıda, ıssız da sayılmayacak ormanda tecavüze kalkışsın? Aklını başına topla Verda!” (Kutlu, 2010, s. 489). Verda bunları düşünürken sabah olmaktadır. Beyazıt Bey’in Verda’ya bıraktığı vasiyet ile Verda “Asla suya ulaşamayan Tantalos’a biçilen ceza gibi eziyet çekmeye bırakılmıştı” (s. 447).

³ Ayla Kutlu, “Küllerinden Doğan Şehrin Romanı”, http://www.yapi.com.tr/haberler/kullerinden-dogan-sehrin-romani-_79296.html/Erişim Tarihi: (20.07.2019).

Siren Hanım'a karşı önyargılı olan Verda, Armağan'ın teşvikiyle Sinanlı Köyü'ne gider ve Altınyaz'ın ölümündeki sır, Siren Hanım'ın anlatımıyla aydınlanır. Bestami Ağa, bereketli bir avdan gelmiştir. O, soğuk düşün altında, Altınyaz ise bahçededir. Bestami Ağa, köpeğin tehlike karşısındaki havlamasıyla duştan çıkar ve alelacele pantolonunu giymeye çalışır. Devamında ise olaylar şöyle gelişir:

"Altınyaz'ın bedeni toprağın üstünde kıvıl kıvıl. Bacakları açılmış. Üstünde bir adam... Adam bütün bedeniyle üstünde, bir eliyle ağzını burnunun kapatıyor, çocuk boğuluyor. Bağırıyor Bestami Ağa, bağırıyor ama sesini kendi de duymuyor. Patlamalar oluyor boyuna görmek istemediği şeyi gören gözlerinde, duymak istemediği sesi duyan kulaklarında. Öyle, rastgele, nasıl olduğunu bilmeden ateş ediyor. Tüfeğin omzuna basıncı, ucundan çıkan ateş topu mu, ne? Yanılmıyorsa, Altınyaz'ın üstündeki adam, aynı anda kendini yana atıp, çocuğu öne alıveriyor. ... Altınyaz'ın yeşil mor gözleri kayıyor, kayıyor. Sonra biri iyice, öbürü az aralık kalarak duruyor" (Kutlu, 2010, s. 210-211).

Verda, Altınyaz'ın ölümünü Siren Hanım'dan dinledikten sonra böyle olduğuna inanmayı seçecektir. Çünkü *"İnsanın asıl görevi, yaşayana kurtarmak. Öncelik daima yaşayan insanda. ... Ölü için yapılacak bir şey de yok. Onun için yaptığımızı iddia ettiğimiz her şey, aslında yaşayana tatmin için yapılmış olacaktır"* (Kutlu, 2010, s. 502). Armağan'la Soğukoluk'tan dönerken yakalandıkları şiddetli yağmuru da *"Hiçbir tehlike yok bizim için, hiç yok. Bu yağmur, vardığım sonuca bir onay"* şeklinde yorumlayacaktır (Kutlu, 2010, s. 496). Bestami Ağa, Armağan'la *"Ne söylesem, kendimi savunuyor olacaktım. Oysa ben kendimi savunmak istemiyorum"* diye konuşur (Kutlu, 2010, s. 503). *"Kendini, iki ayrı felaketin başat sorumlusu saydığı için ilkinde evlenmekten, ikincisinde çocuk sahibi olmaktan mahrum etmişti"* (Kutlu, 2010, s. 503).

Sır ve gizem açısından önemli bir başka şey Bestami Ağa'nın varlığından habersiz oğlu Kerem Bey'dir. Hayrünnisa, Bestami ile bir kerelik ilişkiden doğan oğlu Kerem'i, Asiyel ailesinin oğlunu elinden almasından korktuğu için gizlemiştir. Emekli kaymakam olarak doğduğu topraklara geri dönen Kerem Bey, yola çıktığı evi (Eşref Kadın Konağı) merak etmektedir. Ancak Bestami Ağa bu büyük sırrı öğrenmeden roman sona ermektedir.

Genel olarak sır ve gizem, roman kurgusuna bir dinamizm, sürekli hareket unsuru katmakta ve sırrın açığa çıkışı varlığın evrilmesinde etkili rol oynamaktadır.

Sonuç:

Rene Guenon, evrenin yatay ve dikey olmak üzere iki boyutlu bir yayılım içerisinde bulunduğunu; yatay düzlemin dişil, dikey düzlemin ise eril nitelik taşıdığını tasavvur eder. Yatay boyut aynı türden olan şeylerin türemesi ile ilintilendirilirken dikey boyut, büyük kırılma yaratan dönüşümlerle birlikte düşünülür. Ayla Kutlu *Asi... Asi*'yi yatay ve dikey olmak üzere iki farklı boyutun çatıştığı bir eksenle kurgulamıştır. Bu romanda su, toprak, kadın, kent ve ağaç yatay boyutu temsil eden semboller olup Kutlu'nun roman kurgusuna yerleştirdiği bu semboller vasıtasıyla yeryüzünde hayatın devamlılığına büyük bir kutsiyet atfedildiği görülür. Bu çalışmada eril nitelik atfedilen dikey boyutun sembolleri dağ, ışık, ses, koku, ölüm, sır ve gizem olarak tespit edilmiştir.

Guenon'un haç sembolizasyonuna dayandırdığı yatay ve dikey boyutların çakışmasından yola çıkarak *Asi... Asi*'de su, toprak, kadın, kent ve ağaç sembolleriyle temsil edilen yatay boyutların; dağ, ışık, ses, koku, ölüm, sır ve gizemden oluşan dikey boyutlarla çakıştığı; göksel nitelik taşıyan dikey boyutun varlığın kendini inşa sürecini temsil ettiği; yatay boyutta ise ortaya çıkan bu yeni kendiliğin yansıma bulduğu söylenebilir. Buradan hareketle "dağ"ın bir eşigi, erginlenmeyi, otoriteyi, güven duygusunu; "ışık"ın yaratıcı bir gücü, ontolojik bir değişimi; "ses" ve "koku"nun bireysel farklılıkları, varlığın özüne ait olanı; "ölüm"ün fiziksel tükenişin ardından

yeniden doğuşu ve başka bir şekilde hayata devam etmeyi; “sır ve gizem”in ise değişimi içinde taşıyan bir dinamizmi, arayışı ifade edecek biçimde kullanıldığı görülmektedir. Kısaca dikey boyutlu sembollerin özünde varlığın kendiliğini inşa ettiği sürece katkı sağladığı; yatay boyutlu sembollerle ise inşa edilen bu kendiliğin çoğaltıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayla Kutlu’nun bütün romanları dikkate alınarak yapılacak yatay ve dikey boyutlu bir okuma uğraşısı, genel olarak sanatçının ortaya koyduğu “kendi” ve “öteki” kavramlarının tespitine imkân sağlayacaktır.

Kaynakça

- Bachelard, G. (1999). *Ateşin tinçözümlemesi*. Nail Bezel (Çev.), Öteki Yayınları.
- Bachelard, G. (2008). *Mumun alevi*. Ali Işık Ergüden (Çev.), İthaki Yayınları.
- Bayat, F. (2016). *Mitten tarihe sözden yazıya dede korkut oğuznameleri*. Ötüken Yayınevi.
- Campbell, J. (2003). *Yaratıcı mitoloji*. Kudret Emiroğlu (Çev.), İmge Kitabevi.
- , (2013). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. Hatice Mukaddes İlgün (Çev.), Kabalcı Yayınları.
- Cassirer, E. (2016). *Sembolik formlar felsefesi II/mitik düşünme*. Milay Köktürk (Çev.), Hece Yayınları.
- Gasset, J. O. Y. (1997). *Avclılık üstüne*. Derin Türkömer (Çev.), Yapı Kredi Yayınları.
- Guenon, R. (2001). *Yatay ve dikey boyutların sembolizmi*. Fevzi Topaçoğlu (Çev.), İnsan Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Hatipoğlu, S. (2012). Ayla Kutlu’nun son romanı Asi... Asi’de kent imgesi. Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Edl.), *Ayla Kutlu Edebiyatı 1. Kadın Yazarlar Sempozyumu (25-26 Mayıs 2011) Bildirileri* (ss. 97-101), Bilgi Yayınevi.
- Jung, C. G. (2015). *Kırmızı kitap*. Okhan Gündüz (Çev.), Kaknüs Yayınları.
- Kutlu, A. (2010). *Asi... Asi*. Bilgi Yayınevi.
- Ögel, B. (2020). *Türk mitolojisi*. C. II. Altınordu Yayınları.
- Özher Koç, S. (2019). Ayla Kutlu’nun “Asi... Asi” adlı romanında mitik söylem-I: yatay boyutun sembolleri. *SOBİDER Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(42), 114-127.
- Sarıçiçek, M. (2020). *Modern kahramanın mitolojik yolculuğu*. Ötüken Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

Ayla Kutlu is one of the most important writers in the field of Turkish Literature of the Republican Era, who works in various genres such as stories and novels. Antakya is an ancient city that has hosted many civilisations as well as being located at the meeting point of different religions. Ayla Kutlu utilised the cultural richness of the city and the region while constructing the element of space in her novels. In addition, Ayla Kutlu's novels are suitable to be analysed in terms of mythological information as well as the historical richness of Antakya.

Rene Guenon evaluates the universe in two dimensions, horizontal and vertical. The horizontal dimension is feminine. The horizontal dimension has a feminine quality. Guenon

likens it to the reflection of something on the surface of water. In the study titled "Mythic Discourse in Ayla Kutlu's Novel 'Asi... Asi'-I: Symbols of the Horizontal Dimension", we found that the horizontal dimension is constructed around four basic symbols: water, soil, woman and city. With the quotations from the novel that emphasise the fertility of water, soil and nature, we have identified the similarities between the women in the fiction of the novel such as Eşref Khatun, Ganime Khatun, Mahur and Delfina Aunts, Mrs. April, Verda, Alasu, Beylan. Both have common characteristics such as feeding and nurturing. The historical city of Antakya is just like a woman, beautiful, mysterious, waiting to be conquered like a woman's heart.

According to Guenon, the vertical line represents the active principle and is also masculine. The vertical axis is the place of manifestation of what is called 'the activity of heaven'. "The Mythical Discourse in Ayla Kutlu's Novel "Asi... Asi" -II: Symbols of Vertical Dimension", we have identified the vertical dimensional symbols in the novel "Asi... Asi" as mountain, light, sound, smell, death, secret and mystery.

The mountain is thought of as a place of maturation. Power is attributed to mountains. Strong people are likened to mountains. In Turkish proverbs, the bey is likened to a mountain. Asi... Asi refers to two forces that brought Antakya into existence. One is the Habib'ul-Najjar mountain; the other is the Asi river. Bestami Agha, one of the novel's characters, is like Habib al-Najjar Mountain for the whole family. Bestami Agha runs the historical soap factory, cultivates the fields and takes care of the problems of all members of the Asiyel family.

Light is sacred. In Turkish mythology, the first wife of Oğuz Kağan descends from the sky in light. Light reveals a "horizon of values" in phenomenological terms. One of the greatest values that will expand the horizon of human beings is love. For this reason, the women in the novel are very beautiful and their faces are very bright. Ganime is like the "autumn sun"; Verda's head is full of light and she is compared to Artemis; Beylan is "bright like the morning light"; Ilkyaz's eyes are bright like daisies and her hair is shiny; Siren is like a ball of light... There are many analogies between women and light in the novel.

Sound provides purification for human beings. Asi... The sounds of birds such as doves and nightingales coming from the nature in Asi, the sound of water heard by the Asi river, the songs and folk songs sung by Bestami Agha and Semir Agha accompanied by saz rest the souls of the novel's characters.

Smell purifies the human soul and contributes to human consciousness by establishing a relationship with the past. Asi... There are various odours that are drawn attention in Asi. For example, the smell of the dressing gown left by Nevnur, who died at a young age, never disappears even after years. In the novel, beautiful women are always compared to strong flowers: Beylan does not use perfume, she uses the scent she produces herself from wild flowers. Therefore, the odour coming from Beylan's body evokes the countryside. Beylan is as bright as the month of April. Verda looks like a delicate jasmine flower, Ganime looks like an Amanos violet.

Facing the death of a loved one is an important factor in the change of the novel's characters. Bestami Agha holds himself responsible for the deaths of Altınyaz and Ganime. Therefore, he does not marry. Bestami Agha punishes himself by remaining childless. Mr. Beyazit and Mrs. April experience deep pain after the death of their daughter Altınyaz. However, they raise their grandson Armağan with love. Sinan is sentenced to death by the Moiras for attempting to rape Beylan. The Hell Fisherman statue in the novel follows all the deaths.

Sema ÖZHER KOÇ

The land of Antakya is the place where the Prophet Moses and Hızır met, so there have been secrets and mysteries in this land for hundreds of years. The biggest secret in the novel is hidden in the death of Altinyaz. Before his death, Mr. Beyazıt commissioned Verda to reveal the secret of Altinyaz's death. For this reason, Verda suffers just like Tantalos. At the end of the novel, Verda is convinced that Bestami Agha is not to blame for Altinyaz's death.

It can be argued that vertical dimensional symbols are used intensively in the novel "Rebel"; these symbols basically contribute to the construction of oneself in the process of becoming a subject.

KIRMIZI ZAMAN ROMANINDA OYUNLAŞAN KURGUSAL YAPI*

Ahmet EVİS

Doç. Dr, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye

ahmetevis@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-4205-2661

Makale Geliş Tarihi: 02/12/2023 Makale Kabul Tarihi: 09/12/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Evis, A. (2022). Kırmızı Zaman romanında oyunlaşan kurgusal yapı. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 188-201.

Öz

Roman, öykü, deneme, biyografi gibi farklı türlerde eserler veren Mine Söğüt, son dönem Türk edebiyatının üretken isimlerinden biridir. Modern ve çoğunlukla postmodern özellikler gösteren roman ve öykülerinde gerçekliğin sınırlarının zorlandığı, tematik yönden objektifliğin başarıyla sağlandığı ve muhtevasında toplumsal eleştirel bir kapsamın da yer aldığı bir görünüm hâkimdir. Roman sanatı yönünden sıklıkla postmodern tekniklere başvuran yazar; metinlerarasılık, üstkurmaca gibi yöntemlerle özgünlüğü yakalar. Eserlerinde halk kültürü ürünleri, mitoloji, masal, büyü gerçeklik, fantastik, modern dünya tenkiti gibi tür ve söylem tarzlarını sıklıkla kullanan Söğüt, okur odaklı bir sanat anlayışını benimser.

Bu çalışmada betimsel bir yöntem kullanılarak Mine Söğüt'ün Kırmızı Zaman adlı romanı oyun-kurgu ilişkisi odağında değerlendirilmiştir. Yapılan tahliller sonucunda yazarın, romandaki kurgusal yapıyı postmodern edebiyat anlayışına büyük oranda uygun şekilde tasarladığı ve bunu yaparken üstkurmaca, zamanda kırılma ve kayganlık gibi uygulamalara başvurduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mine Söğüt, Kırmızı Zaman, Postmodernizm, Oyun

THE GAMIFIED FICTIONAL STRUCTURE IN THE NOVEL KIRMIZI ZAMAN

Abstract

Mine Söğüt, a prolific figure in contemporary Turkish literature, has produced works in various genres: novels, short stories, essays, and biographies. In her modern and predominantly postmodern novels and stories, the boundaries of reality are often pushed, achieving thematic objectivity, and encompassing a critical social perspective in their content. In terms of the art of the novel, the author frequently employs postmodern techniques, capturing originality through methods including intertextuality and metafiction. Incorporating elements of folk culture, mythology, fairy tales, magical realism, fantasy, and critiques of the modern world in her works, Söğüt adopts a reader-centric artistic approach.

* - Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

In this study, a descriptive method is employed to evaluate Mine Söğüt's novel "Kırmızı Zaman" with a focus on the relationship between game and narrative. Through the analysis, it is observed that the author adeptly employs postmodern literary principles in the construction of the novel's fictional structure, employing techniques such as metafiction, temporal disruption, and fluidity to align with the postmodern literary perspective.

Keywords: *Mine Söğüt, Kırmızı Zaman, Postmodernism, Game*

Giriş

1980 sonrası Türk edebiyatında artış gösteren postmodern eğilimler, dönemin özellikle romancı ve öykücüleri üzerinde etkili olur. Mevcut apolitik ortam gereği siyasal içerikli edebiyat, bu dönemde yerini daha çok modern, postmodern ve popüler tarza bırakır. 90'lı yıllardan sonra özellikle postmodern türde hem nicelik hem de nitelik yönünden artış sağlanır. 2000'li yıllardan sonra ise türde Türk edebiyatında dünya çapında eserler verilir. Orhan Pamuk, Hasan Ali Toptaş, İhsan Oktay Anar gibi öncü isimler hâricinde modern-postmodern arası çokça metin kaleme alınır. Mine Söğüt de hem modern hem de postmodern tarza uygun yazıp 2000'li yıllardan sonra Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olmayı başarır.

Yazarlık hayatından önce çeşitli gazete ve dergilerde köşe yazarlığı ve editörlük yapan Mine Söğüt, bu alanlarda kısa sürede tanınırlık kazanır. 1990'da Güneş gazetesinde mesleğine başlayan yazar, gazetenin kapanmasından sonra *Tempo* dergisi ve *Yeni Yüzyıl* gazetesinde yazmaya devam eder (Kocabiçak, 2020). 1993 yılında, karikatürist Bahadır Baruter ile evlenir. Yine bu yıl içerisinde Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından düzenlenen bir yarışmada mansiyon ödülü alır. 1996 ve 2000 yıllarında "Haberci" adlı televizyon programının metin yazarlığını üstlenerek edebiyata eğilim süreci başlar (Kas, 2018: 16). Bir söyleşisinde, yazar kimliğinin oluşumunda ailesinin ve gazeteciliğin tesirinden şöyle bahseder:

Ben okumanın çok kutsandığı bir evde büyüdüm. O yüzden öncelikle tutkulu bir okurdum. Annemden ve babamdan bana geçen, bir kitabın kutsallığı vardı benim için. Zaten okumaya başladığınızda bu durum eğer tutkulu bir okurluğa da dönüşürse yazmak üzerine hayal kuruyorsunuz. (...) Gazetecilik marifeti isteyen bir işti ama yazmaya koyduğumda farklı bir metin çıktı ortaya. İş bittiğinde bu farklılığın bir kıymeti olduğunu fark ettim (Tüzül, 2014).

İlkin *Adalet Cimcoz: Bir Yaşam Öyküsü Denemesi* (2000) adlı biyografiyi kaleme alan Söğüt'ün, roman türündeki ilk eseri ise *Beş Sevim Apartmanı-Rüya Tabirli Cin Peri Yalanları*'dır. Bu çalışmaya konu olan ikinci romanı *Kırmızı Zaman* (2004), özellikle özgün kurgusal yapısıyla dikkatleri üzerinde toplamayı başarır. Yazarın sonraki yıllarda monografi, öykü, deneme türlerinden çokça eseri yayımlanır. Mine Söğüt'ün sanat anlayışını şekillendiren şahsiyetlere bakıldığında eserlerindeki tür ve anlatım çeşitliliğinin kaynakları hakkında kolaylıkla fikir edinilebilir. Çocukluk yıllarında Nazım Hikmet, Samed Behrengi gibi isimlerin eserlerine ilgi duyan yazar; gençlik döneminde Samuel Beckett, Fyodor Dostoyevski, Leyla Erbil, Sabahattin Ali ve Edip Cansever gibi sanatçıları okur (Bozkurt, 2021).

Mine Söğüt'ün eserlerindeki belli başlı temalar; kötülük, ölüm, hayâl, rüya, yalnızlık, yoksulluk, kimsesizlik, iktidar karşıtlığı ve zamandır. İçinde bulunduğumuz "postmodern dönemde kötülük, belirsiz bir kara deliğin içine doğru çekilip alışımlı bir durum hâlinde günlük hayatın bir parçası olarak konumlanmıştır" (Hatiboğlu, 2023: 98). Kötülüğe karşı genel kabullenmişliğe isyan eden yazarın, romanlarında genellikle öfke duygusu etrafında bir dil tercih ettiği görülür: "Mine Söğüt'ün öfkesi her türlü otorite unsuruna ve otoritenin boyunduruğunda değişen tüm insanlığıdır" (Kıraç, 2023: 51). Kötülükle özdeşleşen iktidar yahut yiten insani/toplumsal değerler karşısında varoluş mücadelesi veren bireyin, toplumla ve kendisiyle yaşadığı çatışmalar belirtilen temalar etrafında ve çoğu kez pesimist bir atmosferde işlenir.

Kötülük odağında kurgulanan eserlerde, olaylar gerçekçi bir şekilde ortaya konulur ve psikolojik durumlar öne çıkarılır (Türkeş, 2010). Bu noktada Mine Söğüt eserlerindeki tip ve karakterlerin özgünleştiğini de hatırlatmakta fayda vardır. “Kirlenmeden Yazmanız Mümkün Değil” adlı söyleşisinde yazarın karakterize ettiği kişiler üzerine dile getirdikleri dikkat çekicidir: “‘Alışılmışın dışında’ diye tanımladığınız o karakterler aslında görmeyi reddettiğimiz ama etrafımızda, çok yakınlarımızda olan kalabalık bir insan topluluğunun içinde var olan karakterler. (...) O yüzden o karakterler alışılmışın dışında karakterler değil daha çok görmezden gelmeye alıştığımız karakterler” (Özsoy, 2022). Dolayısıyla “Mine Söğüt’ün terk edilmiş roman kahramanlarının dünyasını okura açarak acıyla örselenmiş yaşamlara ışık tutan bir yazar olduğu” (Ayan, 2020: 366) söylenebilir.

Sanat anlayışı yönüyle, postmodern tekniklerden sıkça faydalanan Mine Söğüt, eserlerinde gerçekliğin sınırlarının zorlandığı fantastik, masal, büyü, gerçekçilik, mitoloji gibi türlerin anlatım tekniklerine yer verir. Yazarın anılan türler içerisinde fantastiğe ziyadesiyle başvurduğu görünür. Nesnel yahut kurmaca gerçekliğin muğlak bir zemine oturtularak âdeta rüya ortamında sunulması ve ilgi çekici bir anlatımla aktarılmasında fantastik türünün sunduğu imkânlar sanatçılar için önemli kaynaklardır. Şöyle ki “modern ve postmodern zamanların büyüklere yönelik masalları olan fantastik anlatılar, anlamı okuyucuya hazır bir şekilde sunmak istemeyen yazarların, gerçeği dönüştürerek daha etkili kılma çabalarının bir sonucudur” (Burcu Yılmaz, 2011: 1327). Dolayısıyla “Geçmişle hesaplaşmaktan ve geçmişin sert rüzgârından, salt gerçeğinden kaçmak isteyen Mine Söğüt’ün romanlarında fantastik öğelere yer vermesi ve diğer türlerin kapılarını aralaması son derece olağandır” (Kızılgök, 2015: 10). Bu tarz kullanımlar metinlerarasılığın imkânları dahilinde eserlerin özellikle kurgusal yapısı ve tematik evreni üzerinde belirleyici bir misyon kazanır. Fiktif ile gerçekliğin iç içe sunumuyla okurda anlamın idrakine dair muğlaklıklar yaratılır. Metin içinde bırakılan boşluklar okurun çözmesi gereken bir bulmacaya dönüşür. Hatta çoğu kez üstkurmaca tekniği sayesinde metindeki anlamsal belirsizliğin dozu gittikçe arttırılır. Böylece kurgu, başlı başına yazarının elinde bir “oyun” alanına dönüşür. Üstelik bu oyunun kuralları gizli/belirsiz şekilde okurdan saklanır. Böylelikle yaratılan metin, bilindik roman kalıplarından sıyrılarak postmodernizm ile ortaya çıkan “anlatı”ya dönüşür. Neden-sonuç ilişkisinden kopuk, sanallığı öne çıkaran ve farklı türlerin oluşturduğu melez yapı, okuru aktif hâle getirmede işlevsel bir rol üstlenir. Zira Mine Söğüt’ün yapmak istediği de budur: “Yaşadığımız gerçekliğin yanı sıra benim beslendiğim en önemli kaynaklar felsefe ve psikoloji. Dolayısıyla yazdığım metinlerde sorgulayıcı, düşündürücü ve sarsıcı atmosferler yaratmayı tercih ediyorum” (Yenen, 2022).

Mine Söğüt’ün eserleri bahsedilenlerin yanında reel dünyanın gerçeklerinden de tamamen kopuk değildir. Şöyle ki içinde bulunduğumuz dünyanın daha çok çirkin yönlerine hem eleştirel hem de realist bir bakış içerir. Keza Söğüt’ün, eserlerin çıkış noktası hakkında söyledikleri bu bakımdan anlamlı görünmektedir: “Beni yazmaya kışkırtan tek şey maruz kaldığımız, memnun olmadığımız ama değişmesi için de ne yapacağımızı bilemediğimiz sistem, düzen, hayat... O karmaşık yapıyı yeniden yaratarak ve ona bambaşka açılardan tekrar ve tekrar ve acımasızca bakarak başımıza ne geldiğini anlamaya çalışıyorum” (İnce, 2023). Ayrıca yazar, anılan menfi durum yahut olayları derinlemesine analiz etmede sözlü kültürün önemli parçalarından biri olan halk kültürünü de eserlerinde yeri geldikçe kullanır: “Bugünkü Türkiye’nin sosyolojik ve siyasi analizini yaparken kullandığım referansların başında halk kültürü geliyor” (Kas, 2018: 6). Kadınların toplum içinde yaşadığı problemler, dışlanmış, ötekileşmiş kişilerin ruh hâlleri, yoksulluk, çocukların yaşadığı trajik durumlar, ekonomik sınıflaşmanın yol açtığı hemen her türden sorun gibi güncel, yerel ve evrensel problemler Söğüt’ün eserlerinde başarılı tasvirlerle işlenir. Örneğin 1970-1980 arası Türkiye’de siyasal ve toplumsal alanda yaşanan problemler

Şahbaz'ın Harikulade Yılı 1979 adlı eserde etkili şekilde işlenir: Eser, "O yılların olağan üstü toplumsal olaylarını bir kez daha içinde hissetmemi ve söz konusu yılların üzerine yeniden düşünmemi sağlamıştı. Üstelik neredeyse birebir tanıklık ettiğim o yılları yeniden hatırlatmış, yine içimi acıtmıştı" (Yılmaz, ?). Milli ve evrensel meseleleri gerçekçi şekilde eserlerine konu edinen Söğüt, kaleme aldığı problemlere yönelik çözüm önerileri sunmak yerine, aksaklıkları çapıcı ve akılda yer edecek şekilde tüm çıplaklığıyla okurun dikkatine sunar. Böylelikle bireyden topluma doğru açıklanan bir farkındalık yaratmış olur. Bu yönüyle eserlerde, sosyolojik okumalara da imkân tanıyan bir içerikten bahsetmek de mümkündür.

Bu çalışmanın sonraki bölümlerinde Mine Söğüt'ün *Kırmızı Zaman* romanındaki kurgusal yapıya odaklanılarak eserin olay örgüsünün özgün tarafları ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmada jenerik kavram olarak "oyun" tercih edilmiştir. Dolayısıyla inceleme boyunca kavramın çoğunlukla doğrudan ilişkide bulunduğu postmodern kurama uygun okumalara yer verilecektir.

1.Edebî Metinlerde Oyun Kavramı

Edebî metinler, tabiatları gereği gerçek ve hayal edilen/tasarlanan evrenlerin harmanlanmasıyla ortaya çıkar. Yazar, isteği ve kaleme aldığı tür doğrultusunda kurgusunu oluşturur. Yaratılan fiktif yapı az ya da çok nesnel gerçeklikten izler taşır. Bu noktada yazarın gerçek olarak görüp algıladığı her "şeyi" kendince yorumladığı, yeniden yarattığı bir başka ifadeyle oyunlaştırdığı düşünülebilir. Elbette gerçeğin kurmacaya dönüştürülmesi yahut bir arada sunumu bu çalışmada jenerik kavram olarak belirlenen oyun ile bütünlüklü olarak örtüşmez. Dolayısıyla oyun kavramına yönelik özgün ve teorik yaklaşımlardan kısaca bahsetmek gerekir.

Postmodern sanat anlayışıyla bilindik kalıp yahut tanımlamaların dışında anlamlar yüklenen oyun kavramı, özellikle çok anlamlılık, nesnel gerçekliğin yok sayılması, modernizmin sistematikleştirdiği mekanik yaşama ve düşünce biçiminin reddi gibi hususlarla özgünlük kazanır. Postmodernistlerin vurduymaz yahut alaycı tavrına uygun şekilde oyunlaştırılan realite temelli her unsur, yazarının elinde sınır tanımaz bir hareket alanı kazanır. "Oyunun gönüllü katılım, misyon yüklenmeme ve kaçış özellikleri postmodern tavrı bu açıdan uyum hâlinindedir. Oyun, bir amaç ve çözüm olarak değil, mevcudun görünümü olarak 'postmodern anlayışın' doğal bir sonucu olarak belirir. Olumlu ya da olumsuz bir değer üstlenmez. Bu nedenle postmodernizm 'temsil edilemezliğin' temsili olarak oyun kavramına yaslanır" (Sayak, 2016: 25). İşlevi ve tesiri bakımından "(ç)ıkkış noktası, bir düş oyunu olan postmodern romanda üstkurmaca ve metinlerarası biçimler kullanılarak edimsel ve evrensel bir sınırsızlık yaratılır" (Eliuz, 2016: 12).

Özellikle roman sanatının tarihsel süreçte yaşadığı yenilikçi değişimlerden olay örgüsünün gerçeklik algısına bağlı olarak farklı şekillerde tasarlandığı bilinmektedir. Postmodern edebiyat ile gerçekliğin hipergerçeklik[†] adıyla sanal bir hüviyet kazanması ve kurgunun realitenin önüne geçmesi farklı anlatım tekniklerinin önünü açmıştır. Bunlar içerisinde öne çıkanlar kurgunun oyunlaşması ve dil oyunlarıdır. Postmodern edebiyatın başat unsurlarından olan üstkurmaca ve çoğulcu dil anlayışı temelde oyun kavramından hareketle tasarlanır. Çoğulculuk, belirsizlik, ihtimal gibi kavramlar üzerine inşa edilen postmodern kuram, işe, gerçekliğin algılanma ve idrakine konulan sınırların yıkılması gerekliliğinden başlar. Alışlagelmiş tüm öğrenmeleri

[†] İlk kez Jean Boudrillard tarafından "(b)ilinen gerçeklik anlayışlarının dışında tasarlanan Hipergerçeklik kavramının ortaya çıkışı; mutlak bir hakikatin mümkün olamayacağını, aslında her şeyin bir oyundan/simülasyondan ibaret olduğuna işaret eder" (Atlı, 2019: 1733).

yerinden etmeyi amaçlayan postmodernistler, ellerindeki tüm argümanları bu doğrultuda kullanırlar. Edebiyat sanatında yazı ve dilin temel unsur olduğu düşünüldüğünde sesten başlayarak kelime, cümle ve metnin tamamında köklü dönüşümler yapılır. Söz konusu dönüşümün özgün tarafı ise anlamı bozarak yeniden yapmak/inşa etmektir.

Dile dayalı oyunlaştırma durumu, postmodern sanat anlayışı içerisinde J. Derrida ve L. Wittgenstien tarafından teorileştirilmiştir. Wittgenstien için dil oyunları “bir etkinlik olarak görülmüş ve bitmeyen bir süreç olarak ele alınmıştır. Bu süreç içinde dilin, kendini yenileyen, üretken karakteri vurgulanmıştır. Aslında bir bütün olan dil oyunları içerisinde, sayısız kullanımları ve farklı uygulamaları içermektedir” (Yalçın, 2013: 27). Derrida’nın ise post-yapısalcı teoriye bağlı tasarladığı gramer-dil-anlam ilişkisinde çoğulluğu sağlamak amacıyla dilsel bir dönüşüme odaklandığı görülür. Yapisöküm/yapıbozum şeklinde isimlendirilen bu teknik, aslında bir okuma önerisi yahut denemesidir. Söz konusu söylemin en dikkat çekici tarafı ise her türden metne yönelik subjektif eleştirel bir söylem geliştirebilme kabiliyetidir. Yapisökümcü/yapıbozumcu okuma denemesi sayesinde biçimiyle oynanan her sözcük, metinde birden fazla ve her biri doğru kabul edilebilme potansiyeli taşıyan anlam/çıkarımları yaratır (Evis, 2021: 282).

Kurgunun nesnel gerçekliğin yerine geçmesi, yazma işinin metnin temel meselesi hâline gelmesi postmodernistlerce farklı uygulamalarla pratiğe dökülmesiyle modern yahut klasik romanlardaki olay örgüsü büyük oranda değiştirilir. Yazarın, metin içinde aktif şekilde yer alması, kurmaca içinde yeni kurmacaların boy göstermesine vesile olur. Özellikle modern romanlarda teknik bir kusur olarak kabul edilen somut yazarın araya girişleri, kimliğini açık şekilde okura göstermesi ve dolayısıyla yeni kurguların oluşumu postmodern anlatıların olmazsa olmazlarından birine dönüşür. Edebî eserlerde “üstkurmaca”[‡] tekniği olarak bilinen bu kullanım, kronolojik yahut kendi içinde tutarlı bir bütünlük gösteren olay örgüsünde kopuklukların yaşanmasına neden olur. Başka bir ifadeyle üstkurmacada, sanatçı eserin yaratma sürecinde okurla öz-bilinçli oyunlar oynayarak anlatının kurgusal statüsüne vurgu yapar ve olay örgüsünün farklı metotlarla bozulmasını sağlar (Sim, 2006: 393). Kurgunun oyunlaşmasını sağlayan üstkurmaca, işlevi bakımından üç yönüyle öne çıkar. Bunlardan ilki metnin yazılışını kurgunun temel meselesi hâline getirmek ve başka metinleri esas metne eklemektir. İkinci işlevi, anlatıcı-yazarı kurgu içinde görünür ve aktif kılmaktır. Üçüncü ve son işlevi ise gerçeklik ve kurmaca ilişkisindeki çelişkiyi olabildiğince belirginleştirmektir (Sazyek, 2002: 494-509).

Söz konusu bozulma veya kopukluk benzer biçimde zaman unsurunda da kırılma ve geçişkenlik yaratır. Kurgusal ve zaman yönüyle muğlaklaşan çizgisel yapı, okur için anlamın çözümlenmesinde bir çıkmaza dönüşür. Bu durum ise temelde postmodernistlerin benimsediği çok anlamlılığa hizmet ederken her türden teklik algısını kırmaya yönelik bir eylem olarak yorumlanabilir. İşin felsefi tarafı bir kenara bırakıldığında teknik açıdan üstkurmaca, metindeki çizgisel yahut bütünlüklü kurgusal yapıyı bozarak oyunlaştırır. Söz konusu oyunlaştırmanın üç temel muhatabı bulunur: yazar, metin ve okur. Metnin yaratıcısı her ne kadar yazar olsa da mevcut anlamsal belirsizlikler ve metin içi boşluklar nedeniyle yap-boza dönüşen eserin kurgusal bütünlüğünün inşasında asıl sorumluluk okurun omuzlarındadır. Pauline M. Rosenau’ya (2004: 25) göre edebî eserlerde katı, çizgisel olay örgüsünden vazgeçen postmodernistler, anlatılardaki her türlü unsur ve/ya tasarımın okur tarafından sağlanması hatta uydurulması gerektiğini belirtir.

[‡] “Kurmacanın kurmacası ya da metnin kendi kendini, nasıl kurgulandığını anlatma süreci olarak tanımlanabilecek metafiction (üstkurmaca) tekniği romandaki estetik dokuyu oluşturan unsurlardan biridir” (Karadeniz, 2016: 121).

Bu noktada metnin oyunlaşarak önce yazarın sonrasında okurun elinde yeniden ve sonsuz kez yazılmasını sağlamaktadır.

Nurullah Çetin, postmodern eserlerdeki kurgusal tertibi “mekanik yapılaşma” kavramıyla izah eder. “Paralel anlatı” yahut “eş zamanlı kurgu” olarak da tanımlanan kavramın uygulandığı eserlerdeki vakalar, neden-sonuç ilişkisinden ya da çizgisel bir ilerleyişten bağımsız şekilde metne yerleştirilir. Olayların izahında nedensellikten ziyade zamansallık öne çıkar. Şahısların birbirinden bağımsız hikâyeleri veya farklı vakalar, müstakil epizotlar hâlinde art arda ya da yan yana işlenir (2009: 198-199).

Oyun kavramının postmodernistlerce modern sanata ve/ya felsefeye yönelik doğrudan bir eleştirel argümana dönüştüğünü söylemek de yanlış olmayacaktır. Şöyle ki “(o)yun kavramı gerçek ile düş arasında durmasıyla modern ve postmoderne yakın iki ucu bünyesinde barındırır. O vardır, her yerdedir ancak hiçbir zaman gerçek kabul edilmez. Aynı zamanda içinde gerçeğe zıt bir tavır da barındırır. Bu yönüyle modernin ürettiği gerçeği oyun kavramı ile yok etmeye çalışmaktadır” (Koçakoğlu, 2012: 67). Ayrıca oyun kavramı, postmodern sanatçının elinde okurunu eğlendirici bir fonksiyon da üstlenerek (Ecevit, 2001: 74) modern sanatın ciddi ve elitist tarzını dolaylı şekilde yok etmeyi amaçlar.

Özetle postmodern edebiyat anlayışı içerisinde oyun kavramının kurgusal oyun ve dil oyunları odağında yoğunlaştığı söylenebilir. Dil oyunları; ses, kelime, cümle ve metnin tamamında anlamın tekilliğini kırarak eseri açık yapıt düzeyine taşırken kurgusal oyunlar ise gerçekliğin sanal bir düzleme taşıyıp üstkurmaca, somut yazarın metne dâhil olması, eserin yazılma sürecini temel mesele hâline getirmek gibi kullanımlarla en nihayetinde modern sanatın etkili bir biçimde eleştirilmesine hizmet etmektedir.

2. Kırmızı Zaman Romanında Oyunsuluk

Kırmızı Zaman romanındaki olay örgüsü, sistematik bir yapı arz etmemekle beraber anlatılanların genellikle şahısların birbirinden bağımsız görünen öykülerinin kurgu sonuna doğru kimi ortak yaşantılarda kesişmesi üzerine inşa edilir. Âdeta bir yap-bozun parçalarını andıran farklı kurgular, yazarın sunduğu kimi ipuçlarıyla romanın sonunda kısmen anlam kazanır. Metinlerarası göndermeler, bazı mekânların ortaklığı, zamanda geriye dönüş ve ileri sıçramalar gibi kullanımlarla okur, önündeki parçalı metni bir bütün hâline getirmeye çalışır. Bu durum, okuru aktif olarak metne dâhil ettiği gibi eseri, postmodern sanatın temel görünümüne uygun kılar.

Kitabın ismindeki zaman vurgusu kırmızı sıfatıyla nitelendirilerek alışılmadık bir bağdaştırma⁹ meydana getirir. Böylelikle romanın henüz isminden başlayarak okur, dilsel bir oyunla karşı karşıya kalır. Kırmızı zaman ifadesindeki anlamsal muğlaklık okur için çözülmesi gereken bir bilmeceye dönüşerek romanın kolaylıkla anlaşılabilir bir kimlikte olmadığı mesajını verir. Eserin adındaki kırmızı vurgusu, metinlerarası bağlamda çağrışımsal olarak *Kırmızı Pazartesi* ve *Benim Adım Kırmızı* romanlarına yapılan göndermeyi dilsel bağlamda anırtırma tekniğiyle örnekler. Ayrıca anılan eserlerin muhteva yönüyle *Kırmızı Zaman* romanıyla belli noktalarda benzerlikler taşıması söz konusu eserlerle kurulan metinlerarası bağın pastiş metoduna uygun olarak da inşa edildiğini gösterir. Şöyle ki işlenen cinayetler, namus kavramının kadın üzerinden yargılanan toplumsal bir probleme dönüşü, bireyden topluma doğru yöneltilen

⁹ Alışılmamış bağdaştırmalar, birbirinden uzak çağrışımlı sözcüklerin bağdaştırılarak (Geçgel, 2005: 440) okur için sıra dışı ve düşündürücü kombinasyonların oluşturulmasına dayalı dilsel kullanımdır (Balci, 2012: 44). Daha çok şiir türünde tercih edilen alışılmamış bağdaştırmalar, sözcüklerin yan anlamlarından hareketle sanatlı dil kullanılan her esere uygulanabilir.

sosyal eleştiri gibi kullanımlar sadece zaman sözcüğü ile ortaya çıkan metinlerarası ilişkilerin derinliğine işaret eder.

Romandaki başlığındaki zaman ifadesi ise bulunduğu bağlama göre değerlendirildiğinde kırmızı sözcüğünün açıklanan tüm yönlerine rağmen kurgunun sonlarına dek muğlaklığını korur. Bu noktada Mine Söğüt'ün zaman kavramına dair söyledikleri önem taşır:

Tüm kitaplarımda uğraştığım şey aslında benim “zaman”dır. Şöyle düşünürüm: “Zaman tanrının ta kendisidir.” Hâkim olduğumuz ve gerçekten içinde var olduğumuz tek şey andır. Geçmişe de geleceğe de içinde bulunduğumuz andan bakarız. O yüzden andaki farkındalık çok önemli (Başaran, 2015).

Varoluşsal bir bakışla zamana yüklenen anlamlar ve “an” vurgusuyla yazarın postmodern bir bakışla kurguyu şekillendirdiği söylenebilir. Zira postmodernizmle an, zamanın kendisine dönüşür. Şimdi, tüm zamansal tanımlamaları kapsar ve an ile özdeşleşir. Dolayısıyla edebî eser de anlıksaldır; an bitince eser de tükenir (Almasulu, 2008: 304-305). Başka bir ifadeyle dün-bugün-yarın tarzındaki bilindik zamansal tasnifler, postmodernizmle beraber geçmişin şimdiki zamanı, şimdinin şimdiki zamanı ve geleceğin şimdiki zamanına evrilir (Borst, 1997: 26). Yazarın söylemleri ile postmodern kuramdaki zamansal izahların örtüşmesi, eserde yalnızca kurgunun değil aynı şekilde zaman olgusunun da eser-kurgu özelinde kuramla paralellik gösterdiğini doğrular niteliktedir. Konumuzla bağlantılı olarak dilsel bir oyun üzerinden zaman ifadesinin postmodern bir duyarlılıkla adından başlayarak romanın tamamına sirayet edecek şekilde metne yedirildiği rahatlıkla söylenebilir.

Roman başlamadan Mine Söğüt'ün okuruna verdiği bilgiler kurgu-gerçeklik ilişkisinde postmodern bir bakışın hakimiyetine işaret eder. Ön söz mahiyetindeki bu kısımda iki husus dikkat çeker. Bunlardan ilki somut yazarın metne dahil oluşu ve yazma eylemini ön plana çıkarması, ikincisi ise anlatılan her şeyin nesnel gerçeklikten kopuk olduğu ve dolaylı olarak okuru metne davet edışıdır:

“Bu romandaki İstanbul, efsaneler, insanlar, balıklar, kayıklar, iskeleler, saraylar, dehlizler, kesik başlar, mezarlar, hastaneler, morglar, deniz kızları, cinayetler, katiller, cellatlar, deliler, yani her şey uydurmadır.

Efsanelerin yalanı abartılmış, insanların hayatına olmadık benekler atılmış, şehir baştan yaratılmıştır. Yok eğer, ‘Bunların hepsi gerçek (...)’ diyen biri çıkar da beni yalanlarsa, ne mutlu bana” (Söğüt, 2022: 9).

Alıntıda dikkat çeken ilk vurgu “uydurma” söylemidir. Bu ifade sayesinde modern romanlardaki kurgusal bütünlük ve tutarlılık daha roman başlamadan ters yüz edilir. Böylelikle anlatılacaklara dair okurda, kurgu bile olsa, mutlak bir gerçeklik olamayacağı farkındalığı yaratılır. Alıntının sonundaki yalanlama söylemi ve neticesinde yazarın bu durumdan mutluluk duyacağını belirtmesi ise okurun metne aktif biçimde dâhil olarak metni kendince yeniden kurgulayıp/yorumladığını düşündürmesi bakımından dikkat çeker. Her iki durumda kurgu ve gerçeklik ilişkisinde yapay ve öznel çıkarımların kurguyu oyunlaştırarak metni bir açık yapıya yakınlaştırdığı sonucuna ulaşılabilir.

Romandaki kurgusal oyunsuluk tek bir olay örgüsüne bağlı kalmaksızın her biri birkaç sayfadan ibaret, kısa kısa oluşturulmuş bölümlerle tasarlanmış ve bölümlerin başında metinlerarası göndermelerle desteklenen bir yapının varlığıyla öne çıkar. Kaldı ki bölümlere numaralandırma yapılmayıp, alfabetik bir sıralama olmayışı ve olaylar arasında mantıksal bir sıralanışın yoksunluğu olay örgüsünde kopukluklar yaratarak kurgunun oyunlaşmasına hizmet eder. Postmodern eserlerin olmazsa olmazların biri olan metinlerarası teknikler, *Kırmızı Zaman* romanında yetkin şekilde kullanılır. Tematik yapının desteklenmesi için daha çok montaj ve pastiş tekniklerine başvuran yazar, bazı bölümlerin başına sözlüğü andırır tarzda bir kavram verir

ve bunun izahını başka eserlerden yaptığı alıntılarla örnekler. Ne var ki bu örneklemelerde sistematik bir kullanım görünmez:

Yeraltı:

Yer yüzeyi altı, belli bir derinlik... Genellikle tamlayan olarak gizli, yasadışı olanı belirtir. Yeraltından Notlar (Zapiski iz podpolya) Dostoyevski'nin bir öyküsüdür. Bu hikâye çağdaşları tarafından anlaşılmamış ama Nietzsche tarafından bir 'vahiy' olarak değerlendirilmiştir. Yeraltı, karanlıktır, tehlikelidir ve sır saklamakta ustadır (Söğüt, 2022: 157).

Yazar, her bölüm öncesinde bu tarz izah ve alıntılara yer vererek bu kısımlar özelinde biçim ve biçem bakımından bir ortaklık yaratır. Ne var ki anılan bölümlerin kimilerinin uzun kimilerinin kısa oluşu yahut bazı başlıkların aşırı öznel yorumlamalardan oluşması yine belirtilen bölümlerde tutarlı bir kullanım olmadığını göstertir. Ayrıca her bölüm taşıdığı tanımlayıcı özelliklerle okuru her daim bir farkındalık durumuna sokarak metnin kurmacası içinde onu, pasif hâlde kalmaktan kurtarır. Metnin bütününe etkisi bakımından bu bölümler olay örgüsünde kesinti/kopukluk yaratarak kurgusal manada düzensiz bir yapının ortaya çıkmasına yol açar. Özetle yazarın belirtilen bölümlerde stabil bir kullanıma yer vermesi ve sözlük tarzında metinlerarası göndermelere başvurması kurgunun oyunlaşmasına olanak tanıyarak okura, elindeki metnin nesnel yahut kurmaca gerçekliğin tekerci anlayışından uzak olduğunu hatırlatır.

Romandaki üstkurmacaya uygun duran kullanımlar Zaman Dayı'nın hikâyesinin farklı şekillerde yorumlanması, yazma eyleminin öne çıkarılarak kurgu içinde yeni kurguların üretilmesi, farklı kişilerin birbirinden bağımsız görünen olayların içine dâhil edilişi gibi hususlarla belirginleşir. Postmodern anlatıların temel dayanaklarından biri olan üstkurmaca hem nesnel hem de kurmaca gerçekliği yerinden ederek sanal ve çoğulcu bir anlamsal yapının ortaya çıkışına imkân tanır. Örneğin Hüsrân'ın gündelik hayatından kesitlerin sunulduğu "Efsane" adlı bölüm altında yazarın üstkurmaca tekniğini postmodern edebiyat anlayışına hemen her açıdan uygun olarak kullandığı görülür. Hüsrân'ın Aziz'in getirdiği eski kırmızı kapaklı bir kitabı okuması ya da okumaya çalışmasıyla başta üstkurmaca olmak üzere birden çok metinlerarası tekniğin başarıyla uygulandığı anlaşılır:

"Oku bakayım adı neymiş bunun" demişti Hüsrân'a.

Hüsrân çayır çayır yanan kırmızının içinde en sert hâliyle duran siyah kocaman harfleri okumuştur:

"Kırmızı Zaman" (Söğüt, 2022: 47).

Yazarın masal yahut efsane kitabı olarak kurguya yerleştirdiği kitaba verdiği isimle romanın adının aynı olması hem nesnel hem de kurmaca gerçekliğe vurulan yıkıcı bir darbe gibidir. Söz konusu aynılık romanda anlatılanların en az bir masal yahut efsane kadar uydurma olduğunu hissettirerek okur üzerinde elinde tuttuğu kitabın taşıdığı gerçekliğin sahteliğine vurgu yapar. Böylelikle okur, âdeta bir şok etkisi yaşayarak dâhil olduğu kurgusal realitenin dışına çıkar. İsim ortaklığı ve kırmızı kitapla ilgili bir başka içerik ise romanın ilerleyen sayfalarında tekrar öne çıkarılır. "Mezar" bölümünün başında yine aynı kitap hakkında bilgiler verilerek bu sefer başka başka trajik olaylar, ölümler, cellatlar ve mezarlıklardan bahsedilir:

Kırmızı kitabın rengi kadar içi de kışkırtıcıydı. Tıpkı adı gibi: Kırmızı Zaman. Tarihteki kanlı olayları, dehşet verici şehir efsanelerini, korkunç cinayet öykülerini sanki yeryüzünün en doğal olaylarıymış gibi anlatan kitap, Hüsrân'ın kışkırtılmaya hevesli aklına surların altından başlayıp tüm şehri dolaşan dehlizler gibi, cellatları da sokmuştu (Söğüt, 2022: 105).

Her iki bölümde de kitaptan bölümler okunarak yeni anlatılarla okur karşı karşıya getirilir. Örneğin "Efsane" bölümündeki kurgunun devamında kitabın okunmaya başlanmasıyla metne bir başka bir metin montajlanır ve dolayısıyla kurgusal anlamda çoğulluk sağlanmış olur. Bu tarz bir kullanım, genel görünümü bakımından metinlerarası tekniklerden montaj ve üstkurmacaya

örnek teşkil ettiği gibi işlevi bakımından tematik düzleme sağladığı katkı bakımından pastiş etkisi yaratır. İmparatorluk devri bir aşk cinayetinin anlatıldığı oldukça eski olan kitapta lekeli, okunamayan kısımların mevcudiyetiyle postmodern edebiyatın bir başka önemli noktası olan metnin okur tarafından yeniden yazılması hususu örneklendirilir:

İmparatorluk Sarayı (...) Bu sarayda tarihin en kanlı cinayetlerinden biri aşk yüzünden işlendi...

Sayfanın devamında ne yazık ki kapkara bir leke vardı. Belli ki uzun uzun cinayetin ayrıntıları anlatılıyordu. Hüsrân önce hayal kırıklığına uğradı. Nasıl bir cinayetti bu kim bilir (Söğüt, 2022: 48).

Postmodern sanat anlayışında sıklıkla başvuru olan metin içinde boşluklar bırakılarak okurun metne dâhil edilme hususu, bu noktadan itibaren Hüsrân'ın yarım kalan hikâyeyi kendi döneminde okuduğu namus cinayeti konulu gazete haberlerinden uyarladığı bir hikâyeye devam ettirmesiyle örneklenmiş olur:

İmparator o gün işten erken çıktı. Saraya geldiğinde anahtarla kapıyı açtı. Salondaki masada mezeler ve rakı ve iki de rakı bardağı vardı. Sarayın yatak odasında, karısını generalle çıplak hem de çırılçıplak yakaladı. Kızgın koca tabancasını çekip karısını ve âşığı oracıkta öldürdü. Her yer, halılar hep kanlar içinde kaldı. Kızgın koca sonra saray polisine teslim oldu ve yaptıklarından pişman değilim. Benim gururumla oynadılar dedi. Sonra da ellerinde kelepçelerle polis otosuna bindirilirken hüngür hüngür ağladı... (Söğüt, 2022: 49-50).

Alıntıda metin içindeki boşlukların kurmaca karakterlerden Hüsrân tarafından tamamlanışı, farklı türden bir başka metnin daha kurguya dahil edilişi ve nesnel gerçeklik taşıyan bir olayla masalsı bir kurgunun iç içe sunuluşu esere postmodern bir kimlik kazandırdığı gibi kurgunun hem yazarın hem de okurun elinde oyunlaştırıldığını gösterir. Ayrıca metnin Hüsrân tarafından yeniden kurgulanışı dilsel manada olmasa da anlam yönüyle bir yapı söküm/yapıbozum okuması olarak değerlendirilebilir. Sadece bu örnek üzerinden dahi romanın, isminden başlayarak muhtevasına kadar sanal bir gerçeklik içinde ve metinlerarası teknikler aracılığıyla yetkin şekilde tasarlandığı söylenebilir.

Metinlerarası tekniklerle kurguya eklenen farklı edebî türlerin mevcudiyeti metin içinde birden fazla kurgunun ortaya çıkışına zemin hazırlar. Kısa öykü, şiir, cinayet masalları, gazete yazılarına göndermeler, sözlük yahut ansiklopedik tarzdaki maddelemeler metni melez bir yapıya soktuğu gibi romanı Bakhtin'in ifadesiyle bir "karnaval"^{**} alanına dönüştürür. Kısa öykü ve masalların metne yerleştirilmesi kurmaca içinde yeni kurmacalar yaratıp kurgunun üstkurmaca tekniği ile oyunlaştırıldığını bir kez daha doğrular. Metne montajlanan şiirler ise üslupta çoğulculuk sağladığı gibi metni, türlerin harmanlandığı bir karnaval atmosferine dönüştürür. Ayrıca söz konusu göndermeler, kurgunun çizgisel ya da klasik bir yapılanma dışına çıkmasına olanak tanımıştır. Belirtilen tüm bu hususlar, son tahlilde, eseri postmodern sanatın sınırlarına dâhil ederek eserin kendisini başlı başına bir oyun alanına dönüştürür.

Romanda gerçeklik olgusu üzerinden kurgunun oyunlaştırıldığı birçok kırılma noktası bulunmakla beraber bunlar içinde en dikkat çeken Zaman Dayı'nın işlediği sanılan cinayettir. Söz konusu cinayetin başta kendisi olmak üzere herkes tarafından farklı şekilde yorumlanması kurgusal manada somut bir yaşantının nasıl oyunlaştırıldığını örnekler. "Cinayet" adlı bölümde Zaman Dayı'nın ölmek üzereyken bulduğu bir deniz kızını kendi rıza ve arzusu üzerine cesedini

^{**} Mikhail Bakhtin'in roman sanatı üzerinden pratiğe döktüğü karnaval kavramı, türler arasındaki kopukluğu, yalıtılmışlığı ve birbirlerine yönelik küçümseyici ya da reddiyeci tavrı yok sayarak metinlerarası söylem ve ifade biçimlerinin ortaya çıkışını sağlamıştır. Kavram, işlevi bakımından başkaldırı, güldürü, çoğulculuk gibi hususların ortak bir zeminde yani anlatılarda buluşmasını sağlamıştır (Bakhtin, 2001: 254).

ikiye bölerek belden aşağısını denize attığı işlenir. Bu olay belli yönleriyle esrarengiz şekilde açığa kavuşturulmadan ucu açık şekilde sonlandırılır. Bölümün ilerleyen kısımlarında Zaman Dayı'nın bulunduğu kişinin bir deniz kızı değil, Yedigâr isimli köylü bir genç kız olduğu anlaşılır. Tecavüze uğrayıp işkenceye maruz kalan kız, utanç içerisinde kaldığı için annesinin kendisini o hâlde görmesini istemez. Bunun üzerine Zaman Dayı, kızın bedenini baltayla ikiye bölerek kanlar içindeki belden aşağısını denize atar. Ardından kızın bedenini köye götürür fakat kimsenin ona inanmayacağını düşündüğü için ahaliye sadece onu kendisinin öldürmediğini söylemekle yetinir:

Hikâye kısmen doğruydu. Ama kısmen! Zaman Dayı konuşsa anlatırdı: Boğulduğu sanılan kız gerçekten sağ bulmuştu. Ama kız onun sandalına tutunduğunda ölmek üzereydi. Evet kızın belden aşağısını kesip balıklara atmıştı ama bunun tek nedeni kızın öyle istemesiydi. (...) Denizde kaybolan kızlar eğer balık prensle karşılaşarlarsa denizkızı olurlar dese kim inanırdı? (Söğüt, 2022: 180).

Zaman Dayı, cesedi köye getirmesiyle kahvedeki jandarma komutanı tarafından tutuklanarak hapse atılır. Aslında tüm bu yaşananlarda önem arz eden nokta, vakanın kendisinden ziyade algılanma ve yorumlanma biçimleridir. Çünkü Zaman Dayı, bölümün sonuna dek öldürdüğü kişinin denizkızı olduğuna ve onun acısına son vermek, utancından kurtulmasını sağlamak adına kıza bir nevi iyilik yaptığına inanmaktadır. Köylüler ise -her ne kadar ona yakıştıramasalar da- masum olduğunu ispat edemediği için Zaman Dayı'yı cani bir katil olarak kabul eder yahut etmek durumunda kalırlar. Keza adalet sistemi de Zaman Dayı'yı suçlu bulup cezalandırmıştır.^{††} Her üç bakış açısı da kendi içinde haklılık payı taşımakla beraber ne sebepler ne de sonuçlar vakanın anlam kazanmasında önem arz etmez ve mutlak bir gerçeklik taşımaz. Aslında bu vakada yazar tarafından yapılan şey, tek bir eylem üzerinden -varsayımsal düzeyde olsa bile- üç farklı kurgu yaratma ve bunların her birinin yoruma açık şekilde işlenmesidir. Cinayetle ilgili olayın birbirinden kopuk şekilde işlenmesi, araya farklı durumların eklenmesi ise bu bölümün olay örgüsünde kopukluklara yol açarak kurguda oyunsuluğu bir kez daha öne çıkarır. Ayrıca anılan olaya bağlı olarak kurgu boyunca vurgulanan esrarengiz dehliz, denizkızı gibi gerçeküstü unsurların köylü genç kız, cinayet, hapis, namus gibi reel toplumsal yaşamda karşılığı olan gerçekçi unsurlara ilişkilendirilmesi kurgu içindeki gerçeklik boyutunun değişkenlik gösterdiğine işaret eder. Dolayısıyla postmodern felsefenin temel dayanaklarından olan sanal gerçeklik, çoğulculuk, yoruma açıklık, ihtimal gibi kavramların sıradan bir cinayet üzerinden nasıl ustaca işlendiğini örneklendirir.

Şimdiye dek yapılan tüm tespit ve örneklerden hareketle Mine Söğüt'ün *Kırmızı Zaman* romanında postmodern anlayışa uygun biçimde okur ve metin odaklı bir tavrı benimseyerek kurguyu oyunsu bir düzleme taşıdığı ve nesnel gerçekliği kaygan bir zemine çektiği anlaşılır. Bunu yaparken metinlerarası tekniklere başvuran yazar, romanı karnavalesk bir içerikle tasarlamış ve zenginleştirmiş olur. Gerek anlamsal muğlaklıklar gerekse kurgusal düzensizlikler ise metnin tamamını bir oyuna çevirerek esere özgünlük kazandırır.

^{††} Bu olaydaki gerek sosyal çevre gerek olayın gerçekleşme biçimi gerekse neticeler *Kırmızı Pazartesi* romanıyla büyük oranda benzerlik taşır. Halktaki yanlış "namus" algısı nedeniyle gerçekleşen alışlagelmiş bir cinayet örneği olan bu vaka, her iki eserdeki köylü/kasabalı ahalinin gittikçe artan umursamaz tavrını ortak bir zemine taşır. Kadınların ölümü, namus cinayetinin ortak vurgusu şeklinde tematik olarak öfkeden vurdumduymazlığa evrilen bir atmosferin yaratımında işlevsellik kazanır. Mine Söğüt'ün toplumsal meselelere yönelik hassasiyeti ve eserlerindeki toplumsal eleştirel boyut hatırlandığında bu vakanın, kadınların maruz kaldığı şiddete yönelik bir farkındalık yaratma çabası olarak daha da anlam kazandığı söylenebilir.

Tartışma/Sonuç

Çağdaş Türk edebiyatının öne çıkan yazarlarından biri olan Mine Söğüt, eserlerinin çoğunda postmodern sanat anlayışının birçok temel ilkesini başarıyla pratiğe döker. *Kırmızı Zaman* romanı da bu bağlamda yazarın külliyatı içerisinde öne çıkan eserlerdendir. Diğer eserlerinden farklı olarak bu romanında kurgunun oyun kavramı etrafında metnin temel dokusunu, anlamsal ve tematik çerçevesini şekillendirmede işlevsellik gösterdiği anlaşılmıştır.

Özgün roman karakterleri, yoğun imgesel kullanımlar, eleştirel bir düzlemde toplumsal meselelere çarpıcı şekilde temas edilmesi, okur ve eser odaklı bir tavır benimsenmesi, dil, üslup ve kurguda bilindik kalıpların dışına çıkılması, metinlerarası tekniklere sıkça başvurulması gibi hususlarla *Kırmızı Zaman* romanı, postmodern edebiyat anlayışının yetkin eserlerinden biri olarak kabul edilebilir. Kurgunun stabil bir düzen göstermeyişi, nesnel gerçeklik, kurmaca gerçeklik ve kurmaca gerçekliğin başka kurmaca gerçeklikler üzerinden sürekli olarak birbirini çürütecek tarzda işlenmesi metnin, bir yerde açık yapıta evrilmesini sağlar. Farklı edebî türlerin metne eklenmesiyle melezleşen eser, okur için bir bulmacaya dönüşerek biçimsel ve anlamsal bakımdan çoğulcu bir muhtevanın oluşumuna olanak tanır.

Son tahlilde denilebilir ki *Kırmızı Zaman* romanı, Türk edebiyatı içerisinde, oyunsuluk kavramını gerçekliğin sahteliği, dil ve özellikle kurgusal bağlamda farklı açılardan örnekleyen orijinal eserlerden biridir.

Kaynakça

- Almasulu, D. (2008). *Postmodernizm sanatın sonu mu?*. Sone Yayınları.
- Atlı, F. (2019). İbiş'in Rüyası tiyatro metninde oyun hayat benzerliği. *Turkish Studies*, 14(4), 1719-1736.
- Ayan, E. (2020). Mine Söğüt'ün romanlarında terk edilmiş kahramanlar üzerine bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 354-367.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan romana -edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar-*. C. Soydemir (Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Balç, U. (2012). Şiir dilinde sapma ve alışılmadık bağdaştırmaların çevirisi. *JASS*, 5(2), 43-53.
- Başaran, E. (2015). "Zaman Tanrının ta kendisidir!" / Bir Mine Söğüt röportajı. *Kolektif Psikoloji*.<https://kolektifpsikoloji.com/zaman-tanrinin-ta-kendisidir-bir-mine-sogut-roportaj>.(24.09.2023).
- Borst, A. (1997). *Computus*. çev. Z. Aksu-Yılmaz (Çev.), Dost Kitabevi.
- Bozkurt, K. (2021). Yazdığım birçok şey anlayışamayabilir; kurulmayan bağlardan, görünmek istenmeyen gerçeklerden bahsediyorum. *Independent Türkçe*.<https://www.indyturk.com>. (01.11.2023).
- Burcu Yılmaz, E. (2011). Geceye söylenen masallar: Fantastik anlatılarda gerçeküstünün işlevi. *Turkish Studies*, 6(3), 1315-1328.
- Çetin, N. (2009). *Roman çözümleme yöntemi*. Öncü Kitap.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İletişim Yayınları.
- Eliuz, Ü. (2016). *Oyunda oyun postmodern roman*. Kesit Yayınları.
- Evis, A. (2021). *Türk romanında postmodernizm -teori ve inceleme-*. Kriter Yayınları.

- Geçgel, H. (2005). İkinci yeni şiirinde sapmalar, *Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri* (ss. 439-448). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.
- Hatiboğlu, B. (2023). Eugene Ionesco'nun Gergedanlar oyunu ve Mine Söğüt'ün Gergedan hikâyesi bağlamında kötülüğün dönüşümü. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (18), 87-103.
- İnce, S. (2023). Mine Söğüt: Benim için umut öncelikle farkındalık demek. *BirGün*. <https://www.birgun.net/makale/mine-sogut-benim-icin-umut-ocelikle-farkindalik-demek-463960>. (13.11.2023).
- Karadeniz, M. (2016). Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanında anlatım teknikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 118-122.
- Kas, B. (2018). *Mine Söğüt'ün romanlarında postmodern unsurlar*. (Tez No. 506198) [Yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kıraç, T. (2023). Bir söylemin devamını yazmak: Ionesco'nun Gergedanlar adlı tiyatrosundan Mine Söğüt'ün Gergedan adlı hikâye kitabına devam eden bir başkalaşımın hikâyesi ve türlerarasılık. *Journal of Art and Iconography*, 5(1), 38-52.
- Kızılgök, M. (2015). *Mine Söğüt'ün romanlarında halk kültürü unsurları* (Tez No. 412201) [Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kocacıçak, G. (2020). "Mine Söğüt", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mine-sogut>. (15.10.2022).
- Koçakoğlu B. (2012). *Anlamsızlığın anlamı postmodernizm*. Hece Yayınları.
- Özsoy, A. M. (2022). Mine Söğüt: Kirlenmeden yazmanız mümkün değil. *GazeteDuvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mine-sogut-kirlenmeden-yazmaniz-mumkun-degil-haber-1561795> (14.09.2023).
- Rosenau, M. P. (2004). *Post-modernizm ve toplum bilimleri*. T. Birkan (Çev.), Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sayak, B. (2016). *Oyun kavramı etrafında postmodernizm ve roman*. (Tez No. 440743) Yüksek Lisans Tezi, [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Sazyek, H. (2002). Türk romanında postmodernist yöntemler ve yönelimler. *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, (65/66/67), 493-509.
- Sim, S. (2006). *Postmodern düşüncenin eleştirel sözlüğü*, çev. Mukadder Erkan ve Ali Utku, Ankara: Babil Yayıncılık.
- Söğüt, M. (2022). *Kırmızı zaman*. Can Yayınları.
- Türkeş, A. Ö. (2010). "Kötülük masalları. *Sabit Fikir*. <http://www.sabitfikir.com/elestiri/kotuluk-masallari>. (13.11.2023).
- Tüzül, Ş. (2014). Mine Söğüt: "Çünkü ben itiraz ettiğim için yazıyorum". *Edebiyathaber*. <https://www.edebiyathaber.net/mine-sogut-cunku-ben-itiraz-ettigim-icin-yaziyorum/> (12.10.2023).

Yalçın, C. (2013). *Wittgenstein'in "dil oyunları" kuramı ve dil oyunlarının toplumdaki yeri*, (Tez No. 451748) Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yenen, Z. (2022). "Mine Söğüt'le Söyleşi". *Star Kıbrıs*.
<http://www.starkibris.net/index.asp?haberID=308013>. (13.11.2023).

Yılmaz, A. Z. [?]. Okurun gözünden: neden Mine Söğüt okumalıyız?. *Martı Dergisi*.
<https://www.martidergisi.com/okurun-gozunden-neden-mine-sogut-okumaliyiz/>
(13.10.2023).

Extended Abstract

While Mine Söğüt is primarily known as a novelist in contemporary Turkish literature, she also explores various genres such as short stories, biographies, and essays. As a prolific writer, Söğüt creates unique atmospheres in her novels, intertwining reality and the surreal. In her novels, written by following the postmodern trends that increased in Turkish literature after 1980, she addresses the types of individuals trapped in the challenges of daily life, with a focus on modernist life criticism. Therefore, the characters and settings in her novels are often designed with pessimistic content. Individual and social problems such as murder, poverty, and violence against women and children are brought to the reader's attention strikingly within the reality of the modern world. The escape from these negative experiences is tried to be achieved through fairy-tale-like, fantastical, and magical realistic realms that Mine Söğüt has incorporated into the story. The formation of such an eclectic structure, postmodern literature, primarily through intertextual techniques, presents content that challenges singular meanings of all kinds, relying on possibilities, embracing uncertainty, and, most importantly, offering a reader-centric narrative. Works approaching the boundaries of postmodern literature from these perspectives, albeit not comprehensively representing every facet of the author, substantially contribute to shaping the overall artistic outlook of the author.

In this article, the author's novel titled "Kırmızı Zaman" has been examined in the light of the postmodern characteristics it embodies, with a particular emphasis on its original aspects, especially from a fictional perspective. In the work where especially the metafiction technique comes to the fore, other fictions are also included in the plot. The act of writing has become one of the main issues of the text. Leaving gaps in the plot, presenting them in a structure that can be filled by the reader, and realities that can be considered virtual are designed by going beyond mental reality. All of these enable the fictional structure to go beyond the traditional plot. The difference in question is defined by some theorists as "playfulness" in the art of literature. As a matter of fact, in this study, the aspects that give originality to the plot were examined within the framework of the "game" determined as a generic concept. The concept of the game is put into practice in basically two different ways within postmodern narratives: the gamification of fiction and the language-games. The former involves elements such as metafiction, including the reader in the text, transforming the act of writing into a central issue, and integrating works of different forms into the text, disrupting the linear and consistent structure of the fictional narrative. The variations in the fictional appearance resulting from these variables are conceptualized through the lens of playfulness on a theoretical level. The language-games, on the other hand, are carried out by the author's conscious deformation of the text in terms of style and grammar, in the grammatical sense. It is applied in literary works with all kinds of original language usage, especially the language philosophies developed by Ludwig Wittgenstein and Jacques Derrida. The theory designed as language-games by Wittgenstein and Derrida's deconstructionist reading experience becomes fundamental to postmodern philosophy and

literature. Linguistic deformation, spanning from letters to words, sentences, and the entire text, allows for playful manipulation of language and style in the hands of both the author and the reader, enabling multiple interpretations. Postmodern narratives, with all these original aspects mentioned so far, turn into an applied criticism of the traditional or stereotyped fictional, linguistic, and semantic features of classical and modern novels.

This study employs a descriptive method, primarily focusing on theory and text, while also incorporating reader-centered interpretations when deemed appropriate. Literature review and interviews with the author serve as additional sources that provide a theoretical foundation for the text. Furthermore, in the "Introduction" section of the study, fundamental variables shaping Mine Söğüt's artistic approach are presented, aiming to establish a consistent and elucidated composition in the author-text relationship. Subsequent sections first provide a theoretical explanation of the concept of game, and then the theoretical aspects of the novel "Kırmızı Zaman" under examination are explored. Attempts have been made to identify a consistent connection between theory, the generic concept, and the novel through quotations from the work.

As a result of the conducted analyses, it is discerned that the concept of game is applied in a multifaceted manner within the text, primarily in a fictional context. It has been understood that the fiction, and therefore the text, is gamified by the inclusion of other fictions in the plot, the intertwined presentation of objective reality and fictional reality, the deliberate creation of gaps within the text to engage the reader actively, and of course the intertextual references and articulations. Additionally, the fact that a book within the fiction shares the same title as the novel, both linguistically and fictionally, demonstrates the gamification of the text in both linguistic and narrative senses. The author's direct communication with the reader, as well as the inclusion of texts in the forms of poetry, stories, and dictionaries into the narrative, disrupts a cohesive linear progression, bringing the novel closer to narration and making the text more conducive to interpretation around the concept of game. In summary, Mine Söğüt's novel "Kırmızı Zaman," especially in terms of its fictional aspects, can be considered to have positioned itself uniquely and differently from its contemporaries through the concept of game.

CUMHURİYET DÖNEMİNİN İLK SERAMİK SANATÇILARI *

Semiha ATABEY

Sanatta Yeterlik, Manisa, Türkiye
semihaatabey9@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-3956-2433

Makale Geliş Tarihi: 15/09/2023

Makale Kabul Tarihi: 21/11/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Atabey, S. (2023). Cumhuriyet döneminin ilk seramik sanatçıları. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 202-217.

Öz

Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde çağdaşlaşma yolunda tüm disiplinlerde olduğu gibi sanatta da önemli adımlar atılmıştır. Atatürk özellikle sanatın önemini her fırsatta ifade etmiştir, 'Güzel sanatlarda başarı, bütün devrimlerin başarıldığının en kesin kanıtıdır' sözü ile vurgulamış, uyguladığı devlet politikaları ile de göstermiştir. Çıkarılan kanunlar ile sanat desteklenmiş, eğitim almaları için yurtdışına yetenekli öğrenciler gönderilmiştir. Aldıkları eğitimler sonunda yurda dönerek, bilgilerini ve deneyimlerini aktararak çağdaş Türk seramik sanatının oluşumunda önemli görevler üstlenmişlerdir. Var olan kurumların eğitim anlayışları, çağdaşlığı yakalama amacı ile gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Yeni sanat kurumlarının da açılması ile Anadolu'ya yayılmıştır. Seramik sanatı, yapılan yenilikler ile günümüzdeki dünya ile etkileşim içinde olan, sempozyum, fuar ve sergilerin düzenlendiği, sanat anlayışı ve ifade dili olarak çağdaşlığın yakalandığı ve hakettiği düzeye ulaşmıştır. Bu makalede, Türk seramik sanatının çağdaşlaşma yolunda izlediği yolu ve seramik sanatının gelişim aşamalarına değinilerek, Cumhuriyet tarihinin ilk seramik sanatçılarını konu edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş seramik sanatı, Seramik, Sanat, Türk seramik sanatı

THE FIRST CERAMIC ARTISTS OF THE REPUBLICAN PERIOD

Abstract

In the newly established Republic of Turkey, important steps have been taken towards modernization in art, as in all disciplines. Atatürk especially expressed the importance of art at every opportunity, emphasizing it with the words 'Success in fine arts is the most definitive proof that all revolutions have been achieved', and demonstrated it with the state policies he implemented. With the laws passed, art was supported and talented students were sent abroad to receive education. At the end of the training they received, they returned to their country and played important roles in the formation of contemporary Turkish ceramic art by transferring their knowledge and experiences. Necessary arrangements have been made in order to modernize the educational approaches of existing institutions. It spread to Anatolia with the opening of new art

*Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

institutions. With the innovations made, ceramic art has reached the level it deserves, interacting with today's world, organizing symposiums, fairs and exhibitions, and achieving modernity as an understanding of art and a language of expression. In this article, the first ceramic artists of the history of the Republic are discussed, touching on the path followed by Turkish ceramic art towards modernization and the stages of development of ceramic art.

Keywords: Contemporary ceramic art, Ceramic, Art, Turkish ceramic art

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, imkânsız denilebilecek olumsuz şartlar aşılarak kurulan bir devlettir. Halkın yediden yetmişe kadın erkek demeden çalışarak oluşturduğu bir değerdir. Kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, her şeyi ile yakılmış ve yıkılmış, enkaz durumunda olan yeni kurulmuş devletin, endüstri, tarım, bilim ve sanat gibi dallarda, dünyada bir yer edinebilmesi için gerekli atılımlar yapılmıştır. Bu atılımların arasında sanat alanında, konularında yetenekli öğrencilerin yurt dışına eğitim almaları için gönderilmeleri ve aldıkları eğitimlerle yurtlarında gerekli olan oluşumları yaratmaları olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, sanatı çok önemseydiği birçok konuşmasından anlaşılmaktadır. Farklı zamanlarda farklı ortamlarda sanat ile ilgili düşüncelerini şu cümleler ile ifade etmiştir;

Güzel sanatlarda başarı, bütün devrimlerin başarıldığının en kesin kanıtıdır. Bunda başarılı olamayan milletlere ne yazık ki! Onlar, bütün başarılarına rağmen uygarlık alanında yüksek insanlık sıfatıyla tanınmaktan daima yoksun kalacaklardır. Dünyada uygar, ileri ve olgun olmak isteyen herhangi bir millet, kesinlikle heykel yapacak ve heykeltıraş yetiştirecektir. Anıtların şuraya buraya tarihî anılar olarak dikilmesinin dine aykırı olduğunu iddia edenler, din hükümlerini gereği gibi araştırıp incelememiş olanlardır (AYK, ty).

Atatürk, yaptığı inkılaplar ile tüm kurumları dünya standartlarına yükselterek, Türkiye Cumhuriyeti halkını çağdaş ve medeni bir toplum haline ulaştırmayı amaçlamıştır. Atatürk, İstiklal savaşının kazanılmasından sonra, asıl ve büyük mücadelenin 'Türk kültürünü yüceltme ve yükseltmek' olduğunu görmüştür. Bunun için güzel sanatları çok önemsemiş ve güzel sanatlar alanında ilerleyen ve gelişen toplumların ileri bir medeniyete sahip olabileceğini ifade etmiştir. Medeniyetin göstergesi olan güzel sanatlar alanı çağdaşlaşmanın ana kıstaslarından biri olarak "Fikirlerin ve inkılâpların yaygınlaşması, topluma mâl olması konusunda da en etkin yolun sanat olduğunu vurgulamıştır" (Evcin, 2011, s.524).

Bu makalede, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda, sanatı dünyadaki çağdaş sanat düzeyine getirmek için yapılan düzenlemeleri, seramik sanatının gelişim aşamaları ve Cumhuriyet tarihinin ilk seramik sanatçıları konu edinmiştir.

Yöntem

Makale, araştırma yöntemi olarak evren-örneklem yöntemi kullanılarak, konu ile ilgili kitap, tez, dergi, makale ve internet kaynakları araştırılarak ve etik kurallar izlenerek hazırlanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Seramik Sanatının Oluşum Aşamaları

Güzel sanatlar alanında çağdaşlığın gelişmesi ve halka yayılabilmesi için birçok adım atılmıştır. Cinsiyet farklılığına göre farklı binalarda eğitim veren, Sanayi-i Nefise Mektebi ve İnan Sanayi-i Nefise Mektebi 1926'da birleştirilerek 1928 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi ismini almıştır. 1933 yılında üniversitelerde yürütülen reformlarla, 1936-1937 öğrenim döneminde, Avrupa'dan getirilen eğitimciler Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitim vermiş, 1948 yılına kadar eğitimleri devam etmiştir. İstanbul'da sanat alanında yapılan

düzenlemeleri Anadolu'ya da taşımak için, 1926 yılında çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararına göre Sanayi-i Nefise sergilerinin, Ankara'da da sergilenmesine, resmi sergilerde sanatçılara altın, gümüş ve bronz ödül verilmesine ve sanatçılardan eser satın alınarak bir müze oluşturulmasına karar verilmiştir (Papila, 2012, s.154). Bu karar ile devlet, sanatı ve sanatçıyı destekleyen ve en büyük sanat alıcısı konumuna gelmiştir. Buna paralel olarak devlet kuruluşları ve bankalar, özel koleksiyonlar oluşturmaları için teşvik edilmiştir.

1923 yılında gerçekleştirilen 1. Türkiye İktisat Kongresinde "Sanayi Grubunun İktisat Esasları" olarak kabul edilen "Teşvik-i Sanayi Kanunu Hakkında" başlıklı raporun birinci maddesinde, "sanatın gerçek ihtiyaçlarına uygun şekilde ve sanayicilerin oyları alınarak belirlenmesi" esasıyla seramik endüstrisinin temeli atılmıştır" (Oral, 2005, s.2). Cumhuriyet döneminde yeni kurulan eğitim kurumları ile seramik sanatı daha çağdaş bir ifade şekli bulurken, seramik endüstrisi de gelişim sürecine girmiştir. Seramik sanatındaki ilk gelişme 1929 yılında eski adıyla Sanayi-i Nefise-i Âlî olan Güzel Sanatlar Akademisi'nde seramik atölyesi kurulması ile başlar. 1925 yılında, okulun müdürü olan Namık İsmail, Paris'te düzenlenen Dekoratif Sanatlar Sergisi'nden etkilenerek açılmasına önderlik ettiği seramik atölyesinin yönetimine İsmail Hakkı Oygur getirilir. 1931 yılında ise yurt dışında eğitim görerek yurda dönen Vedat Ar ve Hakkı İzzet yönetiminde seramik atölyesinde eğitime başlanmıştır (Ağatekin, 1993, s.15).

Sümerbank'ın endüstri planlaması olarak 1933 yılında İstanbul ile Kütahya'da seramik endüstrisi ile ilgili olarak yaptığı atılımlar, bugünkü seramik sanatının ve endüstrisinin temelini oluşturmuştur. Ankara'da ise takip eden yıllarda Gazi Terbiye Enstitüsü'nde seramik atölyesi açılmıştır. Hakkı İzzet, açılan seramik atölyesinde ders verirken, Ankara Kimya Fakültesi'nde çalışmalarını sürdürmüştür (Ağatekin, 2002, s.4).

Kuruluş yılı 1883 olan Sanayi-i Nefise Mektebi, 1927 yılında Güzel Sanatlar Akademisi adını almıştır ve 1983 yılında da Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi olarak değiştirilmiştir. 2003 yılında ise üniversite yönetimi 'Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi' adını almaya karar vermiştir. Güzel Sanatlar Üniversitesi ismiyle de Türkiye'de ilk olma niteliğindedir (Terwiel, 2008, s.119). Eğitimi daha ileri seviyeye taşımak verilen emeklerle ve birlikte hareket ederek gerçekleşmiş, seramik sanatı çağdaş seviyesine adım adım ilerleyerek ulaşmıştır. 1956 yılında İstanbul'da açılan Tatbikî Sanatlar Yüksekokulu, sanatçı yetiştirmeyi amaçlayan diğer önemli bir okuldur. Sanatın birçok dalı olarak grafik, iç mimarlık, seramik, tekstil tasarım atölyeleri ile eğitim vermiştir. Kuruluşunda, Almanya'dan davet edilen Prof. Dr. Adolf Schneck katkı sağlamıştır. Tatbikî Sanatlar Yüksekokulu ismi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi olarak değiştirilmiştir (Onur Erman, 2010, s.85-86).

Sanata ve sanat eğitime gösterilen önem ve kurumların bu yöndeki hareketleri, bireysel sanat hareketlerini de beraberinde getirir. Kurumlara bağlı seramik atölyelerinin yanında özel seramik atölyeleri de kurulmaya başlanır. Cumhuriyetin getirimleri olan seramik sanatının gelişmesine özgün çalışmaları ile Füreyâ Koral ve Sadi Diren önemli sanatçılar arasındadırlar. Türkiye'de, ilk özel seramik atölyesini kuran sanatçı Füreyâ Koral'dır. Çalışmalarında Anadolu medeniyetlerine ait etkiler görülen sanatçının duvar seramikleri, tabakları ve heykellerinde bu etkileri özgün bir şekilde yorumladığı görülmektedir (Onur Erman, 2012, s.31).

1960'lı yıllara ait dönemde Mediha Akarsu, Nasip İyem, Saniye Fenmen ve Müfide Çalık, Tüzüm Kızılcan, Ayfer ve Sabit Karamani gibi sanatçılar, daha çok kavramsal ifadeye yöneldikleri görülmektedir. Yine bu dönemde Atilla Galatalı, özgün duvar panoları üretmiştir. 1970'li yıllarda ise seramik sanatının daha olgunlaştığı görülmektedir. Hamiye Çolakoğlu, Melike Abasıyanık Kurtiç, Bingül Başarır, Cevdet Altuğ, Binay Kaya, Hakkı Karayığitoğlu, Saime Kurşunoğlu, Ünal Cimit, Tülin Ayta, Candeğer Furtun, Alev Ebuzağa, Filiz Özgüven Galatalı, Jale Yılmazbaşar,

Mustafa Tunçalp, Erdiñ Bakla, Feyhan Taylan Erden, Güngör Güner, Beril Anılanmert yer almaktadır (Çevik, 2015, s.89-90).

1980'li yıllarda birçok ilde güzel sanatlar fakültesi açılarak, seramik sanatında başarı göstermiş ve seramik sanatını çağdaş olma yolunda hızla ilerlemesi sağlanmıştır. Bu dönemde seramik bölümlerinin artması ve seramik endüstrisi ile karşılıklı iş birliği ve çalışmalarıyla seramik sanatı daha iyi bir konuma gelmiştir. 1990'lı yıllar postmodernizmin etkilerinin görüldüğü, geleneğin postmodernist etkilerle yorumlandığı eklektik yapıların oluştuğu bir dönem olarak ifade edilebilir. Çalışmalar mekânın dışına çıkmış ve farklı disiplinler bir arada kullanılmıştır (Atay, 2017, s.58).

2000'li yıllarla Türk seramik sanatçıları, ulusal ve uluslararası sanatsal etkinliklerde yer alarak dünyadaki seramik sanatı ile etkileşimini artırmıştır. "Ülkemize gelen sanat eleştirmenleri, sanat tarihçileri, müze yöneticileri ve sanat galericileri açısından da Çağdaş Türk Seramik Sanatı dikkat çekici bir nitelik ve boyut kazanmıştır" (Cebrailloğlu ve Hameed, 2020, s. 174-175).

Cumhuriyet Döneminin İlk Seramik Sanatçıları

Cumhuriyet kurulduktan sonra eğitim kurumlarında yapılan düzenlemeler ile batıdaki çağdaş sanat düzeyine yükselmek hedeflenmiştir. Yurt dışına eğitim almaları için gönderilen yetenekli öğrenciler, eğitimleri sonucunda yurtlarına dönmüşlerdir. Yurtlarına dönen sanatçılar, devletin kurumlarında çalışarak, sanat eğitimi alan yeni nesillerin yetişmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Makalede yer alan sanatçılar, Cumhuriyet döneminin ilk seramik sanatçıları arasında yer almaktadırlar.

Hakkı İzzet (1909-1977)

1909 doğumlu olan sanatçı, yükseköğrenimini Almanya'da yapmıştır. 1933 yılında yurda geri dönmesinin ardından İstanbul Tatbiki Sanatlar Yüksek Okulu, seramik atölyesinde müdürlük görevi verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk seramik sanatının oluşumu ve gelişiminde önemli hizmetleri olmuştur.

Bülent Ecevit, 1950'li yıllara ait bir yazısında Hakkı İzzet için şu bilgileri vermektedir: Kimya Sanat Enstitüsünün seramik atölyesinde, Ankara'da bulunan ressam ve heykeltıraşlara seramik çalışmaları için malzemeye ücret ödemediği atölye imkanlarından faydalanmaları sağlanmıştır. Bütün teknik imkânların bulunduğu atölyede, öğrenci yetiştiren bir okul olduğu gibi, bir araştırma merkezi durumundadır. Ülkenin seramik yapımına uygun toprakları incelenmekte ve seramik çamur, sır ve boya için en uygun formüller bulunmaktadır. Anadolu uygarlıklarının seramikçiliği hakkında da araştırmalar yapılmaktadır (Ecevit, 1953).

Hakkı İzzet, Anadolu topraklarının zengin tarih ve birikiminden ve özellikle Hitit Medeniyetinden etkilenerek çalışmalarına özgün bir yorumla yansıtmış ve bu alanda önemli sanatçılar arasında yer almıştır. Sanatsal seramik çalışmalarının yanında endüstriyel alanda fonksiyonel, seri üretim ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar Türkiye'deki seramik endüstrisinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan kısmen sade kısmen dekorlu seramik kaplardır (Köpüklü, 2018, s.2532-2533).

Görsel 1. Hakkı İzzet, madalyon I -II, 1930-1931, Plaka tekniği (Köpüklü, 2018, s.2533)

İsmail Hakkı Oygur (1907-1975)

O dönemdeki ismi olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, günümüzdeki ismi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde, resim ve heykel bölümlerinde eğitim almıştır. Mezun olduktan sonra Paris'te, iç mimari ve dekorasyon ile seramik ve cam hamuru üzerinde eğitimler almıştır. 1928 yılında Paris'te ilk seramik sergisini açarak o dönemde yurt dışında sergi açan ilk Türk seramik sanatçısı olmuştur. Aynı yıl yurda dönmüş ve o dönemin Milli Eğitim Bakanı ile Akademi müdürü Namık İsmail tarafından kendisine seramik atölyesi kurması için görev verilmiştir. Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurucuları arasında yer almış ve sergilerine katılmıştır (İsmail Hakkı Oygur, ty).

İsmail Hakkı Oygur, eğitimciliğinin yanında Türk seramik sanatını yurtdışında da sergilenmesini sağlamıştır. Çeşitli uluslararası sergi ve kongrelerde görev alan Oygur, Avrupa'da bulunan birçok merkezde Çağdaş Türk Seramik Sergileri'nin düzenlenmesine öncülük etmiştir. Sanatçı, aynı zamanda özel bir sanat galerisi açarak o dönemdeki sanatçıların kişisel sergiler açabilmesi için olanak sağlamıştır (Onur Erman, 2010, s.80).

1962 yılında birçok yurt dışı sergi organizasyonunda seçici kurulda yer alan sanatçı, 1963 yılında Venedik'te III. Türk Sanatı Kongresi dolayısıyla Tarihi Türk Sanatı ve Çağdaş Türk Seramik Sanatı sergilerini düzenlemiştir. Uluslararası Seramik Akademisi'ne (IAC) üye olan ilk Türk sanatçı olarak, 1967 yılında IAC'ın geleneksel sergisinin ve genel kurulunun İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde yapılmasını sağlayan Oygur, aynı zamanda bu sergide altın madalya kazanmıştır (İsmail Hakkı Oygur, ty).

Görsel 2. İsmail, Hakkı Oygur, Abstract Seramik Tabak, 1956, çap: 26 cm (Arthill, 2023)

Füreyâ Koral (1910- 1997)

1910 yılında doğan Füreyâ Koral'ın seramik ile tanışması, verem tedavisi için bulunduğu İsviçre'de hastane ortamında iken kendisine oyalanması için getirilen kil ile başlar. Kil ile tanışması sanatçıda, bir seramik atölyesi bulup seramik dersleri alma isteği yaratır. Doktorların yasaklamalarına rağmen bu isteğinden vazgeçmeyen sanatçı, hastalığını da yenmiş ve ülkesinde ilk kadın seramik sanatçısı olmuştur.

Füreyâ Koral'ın ilk dönem çalışmaları yüzeylerinde motif, çini, hat, rölyef bulunan seramik panolardır. Sanatçının ilk seramik atölyesi ilk kişisel sergi gibi etkinlikleri bir yana, Türk çinicilik geleneğini modern usluapta güzünümüze taşımış olması önemli bir özelliğidir. "Soyut bir dil arayışının zaman içinde daha serbest bir çizgiselliğe kavuştuğu 1950'li yılların sonunda, figür ve doğa soyutlamaları motifleşmiş canlı renk alanları şeklinde yüzeye yayılır ve sanatçının özgün ifadesini hissettirir" (Antmen, 2017, s.224). Koral ilk sergisini Fransa'da, arkasından da İstanbul'da açmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise yine Fransa, Mexico City, Prag şehirlerinde köklü kurumlarda açtığı sergiler ile halkla buluşmuştur.

Füreyâ Koral, atölyesinde yetiştirdiği öğrenciler ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kullanılması için 1963 yılında sehpa (iki yüz on tane) yapmıştır. Füreyâ Koral, Cevdet Altuğ, İsmail Hakkı Oygur, Seniye Fenmen Taylan, Nasip İyem, Bingül Başarır, Atilla Galatalı ve Erdoğan Ersen gibi isimlerin imzaları sehpalarda bulunmaktadır. Seramik sehpa 1960-1969 yılları arasında yapılmış ve milletin temsil edildiği bir makamda kullanıma sunulmuştur. 1961-2013 yılları arasında kullanılan seramik sehpa, daha sonra restore edilerek arşive kaldırılmıştır (Sevim ve Yeşilmen, 2017, s.130).

Görsel 3. Füreyâ Koral İmzalı Seramik Sehpa (Sevim ve Yeşilmen, 2017, s.132)

Sanatçı, 1990'lı yıllarda dışarıya pek çıkmadığı için iç içe dönük bir yaşam sürmüştür. Bu dönemde insanları ve onların iç dünyalarını algılamaya çalışarak tasarladığı 'Yürüyen İnsanlar' isimli heykelleri bu sürecini yansıtır. 'Yürüyen İnsanlar' heykelleri hakkında şu ifadeleri kullanır: "Çok sık dışarı çıkamıyorum, ama çıktığımda boş gözlerle bakan, sanki nereye, niçin gittiğini bilmeyen insanlarla karşılaşıyorum. Onları soyutlamaya çalıştım" (Büyükkaragöz ve Yayan, 2019, s.83).

Görsel 4. Yürüyen İnsanlar, Füreyâ Koral (Büyükkaragöz ve Yayan, 2019, s.83)

Sadi Diren (1927- 2018)

1927 doğumlu olan Sadi Diren, Saint-Michel Fransız Lisesi'nden 1946 yılında mezun olmuştur. Aldığı hukuk eğitimini yarıda bırakarak askerlik görevini yapmıştır. 1952 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Seramik Bölümünden mezun olarak 1953 yılında ilk sergisini İstanbul'da Maya Sanat galerisinde sergilemiştir. 1956 yılında eşi Belma Diren ile beraber eğitim vermek amacıyla Almanya'ya gitmiştir. Buradaki görevi ile ilgili gerekli düzenlemede çıkan aksaklıklar sebebiyle Almanya'da bir seramik fabrikasında çalışmaya başlamış, 1964 yılında Türkiye'ye geri dönerek Eczacıbaşı Seramik Fabrikaları'nda süs ve mutfak eşyaları bölümünde çalışmaya başlamıştır. Yine 1964 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne öğretim üyesi olarak katılmış, 1970 yılında profesör olmuştur. 1982 yılında ise Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi dekanı olmuştur. 1991 Devlet Sanatçısı unvanı kazanmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında birçok sergiler düzenleyen Sadi Diren'in eserleri birçok kurumda yer almıştır. Sadi Diren, 2009 yılında Sedat Simavi Görsel Sanatlar Ödülü'nü almıştır (Sadi Diren, ty).

Sadi Diren, Almanya'da edindiği deneyimler ile özgün bir üslup oluşturur. Çalışmalarında Anadolu kültüründen etkilendiği formları soyutlayarak ve soyutladığı formları farklı versiyonları ile özgün bir ifade ile ortaya koyar. Sadi Diren, Anadolu kültüründen etkilendiği boğa, ana tanrıça figürü ve Hitit uygarlığının biçim anlayışını, kendi sanatsal değerleri ile birleştirerek özgün heykeller yaratmıştır. Formlarında yalınlığa önem verdiği görülen sanatçının seçtiği seramik çamurları ve sırları, kullandığı renklerde de görülmektedir. Çalışmalarında parlak canlı renklerden çok toprağın doğal renklerini tercih eder (Köse Bölük, 2019, s.21).

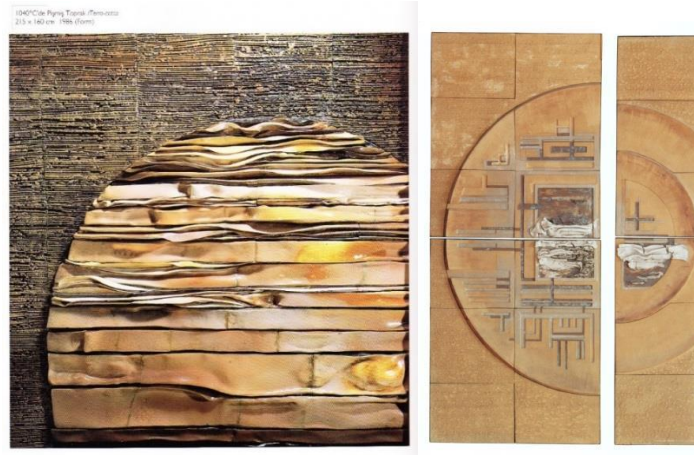

Görsel 5. Sadi Diren, seramik heykel, 45x36x26 cm (Uxmuzayede, 2021)

Atilla Galatalı (1936- 1994)

1936 yılında doğan sanatçı, 1955 yılında menenjit hastalığının tedavisi sırasında kullandığı ilaçlar sebebiyle işitme duyusunu kaybetmiş ve Trabzon Lisesi ikinci sınıfında okulu bırakmak durumunda kalmıştır. Bedri Rahmi Eyüpoğlu'ndan 1957 yılında mozaik dersleri almaya başlamıştır. Daha sonra Eczacıbaşı'nın açtığı seramik kurslarına katılarak, İsmail Hakkı Oygur ve Hakkı İzzet gibi seramik sanatçılarından seramik dersleri almıştır. Eczacıbaşı Seramik Fabrikası'nda grupsal çalışmalarda bulunmuş ve 1962 yılında Taylan Seramik Fabrikası'nda çalışmaya başlamış ve 1967 yılında ise ilk atölyesini kurmuştur. (Atilla Galatalı, ty).

Sanatçı, 1960'lı yıllarda çalışmalarında figürden uzaklaşmıştır. 1968 yılından sonra Anadolu uygarlıklarının etkisi görülmektedir. "Mimarlıkla da bağlantılı bu çalışmalarda dinamik ve organik bir biçim anlayışı egemendir. Sanatçı dengeli sade anlatım tarzı, soyut biçim anlayışı ile dikkati çekmektedir. Seramiğe yüzey ve formlar üzerinde uyguladığı, hareket ve dalgalanmalar sanatçıya anlam ve biçim özelliği kazandırmıştır" (Kahraman, 2017, s.98). 1980 yıllarında yaptığı çalışmaları, soyut bir nitelik kazanmıştır. "Atilla Galatalı'nın eserleri anıtsaldır; onlara bakarken, yüzeyi, kütleyi, mekânı ve çevreyi bir bütün olarak algıyorsunuz" (Karaman, 2015, s.15). Sanatçının çok sayıda ödülleri bulunmaktadır. Çok sayıda büyük duvar seramiği, birçok devlet binasında yer almaktadır.

Görsel 6. Duvar Seramiği Detayı, Atilla Galatalı eseri (Özgüven, 2013)

Görsel 7. Sonsuzluğa Açılan Kapı, Hamiye Çolakoğlu eseri (Başibüyük, 2019, s.66)

Hamiye Çolakoğlu (1933-2014)

1933 yılında doğan Hamiye Çolakoğlu, 1963 yılında eğitim almak için gittiği İtalya'dan yurda dönmüştür. Ankara'da özel bir atölye açarak sanatsal çalışmalarını sürdürmüştür. Birçok kişisel sergi açmış ve diğer sanatçılarla birleşerek Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği'ni kurmuştur. 1983 yılında ise Çolakoğlu, Hacettepe Üniversitesi, Güzel sanatlar fakültesi, Seramik bölüm başkanlığına getirilmiştir. Bölümde ders vermenin yanısıra kişisel çalışmalarını da sürdürmüştür. Büyük boyutlarda duvar seramikleri ve heykeller tasarlamıştır. Etkilendiği geleneksel yapıları özgün bir biçimde yorumladığı çalışmalarının yanında soyut ve kavramsal çalışmalar üretmiştir. Çalışmalarına kronolojik olarak bakıldığında gittikçe rengin azaldığı yapıtlarında düz-yuvarlak, mat-parlak, gibi zıtlıklar görülmektedir. Usta sanatçının Görsel 7'de yer alan 'Sonsuzluğa Açılan Kapı' eserinde bu zıtlıklar görebilir (Başibüyük, 2019, s.66).

2014 yılında ölümünden sonra kişiye özel Türkiye'deki ilk seramik müzesi kurulmuştur. Müze, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü akademisyenlerinin

özellikle Prof. Candan Terziel ve Doç. Mutlu Başkaya önderliğinde kurulan müze Beytepe Kampüsü'nde bulunan Ankara Devlet Konservatuarı binasında bulunmaktadır. Müzede bulunan eserler, sanatçının tüm zamanlardaki sanat anlayışını gösteren, 1970 ve 2000'li yıllar arasını kapsayan, 120 eserden fazla olan çalışmaları yer almaktadır (Belge, 2020, s.70).

Jale Yılmazbaşar

1939 yılında Samsun'da doğan Jale Yılmazbaşar, Atatürk Kız Lisesinde öğrenciyken, 1957 yılında kazandığı burs ile A. B. D' de bir yıl seramik eğitimi gören sanatçı, 1958 yılında Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu Seramik Bölümü'nü kazanmış ve Prof. Hakkı İzzet'in öğrencisi olmuştur. (Yılmazbaşar, 1980, s.8).

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümünde Öğretim üyesi olarak uzun yıllar çalışan sanatçı, Türkiye'nin ilk kadın seramik profesörüdür. Yurtiçi ve yurtdışında çok sayıda kişisel ve karma sergilerde yer alan sanatçının, birçok önemli ödülleri bulunmaktadır. 1969 yılında Münih'te yapılan uluslararası seramik yarışmasında Altın Madalya, yine 1969 yılında İtalya Faenza'da yapılan yarışmada ikinci kez Altın Madalya kazanmıştır. 1970 yılında ise Atatürk Kültür Merkezi için yapılan yarışmada birincilik ödülü almıştır. İç ve dış mimari için tasarladığı seramik duvar panolarında Türk kültürüne ait çizgilerden etkilenmiş ve çalışmalarına başarılı bir şekilde yansımıştır. İstanbul İl Genel Meclis Binası, Divan Oteli, Tarabya Oteli, İzmir Efes Oteli, Vakko Fabrikası, İsviçre Lugana ve Almanya Fulda, Maslak Çarşısı (Boyner), Nestle Fabrikası, Hürriyet Gazetesi, Fako İlaç Fabrikası, Koç Holding gibi daha birçok kurumda duvar seramikleri yer almaktadır. Sanatçının seramik duvar panoları ve üç boyutlu seramik formlarının yanı sıra resimleri ve tekstil tasarımları bulunmaktadır. Aynı tarihte üç ayrı ülkede resim sergisi açan sanatçı, kendini geliştirmek için yapılmamış seramik tekniklerini araştırarak, "Jale Yılmazbaşar Seramik Yöntemleri" isimli, Türkiye'nin ilk seramik ders kitabı Türk Tarih Kurumu tarafından Ankara'da 1980 yılında yayınlanmıştır. Yine Türk Tarih Kurumu tarafından, 1982 yılında My Ceramics (Seramiklerim) isimli İngilizce kitabı yayınlanmıştır. Almanya'da bulunan Hutschenreuther Porselen ve Degussa, Vakko sanatçının tasarımlarını kullanmıştır. Dusseldorf, İtalya Faenza, Vanderbilt Webb, New York müzelerinde eserleri bulunmaktadır (Hayırsever, 2020, s.84-86; Ulueren, 2005, s.93).

Görsel 8. Jale Yılmazbaşar, 1969, Vakko Binası (Gün 2017)

Mustafa Tunçalp

1941 yılında doğan sanatçı, 1962-66 yılları arasında Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu (DTGSYO)'nda eğitim alır. Çanakkale Seramik Fabrikaları'nda yaptığı stajlar ile kuramsal bilgilerinin ve uygulama olanaklarını geliştirmiştir. Tunçalp, 1967 yılında Almanya Hannover'de Buckenburg-Furst Adolf Kunst Keramik Fabrikası'nda staj yapmak için kabul edilmiş, Fabrikada alçı modeller ve kalıplar üzerinde çalışmıştır. 1970 yılında ise Çanakkale

Seramik Fabrikaları'na sanat seramikleri atölyesinin yöneticisi olmuştur. Buradaki görevinde fabrika için hediye tasarlamış ve bu tasarımları üretmiştir. Sanatsal ve modüler duvar seramiği yapmıştır. Tunçalp'in, yurt içinde ve yurt dışında ödülleri bulunmaktadır. 1987 yılında emekli olmuş ve İzmir'de atölyesinde çalışmalarına devam etmiştir. Hacettepe ve Dokuz Eylül Üniversiteleri seramik bölümlerinde dersler vermiştir. 1995 yılında İbrahim Bodur tarafından Çan'da bulunan fabrikaya 'Sanat Müşaviri' olarak atanmış ve sonraki yıllarda Türkiye'nin ilk seramik müzesi olan 'İbrahim Bodur Seramik Müzesi'ni kurmuştur. Mustafa Tunçalp, Anadolu Selçuklu çini sanatındaki geometri, rumiler ve Osmanlı çini sanatındaki lale, karanfil ve tuğralar sanatçının seramik tabaklarında, heykellerinde evrensel bir biçimde yorumlamıştır. Tunçalp, çocukluğundan itibaren sık sık yer değiştirmek durumunda kaldığı için eserlerinin konusunu oluşturan kuşları, kendisiyle özdeşleştirdiğini ifade etmektedir (Güngör, 2020, s.84-89).

Çağdaş seramiğin önemli temsilcilerinden olan sanatçı, 65. yılının onuruna Kale Grubu için hazırladığı "Toprakla Şekillenen Bir Ömür" sergisi 2022 yılı kasım, aralık, ocak aylarında, Kale Tasarım Sanat Merkezi'nde, farklı birçok yerde ve İzmir'de Ahmet Adnan Saygun Sanat Merkezi'nde sergilenmiştir. 'Toprakla Şekillenen Bir Ömür' sergisi 100 eserden oluşmuştur. "Toprağı, zihninde tasarladıklarını gerçekleştirmek için kullandığı mucizevi bir malzeme olarak nitelendiren ve eserlerinde soyut kuş figürünü yoğun olarak kullanan Tunçalp, özgür kuşların ve özgür insanların 'İyi Bak Dünyana' temasıyla örtüştüğünü" ifade etmiştir (KTSM, 2022).

Görsel 9. Mustafa Tunçalp'in 'Toprakla Şekillenen Bir Ömür' Sergisinden Bir Görünüm, (editorbiozet, 2022)

Güngör Güner

1941 doğumlu olan sanatçı, 1958-62 yıllarında Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Seramik Bölümünü bitirmiş ve stajlarını yurt içinde ve yurt dışında yapmıştır. 1964-72 yıllarında Millî Eğitim Bakanlığının bursu ile gittiği Almanya'da birçok okulda seramik üzerine eğitim almıştır. Tamamen sanat ağırlıklı çalışmalar yapmıştır. Daha donanımlı olmak istediği için Selb kentinde, Regensburg Seramik Mühendisliği okulunu tamamlamış ve 1978 yılında İsviçre'de bulunan bir seramik vakfının parasal desteği ile Anadolu'da bulunan çömlekçi merkezlerini araştırarak hazırladığı 'Anadolu'da Yaşamakta Olan İlkel Çömlekçilik' konulu tez çalışmasını vererek öğretim üyesi olmuştur. 1980 yılında bölüm başkanı, 1986 yılında doçent, 1993 yılında ise profesör olmuştur (Güner, ty).

Görsel 10. Güngör Güner, Türk Kahvesi Fincanı (Özgüven, ty, s.136)

2017 yılında Uluslararası düzeyde düzenlenen “A’Design Award” tasarım yarışmasında, Görsel 10’ yer alan Türk Kahvesi Fincanı isimli eseri ile Gold Award prestij ödülünü kazanan sanatçı, çalışmasını dijital ortamda tasarlayarak, CNC tezgahlarında ürettiğini, fincanda bulunan bulutun Osmanlı kültürünü, geometrik biçimli kulpun Selçuklu kültürünü, fincanın silindirik formu ise iki kültürü bugüne aktaran Cumhuriyeti simgelediğini ifade etmiştir (Özgüven, ty, s.136).

İlgi Adalan

1936 doğumlu olan sanatçı, 1953-1959 yılları arasında Güzel Sanatlar Akademisi 'nde Cemal Tollu ve Sabri Berkel atölyelerinde resim eğitimi alarak, özel bir okulda beş yıl resim öğretmenliği yapmıştır. 1960’lı yıllarda ise Gorbon Seramik Fabrikası’nda çalışmaya başlayarak seramik sanatı ile tanışmıştır. Daha sonraki yıllarda özel atölyesini açan sanatçı, 1981 yılında ‘İstanbul Sanat Bayramı Yeni Eğilimler Sergisi’nde bronz madalya ödülü almıştır. Sanatçı, dekorlu kullanılabilir tabaklar, iç ve dış mekanlar için duvar seramikleri ve heykeller tasarlamış ve üretmiştir. Doğa ve insan varoluşunu, bazen diyalektik süreçlerden geçirerek ve onu üslup bütünlüğü içinde yorumlayarak, çoğu kere de derinlikli bir biçimsel endişeyle ve alegorik anlamlar da içeren bir biçimsel- içeriksel öz vererek çalışmalarına, özgün bir pota duyarlılığı katmış ve geliştirmiştir. Sanatçının ifadesinde, dinamik alanlar, yatay ve dikeyler, giderek biçimsel olanın devinimsel dağılımı sezgiyle oluşturulmuş bir üst dil olarak görselleşir (Gezgin, 2002, s.60).

İlgi Adalan, formlarını düşünmeden ‘nefes alır gibi’ oluşturduğunu, dokuları yerleştirirken hiç düşünmediğini, yaptığı her işlemin formlarını, sanat eseri niteliği kazandırdığını düşünmektedir. Sanatçı, “kendiliğinden gelişen bir yaratım sürecinin ardından, eserin soyut form olarak izleyicisinin algıları ve sezgileri ile birleşerek onun gözlemlerinde düşünsel boyuta ulaşacağına inanmaktadır” (Okur, ty, s.5).

Görsel 11. İlgi Adalan, Artistik Rölyef Tabaklar, (Gezgin, 2002, s.59)

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sanatın çağdaşlaşma yolunda ilerlemesi için yapılan düzenlemeler ve yenilikler sayesinde seramik sanatında olduğu gibi tüm sanat dallarında da gelişmelere neden olmuştur.

Türk seramik sanatında, Anadolu Selçuklu döneminde İslam dininin etkisi ile soyut süsleme ve bezeme görülür. Osmanlı döneminde ise batı sanatının etkilerinin görüldüğü naturalist yaklaşımların, yine soyutlanarak yansıtıldığı görülür. Osmanlı'nın son dönemlerinde, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde olduğu gibi Avrupa'ya resim eğitimi almak için askeri okul öğrencileri gönderilmiştir. Osmanlı imparatorluğu'nun son dönemlerinde porselen fabrikaları kurulmuş olsa da dönemin zor şartlarında kapatılmak zorunda kalmıştır.

Batıda Rönesans'ın ve Endüstri Devrimi'nin getirdiği değişimlerin sonucunda, sanat anlayışının değişimi ile oluşan modern sanatın etkilerinden seramik sanatı da etkilenmiş ve seramik fonksiyonel olma özelliğinden ayrılarak, farklı etkiler almaya başlamış ve yeni ifade biçimleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

. Batıda seramiğe olan bakış açısının değişimi ile seramik sadece kullanım eşyası olmaktan çıkmıştır. Seramik kullanılabilir olmasının yanında sanatçının, duyu ve düşüncelerini, eleştirilerini ifade ettiği bir malzeme haline de dönüşmüştür.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde batıya eğitim almak için gönderilen öğrenciler, yurda döndüklerinde edindikleri bilgileri Türk yurdunun kültürü ile harmanlayarak çağdaş Türk seramik sanatının temellerini atmışlardır. Osmanlı döneminde geleneksel motifler, belli kurallar ile uygulamayı gerektirirken, Cumhuriyet döneminde sanatçının özgün olma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sanatçı, özgür ve özgün bir yaklaşımla, duyu ve düşüncelerini kile aktararak, özgür bir sanat ortamını oluşturmuştur. Günümüzde Türk seramik sanatı, dünya ile etkileşim içinde olan, sempozyum, fuar ve sergilerin düzenlenmekte olduğu, sanat anlayışı ve ifade dili olarak çağdaşlığın yakalandığı ve daha iyi noktalara gelmek adına çalışmaların sürdürüldüğü bir alan haline gelmiştir.

Kaynakça

Ağatekin, M. (1993). *Cumhuriyet sonrası çağdaş Türk seramik sanatının gelişimi ve anlatım dili yönünden değerlendirilmesi*, [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]

Ağatekin, M. (2002). Dünya'da ve Türkiye'de çağdaş seramik sanatının oluşum süreci, *Anadolu Sanat*, 12, Eskişehir.

Antmen, A. (2017). *Füreyâ Koral'ın hayatı ve sanatı*. İstanbul: Mas Matbaacılık.

Atay, İ. C. (2017). *1945 sonrası toplumsal olayların etkisindeki sanat ortamı ve seramik sanatı*, [Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]

Atilla Galatalı. (ty). Wikipedia.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Atilla_Galatal%C4%B1, (20.07.2023).

Arthill (2023). İsmail Hakkı Oygur, <https://www.arthill.com.tr/urun/2717245/ismail-hakki-oygur-1907-1975-abstract-seramik-tabak-imzali-1956-tarihli>, 25.08.2023.

AYK-T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı (ty). <https://www.atam.gov.tr/duyurular/guzel-sanatlar>, (07.07.2023).

- Başbüyük, G. (2019). *Çağdaş Türk seramik sanatında Hamiye Çolakoğlu'nun yeri*, [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü]
- Belge, F. B. (2020). Bir seramikçi adına kurulan ilk özel müze Hamiye Çolakoğlu Seramik Müzesi açıldı, *Seramik Türkiye Dergisi*, Eylül 2020, 58.
- Büyükkaragöz, T., Yayan, G. (2019). Çağdaş tasarım olgusu içerisinde Füreya Koral'ın yeri, *TİDSAD Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21, 73-86.
- Cebraioğlu, O. ve Hameed, S. M. (2020). Çağdaş Türk seramik sanatı, *Uluslararası Sanat ve Estetik Dergisi*, 4.
- Çevik, N. S. (2015). Avrupa seramik sanatında endüstrileşme süreci ve Cumhuriyet sonrası Türk seramik sanatına yansımaları, *Gazi üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 16.
- Ecevit, B. (1953). Seramikçilik ve Hakkı İzet, <https://ecevityazilari.org/items/show/4>, (10.09.2023).
- Editorbiozet (2022). (KTSM)'de Yeni Sergi: "Toprakla Şekillenen Bir Ömür", <https://bi-ozet.com/2022/11/11/ktsmde-yeni-sergi-toprakla-sekillenen-bir-omur/>, (19.07.2023).
- Evcin, E. (2011). Atatürk'ün güzel sanatlara ve sanatçılara bakışı, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, 521-555.
- Gezgin, Ü. (2002). *İlgi Adalan*, Bilim Sanat Galerisi, İstanbul.
- Güngör, M. C. (2020). Mustafa Tunçalp ve kuşun kanadındaki özgürlük, *Seramik Türkiye Dergisi*, 62.
- Güner, G. (ty). cv, <http://www.gungorguner.com/cv.html>, (20.07.2023).
- Gün, B. (2017). Seramik, Mekân, Tarih: Jale Yılmabaşar, <https://in-between.online/tr/things/2017/1/13/m881h8o3d7yg0wjrh20w5z6brrzmfy>, (31.08.2023).
- Hayırsever, B. (2020). Jale Yılmabaşar ve seçili seramik duvar panoları üzerine bir değerlendirme, *Uluslararası Sanat ve Estetik Dergisi*, 5.
- İsmail Hakkı Oygur. (ty). Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smail_Hakk%C4%B1_Oygur, (25.08.2023).
- Kahraman, G. (2017). Mimari duvar yüzeyi seramik çalışmalarında Atilla Galatalı'nın yeri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı.
- Karaman, G. (2015). *Cumhuriyet dönemi Türk seramik sanatçıları ve eserlerinden örnekler*, [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- KTSM, (2022). Toprakla şekillenen bir ömür, <https://www.kaletasarimsanatmerkezi.org/posts/toprakla-sekillenen-bir-omur>, (20.08.2023).
- Köpüklü, M. (2018). Hitlerlerden etkilenen öncü çağdaş Türk seramik sanatçıları, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3.
- Köse Bölük, D. Ö. (2019). *Sadi Diren'in çağdaş Türk seramik sanatındaki yeri ve figüratif çalışmaları*, [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]

- Onur Erman, D. (2010). Cumhuriyet sonrası Türk seramik sanatının çağdaşlaşma süreci, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1/6, 77-93.
- Onur Erman, D. (2012). Türk seramik sanatının gelişimi: Toprağın ateşle dansı, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1.
- Okur, E. (ty). İlgi Adalan ve Formları Üzerine, <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/888/266963.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (04.08.2023).
- Oral, E. (2005). Türkiye’de çağdaş seramik sanatının gelişimi, *Anadolu Sanat*, 16.
- Özgüven, S. (ty). Seramik sanatçısı Prof. Dr. Güngör Güner ile söyleşi, *Konyasanat Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1.
- Özgüven, U. (2013). Eniştem Atilla Galatalı, <http://Ozguven.info/Enistem-Attila-Galatali/>, (20.07.2023).
- Papila, A. (2012). Cumhuriyet döneminin Türk kimliğininin, Cumhuriyet ideolojisinin oluştuğu (1923-1950) yılları arasında üretilen resimler üzerinden analizi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 151-168.
- Sadi Diren (ty). Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sadi_Diren, (30.08.2023).
- Sevim, S., yeşilmen, N. (2017). Füreya Koral: Meclis seramikleri, *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 10(19).
- Terwiel, C. (2008). Türkiye’de seramik sanatının kurumsallaşması, *Seramik Federasyonu Dergisi*, 24, 118-123.
- Ulueren, Ş. D. (2005). Türkiye’nin ilk kadın seramik profesörü ateşin ustası Jale Yılma Başar, *Seramik Türkiye Dergisi*, 10.
- Uxmuzayede (2021). Sadi Diren, [instagram.com](https://www.instagram.com/sadidiren/), (12.09.2023).
- Yılmazbaşar, J. (1980). Jale Yılmazbaşar seramikleri, yöntemleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Extended Abstract

The Republic of Türkiye is a state that was established by overcoming unfavorable conditions that were almost impossible. It is a value created by the hard work of its people, both men and women, from seven to seventy. Under the leadership of its founder, Mustafa Kemal Atatürk, the necessary steps were taken to enable the newly established state, which was completely burned and destroyed and in a state of ruin, to gain a place in the world in branches such as industry, agriculture, science and art. Among these breakthroughs, students who were talented in the field of art were sent abroad to receive education and they created the necessary formations in their dormitories with the education they received.

It is understood from many of his speeches that Mustafa Kemal Atatürk attaches great importance to art. He expressed his thoughts about art in different environments at different times with the following sentences:

Success in fine arts is the surest proof that all revolutions have been achieved. What a shame for the nations that were not successful in this! Despite all their achievements, they will always be deprived of being recognized as high humanity in the field of civilization (AYK, ty).

Many steps have been taken to develop modernity in the field of fine arts and to spread it to the public. Sanayi-i Nefise Mektebi and İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, which provided education in different buildings according to gender differences, were merged in 1926 and named Istanbul State Fine Arts Academy in 1928. With the reforms carried out in universities in 1933, educators brought from Europe taught at the Academy of Fine Arts during the 1936-1937 academic period, and their education continued until 1948. In order to carry the regulations made in the field of art in Istanbul to Anatolia, according to the decision of the Council of Ministers issued in 1926, Sanayi-i Nefise exhibitions were also exhibited in Ankara, gold, silver and bronze awards were given to the artists in official exhibitions, and works were purchased from the artists and a museum was established. It was decided to create it (Papila, 2012, p.154). With this decision, the state has become the supporter of art and artists and the largest buyer of art. In parallel, government organizations and banks were encouraged to create private collections.

In the first article of the report titled "On the Industrial Encouragement Law", which was accepted as the "Economic Principles of the Industrial Group" at the 1st Turkish Economic Congress held in 1923, the foundation of the ceramic industry was laid on the principle of "determining the art in accordance with the real needs and by taking the votes of the industrialists" (Oral, 2005, p.2). While ceramic art found a more contemporary form of expression with the newly established educational institutions during the Republic period, the ceramic industry also entered a process of development. The first development in ceramic art began in 1929 with the establishment of a ceramics workshop at the Academy of Fine Arts, formerly known as Sanayi-i Nefise Alisi. In 1925, Namık İsmail, the principal of the school, was impressed by the Decorative Arts Exhibition held in Paris and appointed İsmail Hakkı Oygur to manage the ceramics workshop he led to open. In 1931, education started in the ceramics workshop under the management of Vedat Ar and Hakkı İzzet, who returned home from studying abroad (Ağatekin, 1993, p.15).

Sümerbank's industrial planning initiatives regarding the ceramic industry in Istanbul and Kütahya in 1933 formed the basis of today's ceramic art and industry. In the following years, a ceramics workshop was opened at the Gazi Education Institute in Ankara. While Hakkı İzzet was teaching in the opened ceramics workshop, he continued his studies at Ankara Faculty of Chemistry (Ağatekin, 2002, p.4).

Sanayi-i Nefise Mektebi, which was founded in 1883, was renamed the Academy of Fine Arts in 1927 and was changed to Mimar Sinan University Faculty of Fine Arts in 1983. In 2003, the university administration decided to take the name 'Mimar Sinan Fine Arts University'. It is also the first in Turkey under the name of Fine Arts University (Terwiel, 2008, p.119). Carrying education to a higher level was achieved through efforts and acting together, and ceramic art has progressed step by step to its contemporary level. The School of Applied Arts, opened in Istanbul in 1956, is another important school that aims to train artists. He has given training in many branches of art in graphic, interior architecture, ceramics and textile design workshops. During its establishment, Prof. was invited from Germany. Dr. Contributed by Adolf Schneck. The name of the School of Applied Arts was changed to Marmara University Faculty of Fine Arts (Onur Erman, 2010, p.85-86).

In the 1960s, artists such as Mediha Akarsu, Nasip İyem, Saniye Fenmen and Müfide Çalık, Tüzüm Kızılcın, Ayfer and Sabit Karamani seem to have turned more towards conceptual expression. Also during this period, Atilla Galatalı produced original wall panels. It is seen that ceramic art became more mature in the 1970s. Hamiye Çolakoğlu, Melike Abasıyanık Kurtiç,

Bingül Başkar, Cevdet Altuğ, Binay Kaya, Hakkı Karayığitoğlu, Saime Kurşunoğlu, Ünal Cimit, Tülin Ayta, Can Değer Furtun, Alev Ebuzziya, Filiz Özgüven Galatalı, Jale Yılmabaşar, Mustafa Tunçalp, Erdiñç Bakla, Feyhan Taylan Erden , Güngör Güner, Beril Anınimert (Çevik, 2015, p.89-90).

In the 1980s, fine arts faculties were opened in many provinces, which showed success in ceramic art and made rapid progress in ceramic art towards becoming contemporary. During this period, ceramic art came to a better position with the increase in ceramic departments and mutual cooperation and work with the ceramic industry. The 1990s can be described as a period in which the effects of postmodernism were seen and eclectic structures were formed in which tradition was interpreted with postmodernist influences. The studies went beyond the space and different disciplines were used together (Atay, 2017, p.58).

In the 2000s, Turkish ceramic artists increased their interaction with ceramic art in the world by taking part in national and international artistic events. "Contemporary Turkish Ceramic Art has gained a remarkable quality and dimension for art critics, art historians, museum managers and art gallerists who come to our country" (Cebrailoğlu and Hameed, 2020, p. 174-175).

The article was prepared by using the population-sampling method as the research method, by researching books, theses, magazines, articles and internet sources related to the subject and by following ethical rules.

TÜRKÇE SÖZLÜK'TEKİ BASİT VE TÜREMİŞ FİİLLERİN TARAMA SÖZLÜĞÜ'NDE BİRLEŞİK FİİLLERLE KARŞILANMASI*

Yasemin ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye

ycelik@mku.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-3067-4922

Makale Geliş Tarihi: 05/09/2023

Makale Kabul Tarihi: 11/12/2023

Makale Türü: İnceleme Makalesi

Atıf: Çelik, Y. (2023), Türkçe Sözlük'teki basit ve türemiş fiillerin Tarama Sözlüğü'nde birleşik fiillerle karşılanması. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 218-230.

Öz

Bu çalışmada, Türkçe Sözlük'teki fiillerin Tarama Sözlüğü'nde birleşik fiillerle kullanımları üzerinde durulmuştur. Ancak çalışmada, Türkçe Sözlük'teki fiil sayısının oldukça fazla olması nedeniyle Türkçe Sözlük'teki bazı fiillerin Tarama Sözlüğü'ndeki yalnızca A, B ve C maddelerindeki karşılıkları incelemeye alınmış, diğer maddeler inceleme dışında tutulmuştur. Türkçe Sözlük'teki bu fiiller, basit ve türemiş fiiller olmak üzere iki bölümde değerlendirilmiştir. Çalışmaya malzeme olarak Türkçe Sözlük ve Tarama Sözlüğü temel alınmıştır. Çalışmada öncelikle Türkçe Sözlük'teki basit ve türemiş yapıları fiiller madde başı olarak gösterilmiş, Türkiye Türkçesindeki biçim ve anlamları verilmiş; altına Tarama Sözlüğü'ndeki biçim ve anlamları verilmiştir. Çalışmada madde başları olarak alınan sözcükler, öncelikle alfabetik olarak dizilmiş, ardından Türkçe Sözlük ve Tarama Sözlüğü'ndeki anlamları verilmiştir. Bu anlamda çalışma, Türkçe Sözlük'teki Basit Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması (Aynı Anlamdaki Basit ve Birleşik Fiiller) ve Türkçe Sözlük'teki Türemiş Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması (Aynı Anlamdaki Türemiş ve Birleşik Fiiller) olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Çalışmada birinci bölümde 10, ikinci bölümde 55 olmak üzere toplam 65 sözcük incelenmiştir. Bu da, Türkiye Türkçesindeki bazı basit ve türemiş fiillerin, Eski Anadolu Türkçesi döneminde birleşik fiillerle karşılandığını ve Türkçe Sözlük'teki özellikle -daha çok- türemiş fiillerin Tarama Sözlüğü'ndeki birleşik fiillere karşılık geldiğini göstermektedir. Bu çalışmayla Türkçe Sözlük'teki fiillerin Tarama Sözlüğü'ndeki hangi birleşik fiillere karşılık geldiği ve aynı zamanda Türkiye Türkçesinin tarihsel sözlüğü olan ve özellikle Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığına ait veriler sunan Tarama Sözlüğü (13 – 20. yy) ile günümüz Türkiye Türkçesinin (20. yy - ...) söz varlığını gösteren Türkçe Sözlük arasındaki (dönemler arasındaki) benzerliklerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Türkçe Sözlük, Tarama Sözlüğü, fiiller, söz varlığı.

*- Bu makale 20-23 Ekim 2020 tarihleri arasında Niğde'de gerçekleştirilen 7. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulan "Türkçe Sözlük'teki Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması" adlı bildirin genişletilmiş biçimidir.

- Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

THE COMPARISON OF SIMPLE AND DERIVATIVE VERBS IN THE TURKISH DICTIONARY WITH COMPOUND VERBS IN THE SCANNING DICTIONARY

Abstract

In this study, the use of the verbs in the Turkish Dictionary with compound verbs in the Scanning Dictionary is emphasized. However, due to the high number of verbs in the Turkish Dictionary, only the equivalents of some verbs in the Turkish Dictionary in the A, B and C items in the Scanning Dictionary were examined, and other items were excluded. These verbs in Turkish Dictionary were evaluated in two parts as simple and derived verbs. Firstly, simple and derived verbs in the Turkish Dictionary are shown as per article, their forms and meanings in Turkey Turkish are given. Following this, the form and meanings in the Scanning Dictionary were given. The words taken as headlines in the study were first arranged alphabetically, and then their meanings in the Turkish Dictionary and Scanning Dictionary were presented. In the study, a total of 65 words, were examined. This shows that some simple and derived verbs in Turkey Turkish were met with compound verbs in the Old Anatolian Turkish period, and especially -more-derivative verbs in the Turkish Dictionary correspond to the compound verbs in the Scanning Dictionary. In this study, the verbs in the Turkish Dictionary correspond to which compound verbs in the Scanning Dictionary, and also the historical dictionary of Turkey Turkish and especially the Scanning Dictionary, which provides data on the vocabulary of Old Anatolian Turkish and today's Turkey Turkish is aimed to reveal the similarities between the Turkish Dictionary (terms) showing the vocabulary.

Keywords: *Old Anatolian Turkish, Turkish Dictionary, Browsing Dictionary, verbs, vocabulary.*

1. Giriş

Söz varlığı incelemesi, pek çok dilde olduğu gibi Türkçenin betimlenmesi bakımından araştırmacıların sıklıkla başvurduğu bir inceleme türüdür.

Türkçenin söz varlığı açısından oldukça zengin olan dillerden biri olması, araştırmacılara pek çok malzemeye ulaşma ve çalışma yapma imkânı tanımaktadır. Türkçenin söz varlığının incelenmesi konusunda en önemli ve en temel çalışmaların başında ise *Türkçe Sözlük* gelmektedir. *Türkçe Sözlük* içerisinde, madde başı olarak verilen sözcüklerin anlam/anlamları, biçimi, köken bilgisi, vurgu özellikleri gibi pek çok özelliğini bir arada bulabilmekteyiz. Günümüz Türkiye Türkçesinde yoğun olarak kullanılan *Türkçe Sözlük*'ün yanında Türkçenin dönemlerine ait veriler sunan pek çok tarihsel sözlük de bulunmaktadır. Bunlardan biri de *Tarama Sözlüğü*'dür.

Tarama Sözlüğü, 13. yüzyıldan (Eski Anadolu Türkçesi döneminden) günümüze kadar Türkiye Türkçesi ile yazılmış 227 eserden taranan ve bugün kullanılmayan ya da anlamı, biçimi değişen Türkçe sözlerin sözlüğüdür. Madde başı olan her söz, en az bir tanığa dayanır ve tanık içerisinde söz hangi anlamda kullanılmışsa kitaba o anlam geçirilmiştir. Sözün başka anlamları bulursa dahi onlara tanık olacak metin kitaba alınmamıştır. Her tanığın sonunda o tanığın hangi eserden alınmış olduğu kısaltmalarla gösterilmiştir. Her tanığın hangi yüzyıl eserinden alındığı, kısaltmalardan sonra Romen rakamıyla belirtilmiş, ardından kaynak eserdeki sayfa numaraları verilmiştir.

Bu çalışmada *Türkçe Sözlük* ile *Tarama Sözlüğü*'nde kısmen ya da tamamen aynı anlamda olan ve *Türkçe Sözlük* (Türk Dil Kurumu, 2011)'te basit ve türemiş yapıli fiillerin *Tarama Sözlüğü*'nde (Türk Dil Kurumu, 1995) birleşik fiillerle karşılanan biçimleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmada *Türkçe Sözlük* ile *Tarama Sözlüğü* arasındaki söz varlığı karşılaştırılarak Türkiye Türkçesinin ilk dönemini oluşturan Eski Anadolu Türkçesi dönemi ile günümüz Türkiye Türkçesi

arasındaki anlamsal ve biçimsel benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmadaki temel amaç, *Türkçe Sözlük'teki fiillerin Tarama Sözlüğü'ndeki hangi birleşik fiillere karşılık geldiğini tespit etmektir. Çalışmada öncelikle Türkçe Sözlük'teki basit ve türemiş yapıları fiiller madde başı olarak gösterilmiş; bunların altında Tarama Sözlüğü'ndeki biçim ve anlamları verilmiştir. Türkçe Sözlük'teki basit ve türemiş yapıları fiiller, Tarama Sözlüğü'nde birleşik fiillerle aynı ve benzer anlam özelliklerine göre değerlendirilmiştir.*

Çalışmanın "*Türkçe Sözlük'ten Tarama Sözlüğü'ne*" biçiminde sistemleştirilmesinin nedeni ise, Türkiye Türkçesindeki fiillerin Eski Anadolu Türkçesinde hangi biçim ve anlamlarda bulunduğunu tam olarak tespit edebilmektir.

Çalışmada *Türkçe Sözlük'teki bazı fiillerin Tarama Sözlüğü'nde A, B ve C maddelerindeki karşılıkları üzerinde durulduğundan elde edilen bulgular kısmîdir. Başka bir deyişle, çalışma yalnızca ilgili ses birimlerle başlayan fiiller üzerine olduğundan çalışmada söz varlığıyla ilgili betimlemeler de sınırlıdır. Çalışmadaki temel amaç, Türkçe Sözlük'teki fiillerin Tarama Sözlüğü'nde var olup olmadığının, varsa hangi biçim ve anlamda olduğunun belirlenmesidir.*

Türkçe Sözlük ve Tarama Sözlüğü incelendiğinde, bunların arasında anlamsal ve biçimsel olarak paralel olan ya da olmayan fiiller göze çarpmaktadır. *Türkçe Sözlük'teki bazı fiillerin Tarama Sözlüğü'nde hiç yer almadığı da dikkati çekmektedir. Tarama Sözlüğü (13-20. yüzyıllar) ve Türkçe Sözlük (20. yüzyıl - ...) Batı Türkçesi özelliği gösteren eserlerdir. Bu bakımdan aynı sahada olmalarına rağmen, bir tarihsel dönem ile 21. yüzyıl lehçesinin söz varlığı konusunda tam bir paralellik içinde olmaları zaten beklenemez. Ancak tarihsel sözlükçülük adına önemli bir adım olmasına rağmen, Tarama Sözlüğü'nün -özellikle- paralellikleri ve farklılıkları göstermek bakımdan tam anlamıyla güvenilir bilgiler içermediği de bilinmektedir. Tarama Sözlüğü'ndeki bu eksikler, yani Türkçe Sözlük'teki bir sözcüğün Tarama Sözlüğü'nde bulunmaması, o sözcüğün Tarama Sözlüğü'nde taranan eserlerde hiç bulunmadığını mı göstermektedir, yoksa o sözcük, Tarama Sözlüğü'nün hazırlandığı dönem için genel olarak biçimiyle ve/veya anlamıyla herkes tarafından bilinen bir sözcük olduğu için mi Tarama Sözlüğü'nden hariç tutulmuştur? Tabii Tarama Sözlüğü'nün, Cumhuriyet döneminde yani 20. yüzyılda hazırlandığı düşünülürse, sözlükteki düzen ve sözcük seçimi üzerinde sözlüğü hazırlayanların büyük bir etkisinin ve belirleyiciliğinin olduğu söylenebilir.*

Çalışmada *Türkçe Sözlük TS, Tarama Sözlüğü ise Tar.S* biçiminde kısaltılmıştır. Buna göre *Türkçe Sözlük'te basit ve türemiş olan ancak Tarama Sözlüğü'nde birleşik fiil biçiminde olan fiiller şöyle sınıflandırılmıştır:*

1. *Türkçe Sözlük'teki Basit Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması*

1.1. Aynı Anlamdaki Basit ve Birleşik Fiiller

2. *Türkçe Sözlük'teki Türemiş Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması*

2.1. Aynı Anlamdaki Türemiş ve Birleşik Fiiller

2. Bulgular

2. 1. Türkçe Sözlük'teki Basit Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması

2. 1.1. Aynı Anlamdaki Basit ve Birleşik Fiiller

Türkçe Sözlük'teki basit fiiller Tarama Sözlüğü'ndeki birleşik fiillerle karşılaştırılmıştır. Türkçe Sözlük'teki basit fiiller, Tarama Sözlüğü'ndeki birleşik fiillerle karşılaştırılırken Türkçe Sözlük ve Tarama Sözlüğü'ndeki fiillerin birbirlerine göre kısmen ya da tamamen aynı anlamda olanları üzerinde durulmuştur. Çalışmada öncelikle madde başı olarak Türkçe Sözlük'teki basit sözcükler alfabetik olarak gösterilmiş ve karşılıklarına anlam/anlamları verilmiş; altına Tarama Sözlüğü'nde birleşik fiil olarak karşılanan sözcükler madde başı olarak verilmiş ve karşılıklarına anlam/anlamları

verilmiştir. Buna göre *Türkçe Sözlük*'te basit olup ve *Tarama Sözlüğü*'nde birleşik fiillerle karşılanan, aynı anlamda olan fiiller şöyledir:

TS apar-: Almak, alıp götürmek.

Tar.S ala götür-: Alıp götürmek (XIV. yy).

TS art-: Artmak, çoğalmak.

Tar.S artuk kıl-, (artuk et-): Zam, ilave etmek, artırmak, çoğaltmak.

TS bak-: Görüp incelemek.

Tar.S çererü bak-: Gözlerini açık bakmak.

TS bık-: Tekrarlanması, sürüp gitmesi yüzünden bir şeyden doyunluk veya yorgunluk duyarak onu istemez duruma gelmek, usanmak.

Tar.S canına geç-: canına yetmek, canına tak etmek.

TS buyur-: Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek.

Tar.S buyruk it-, (buyruk it-): Emir vermek, emretmek (XIII, XIV, XV. yy).

TS çök-: Çökmek.

Tar.S çök it-/çök ur-: Çökmek.

TS dön-: Kendi eksenini üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek.

Tar. S çarh ur-/ çarha gir-: Dönmek, sema etmek.

TS döv-: Dayak atmak.

Tar.S çibuk çal-: Dayak atmak.

TS öl-: Ölmek, yaşamaz olmak, hayatı sona erme can vermek.

Tar.S can ısmarla-/ can tapşır-: can vermek, ölmek.

TS sık-: Sıkıntı vermek.

Tar.S can eksit-: Can sıkıkmak, sıkıntı vermek.

TS yan-: Çok üzülmek.

Tar.S canına od düş-: İçi yanmak.

Tablo 1: *TS'deki Basit Fiillerin Tar.S'de Birleşik Fiillerle Karşılanması*

TS	Tar.S
apar-	ala götür-
bak-	çererü bak-
bık-	canına geç-
buyur-	buyruk it- (buyruk it-)
çök-	çök it-/çök ur-
dön-	çarh ur-/ çarha gir-
döv-	çibuk çal-
öl-	can ısmarla-/ can tapşır-
sık-	can eksit-
yan-	canına od düş-

Tabloda da görüldüğü üzere *TS*'de basit olup *Tar.S*'de birleşik fiillerle karşılanan ve her iki sözlükte de benzer anlamları karşılayan 11 sözcük bulunmaktadır. Bunlar: *apar- < ala götür-, art-*

< artuk kıl-, (artuk et-), bak- < çererü bak-, bı- < canına geç-, buyur- < buyruk it- (buyuruk it-), çök- < çök it-/çök ur-, dön- < çarh ur-/ çarha gir-, döv- < çibuk çal-, öl- < can ısmarla-/ can tapşır-, sık- < can eksit-, yan- < canına od düş-'tir. Buna göre Türkçedeki bazı basit sözcüklerin Eski Anadolu Türkçesinde birleşik fiillerle karşılandığı görülmüştür. Buna göre *Türkçe Sözlük*'teki bu fiillerden bir kısmının *Tarama Sözlüğü*'ndeki biçimlerle beraber günümüz Türkiye Türkçesinde de kullanılmaya devam ettiği, Türkiye Türkçesindeki biçimlerle benzer olduğu (*buyur- < buyruk it-/buyuruk it, çök- < çök it-/çök ur-, dön- < çarh ur-/ çarha gir-, döv- < çibuk çal-, öl- < can ısmarla-/ can tapşır-, yan- < canına od düş-*), bir kısmının ise kullanımdan düştüğü ve günümüz Türkiye Türkçesinden bu biçimlerin yer almadığı (*apar- < ala götür-, bak- < çererü bak-, bı- < canına geç-, sık- < can eksit-*) görülmektedir.

2.2. Türkçe Sözlük'teki Türemiş Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması

2.2.1. Aynı Anlamdaki Türemiş ve Birleşik Fiiller

Türkçe Sözlük'teki türemiş fiiller *Tarama Sözlüğü*'nde birleşik fiillerle karşılaştırılmıştır. *Türkçe Sözlük*'teki türemiş fiiller, *Tarama Sözlüğü*'ndeki birleşik fiillerle karşılaştırılırken *Türkçe Sözlük* ve *Tarama Sözlüğü*'ndeki fiillerin birbirlerine göre kısmen ya da tamamen aynı anlamda olanları üzerinde durulmuştur. Çalışmada öncelikle madde başı olarak *Türkçe Sözlük*'teki türemiş sözcükler alfabetik olarak gösterilmiş ve karşılıklarına anlam/anlamları verilmiş; altına *Tarama Sözlüğü*'nde birleşik fiil olarak karşılanan sözcükler madde başı olarak verilmiş ve karşılıklarına anlam/anlamları verilmiştir. Buna göre *Türkçe Sözlük*'te türemiş yapıları olup ve *Tarama Sözlüğü*'nde birleşik fiillerle karşılanan, aynı anlamda olan fiiller şöyledir:

TS acayıpleş-: Başkalaşmak, yadırganacak bir duruma girmek.

Tar.S acebe kal-: Hayrette kalmak, şaşakalmak.

TS adlandır-: 1. Bir kimseyi veya bir şeyi kullanarak belli etmek, ad vermek, ad koymak, tesmiye etmek. 2. Ad koyma, ad vermeyi sağlamak tesmiye etmek.

Tar.S ad eyle-: Ad vermek, adlandırmak.

ad ur- (ad vur-): Ad vermek, ad koymak.

TS ağırlaş-: 1. (hava) Sıkıcı ve bunaltıcı bir durum almak, bozulmak. 2. (hasta için) tehlikeli duruma gelmek, fenalaşmak. 3. Yavaşlamak. 4. (gebe kadın için) Doğurması yaklaşmak. 5. Ağırbaşlı olmak. 6. (yiyecek) Bozulmaya yüz tutmak. 7. Güçleşmek, zorlaşmak. 8. (organ için) Görevini yapamaz duruma gelmek.

Tar.S ağır düş-: Ağırlaşmak.

TS alçal-: 2. (insan için) Değeri azalmak.

Tar.S alçaklık et-: Tevazu göstermek.

TS aldan-: 1. Görünüşe kapılarak yanlış bir yargıya varmak, yanılmak. 2. Bir hileye, bir yalana kanmak. 3. Düş kırıklığına uğramak.

Tar.S aldaya düş-: Aldanmak, hileye kapılmak.

TS aldat-: (karı veya koca) Eşine sadakatsizlik etmek, ihanet etmek.

Tar.S adlaşmak et-: Birisi başkasını aldatmak.

TS alkışla-: 1. Bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma. 2. Beğenmek, takdir etmek.

Tar.S alkış et- (algış et-, alkış eyle-, alkış kıl-, alkış ver-): Alkışlamak, övmek; tazim etmek, dua etmek.

aya kars-, aya çal-, aya çatlat-, aya kak-, aya öttür-: El çırpmaq, elleri birbirine vurarak ses çıkarmak.

TS araştır-: Birini veya bir şeyi bulmaq için bir yeri gözden geçirmek.

Tar.S çevre çal-: Etrafı yoklamak, araştırmak.

TS arkala-: Arkasına almak, yüklenmek.

Tar.S arka dut-: Yüklenmek.

TS aşağıla-: 1. Değerinden düşük göstermek. 2. Küçültücü davranışlarda bulunmak, hor görmek.

Tar.S aşağı ko-: 1. Alçak görmek, değer vermemek. 2. Alçaltmak, hafifletmek.

TS avlan-: Ava gitmek, ava çıkmak, av için dolaşmak; avlanmak.

Tar.S ava bin-: Ava, avlanmaya gitmek.

TS aydınlat-: 1. Karanlığı giderip görünür duruma getirmek. 2. Bir sorun üzerine bilgi vermek.

Tar.S aydın eyle-, (aydın kıl-): Aydınlatmaq.

TS ayıl-: 1. Sarhoşluk, baygınlık gibi bir durumdan kurtulmaq, kendine gelmek. 2. Aklı başına gelip gerçeği görmek.

Tar.S ayık ol-: Uyanık olmak.

TS ayıpla-: Kınamak, takbih etmek.

Tar.S ayb et- (ayb kıl-, ayb eyle-): Ayıplamak, tayibetmek.

TS bağır-: Bağırmaq; insan yüksek ve gür ses çıkarmak; banlamak.

Tar.S çağırı/çağırır söyle-/çav ur-: Bağırarak hitap etmek, bağırmaq, sesini her yana yaymaq.

TS balkı-: Parlamak, parıldamak.

Tar.S balk ur-: Parlamak, ışık saçmaq.

TS bangırda-: Öfkelenerek yüksek sesle bağırıp çağırmaq, bangır bangır bağırmaq.

Tar.S bañ ver-: Yüksek sesle bağırmaq, seslenmek.

TS beyazlan-: Beyaz duruma gelmek, ağarmak.

Tar.S beyaza çık-: Tebyiz edilmek.

TS beyazlaş-: Beyaz duruma gelmek.

Tar.S beyaza çık-: Tebyiz edilmek.

TS bezekle-: Süslemek.

Tar.S bezek kıl-: Süslemek.

TS bileştir-: Bileşmesini sağlamak.

Tar.S bir eyle-: Birleştirmek.

TS biliş-: Birbirini tanımak, muafesi olmak.

Tar.S bilişmek ver-: Aşinalık göstermek.

TS bilmezlen-: Bilmiyor gibi görünmek, bilmezlikten gelmek, tecahül etmek.

Tar.S bilmeze ur-: Bilmez görünmek, bilmezlikten gelmek.

TS birleş-: 1. Ayrıyken tek bir bütün durumuna gelmek. 2. Buluşmaq, bir araya gelmek. 3.

Uyuşmaq, aynı görüşte olmak. 4. Aynı amaç çevresinde toplanmaq. 5. Kaynaşmaq.

Tar.S bir et-, (birlik eyle-), bir yere gelmek: Birleşmek.

TS boyla-: Destan söylemek, anlatmak.

Tar.S boy boyla-: Bir kimsenin soyunu sopunu sayarak öğmek.

TS bunal-: mec. Çok sıkılmak, çok tedirgin olmak.

Tar.S buña uğra-: Sıkıntıya düşmek, kederlenmek, bunalmak.

TS bütünle-: Eksiksiz duruma getirmek, tamamlamak.

Tar.S bütün eyle-, (bütün it-): Bitiştirip sağlam hale getirmek, tamamlamak.

TS bütünleş-: Bütün duruma gelmek.

T6ar.S bütün ol-: Bitişip sağlam hale gelmek.

TS cakalan- : Caka satmak.

Tar.S cebe sat-: Caka satmak.

TS carla-: Nara atmak, haykırmak.

Tar.S car it-/ car kıl-, caru ur-/caru çal-: Nara atmak, haykırmak, ilan etmek.

TS cevapla-: Cevaplamak.

Tar.S cevap it-/cevab döndür-: Cevap vermek.

TS çarpış-: Savaşmak.

Tar.S çalış kıl-: Savaşmak, çarpışmak.

TS çimdikle-: Çimdiklemek.

Tar.S çimdük ur-: Çimdiklemek.

TS çöktür-: Çöktürmek.

Tar. S çök itdir-: Çöktürmek, çökertmek.

TS dostlaş-: Dost durumuna gelmek, dost olmak.

Tar.S can karışdır-: Yakınlık göstermek, canciğer dost olmak.

TS düzelt-: Düzeltmek.

Tar.S çin it-/çin kıl-: Doğrultmak, düzeltmek, gerçekleştirmek.

TS etkile-: Etkiye uğratmak, tesir etmek.

Tar.S canına boyan-: İçine işlemek, tesir etmek.

TS kurtar-: Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.

Tar.S can ilet- / can tartın-/can tut-: Can kurtarmak, canını esirgemek, öldürmemek, sağ tutmak.

TS kalk-: Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak.

Tar. S örü tur-: Ayağa kalkmak.

TS kışkırt-: Kışkırtmak, bir kimseyi kötü bir iş yapması için harekete geçirmek; tahrik etmek.

Tar.S çölmek kaynat-: Fesat çıkartmak, kışkırtmak.

TS kirlet-: Kirletmek.

Tar. S çepel eyle-: Kirletmek.

TS kuşat-: Etrafını sarmak, kuşatmak.

Tar. S çevre al-/çevresini bağla-: Etrafını sarmak, kuşatmak

TS özen-: Bir şeyi yaparken elden geldiğince iyi yapmaya çabalamak, bir şeye büyük dikkat ve ilgi göstermek, itina etmek.

Tar.S can öze-: Bir işi yaparken çok özenmek, dikkatli, sabırlı olmak.

TS rahatla-: Rahatlamak, rahata ermek, kavuşmak.

Tar.S canı yirine otur-: İçi rahat etmek. **TS savaşı-:** Savaşmak.

Tar.S çapkun it-/çapul çiver-/çapul segird-: Akın etmek.

TS seslen-: Seslenmek.

Tar.S çav it-: Seslenmek.

TS soyun-: Soyunmak.

Tar.S çılpak ol-: Soyunmak.

TS terle-: Ter çıkarmak, ter dökmek.

Tar.S çağ çağ derle-: Buram buram terlemek.

TS ünlen-: Ün sahibi olmak, ün kazanmak, meşhur olmak.

Tar.S cav/çav dut-/çav ol-: Ün salmak, şöhret kazanmak, dile düşmek, adı yayılmak.

TS yayıl-: Yayılmak.

Tar.S çav çaldır-/çav düş-: Şayi olmak, yayılmak.

TS yorul-: Yorgun duruma gelmek.

Tar.S can arıt-: Kendini yormak.

TS zayıfla-: Zayıflamak.

Tar.S çöngül ol-: Zayıflamak, gücü gitmek.

Tablo 2: TS'deki Türemiş Fillerin Tar. S'deki Bileşik Fiillerle Karşılanması

TS	Tar.S
adlandır-	ad eyle-/ad ur-/ad vur-
ağırlaş-	ağır düş-
aldan-	aldaya düş-
aldat-	adlaşmak et-
alkışla-	alkış et-/algış et-, alkış eyle-, alkış kıl-, alkış ver-/aya kars-, aya çal-, aya çatlat-, aya kak-, aya öttür-
arkala-	arka dut-
avlan-	ava bin-
aydınlat-	aydın eyle-/aydın kıl-
ayıpla-	ayb et-/ayb kıl-, ayb eyle-
balkı-	balk ur-
bangırda-	bağ ver-
bezekle-	bezek kıl-
bileştir-	bir eyle-
bilmezlen-	bilmeze ur-
birleş-	bir et-/birlik eyle-
bunal-	buña uğra-
bütünle-	bütün eyle-/bütün it-

Türkçe Sözlük'teki Basit ve Türemiş Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması

acayıpleş-	acebe kal-
alçal-	alçaklık et-
araştır-	çevre çal-
aşağıla-	aşağa ko-
ayıl-	ayık ol-
bağır-	çağır/çağır söyle-/çav ur-
beyazlan-	beyaza çık-
beyazlaş-	beyaza çık-
biliş-	bilişmek ver-
boyla-	boy boyla-
bütünleş-	bütün ol-
cakalan-	cebe sat-

Tablo 3: *TS*'deki Türemiş Fiillerin *Tar.S*'de Birleşik Fiillerle Karşılanması

<i>TS</i>	<i>Tar.S</i>
carla-	car it-/ car kıl-, caru ur-/caru çal-
cevapla-	cevap it-/cevab döndür-
çarpiş-	çalış kıl-
çimdikle-	çimdük ur-
çöktür-	çök itdir-
dostlaş-	can karışdır-
düzeltil-	çin it-/çin kıl-
etkile-	canına boyan-
kalk-	örü tur-
kurtar-	can ilet- / can tartın-/can tut-
kışkırt-	çölmek kaynat-
kirlet-	çepel eyle-
kuşat-	çevre al-/çevresini bağla-
özen-	can öze-
rahatla-	canı yerine otur-
savaş-	çapkun it-/çapul çiver-/çapul segird-
seslen-	çav it-
soyun-	çılıpak ol-
terle-	çağ çağ derle-
ünlen-	cav/çav dut-/çav ol-
yayıll-	çav çaldır-/çav düş-
yorul-	can arıt-
zayıfla-	çöngül ol-

Tablolarda da görüldüğü üzere *TS*'de türemiş olup *Tar.S*'de birleşik fiillerle karşılanan ve her iki sözlükte de benzer anlamları karşılayan 53 sözcük bulunmaktadır. Bunlar: *acayıpleş-* < *acebe kal-*, *adlandı-* < *ad eyle-/ad ur-/ad vur-*, *ağırlaş-* < *ağır düş-*, *alçal-* < *alçaklık et-*, *aldan-* < *aldaya düş-*, *aldat-* < *adlaşmak et-*, *alkışla-* < *alkış et-/algış et-*, *alkış eyle-*, *alkış kıl-*, *alkış ver-/aya kars-*, *aya çal-*, *aya çatlat-*, *aya kak-*, *aya öttür-*; *araştır-* < *çevre çal-*, *arkala-* < *arka dut-*, *aşağıla-* < *aşağa ko-*, *avlan-* < *ava bin-*, *aydınlata-* < *aydın eyle-/aydın kıl-*, *ayıpla-* < *ayb et-/ayb kıl-*, *ayb*

eyle-, ayıl- < ayık ol-, bağır- < çağırı/çağır söyle-/çav ur-, balkı-< balk ur-, bangırda-< bañ ver-, beyazlan- < beyaza çık-, beyazlaş- < beyaza çık-, bezekle- < bezek kıl-, bileştir- < bir eyle-, biliş- < bilişmek ver-, bilmezlen- < bilmeze ur-, birleş- < bir et-/birlik eyle-, boyla- < boy boyla-, bunal- < buña uğra-, bütünle-< bütün eyle-/bütün it-, bütünleş- < bütün ol-, cakalan- < cebe sat-, carla- < car it-/ car kıl-, caru ur-/caru çal-, cevapla- < cevap it-/cevab döndür-, çarpış- < çalış kıl-, çimdikle- < çimdük ur-, çöktür- < çök itdir-, dostlaş- < can karışdır-, düzelt- < çin it-/çin kıl-, etkile- < canına boyan-, kalk- < örü tur-, kurtar- < can ilet-/ can tartın-/can tut-, kışkırt- < çölmek kaynat-, kirlet- < çepel eyle-, kuşat- < çevre al-/çevresini bağla-, özen- < can öze-, rahatla- < canı yirine otur-, savaş- < çapkun it-/çapul çiver-/çapul segird-, seslen- < çav it-, soyun- < çılpağ ol-, terle- < çağ çağ derle-, ünlen- < cav/çav dut-/çav ol-, yayıl- < çav çaldır-/çav düş-, yorul- < can arıt- ve zayıfla- < çöngül ol- sözcüğüdür.

Buna göre Türkçedeki bazı türemiş sözcüklerin Eski Anadolu Türkçesinde birleşik fiillerle karşılandığı görülmüştür. *Türkçe Sözlük*'teki bu fiillerden bir kısmının *Tarama Sözlüğü*'ndeki biçimlerle beraber günümüz Türkiye Türkçesinde de kullanılmaya devam ettiği, Türkiye Türkçesindeki biçimlerle benzer olduğu (*acayıpleş-* < *acebe kal-*, *adlandır-* < *ad eyle-/ad ur-/ad vur-*, *ağırlaş-* < *ağır düş-*, *alçal-* < *alçaklık et-*, *alkışla-* < *alkış et-/algış et-*, *alkış eyle-*, *alkış kıl-*, *alkış ver-*, *aşağıla-* < *aşağa ko-*, *aydınlata-* < *aydın eyle-/aydın kıl-*, *ayıl-* < *ayık ol-*, *ayıpla-* < *ayb et-/ayb kıl-*, *ayb eyle-*, *bağır-* < *çağırı/çağır söyle-*, *balkı-< balk ur-*, *bangırda-< bañ ver-*, *beyazlan-* < *beyaza çık-*, *beyazlaş-* < *beyaza çık-*, *bezekle-* < *bezek kıl-*, *bileştir-* < *bir eyle-*, *bilmezlen-* < *bilmeze ur-*, *biliş-* < *bilişmek ver-*, *birleş-* < *bir et-/birlik eyle-*, *boyla-* < *boy boyla-*, *bunal-* < *buña uğra-*, *bütünle-< bütün eyle-/bütün it-*, *bütünleş-* < *bütün ol-*, *carla-* < *car it-/ car kıl-*, *caru ur-/caru çal-*, *cevapla-* < *cevap it-/cevab döndür-*, *çimdikle-* < *çimdük ur-*, *çöktür-* < *çök itdir-*, *soyun-* < *çılpağ ol-*, *terle-* < *çağ çağ derle-*, *ünlen-* < *cav/çav dut-/çav ol-*), bir kısmının ise kullanımdan düştüğü ve günümüz Türkiye Türkçesinden bu biçimlerin yer almadığı (*aldan-* < *aldaya düş-*, *aldat-* < *adlaşmak et-*, *araştır-* < *çevre çal-*, *arkala-< arka dut-*, *alkışla-* < *aya kars-*, *aya çal-*, *aya çatlat-*, *aya kak-*, *aya öttür-*, *avlan-< ava bin-*, *bağır-* < *çav ur-*, *cakalan-* < *cebe sat-*, *çarpış-* < *çalış kıl-*, *dostlaş-* < *can karışdır-*, *düzelt-* < *çin it-/çin kıl-*, *etkile-* < *canına boyan-*, *kalk-* < *örü tur-*, *kurtar-* < *can ilet-/ can tartın-/can tut-*, *kışkırt-* < *çölmek kaynat-*, *kirlet-* < *çepel eyle-*, *kuşat-* < *çevre al-/çevresini bağla-*, *özen-* < *can öze-*, *rahatla-* < *canı yirine otur-*, *savaş-* < *çapkun it-/çapul çiver-/çapul segird-*, *seslen-* < *çav it-*, *yayıl-* < *çav çaldır-/çav düş-*, *yorul-* < *can arıt-*, *zayıfla-* < *çöngül ol-*) görülmektedir.

3. Sonuç

Dil, sürekli olarak değişen ve gelişen bir yapıdır. Dilin bu gelişiminin ya da değişiminin, genel olarak, bazı dış etkenlere bağlı olarak gerçekleştiği bilinmektedir. Dilin dış etkenlere bağlı olarak değişmesi, diğer dillerden alınan sözcüklerle ya da o dili konuşan insanlar tarafından türetilen yeni sözcükler ile meydana gelmektedir. Türkçenin de, eski ve köklü geçmişi düşünüldüğünde pek çok değişim geçirdiği görülmektedir. Türkçedeki bu değişimler, sözcüklerin gerek biçim gerekse anlam özelliklerini etkilemiştir.

Bu çalışmada söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturan fiillerin *Türkçe Sözlük* ve *Tarama Sözlüğü*'ndeki görünüşleri; benzerlik ve farklılıkları incelenmiştir. İnceleme TS ve Tar.S üzerinden gerçekleştirilmiştir. Türkçenin söz varlığı ve çalışmanın sınırları göz önünde bulundurularak çalışma, yalnızca *Türkçe Sözlük*'teki bazı basit ve birleşik yapıllı fiillerin *Tarama Sözlüğü*'nün yalnızca A, B ve C maddelerindeki birleşik fiilli biçimlerdeki karşılıkları incelemeye alınmış, diğer maddeler inceleme dışında tutulmuştur. Buna göre çalışmada *Türkçe Sözlük*'teki fiiller, *Türkçe Sözlük*'teki Basit Fiillerin *Tarama Sözlüğü*'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması (Aynı Anlamdaki Basit ve Birleşik Fiiller) ve *Türkçe Sözlük*'teki Türemiş Fiillerin *Tarama Sözlüğü*'nde

Birleşik Fiillerle Karşılanması (Aynı Anlamdaki Türemiş ve Birleşik Fiiller) olmak üzere iki bölümde değerlendirilmiştir. Bu anlamda *Türkçe Sözlük'teki Basit Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması (Aynı Anlamdaki Basit ve Birleşik Fiiller)* bölümünde 10, *Türkçe Sözlük'teki Türemiş Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması (Aynı Anlamdaki Türemiş ve Birleşik Fiiller)* bölümünde 53 olmak üzere toplam 63 sözcük incelenmiştir. Bu da, Türkiye Türkçesindeki bazı basit ve türemiş fiillerin, Eski Anadolu Türkçesi döneminde birleşik fiillerle karşılandığını ve *Türkçe Sözlük'teki* özellikle -daha çok- türemiş fiillerin *Tarama Sözlüğü'ndeki* birleşik fiillere karşılık geldiğini göstermektedir.

Türkçe Sözlük'teki basit ve türemiş fiiller hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak bu fiillerden bir kısmının *Tarama Sözlüğü'ndeki* birleşik fiillerle benzer biçimlerde devam ettiği (*acayıpleş-* < *acebe kal-*, *alçal-* < *alçaklık et-*, *adlandır-* < *ad eyle-/ad ur-/ad vur-*, *aydınlat-* < *aydın eyle-/aydın kıl-*, *ayıpla-* < *ayb et-/ayb kıl-*, *ayb eyle-*, *buyur-* < *buyruk it-/buyuruk it*, *bütünle-* < *bütün eyle-/bütün it-*, *çök-* < *çök it-/çök ur-*, *dön-* < *çarh ur-/çarha gir-*, *döv-* < *çibuk çal-*, *yan-* < *canına od düş-* vb.), bir kısmının da sadece Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılıp Türkiye Türkçesinde kullanımdan düştüğü (*aldan-* < *aldaya düş-*, *apar-* < *ala götür-*, *araştır-* < *çevre çal-*, *bağır-* < *çav ur-*, *bak-* < *çererü bak-*, *bık-* < *canına geç-*, *sık-* < *can eksit-*, *zayıfla-* < *çöngül ol-vb.*) görülmektedir.

Çalışmamızdaki temel amaç, *Türkçe Sözlük'teki* fiillerin *Tarama Sözlüğü'ndeki* hangi birleşik fiillere karşılık geldiğini tespit etmek olduğu için bu çalışmanın Türkiye Türkçesi - Eski Anadolu Türkçesi bağlamında fiillerin anlam ve biçim açısından değişimleri konusunda kısmî bilgiler içeren ve söz varlığı bakımından sınırlı olan bir çalışma olduğunu söylemek gerekir. Çünkü çalışma *Türkçe Sözlük* ve *Tarama Sözlüğü* içerisine yer alan bazı fiiller üzerinden yapıldığı için betimlemeler sınırlı kalmıştır, bu nedenle Türkiye Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi üzerine daha ayrıntılı söz söyleyebilmek adına, bu dönemlerle ilgili sözlüklerin tüm maddelerinin incelenmesi, özellikle Eski Anadolu Türkçesi üzerine hazırlanmış tüm eserler üzerine veri sağlanması gerekmektedir.

Kaynakça

- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*.
- Çelik, Y. (2020). Türkçe Sözlük'teki fiillerin Tarama Sözlüğü'nde birleşik fiillerle karşılanması, 7. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Niğde (20-23 Ekim 2020)*. (1). 693-704.
- Dankoff, R., ve Kelly J. (1985). *Mahmūd al-Kāshgārī compendium of the turkic dialects (dīvānu lugāt at-Turk)*. Harvard Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu (1995). *Tarama sözlüğü I-VIII* (3.baskı). Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük* (11. baskı). Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu (1963-1982). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü I-XII* Türk Dil Kurumu.

Extended Abstract

Vocabulary analysis is one of the most frequently used studies by researchers in terms of describing Turkish, as it is in many languages. The fact that Turkish is one of the languages that is very rich in terms of vocabulary allows researchers to access and study many materials. The *Turkish Dictionary* is one of the most important and fundamental studies in examining the vocabulary of Turkish. In the Turkish Dictionary, we can find many features together, such as the meaning/meanings of the words whose titles are given, their form, root information, and accent

features. In addition to the Turkish Dictionary, which is used extensively in today's Turkey Turkish, there are also many historical dictionaries that provide data on the periods of Turkish. One of them is the *Scanning Dictionary*. In this study, simple and derivative verbs in *Turkish Dictionary* which have the same meaning partially or completely in *Turkish Dictionary* and *Scanning Dictionary* focused on the forms were compared with compound verbs. Thus, by comparing the vocabulary between the *Turkish Dictionary* and the *Scanning Dictionary*, the semantic and stylistic similarities and differences between the Old Anatolian Turkish period, which constitutes the first period of Turkey Turkish, and today's Turkey Turkish have been tried to be revealed. The main purpose of our study is to determine which compound verbs in the *Turkish Dictionary* correspond to the verbs in the *Scanning Dictionary*. In the study, first of all, the simple and derived verbs in the *Turkish Dictionary* were shown as per article. Following this, the form and meanings in the *Scanning Dictionary* were given. Simple and derived verbs in the *Turkish Dictionary* are evaluated according to the same and similar semantic features as compound verbs in the *Scanning Dictionary*. When the *Turkish Dictionary* and the *Scanning Dictionary* are examined, there are verbs that are parallel or not in terms of meaning and form. It is also noteworthy that some verbs in the *Turkish Dictionary* are not included in the *Scanning Dictionary*. The *Scanning Dictionary* (13th-20th centuries) and *Turkish Dictionary* (20th century - ...) are works that show the characteristics of Western Turkish. In this respect, although they are in the same field, it cannot be expected that they are in full parallelism in terms of the vocabulary of a historical period and the 21st century dialect. Although it is an important step for historical lexicography, it is also known that the *Scanning Dictionary* does not contain fully reliable information in terms of showing parallels and differences. These deficiencies in the *Scanning Dictionary* the absence of a word in the *Scanning Dictionary*, show that word is never found in the works in the *Scanning Dictionary*, or word generally exist in its form and/or for the period when the *Scanning Dictionary* was prepared. Is it excluded from the *Scanning Dictionary* because it is a word that is known by everyone. Considering that the *Scanning Dictionary* was prepared in the Republican period during 20th century, it can be said that those who prepared the dictionary had a great influence and decisiveness on the order and choice of words in the dictionary. In the study, the *Turkish Dictionary* is abbreviated as *TS* and the *Scanning Dictionary* is abbreviated as *Tar.S*. In the study, first of all, the simple and derived words in the *Turkish Dictionary* were shown alphabetically and their meanings were given against them. Words that are met as compound verbs in the *Scanning Dictionary* are given as per item and their meanings are given. In this sense, it should be 10 in the Compound Verbs (Simple and Compound Verbs with the Same Meaning) section of the *Turkish Dictionary* and 55 in the Compound Verbs (Derived and Compound Verbs with the Same Meaning) section of the *Turkish Dictionary*. A total of 65 words were analyzed. This shows that some simple and derived verbs in Turkey Turkish were met with compound verbs in the Old Anatolian Turkish period, and especially -more-derivative verbs in the *Turkish Dictionary* correspond to the compound verbs in the *Scanning Dictionary*. If we make a general evaluation about the simple and derivative verbs in the *Turkish Dictionary*, it is seen that some of these verbs continue in similar forms with the compound verbs in the *Scanning Dictionary* (*acayıpleş-* < *acebe kal-*, *alçal-* < *alçaklık et-*, *adlandır-* < *ad eyle-/ad ur-/ad vur-*, *aydınlata-* < *aydın eyle-/aydın kıl-*), *ayıpla-* < *ayb et-/ayb kıl-/ayb eyle-*, *buyur-* < *buyruk it-/ buyuruk it-*, *bütünle-* < *bütün eyle-/bütün it-*, *bütünleş-* < *bütün ol-*, *dön-* < *çarh ur-/ çarha gir-etc.*). It was used during the Anatolian Turkish period and has fallen out of use in Turkey Turkish (*aldan-* < *aldaya düş-*, *apar-* < *ala götür-*, *araştır-* < *çevre çal-*, *bağır-* < *çağır/çağır söyle-/çav ur-*, *bak-* < *çererü bak-*, *zayıfla-* < *çöngül ol- etc.*) are seen. Since the main purpose of our study is to determine which compound verbs in the *Turkish Dictionary* correspond to the verbs in the

Türkçe Sözlük'teki Basit ve Türemiş Fiillerin Tarama Sözlüğü'nde Birleşik Fiillerle Karşılanması

Scanning Dictionary, we believe that this study is limited in terms of vocabulary and contains partial information about the changes in the meaning and form of the verbs in the context of Turkey Turkish-Old Anatolian Turkish. This is because the study was conducted on some verbs in the *Turkish Dictionary* and *Scanning Dictionary* and, the descriptions were limited.

AKADEMİK YAZMA ALANINDAKİ MAKALELERDE KULLANILAN ANAHTAR SÖZCÜKLERİN BAŞLIK VE ÖZETLE EŞLEŞMELERİNİN SİSTEMATİK İNCELENMESİ*

Mustafa Onur KAN

Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye
mustafaonurkan@gmail.com
Orcid ID: 0000-0001-8319-0791

Abdurrahman Yiğit GEBEN

Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Hatay, Türkiye
yigitgben97@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-5596-876X

Selim ONAY

Şube Müdürü, Millî Eğitim Bakanlığı, Mersin, Türkiye
selimonay@windowslive.com
Orcid ID: 0009-0009-4354-989X

Makale Geliş Tarihi: 22/11/2023

Makale Kabul Tarihi: 03/12/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Kan, M.O., Yiğit, A. Y. ve Onay, S. (2023). Akademik yazma alanındaki makalelerde kullanılan anahtar sözcüklerin başlık ve özetle eşleşmelerinin sistematik incelenmesi. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 231-242.

Öz

Bu çalışmanın amacı, akademik yazma alanındaki araştırma makalelerinde kullanılan anahtar sözcüklerin sıklıklarının belirlenmesi ve anahtar sözcüklerin başlık ve özetle eşleşmelerinin incelenmesidir. Çalışmada, temel nitel araştırma modeli kullanılmıştır. İncelenen makalelere ulaşmak için öncelikle akademik yazmaya dair terimler belirlenmiştir. Söz konusu terimlerle DergiPark'ta yapılan taramalarla 101 araştırma makalesine ulaşılmış ve çalışma kapsamındaki makalelerde yer alan 446 anahtar sözcük değerlendirilmiştir. Çalışmada veriler doküman analizi ile toplanmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. İncelenen araştırma makalelerinde en fazla kullanılan anahtar sözcüğün "akademik yazma" olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmalarda kullanılan anahtar sözcüklerin – birkaç anahtar sözcük dışında- genel olarak sıklığının az olduğu tespit edilmiştir. Anahtar sözcüklerin büyük bir kısmının –farklı kategorilerden olmakla birlikte- başlık ve özetle eşleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Anahtar sözcüklerin hem başlık hem özetle eşleşmesinde en sık görülen

- Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

- Araştırma katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülmediği; deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla insan ya da hayvan kullanılmadığı; klinik çalışma olmadığı; kişisel verileri içermediğinden etik kurul onayı alınmamıştır.

kategorinin tam eşleşen, en az görülen kategorinin ise tamamı sunulan olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde varyant ve kısmi eşleşen kategorilerinin hem başlık hem özetle yakın oranda olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, eşleşmeyen kategorisinin başlık ve özetteki oranlarının farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Akademik yazma, anahtar sözcükler, araştırma makaleleri*

A SYSTEMATIC INVESTIGATION OF THE MATCHING OF KEYWORDS WITH THE TITLE AND ABSTRACT USED IN ARTICLES IN THE FIELD OF ACADEMIC WRITING

Abstract

The aim of this study is to determine the frequencies of keywords used in research articles in the field of academic writing and to examine the matches of keywords with the title and abstract. The basic qualitative research model was used in the study. In order to reach the analyzed articles, firstly, terms related to academic writing were defined. With the searches made in DergiPark with the terms in question, 101 research articles were reached and 446 keywords in the articles within the scope of the study were evaluated. In the study, data were collected through document analysis. Descriptive analysis technique was used to analyze the obtained data. It was determined that the most used keyword in the research articles examined was "academic writing". In addition, it was defined that the frequency of the keywords used in the studies -except for a few keywords- was generally low. It was concluded that most of the keywords -albeit from different categories- matched with the title and abstract. It was revealed that the most common category for matching keywords with both the title and abstract was an exact match and the least common category was all present. Similarly, variant match and partial match categories were found to be close in both the title and abstract. However, it was concluded that the rates of the no match category in the title and summary differed.

Keywords: *Academic writing, keywords, research articles*

Giriş

Bilimsel metinler, akademik yazma alanının temel kavramlarındandır. Bilimsel metinler; bilimsel bilgi üreten ve üretilen bu bilgileri paylaşmayı sağlayan, genel anlamda bilime özel anlamda da ilgili bilim dalına katkı bulunan metin türleridir (Kan, 2017). Söz konusu metinlerde olgusal bilgi sunumu yapılır (Uzun, 2007). Bilimsel metinlerde tanıtıcı birimler ve temel bölümler bulunmaktadır. Temel bölümler; giriş, yöntem, bulgular, tartışma, sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Tanıtıcı birimlerde ise başlık, özet ve anahtar sözcükler yer almaktadır.

Tanıtıcı birimlerden olan anahtar sözcükler, tam metnin küçük ölçekli bir versiyonunu oluşturur, çalışmanın içeriğini ve amacını temsil eder ve ayrıca ait olduğu makalenin okuyucu tarafından seçilmesini/alıntılanmasını sağlayan merkezi bir kavramdır (Shokri vd., 2022). Zira bir makalenin anahtar sözcükleri –başlık, yazar/lar ve özet ile birlikte- söz konusunu makalenin kimliği ve vitrini gibidir (Turan ve Dolgun, 2021). Anahtar sözcüklerin temel amacının araştırmacıların alanyazın taramasında ilgili çalışma ile karşılaşmalarını sağlamak olduğu düşünüldüğüne kullanılacak anahtar sözcüklerin çalışmayı tam olarak yansıtması gerekmektedir (Kan, 2017).

Bir çalışmanın konu alanını ve konuyu ele almasını yansıtan öğelerden olan anahtar sözcükler aracılığıyla yapılan taramalar, çok sayıda çalışmanın yer aldığı alanyazından araştırmacıya kendini ilgilendiren çalışmalara ulaşma olanağı tanır (Cin Şeker, 2020b). Hartley ve Kostoff (2003: 433), anahtar sözcüklerin genellikle şu işlevleri olduğunu ileri sürmektedir:

• Okuyucuların araştırma makalesinin kendi alanlarına uygunluğuna karar vermesine olanak tanır.

• Okuyuculara web tabanlı aramalarda aynı veya benzer konulardaki diğer makaleleri bulmaları için kullanacakları uygun terimleri sağlar.

• Dizin oluşturucuların ve editörlerin ilgili materyalleri bir araya getirmelerini sağlar.

• Editörlerin ve araştırmacıların zaman içinde bir disiplinde meydana gelen değişiklikleri belgelemelerine olanak tanır.

Anahtar sözcüklerin -yukarıda anılan işlevleri göz önünde bulundurulduğunda- özellikle dijital ortamlar ve dijital araçlar ile bilimsel metin yazarlarına, okuyuculara, araştırmacılara, editörlere, dizin oluşturuculara önemli katkılar ve kolaylıklar sunduğu söylenebilir. Bilimsel metnin yazarı, anahtar sözcüklere karar verme sürecinde oldukça dikkatli davranmalıdır, zira yanlış belirlenen ve araştırma konusuna uygun olmayan anahtar sözcükler, araştırmacılar için zaman kaybına neden olabilir (Sevim ve İşcan, 2012). Böylelikle doğru anahtar sözcükler belirlenerek diğer araştırmacıların ilgili yayına ulaşabilmeleri sağlanır.

Alanyazında, anahtar sözcüklerin başlık ve özetle eşleşmelerini inceleyen çalışmalarda (Ör. Shokri vd., 2022), Strader (2009) tarafından ileri sürülen anahtar sözcük eşleşme sınıflandırması temel alınmaktadır. Strader'ın sınıflandırmasında tam eşleşen, tamamı sunulan, kısmi eşleşen, varyant ve eşleşmeyen olmak üzere beş seçenek bulunmaktadır. Anahtar sözcüklerin tamamı, başlıkta/özette yer almışsa tam eşleşen; yer almamışsa eşleşmeyen olarak değerlendirilmektedir. Ad öbeği olan anahtar sözcüklerde, öbekteki sözcüklerden en az biri başlıkta/özette yer alıyorsa kısmi eşleşen; öbekteki sözcüklerin tamamı başlıkta/özette yer almasına karşın sırası farklı ise tamamı sunulan (Ör. İngilizce akademik yazma/Akademik İngilizce yazma) olarak sınıflandırılmaktadır. Anahtar sözcük farklı bir şekilde başlıkta/özette yer alırsa da varyant (Ör. Sözcüğün tekil-çoğul olma durumu, kısaltmalar) olarak değerlendirilmektedir (Shokri vd., 2022).

Alanyazında, Türkçe eğitimi ile ilgili bilimsel çalışmaların anahtar sözcüklerini inceleyen araştırmalar (Sevim ve İşcan, 2012; Erdem vd., 2015; Küçük ve Kaya, 2018; Cin Şeker, 2020a; Cin Şeker, 2020b) bulunmakla birlikte akademik yazma alanındaki bilimsel metinlerin anahtar sözcüklerine odaklanan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Ayrıca söz konusu çalışmalarda daha çok anahtar sözcüklerin sıklıkları ve konu alanı dağılımları incelenmiştir. Mevcut araştırmada ise anahtar sözcüklerin sıklıklarının yanı sıra anahtar sözcükler ile başlığın ve anahtar sözcükler ile özetin eşleşmeleri de ele alınmıştır. Bununla birlikte çalışmanın; akademik yazma alanındaki anahtar sözcüklerin incelenmesiyle –bilimsel çalışmaların giderek arttığı ancak yeterli olmadığı- akademik yazma alanındaki mevcut konu eğilimlerine dair de fikir verebileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, akademik yazma alanındaki araştırma makalelerinde kullanılan anahtar sözcüklerin sistematik incelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmanın alt amaçları şunlardır:

Akademik yazma alanındaki makalelerde kullanılan anahtar sözcüklerin;

- Sıklıklarının belirlenmesi,
- Başlık ve özet ile eşleşmelerinin incelenmesidir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Akademik yazma alanındaki araştırma makalelerinde yer alan anahtar sözcüklerin sistematik olarak incelendiği bu çalışmada temel nitel araştırma modeli (Merriam, 2018) kullanılmıştır. Nitel araştırma genel olarak görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama

yöntemlerinin kullanıldığı ve algıları-olayları doğal ortamında bütüncül ve gerçekçi bir biçimde ortaya koyan bir araştırma yöntemidir (Şimşek ve Yıldırım, 2021).

İncelenen Makaleler

Araştırma kapsamında incelenen makalelere ulaşmak için öncelikle akademik yazmaya dair terimler belirlenmiştir. Bu süreçte akademik yazma alanında uzman bir öğretim üyesinden görüş alınmıştır. Söz konusu terimler Tablo 1’de sunulmaktadır:

Tablo 1. Akademik yazmaya dair terimler

		Terim	
Akademik metin	Akademik yazma	Başlık	Makale
Akademik okuma	Alıntı	Bildiri/tebliğ	Özet/öz
Akademik okuryazarlık	Araştırma yazısı/yazıları	Bilimsel söylem	Tez
Akademik söylem	Atıf	Bilimsel yazı	Tür Analizi/çözümlemesi
Akademik yazı	Bilimsel metin	Gönderim	Üstsöylem/üst söylem

Tablo 1’de yer alan terimlerle DergiPark’ta 04.10.2023 - 22.10.2023 tarihleri arasında tarama yapılmıştır. Çalışma, DergiPark’ta yer alan ve araştırma makalesi türündeki çalışmalarla sınırlandırılmıştır. Yapılan tarama sonrasında ulaşılan makaleler akademik yazma alanına ait olup olmama durumları açısından akademik yazma alanında uzman bir öğretim üyesi tarafından incelenmiştir. Toplamda 101 makaleye ulaşılmış ve çalışma kapsamında söz konusu makalelerdeki anahtar sözcükler değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veriler doküman analizi ile toplanmıştır. Nitel araştırma yönteminde doğrudan görüşme ve gözlemin yapılamayacağı durumlarda veya yapılan araştırmanın geçerliliğini artırmak için yazılı ve görsel dokümanlar araştırmaya dahil edilir. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgular/vakalar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Şimşek ve Yıldırım, 2021).

Çalışmada, anahtar sözcüklerin sıklıklarının yanı sıra Strader (2009) tarafından ileri sürülen anahtar sözcük eşleşme sınıflandırması temel alınarak belirlenen anahtar sözcüklerin başlık ve özetle eşleşmeleri de incelenmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlemesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı betimsel analizin amacı, bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır (Şimşek ve Yıldırım, 2021). Çalışmada incelenecek makalelere öncelikle M1, M2 şeklinde kod verilmiştir. Daha sonra makalelerde yer alan anahtar sözcüklerin sıklıkları ile başlık ve özetle eşleşmeleri incelenip betimlenmiştir.

Araştırmanın inandırıcılığını artırmak amacıyla (bkz. Merriam, 2018) uzman değerlendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, akademik yazma alanında uzman bir öğretim üyesi tarafından değerlendirilmiş ve elde edilen verilere dair tam bir görüş birliğine ulaşılmıştır.

Bulgular

Anahtar Sözcüklerin Sıklığına İlişkin Bulgular

İncelenen makalelerde 309’u farklı olmak üzere toplam 446 anahtar sözcük tespit edilmiştir. Sıklığı birden fazla olan 47 anahtar sözcük Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Makalelerdeki anahtar sözcüklerin sıklığına göre dağılımı

Anahtar sözcük	f	Anahtar sözcük	f	Anahtar sözcük	f
Akademik yazma	41	Lisansüstü tezler	3	İngiliz dili eğitimi	2
Akademik yazım	10	Özetler	3	İntihal	2
Akademik Türkçe	6	Sözbilimsel yapı	3	Makale	2
Akademik yazı	6	Tez	3	Makale özeti	2
Türkçe eğitimi	6	Vurgulayıcılar	3	Ölçek geliştirme	2
Üstsöylem	6	Yabancı dil olarak Almanca	3	Tür	2
Akademik okuryazarlık	5	Yazma becerisi	3	Türkçe	2
Özet	5	Yüksek lisans tezi	3	Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi	2
Akademik söylem	4	Adım	2	Uygulamalı dilbilim	2
Araştırma makaleleri	4	Akademik yazma becerileri	2	Üstsöylem belirleyicileri	2
Öğretmen adayları	4	Bilimsel metin	2	Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi	2
Tür analizi	4	Derlem dilbilimi	2	Yazar duruşu	2
Yazma eğitimi	4	Doktora	2	Yazma	2
Akademik metin	3	Doktora tezleri	2	Yüksek lisans	2
Kaçınsamalar	3	Etkileşimli üstsöylem belirleyicileri	2	Yükseköğretim	2
Lisansüstü eğitim	3	Hareket	2		

Tablo 2’de incelenen makalelerde en sık kullanılan anahtar sözcüğün “akademik yazma” olduğu görülmektedir. Çalışmalarda en sık kullanılan diğer bir anahtar sözcüğün de “akademik yazım” olduğu belirlenmiştir. “Akademik Türkçe”, “akademik yazı”, “Türkçe eğitimi” ve “Üstsöylem” anahtar sözcüklerinin ise 6 kez görüldüğü tespit edilmiştir. Tablo 2’de yer

verilmeyen ve yalnızca bir makalede görülen 262 anahtar sözcük bulunmaktadır. Söz konusu anahtar sözcükler şunlardır:

21. yüzyıl becerileri, açıklama, açıklama, açıklama ve kaynağı belirtilmemiş kopyalama, akademik amaçlı İngilizce, akademik amaçlı Türkçe öğretimi, akademik dil, akademik dil becerileri, akademik İngilizce, akademik makale başlıkları, akademik metin yazma, akademik metin yeterliliğinin geliştirilmesi, akademik metinler, akademik okuma-yazma, akademik tartışma kültürü, akademik yayın, akademik yazma bloğu, akademik yazma bloğu ölçeği, akademik yazma eğitimi, akademik yazma sosyalleşmesi, akademisyenler, algı, alıntı yapma, Almanca öğretmenliği, Almanca öğretmenliği eğitimi, ana dilde akıcılık, ana dili eğitimi, ana dili İngilizce olan ve ana dili İngilizce olmayan lisansüstü öğrenciler, anahtar sözcük, analitik dereceli puanlama anahtarı, araştırma alanı yaratma modeli, araştırma disiplinleri, akademik makaleler, araştırma makalesi, araştırma makalesi özetleri, art zamanlı inceleme, aşama, aşamalar analizi, atıf çözümlemesi, atıflar, bakış açısı, başlık, başlık bilimi, betimsel analiz, bildiri özeti, bilgi kip belirteçleri, bilgi kipliği, bilim dili, bilimsel makaleler, bilimsel söylem, bilimsel toplantı, bilimsel yazı, bilimsel yazma, birinci dil olarak İngilizce konuşucuları, Brezilyalı yüksek lisans öğrencileri, bulgular bölümü, cinsiyet, Covid- 19 pandemisi, cümle açılışları, cümle çeşitliliği, çatı, çerçeve belirleyicileri, çok sözcüklü yapılar, dağıtım, danışmanlık, değerlendirici bu 'that', değişken, deneyimsiz Türk akademik yazarlar, dergi, dergi makaleleri, derlem, derlem analizi, derlem çalışmaları, derlem temelli araştırma, dijital dönüt, dijital okuryazarlık, dijital teknoloji, dilbilim, dilde akıcılık, doktora tezi, dönüt, düzeltme süreci, edilgen yapı, editöre mektup, Edmodo, eğitim, eğitim araştırma makaleleri, eğitim araştırmaları, eğitim yönetimi, eleştirel okuryazarlık, etkileşim, etkileşimsel boyutlu üstsöylem belirleyicileri, etkileşimsel üstsöylem belirleyicileri, eylem araştırması, fen bilimleri, geçerlik, geçerlik ve güvenilirlik, geri bildirim, giriş, giriş bölümü, gömülü ki-cümleler, görüşme, gösterim ögesi, gösterim teorisi, güçlükler, güvenilirlik, hareket analizi, hareket yapısı analizi, hata çözümlemesi, hemşirelik, Hyland'ın modeli, içerik analizi, ihtiyaç analizi, ikili karşılaştırma yöntemi, ikinci dil edinimi, ikinci dil lisansüstü öğrencileri, ikinci dil olarak İngilizce konuşan Türkler, ikinci dil olarak İngilizce konuşucuları, ikinci/yabancı dil, iletişim becerileri, ilişki belirteçleri, ilkeler, indirgeme, İngilizce akademik yazma, İngilizce dili, İngilizce eğitimi, İngilizce öğretmen adayları, İngilizce söyleyiş biçimi, İngilizce yazan deneyimsiz Türk yazarlar, İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen Arap lisansüstü öğrenciler, İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen Arap öğrenciler, İngilizce yazma, intihal belirleyiciler, isimsiz hakem değerlendirmesi, işlev, kaçınma ifadeleri, kalıp sözler, kelime bazlı eşdizim, kendini anma, kip, kip fiiller, kiplik, kişiler arası üstsöylem belirleyicileri, kitap incelemesi, kod yorumları, konferans bildirimleri, lisans araştırma deneyimi, lisansüstü, lisansüstü düzeyde yazma, lisansüstü öğrenci, lisansüstü öğrenciler, lisansüstü programlar, lisansüstü programları, lisansüstü tez, lisansüstü türler, literatür incelemesi, makale özetleri, makaleler, mesleki gelişim, metafor, metin bağdaşıklığı, metin bölütleri, metin tutarlılığı, metot, morfolojik farkındalık, nitel, nitel araştırma, noktalama, okuryazarlık, orman ekonomisi, öğrenen derlemi, öğretmen, öğretmen yetiştirme programı, ölçekleme, ölçme aracı geliştirme, örnekleme, örneklendirme, öz değerlendirme, öz-yeterlik, özet metin, özet yazma, özgünlük, Pho'nun modeli, RA özetleri, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, retorik, retorik hareketler, sal biçimbirimi, sanat, seçmeli ders olarak "akademik Almanca", sesli düşünme protokolleri, sınıf düzeyi, sistematik derleme, sistematik inceleme, sistemik fonksiyonel dilbilim, sonuç bölümü, sonuç ve öneriler, sosyal bilimler, sosyal bilimler araştırma makaleleri, söylem, söylem analizi, söz varlığı, sözbilim, sözbilimsel yapılar, sözcük, sözcük eşdizimi, sözcük öbeği, sözcük öğretimi, sözcük sıklığı, sözcüksel öbek, süreç odaklılık, tanıtlayıcılar, tarih konulu akademik makale başlıkları, tartışma bölümü, teknoloji yeterliği, teşekkür bölümü, tez danışmanı, tez önerisi, tez özetleri, tez süreci, tez yazım kılavuzu, tez

yazma, Turnitin, tutum belirleyicileri, tutum yapıları, tür çözümlemesi, tür temelli öğretim, Türk yazarlar, Türkçe akademik söylem, Türkçe öğretmeni adayları, Türkçe öğretmenliği, Türkiye bağlamı, uluslararası öğrenciler, USOS, uygun tasarımlar, uzaktan eğitim, üretimsel kelime bilgisi, üstsöylem belirleyici, üstsöylem belirleyicisi, üstsöylem belirteçleri, üstsöylem isimleri, üstsöylemsel adlar, V. hal denklemi, virgüleme, yabancı dil olarak İngilizce, yabancı dil olarak İngilizce yazı yazma, yabancı dil olarak Türkçe, yabancı dil öğretimi, yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğretimi, yabancılara Türkçe öğretimi, yazar rehberi, yazar sesi, yazma becerileri, yazma ihtiyacı, yazma zorlukları, yerli ve Türk akademik yazarlar, yetenek, yöntem bölümü, yumuşatma, yüksek lisans tez özleri, yüksek lisans tezleri, yüz yüze eğitim.

Anahtar Sözcüklerin Başlık ile Eşleşmesine İlişkin Bulgular

İncelenen araştırma makalelerinde kullanılan anahtar sözcüklerin başlıkla eşleşmesine ilişkin bulgular Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. Anahtar sözcüklerin başlık ile eşleşmesi

Eşleşme Kategorisi	f	%
Tam eşleşen	137	30,72
Tamamı sunulan	14	3,14
Varyant	86	19,28
Kısmi eşleşen	97	21,75
Eşleşmeyen	112	25,11
Toplam	446	100

Tablo 3'e göre incelenen makalelerdeki anahtar sözcüklerin en sık tam eşleşen kategorisine dair olduğu görülmektedir. Tamamı sunulan kategorisinin ise en az sıklığa sahip olduğu belirlenmiştir. Varyant ve kısmi eşleşen kategorilerinin de birbirine yakın oranda görüldüğü tespit edilmiştir. Tabloya genel olarak bakıldığında anahtar sözcüklerin büyük bir kısmının –farklı kategorilerden olmakla birlikte- başlıkla eşleştiği görülmektedir. Bununla birlikte, anahtar sözcüklerin yaklaşık dörtte birinin başlıkla eşleşmediği, yani eşleşmeyen kategorisinde yer aldığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcüklerin Özet ile Eşleşmesine İlişkin Bulgular

İncelenen araştırma makalelerinde kullanılan anahtar sözcüklerin özetle eşleşmesine ilişkin bulgular Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Anahtar sözcüklerin özet ile eşleşmesi

Eşleşme Kategorisi	f	%
Tam eşleşen	208	46,64
Tamamı sunulan	20	4,48
Varyant	90	20,18
Kısmi eşleşen	102	22,87
Eşleşmeyen	26	5,83
Toplam	446	100

Tablo 4’te en fazla sıklığa sahip olan kategorinin tam eşleşen olduğu görülmektedir. Kısmi eşleşen ve varyant kategorilerinin birbirine yakın oranda görüldüğü belirlenmiştir. Tamamı sunulan kategorisinin ise en az sıklığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Tabloya genel olarak bakıldığında anahtar sözcüklerin büyük bir kısmının –farklı kategorilerden olmakla birlikte- özetle eşleştiği görülmektedir. Bununla birlikte, az sayıda anahtar sözcüğün özetle eşleşmediği, yani eşleşmeyen kategorisinde yer aldığı belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Anahtar sözcükler bir çalışmayı nispeten benzer diğer çalışmalara göre ulaşılabilirlikte ön plana çıkaran unsurlardan biridir. Yazarlar kendi çalışmalarını okuyucuların aradığında bulabilmeleri için birkaç sözcük ile kategorize ederler. Bu önemli bir durumdur, çünkü araştırmacılar taramalarını genelde anahtar sözcük üzerinden yaparlar ve bu da yazarın çalışmasının okunmasına olanak sağlar. Hartley ve Kostoff (2003) da çalışmalarda anahtar sözcüklerin dikkatli seçilmesinin makalenin okunma olasılığını artırdığını ve yazar alıntı bibliyometriklerini potansiyel olarak iyileştirdiğini belirtmektedir. Bu çalışmada, bilimsel metin oluşturma sürecinin önemli bir parçası olan anahtar sözcükler ele alınmıştır.

Akademik yazma ile ilgili belirlenen terimlerle DergiPark sitesinde yapılan tarama sonucunda ulaşılan 101 araştırma makalesindeki toplam 446 anahtar sözcük incelenmiştir. Çalışmalarda en fazla kullanılan anahtar sözcüğün “akademik yazma” olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle incelenen makalelerin yazarlarının çalışmalarına dair kapsayıcı bir üst terimi anahtar sözcük olarak kullanma eğiliminde oldukları söylenebilir. Benzer şekilde Cin Şeker (2020b), dinleme ve konuşma becerilerine yönelik lisansüstü tezlerin anahtar sözcüklerini incelediği çalışmasında dinleme becerisinde en sık kullanılan anahtar sözcüğün “dinleme becerisi” olduğu, konuşma becerisinde en sık kullanılan anahtar sözcüğün ise “konuşma becerisi” olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmalarda kullanılan birkaç anahtar sözcük dışında anahtar sözcüklerin genel olarak sıklığının az olduğu söylenebilir. Bunun nedeni yazarların inceledikleri konuların farklı olması ve bu yüzden konularına özgü anahtar sözcük tercih etmeleriyale açıklanabilir.

Anahtar sözcüklerin başlık ile eşleşme durumları incelendiğinde genel olarak anahtar sözcüklerin büyük bir kısmının –farklı kategorilerden olmakla birlikte- başlıkla eşleştiği tespit edilmiştir. Anahtar sözcükler ile başlığın eşleşmesine dair en sık görülen kategorinin tam eşleşen, en az görülen kategorinin ise tamamı sunulan olduğu belirlenmiştir. Varyant ve kısmi eşleşen kategorilerinin de birbirine yakın oranda görüldüğü (anahtar sözcüklerin yaklaşık beşte biri) tespit edilmiştir. Benzer şekilde alanyazındaki çalışmalarda (Strader, 2009; Schwing vd., 2012; Shokri vd., 2022) da en sık görülen iki kategori eşleşmeyen ve tam eşleşendir. Araştırma sonuçlarına benzer olarak Shokri ve diğerlerinin çalışmasında da anahtar sözcükler ile başlığın eşleşmesinde en az görülen kategori tamamı sunulandır. Bununla birlikte, azımsanmayacak sayıda anahtar sözcüğün (anahtar sözcüklerin yaklaşık dörtte birinin) başlıkla eşleşmediği, yani eşleşmeyen kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Başlıklar –doğası gereği- sınırlı sözcük sayısına sahip olduğu için (Strader, 2009) bazı anahtar sözcükler başlıkta yer almamakta ve eşleşmeyen kategorisinde olmaktadır. Ayrıca bu durumun yazar tercihi olduğunu da belirtmek gerekmektedir, zira Shokri ve diğerlerinin belirttiği gibi eşleşen kategorisinin eşleşmeyen kategorisine üstünlüğü bulunmamaktadır.

Anahtar sözcüklerin özetle eşleşme durumları incelendiğinde başlıkla olduğu gibi genel olarak anahtar sözcüklerin büyük bir kısmının –farklı kategorilerden olmakla birlikte- özetle eşleştiği belirlenmiştir. Anahtar sözcükler ile özetin eşleşmesine dair en sık görülen kategorinin tam eşleşen, en az görülen kategorinin ise tamamı sunulan olduğu tespit edilmiştir. Benzer

şekilde, Shokri ve diğerlerinin (2022) çalışmasında da en çok görülen kategorinin tam eşleşme, en az görülenin ise tam sunulan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kısmi eşleşen ve varyant kategorilerinin de birbirine yakın oranda görüldüğü (anahtar sözcüklerin yaklaşık beşte biri) belirlenmiştir. Bununla birlikte, az sayıda anahtar sözcüğün özetle eşleşmediği, yani eşleşmeyen kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Özet metnin uzunluğu (Strader, 2009), eşleşmeyen kategorisinin oldukça az olması sonucunu oluşturmaktadır.

Anahtar sözcüklerin başlık ve özetle eşleşme durumları karşılaştırıldığında anahtar sözcüklerin büyük bir kısmının –farklı kategorilerden olmakla birlikte- başlık ve özetle eşleştiği görülmektedir. Anahtar sözcüklerin hem başlık hem özetle eşleşmesinde en sık görülen kategori tam eşleşen, en az görülen kategori ise tamamı sunulandır. Benzer şekilde varyant ve kısmi eşleşen kategorilerinin hem başlık hem özetle yakın oranda olduğu belirlenmiştir. Başlık, özet ve anahtar sözcüklerin tamamı aynı sözcük dağarcığına sahip aynı yazarlar tarafından yazıldığı için benzerlik kaçınılmazdır (Schwing vd., 2012). Bununla birlikte, eşleşmeyen kategorisinin başlık ve özetteki oranları farklılık göstermektedir. Strader'ın (2009) de belirttiği gibi bu durum, özetin başlık kadar sınırlı olmaması ve özetle daha çok sözcüğün yer alması ile açıklanabilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan hareketle aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1)Mevcut araştırmada, akademik yazma alanındaki makalelerinde yer alan anahtar sözcükler incelenmiştir. Benzer şekilde farklı alanlardaki makalelerde kullanılan anahtar sözcükler incelenebilir.

2)Bu araştırmada incelenen çalışmalar “DergiPark” sitesinden ulaşılan araştırma makaleleri ile sınırlandırılmıştır. Yapılacak yeni çalışmalarda tezler incelenerek mevcut araştırmanın sonuçlarıyla karşılaştırmalar yapılabilir.

3) Hartley ve Kostoff (2003) anahtar sözcükler için bir kategori ve alt kategori listesi sunmanın, uygun anahtar sözcüklerin seçilmesine katkı sağlayacağını ileri sürmektedir. Bu bağlamda, bazı disiplinlerde olduğu gibi, Türkçe eğitimi (kategori)/ akademik yazma (alt kategori) şeklinde yazarların içinden anahtar sözcük seçebileceği bir anahtar sözcük listesi oluşturulabilir.

Kaynakça

- Cin Şeker, Z. (2020a). Ana Dili Eğitimi Dergisi'nde yayınlanan makalelerin anahtar kelimeleri üzerine betimsel bir analiz. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(3), 797-811. <https://doi.org/10.16916/aded.718596>
- Cin Şeker, Z. (2020b). Dinleme ve konuşma becerilerine yönelik lisansüstü tezlerin anahtar kelimeleri üzerine bir inceleme: betimsel analiz. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 128-140. <https://doi.org/10.29000/rumelide.752206>.
- Erdem, M. D., Gün, M., Şengül, M. & Özkan, E. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılmış bilimsel makalelerde geçen anahtar sözcüklere ilişkin bir içerik analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1), 213-237 <https://doi.org/10.7822/omuefd.34.1.13>
- Hartley, J., & Kostoff, R. N. (2003). How useful are 'keywords' in scientific journals? *Journal of Information Science*, 29(5), 433-438. <https://doi.org/10.1177/01655515030295008>
- Kan, M. O. (2017). *Akademik Yazma*. Eğiten Yayınevi
- Küçük, S., & Kaya, E. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ile ilgili hazırlanan tezlerde geçen anahtar kelimelere yönelik içerik analizi. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(5), 442-456. <https://doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1880>

- Merriam, B. S. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev.), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Uzun, L. (2007). Bir proje çalışması: Bilimsel metinler, savlama eylemi ve retorik sunumlar. Y. Aksan ve M. Aksan (Edl.), *XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı (10-11 Mayıs 2007) Bildirileri* (ss. 328-336), Mersin Üniversitesi Yayınları.
- Schwing, T., McCutcheon, S. & Maurer, M. B. (2012) Uniqueness matters: Author-supplied keywords and LCSH in the library catalog, *Cataloging & Classification Quarterly*, 50(8), 903-928, <https://doi.org/10.1080/01639374.2012.703164>
- Sevim, O. & İşcan, A. (2012). Türkçenin eğitimi ve öğretimi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinde geçen anahtar kelimelere dönük bir içerik analizi. *Journal of Turkish Studies*, 7(1), 1863-1873. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3101>
- Shokri, A., Khany, R., & Aliakbari, M. (2022). Two decades of research articles keywords in corpus-based studies in International Journal of Corpus Linguistics. *Journal of Research in Applied Linguistics*, 13(1), 70-83. <https://doi.org/10.22055/RALS.2022.17426>
- Strader, C. R. (2009). Author-assigned keywords vs. Library of Congress subject headings. *Library Sources & Technical Services*, 53(4), 243-250. <https://doi.org/10.5860/lrts.53n4.243>
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Turan, A. ve Dolgun, G. (2021). Bilimsel araştırma makalelerinde başlık, özet, anahtar kelimeler ve yazar bilgilerinin yazılımı. *Journal of Education and Research in Nursing*. 18(1), 77-82 <https://doi.org/10.5152/jern.2021.52244>

Extended Abstract

Introduction

Keywords, as one of the descriptive units, constitute a small-scale version of the full text, represent the content and purpose of the study, and are also a central concept that enables the reader to select the article to which they belong (Shokri et al., 2022). This is because the keywords of an article - along with the title, author(s) and abstract - are like the identity and showcase of the article in question (Turan & Dolgun, 2021). Considering that the main purpose of keywords is to enable researchers to encounter the relevant study in the literature review, the keywords to be used should fully reflect the study (Kan, 2017).

In the literature, studies examining the matching of keywords to the title and summary (e.g. Shokri et al., 2022) are based on the keyword match classification proposed by Strader (2009). In Strader's classification, there are five options: exact match, all present, partial match, variant match and no match. If all of the keywords are included in the title/abstract, they are considered as exact match; if not, they are considered as no match. For keywords that are noun phrases, if at least one of the words in the phrase appears in the title/abstract, it is classified as partial match; if all of the words in the phrase appear in the title/abstract but in a different order, it is classified as all present (e.g. English academic writing/Academic English Writing). If the keyword appears differently in the title/abstract, it is considered a variant match (e.g. singular-plural form of the word, abbreviations) (Shokri et al., 2022).

In the literature, although there are studies examining the keywords of scientific studies on Turkish education (Sevim & İşcan, 2012; Erdem vd., 2015; Küçük & Kaya, 2018; Cin Şeker, 2020a; Cin Şeker, 2020b), there is no research focusing on the keywords of scientific texts in the field of academic writing. In addition, these studies mostly examined the frequency and subject

area distribution of keywords. In the current study, in addition to the frequency of keywords, the matching of keywords with the title and the abstract were also examined. In addition, it is thought that the study can also give an idea about the current subject trends in the field of academic writing, where scientific studies are increasing but not enough, through the examination of the keywords in the field of academic writing.

The aim of this study is to determine the frequencies of keywords used in research articles in the field of academic writing and to examine the matches of keywords with the title and abstract.

Method

The basic qualitative research model was used in the study. In order to reach the analyzed articles, firstly, terms related to academic writing were determined. With the terms in question, a search was made in DergiPark between October 04-22 2023. In total, 101 research articles were reached and the keywords in these articles were evaluated within the scope of the study.

In the study, in which document analysis was used to collect the data, in addition to the frequency of keywords, the matching of the keywords with the title and abstract was examined based on the keyword matching classification proposed by Strader (2009).

Descriptive analysis technique was used to analyze the data. The articles to be analyzed in the study were first coded as M1, M2. Then, the frequencies of the keywords in the articles and their matches with the title and abstract were examined and described.

Result and Discussion

A total of 446 keywords in 101 research articles, which were reached as a result of the search on the DergiPark site with the terms determined about academic writing, were analyzed. It was determined that the most frequently used keyword in the studies was "academic writing". From this point of view, it can be said that the authors of the analyzed articles tend to use an inclusive meta-term as a keyword for their studies. Similarly, Cin Şeker (2020b), in her study examining the keywords of graduate theses on listening and speaking skills, concluded that the most frequently used keyword in listening skills was "listening skills" and the most frequently used keyword in speaking skills was "speaking skills". Except for a few keywords used in the studies, it can be said that the frequency of keywords in general is low. This can be explained by the fact that the subjects examined by the authors are different and therefore they prefer keywords specific to their subjects.

When the matching of keywords with the title and abstract is compared, it is seen that most of the keywords -although from different categories- match both the title and abstract. The most common category for matching keywords with both the title and abstract is exact match, while the least common category is all present. Similarly, the categories of variant match and partial match were found to be close in both the title and abstract. Since the title, abstract and keywords are all written by the same authors with the same vocabulary, similarity is inevitable (Schwing et al., 2012). However, the proportions of the category no match in the title and abstract differ. As Strader (2009) points out, this can be explained by the fact that the abstract is not as limited as the title and there are more words in the abstract.

Based on the results obtained in the study, the following suggestions can be developed:

- In the current study, keywords in research articles in the field of academic writing were analyzed. Similarly, keywords in research articles in different fields can be examined.

Akademik Yazma Alanındaki Makalelerde Kullanılan Anahtar Sözcüklerin Başlık ve Özetle Eşleşmelerinin Sistematik İncelenmesi

- The studies examined in this study were limited to the research articles accessed from the "Dergipark" website. In future studies, theses can be examined and comparisons can be made with the results of the current study.

- Hartley and Kostoff (2003) argue that providing a list of categories and subcategories for keywords contributes to the selection of appropriate keywords. In this context, as in some disciplines, a keyword list can be created in the form of Turkish language education (category)/academic writing (subcategory) from which authors can select keywords.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK YETKİNLİK İNANCININ SINAV KAYGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE BİLİŞSEL ÖZ-DÜZENLEME BECERİLERİNİN DÜZENLEYİCİLİK ROLÜ*

Öner ÇELİKKALELİ

Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye
celikkaleli@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-0210-3647

Gülay ÖZSOY ÇİÇEK

Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye
gulyozsoy@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-1504-4375

Makale Geliş Tarihi: 08/11/2023

Makale Kabul Tarihi: 02/12/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Çelikkaleli, Ö., Özsoy Çiçek, G. (2023). Üniversite öğrencilerinde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde bilişsel öz-düzenleme becerilerinin düzenleyicilik rolü. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 243-264.

Öz

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde bilişsel öz-düzenleme becerilerinin düzenleyicilik rolünü ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla 157'si kadın, 116'sı erkek ve 7'si diğer olmak üzere 280 üniversite öğrencisinden veri toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak Westside Sınav Kaygısı Ölçeği, Akademik Öz-yeterlik Ölçeği ve Öz-düzenleme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, üniversite öğrencilerinde akademik yetkinlik ve bilişsel öz-düzenleme ile sınav kaygısı arasında negatif yönde anlamlı ilişki varken; akademik yetkinlik inancı ile bilişsel öz-düzenleme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde bilişsel öz-düzenleme becerisi düzenleyicilik rolü oynamaktadır. Buna göre, öz-düzenlemenin düzeyi yükseldikçe (düşük, orta, yüksek) akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki negatif etkisi artmaktadır. Elde edilen bulgular tartışılmış, yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sınav, kaygı, yetkinlik, öz-düzenleme

*- Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu çalışma, 12/06/2022 tarih 220077 sayılı ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Etik Kurul'undan izin alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**THE MODERATION ROLE OF COGNITIVE SELF-REGULATION SKILLS IN THE EFFECT OF
ACADEMIC EFFICACY BELIEF ON TEST ANXIETY IN UNIVERSITY STUDENTS**

Abstract

This study was carried out to reveal the moderator role of cognitive self-regulation skills in the effect of academic efficacy belief on test anxiety in university students. For this purpose, data were collected from 280 university students, 157 of whom were female, 116 were male and 7 were other. Westside Test Anxiety Scale, Academic Self-Efficacy Scale and Self-regulation scale were used as data collection tools. According to the findings obtained from the research, while there is a negative significant relationship between academic self-efficacy and cognitive self-regulation and test anxiety in university students. There is a positive and significant relationship between academic efficacy belief and cognitive self-regulation. In addition, cognitive self-regulation skill plays a moderator role in the effect of academic efficacy belief on test anxiety. Accordingly, as the level of self-regulation increases (low, medium, high), the negative effect of academic efficacy belief on test anxiety increases. The findings were discussed, interpreted and suggestions were made.

Keywords: Exam, anxiety, efficacy belief, self-regulation

Giriş

Bireylerin sınavlarda aldıkları derecelere göre başarılı, becerikli ve yetenekli olarak değerlendirilmelerinde ve onlar hakkında kararların verilebilmesinde sınavlar güçlü birer araç olarak kabul edilmektedir (Rana ve Mahmood, 2010). Türkiye’de bireyler akademik yaşamları boyunca neredeyse her aşamada önemli sınavlara girmeleri gerekmektedir. Sınavlar veya testler öğrenciler tarafından belirli bir süre içinde öğrenilen bilgi miktarını belirlemenin en yaygın yolu olmakla birlikte çoğu zaman onları bir sonraki aşamaya geçme, kariyer planı yapma veya bir işe başlamada temel oluşturmaktadır. Ancak her ne amaçla yapılsa yapılsın, sınav genellikle öğrencilerden farklı tepkiler ve duygularla karşılaşmakta ve bunların en yaygın olanı kaygı olarak bilinmektedir (Cayubit, 2014). Yüksek düzeyde olması istenmeyen ve kaygının duruma özgü hali olan sınav kaygısından üniversite öğrencisinin de etkilendiği ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Boyers, 2009; Hossain vd., 2022; Naeim vd., 2020; Warshawski vd., 2019).

Üniversite öğrencileri arasında sınav kaygısının yaygınlığıyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda, Suarez ve Quimbo (2016) üniversite öğrencilerinin yaklaşık %35’inin, Driscoll vd. (2005) yaklaşık %18’inin yüksek ve %16’sının orta düzeyde; Tsegay vd. (2019) Tıp Fakültesi öğrencilerinin %52’sinde problem olabilecek düzeyde sınav kaygısı yaşadığını; Alves vd. (2021) yaptıkları çalışmada neredeyse tüm üniversite öğrencilerinde yüksek (%28), orta (%29.8) ve düşük (%27) düzeylerde sınav kaygısının olduğunu; Bhatta ve Rai (2020) üniversite öğrencilerinin %43’ünün orta ve yüksek düzeyde sınav kaygısı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yüksek düzeydeki sınav kaygısı ise öğrenciler arasındaki en ciddi akademik engellerden biri haline gelmektedir (Hembree, 1988). Bunun yanında, bazı adaylarda sınavdan önce veya sınav sırasında kafa karışıklığı, aşırı gerginlik ve buna karşılık ortaya çıkan fizyolojik uyarılmaya neden olabilmektedir (Qiong, 2019). Ayrıca sınav kaygısı, öğrencilerin sadece akademik performansını etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda dikkat, hafıza ve diğer bilişsel faaliyetler üzerinde de olumsuz bir etki yaratabilmektedir (Shunsen ve Danhong, 2009). Yüksek sınav kaygısının olumsuz sonuçlarına karşın, sınavlardan bireyin kendisine yönelik veya diğerlerinin öğrenciden yüksek bir başarı beklentisi sınav kaygısının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Günümüzde eğitim-öğretim süreç ve değerlendirme aşamalarında en çok söz edilen ve üzerinde her yaş ve akademik kademede araştırma yapılan sınav kaygısı kavramına olan ilgi 1950’lerden beri hızla artmaktadır (Tan ve Pang, 2023). 1960’larda Spielberger, sınav kaygısını

duruma özgü bir sürekli kaygı türü olarak ilk kez ayırt eden önemli bir sınav kaygısı araştırmacısı olmuştur (Spielberger vd., 1976). Yazar aynı zamanda sınav kaygısının kolaylaştırıcı ve zayıflatıcı kaygı olmak üzere iki bileşeni olduğunu da belirlemiştir. Kolaylaştırıcı sınav kaygısı bileşeni, görevle ilgili olumlu tepkilere ve davranışlara yol açarken, zayıflatıcı sınav kaygısı bileşeni, görevle olumsuz ve ilgisiz davranışlara neden olmaktadır (Alpert ve Haber, 1960).

Sınav kaygısı, sürekli sınav kaygısı, durumluk sınav kaygısı ve duruma özgü bir özellik olarak yorumlanan sınav kaygısı olarak üçe ayrılmaktadır. Sürekli sınav kaygısı, tüm performans değerlendirme durumlarındaki sınavlarda kaygı yaşama eğilimini ifade ederken; durumluk sınav kaygısı, yalnızca sınav durumlarında ortaya çıkan geçici bir duygusal durumu ifade etmektedir (Spielberger ve Vagg, 1995; Zeidner, 1998). Sınav kaygısı, duruma özgü bir özellik olarak yorumlandığında, belirli sınav durumlarında kaygı yaşamaya yönelik nispeten istikrarlı bir eğilimi ifade etmektedir (Spielberger ve Vagg, 1995; Spielberger vd., 1976). Bu çerçevede sınav kaygısı, bireyin performans değerlendirmelerini tehdit edici olarak algılamasına ve dolayısıyla artan durumluk kaygıya yanıt vermesine yatkın hale getiren, duruma özgü bir sürekli kaygı biçimi olarak kavramsallaştırılmaktadır (Spielberger ve Vagg, 1995; Spielberger ve Sarason, 1983; Zeidner, 2007). Bireylerin sınav kaygısı yaşaması bilişsel, duyuşsal, davranışsal, sosyal ve fizyolojik bileşenler tarafından belirlenmektedir (Spielberger ve Vagg, 1995; Zeidner, 1998). Bu tür bir kaygı durumu yaşandığında, değerlendirme durumlarına ilişkin olası olumsuz sonuçlar veya başarısızlıklarla ilgili endişelerin eşlik ettiği bir dizi fizyolojik, psikolojik ve davranışsal tepkiler ortaya çıkmaktadır (Sarason, 1984; Zeidner, 2007; Zeidner ve Matthews, 2005).

Üniversite öğrencilerinde sınav kaygısının neden olabileceği olumsuz sonuçlarla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu çalışmalarda, yüksek düzeyde sınav kaygısı olan öğrencilerin dikkatlerini uygun olmayan ipuçlarıyla sınırladığı (örneğin, sonuçlar hakkında endişelendikleri ve sınavlara hazırlanamadıkları) ve ağır bilişsel yük nedeniyle akademik olarak zayıf performans gösterdiklerini ortaya konulmuştur (Cassady ve Johnson, 2002; Putwain vd., 2015; Stöber ve Pekrun, 2004). Bunun yanında, Fischer vd. (2016) ve Trueba vd. (2013), sınav kaygısının fiziksel ve psikolojik gelişim için zararlı olduğu ve otomatik fiziksel uyarılma ve bedensel tepkilere neden olduğu ve olumsuz bir duygusal deneyim olduğunu; Lee vd. (2006), sınav kaygısı ile depresyon arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu ve bunun da intihar düşüncesini daha da tetiklediğini; sınav kaygısının akademik başarıyı düşürdüğünü (İşgör, 2016; Sohali vd., 2020); psikolojik iyi olmayı negatif yönde etkilediği (İşgör, 2016); uyku kalitesi ve uyku bozukluğu (Köse vd., 2018); dikkat eksikliği, anksiyete, depresyon, sürekli kaygı (Kavakçı, 2011); akademik erteleme (Özer ve Topkaya, 2011), okul tükenmişliğini (Demir ve Gençdoğan, 2017) pozitif yönde etkilediği rapor edilmiştir.

Sınav kaygısının olumsuz sonuçlarının incelendiği bu çalışmaların yanında, üniversite öğrencilerinde sınav kaygısının yaşanmasına neden olan psikolojik faktörler de birçok çalışmaya konu olmuştur. Örneğin, Baytemir (2019) bireylerin sahip oldukları irrasyonel inançların sınav kaygısına eşlik ettiğini; Alabhoul ve Yassin (2021), Baytemir (2019), Heydari vd. (2020) mükemmeliyetçiliğin; Gürpınar (2019) aile tutum ve davranışlarının, çalışma ortamının, maddi koşulların, arkadaş ilişkilerinin, sosyalleşmenin, öğretmen-öğrenci ilişkilerinin ve beklentilerinin; Kilit vd. (2020) endişe ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün; Narlı (2019) duygu düzelleme güçlüğü; Totan vd. (2019) bilişsel ve duygusal öz-düzenlemenin sınav kaygısına neden olabileceğine yönelik çalışmalar yapmışlardır. Sınav kaygısının olumsuz sonuçları ve nedenleri bir arada değerlendirildiğinde sınav kaygısına yönelik koruyucu faktörlerin araştırılmasını önemli kılmaktadır.

Akademik yetkinliği düşük olan bireylerin sınavlarla karşılaştıklarında genellikle sınav kaygısı yaşadıklarını ve akademik yetkinliğin sınav kaygısını açıklamak için kullanılabilecek önemli

*Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde
Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü*

bir faktör olduğu belirtmişlerdir (Krispenz vd., 2019). Ayrıca, Liu vd. (2023) öz-yeterliliğin çeşitli aracı faktörleri yoluyla bireylerin psikosomatik tepkilerini etkileyebildiğini ifade etmişlerdir (Liu vd., 2023). Bu nedenle bu çalışmada, akademik öz-yeterliliği sınav kaygısını negatif yönde etkileyen önemli bir faktör olabileceği düşünülmektedir.

Genel tanımıyla yetkinlik inancı Albert Bandura tarafından "insanların, belirlenmiş performanslara ulaşmak için gerekli olan eylemleri organize etme ve yürütme yeteneklerine ilişkin yargıları" olarak tanımlanmıştır (Bandura, 1986). Daha sonra Bandura (1997) yetkinlik inancını, kişinin olası durumları yönetmek için gerekli eylemleri organize etme ve yürütme kapasitesine olan inancı, olarak daha geniş bir çerçevede ele almıştır. Schwarzer (1994) ve Bandura'ya (1995) göre bireylerin sahip oldukları yetkinlik inançları, onların bilişsel, duygusal, motivasyonel ve seçim yapma süreçlerinde işlev görerek fark yaratabilmektedir. Ayrıca yetkinlik inancı, bireyin bir performansı gerçekleştirebilmek için gerekli eylem tarzını, harcadığı çabayı, engellerle karşılaştığında ne kadar direneceği göstereceği ve zorluklar karşısındaki dayanıklılığını etkilemektedir (Bandura, 1997; Schunk, 1995). Ozer ve Bandura (1990) potansiyel olarak zorlu olaylarla başa çıkmada algılanan yetkinlik inancının bu olayları korkutucu veya kaygı verici hale getirdiğini ileri sürmüşlerdir. Bu konuda yapılmış çalışmalar yetkinlik inancı ile sınav kaygısı arasındaki ilişkiyi destekler niteliktedir (Bandura, 1995; Bandura, 1997; Grau vd., 2001; Nie vd., 2011; Preiss vd., 2006).

Bu çerçevede, düşük yetkinlik inancına sahip kişilerin, performansları ve kişisel gelişimleri hakkında karamsar düşüncelere sahip olabilecekleri söylenebilir. Bandura'ya (1997) göre, kendini yetkin hissedenden öğrenciler, yeteneklerinden şüphe duyan öğrencilere göre, zorluklarla mücadele etmeye daha istekli, daha çok çalışmaya ve daha uzun süre sebat etme eğilimlidirler.

Yetkinlik inancının özel alanlarından biri olan akademik yetkinlik inancı Schunk (1991) tarafından, bir öğrencinin belirlenmiş bir düzeyde akademik görevleri başarılı bir şekilde yerine getirme yeteneklerine olan güvenini ifade etmesi olarak ele alınmışken, Bandura (1997) tarafından, bireyin akademik alanda karşılaştığı bir konu ile başa çıkabileceğine olan inancı olarak tanımlanmıştır. Akademik yetkinlik inancı yüksek olan bireyler, yetkinlik inancı düşük olanlara göre öğrenme yaşantılarına karşı daha hevesli ve ilgili olmakta, karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmak için daha etkili stratejiler sergileyebilmekte ve öğrenme hayatlarında daha fazla çaba sarf edebilmektedirler (Eggen ve Kauchak, 1999). Lee ve Babko (1994) tarafından yapılan bir çalışmada, üniversite giriş sınavı gibi zor bir sınavda, güçlü bir akademik yetkinlik inancına sahip öğrencilerin verilen göreve daha fazla dikkat ve çaba sarf ettiklerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca Pajares ve Miller (1994), yetkinlik inançlarının, bireylerin bir faaliyette bulunurken deneyimledikleri kaygı miktarını etkilediğini ileri sürmüşlerdir. Pajares ve Schunk'a (2001) göre, güçlü bir yetkinlik duygusu insan başarısını artırmakta ve kendine güvenen bireyler zor görevlere kaçınılması gereken tehditler yerine üstesinden gelinmesi gereken zorluklar olarak yaklaşmaktadırlar.

Kişinin belirli bir konuda istenen sonuçlara ulaşabilmek için gerekli eylemleri gerçekleştirebilmeye yönelik inancını ifade eden yetkinlik (Bandura, 1997), bir taraftan sınav kaygısının endişe boyutuna dâhil edilirken (Schwarzer ve Jerusalem, 1992) diğer taraftan sınav kaygısıyla ilişkili bir değişken olarak yorumlanmaktadır (Pintrich vd., 1994). Düşük yetkinlik inancı, kişinin yetenek eksikliğiyle meşgul olması ve aynı zamanda yeterli olduğu alanlarda dikkatin dağılmasıyla ilişkilidir (Schwarzer ve Jerusalem, 1992). Sınav kaygısıyla ilişkili bir değişken olarak yetkinlik inancı, hem sınavdan önce hem de sınavdan sonra sınav kaygısı ile negatif ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Pintrich vd., 1994). Bunun yanında akademik yetkinlik inancı, öğrencilerin yaşamlarını sosyal ve psikolojik açılarından etkileyen güçlü bir değişken (Wuebbels, 2006) ve okul gereksinimlerini daha etkili bir şekilde yerine getirmelerini mümkün kılabilen bir

değişken (Satici, 2013) olduğu için sınav kaygısını negatif yönde etkileyebilir. Tam ters bir durumda da, akademik yetkinlik inancı düşük olan öğrenciler, işlerin gerçekte olduğundan daha zor olduğuna inanabilirler; bu inanç, stresi, depresyonu, kaygıyı tetiklerken; bir problemin en iyi bir biçimde nasıl çözüleceğine dair dar bir görüşü geliştirmektedir (Pajares ve Schunk, 2002). Bu nedenlerle, akademik yetkinlik inancının sınav kaygısını negatif yönde etkileyebileceği söylenebilir. Üniversite öğrencileriyle yapılan birçok araştırma bulgusu buna yönelik güçlü bir kanıt sunmaktadır (Adesola ve Li, 2018; Asayesh vd., 2016; Bonaccio ve Reeve, 2010; Hayat vd., 2021; Jia vd., 2023; Mills vd., 2006; Roick ve Ringeisen, 2017).

Akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkileri ampirik destek kazanmış olsa da (Bonaccio ve Reeve, 2010; Mills vd., 2006; Nie vd., 2011), bu ilişkinin altında yatan aracı ve düzenleyici mekanizmalar hakkında çok daha az şey bilinmektedir (Lei vd., 2021). Akademik yetkinlik inancı ile sınav kaygısı arasında ortaya çıkan ilişkide öz-düzenleme süreçlerinin önemine değinilmektedir (Boekaerts ve Cascallar, 2006; Schnell vd., 2015). Bu çerçevede öz-düzenleme becerilerinin akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisinde bilişsel öz-düzenlemenin düzenleyicilik rolünün olup olmadığının ortaya konulması bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Eğitim ve psikoloji alanındaki araştırmaların önemli kavramlarından biri olan öz-düzenleme (self-regulation), genel olarak, hedefler belirleme, stratejiler planlama, devam eden davranışı değerlendirme ve değiştirme eğilimi dâhil olmak üzere, kendi kendini yöneten bilişsel ve üstbilişsel aktivite (Cervone ve Pervin, 2008) olarak tanımlanmıştır. Diğer bir tanımda Zimmerman (2000) öz-düzenlemeyi, 'kişisel hedeflere ulaşılması için planlanmış ve döngüsel olarak uyarlanmış, kendi kendine üretilen düşünceler, duygular ve eylemler' biçiminde ele alınmıştır. Eğitim alanında öz-düzenleme becerilerinin öğrencilerin başarısı ve motivasyonu ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Zimmerman ve Schunk 2001). Öz-düzenlemenin, bireye değişen çevresel koşullar ışığında istenen sonuçlara ulaşmak için eylemlerini ve hedeflerini ayarlama kapasitesi sağlayan bilişsel, duygusal, motivasyonel ve davranışsal bileşenleri içerdiğini iddia etmektedir (Zeidner vd., 2000).

Öğrenme ve akademik başarı açısından öz-düzenleme “öğrenenlerin öğrenmeleri için hedefler koydukları ve ardından hedefleri ve ortamdaki bağlamsal özellikler tarafından yönlendirilen ve kısıtlanan bilişlerini, motivasyonlarını ve davranışlarını izlemeye, düzenlemeye ve kontrol etmeye çalıştıkları aktif, yapıcı bir süreç” (Pintrich, 2000) olarak tanımlanmıştır. Akademik öz-düzenleme, kişinin bilişsel ve üstbilişsel düşünme süreçleri ve stratejilerinin bilinçli farkındalığını ve koordinasyonunu ifade etmekte ve tipik olarak, açık veya örtük öğrenme hedeflerine ulaşmak için uygun stratejileri seçmeyi ve uygulamayı içermektedir (Duncan ve McKeachie; 2005; O'Neil ve Abedi, 1996).

Ampirik çalışmalar, yetkinlik inancının ile öz-düzenleme arasındaki dinamik etkileşimi doğrulamaktadır. Örneğin Pintrich ve De Groot (1990), hem ortaokul hem de üniversite öğrencileri arasında planlama, izleme ve düzenleme gibi yetkinlik inancı ile öz-düzenleme stratejileri arasında pozitif korelasyonlar elde etmişlerdir. Benzer şekilde, Bouffard-Bouchard vd. (1991), yetkinliği yüksek öğrencilerin, eşit yeteneklere sahip düşük yetkinliğe sahip öğrencilere göre öz-izleme, öz-düzenleme ve öz-değerlendirme stratejilerini daha fazla kullanma eğiliminde olduklarını bulmuşlardır. Yetkinlik inancı ve öz-düzenlemeye ilişkin mevcut teorilerin ve modellerin incelenmesi, bu iki yapının karşılıklı olarak ilişkili olduğunu ve aralarında dinamik bir etkileşim olduğunu göstermektedir (Ghonsooly ve Ghanizadeh, 2013).

Sonuç olarak, öz-düzenleme ile akademik yetkinlik inancı arasındaki pozitif yönde ilişkiye yönelik olarak yapılan çalışmalar (Adesola ve Li, 2018; Ghonsooly ve Ghanizadeh, 2013; Lee, vd.,

Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü

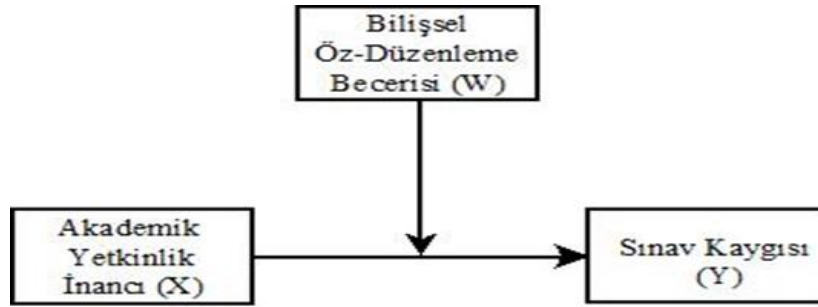
2014; Talan ve Gülseçen, 2018) ve öz-düzenleme ile sınav kaygısı arasındaki negatif yöndeki araştırmalar (Adesola ve Li, 2018; De La Fuente vd., 2017; Korhan, 2021) bulunmaktadır. Özetle, üniversite öğrencilerinde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerinde negatif yönde etkisinin olabileceği beklenmektedir. Diğer taraftan, öz-düzenleme ile yetkinlik inancıyla pozitif yönde ilişki olabileceği, ancak sınav kaygısıyla negatif yönde ilişkisinin olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada ele alınan değişkenlerin ikiser olarak ele alındığı çalışmalar bulunmasına rağmen akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde bilişsel öz-düzenlemenin düzenleyicilik rolüne ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca, sınav kaygısını azaltmaya yönelik yapılacak psiko-sosyal müdahalelerde akademik yetkinlik inancının etkisini arttıracak bilişsel öz-düzenlemenin oynadığı rol ortaya konabilecektir. Bu çerçevede araştırmanın alan yazınına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, beliren yetişkinlerde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde bilişsel öz-düzenleme becerisinin düzenleyicilik etkisini ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki hipotezler test edilecektir:

H₁= Beliren yetişkinlerde akademik yetkinlik inancının (X) sınav kaygısı (Y) üzerindeki etkisi negatif yönde anlamlıdır.

H₂= Beliren yetişkinlerde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki negatif yöndeki etkisi bilişsel öz-düzenleme becerisi düzeylerine göre (W) (düşük, orta ve yüksek) farklılaşmaktadır.

Araştırmaya ilişkin teorik model Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1- Üniversite öğrencilerinde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde bilişsel öz-düzenleme becerilerinin düzenleyicilik rolüne ilişkin teorik model.

Yöntem

Çalışma Grubu

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Etik Kurul’unun 12/06/2022 tarih 220077 sayılı ile izni ile gerçekleştirilen bu çalışma hazırlanırken 280 üniversite öğrencisinden veri toplanmıştır. Bu öğrencilerin 157’si kadın (%56.1), 116’sı erkek (%41.4) ve 7’si (%2.5) cinsiyetini belirtmemiştir. Yaş ortalaması 20.51 (ss=1.51) olan öğrencilerin yaş aralığı 17 ile 30 arasındadır.

Veri Toplama Araçları

Westside Sınav Kaygısı Ölçeği (WSKÖ): Totan ve Yavuz (2009) tarafından Türkçeye uyarlaması gerçekleştirilen ölçme aracı Driscoll (2007) tarafından geliştirilmiştir. 5’li Likert tipi bir ölçme aracı olan WSKÖ, 1 “Asla doğru değil” ve 5 “Daima doğru” biçiminde puanlanmaktadır. Orijinal ölçek toplam on maddeden oluşmaktadır. Ancak uyarlama çalışmasında bir madde ikiye bölünerek ayrı iki maddeye dönüştürülmüş ve 11 maddeden oluşan Türkçe form elde edilmiştir. Yapı geçerliği için gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi çerçevesinde elde edilen ölçeğin 11 maddelik formunun yeterli uyum değerlerine sahip olduğu görülmüştür ($\chi^2=155,02$, s.d.=42, RMSEA=.045, NFI=.96, CFI=.97, IFI=.97 GFI=.93, RFI=.95, RMR=.046). Ölçeğin iç tutarlık katsayısı

.89 ve madde toplam korelasyonları .47 ile .71 arasında elde edilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin tek boyutlu yapısının geçerliğine ilişkin model iyi uyum değerleri madde 10 ile 5 ve madde 9 ile 2 arasında düzeltme (modification indices) önerileri doğrultusunda gerçekleştirilen iyileştirmelerle elde edilebilmiştir ($\chi^2/sd= 3,123$, CFI= .93, GFI= .92, IFI= .93, RMSEA= .08). Bu çalışmanın verilerinden ölçeğin iç tutarlığı .83 olarak elde edilmiştir.

Akademik Ölçeği (AÖYÖ): Jerusalem ve Schwarzer (1981) tarafından geliştirilen ölçme aracı Yılmaz vd. (2007) tarafından üniversite grubundan toplanan veriler üzerinden Türkçeye uyarlanmıştır. 7 maddeden oluşan ve 4 “bana tamamen uyuyor”, 3 “bana uyuyor”, 2 “bana çok az uyuyor” ve 1 “bana hiç uymuyor” biçiminde puanlanan 4’lü Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Yapı geçerliği çalışmasında ölçeği tek faktörlü yapıya sahip olduğu ve varyansın %45’ini açıkladığı görülmüştür. Diğer bir geçerlik çalışmasında ölçeğin benlik saygısı ölçeği ile ilişkisine bakılmış ve .44’lük bir ilişki elde edilmiştir. Güvenirlik çalışmasında ölçeğin iç tutarlığı .79 olarak elde edilmiştir. Ölçme aracından elde edilen puanların yükselmesi algılanan akademik öz-yeterliğin yükseldiği anlamına gelmektedir. Bu çalışmada ölçeğin tek faktörlü yapısının doğrulanmasına ilişkin model uyum değerleri iyi olarak elde edilmiştir ($\chi^2/sd= 2,862$, CFI= .96, GFI= .97, IFI= .96, RMSEA= .08). Bu çalışmada iç tutarlık katsayısı .77 olarak elde edilmiştir.

Öz-Düzenleme Ölçeği (ÖDÖ): Üniversite öğrencilerinin bilişsel öz-düzenlemelerini ölçebilmek amacıyla Novak ve Clayton (2001) tarafından geliştirilmiş ve Çelikkaleli (2019) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılmış olan Öz-Düzenleme Ölçeği’nin Bilişsel Öz-Düzenleme alt ölçeği kullanılmıştır. 4’lü Likert tipi bir ölçme aracı olan ÖDÖ (1) “kesinlikle doğru değil” ile (4) “her zaman doğru” biçiminde puanlanmaktadır. Ölçeğe ilişkin yapı geçerliği çalışmasında üç faktörlü ikinci düzey yapının iyi uyum değerlerine sahip olduğu görülmüştür ($\chi^2/sd= 2.02$, CFI= .90, IFI= .92, GFI= .90, RMSEA= .06). Diğer bir geçerlik çalışmasında ölçeğin Bilişsel Esneklik Ölçeği ile ilişkisine bakılmış ve pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Güvenirlik çalışmalarında Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı Bilişsel Öz-Düzenleme için .81 olarak, test tekrar test güvenirlik katsayısı .77 olarak elde edilmiştir. Ölçek hem alt boyutlarıyla hem de toplam puan alınarak kullanılabilir. Puanların yükselmesi öz-düzenleme becerilerinin arttığı biçimde yorumlanmaktadır. BÖD alt ölçeğinin tek faktörlü yapısının doğruladığına ilişkin model uyum değerleri iyi düzeyde elde edilmiştir ($\chi^2/sd= 3,332$, CFI= .93, GFI= .94, IFI= .93, RMSEA= .09). Mevcut çalışmada güvenirlik katsayısı .85 olarak elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 22.0 ve Hayes (2013) tarafından geliştirilmiş olan SPSS Process 4.1 versiyonun Model 4’ü kullanılmıştır. Analizlere geçmeden önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) katsayılarına bakılarak karar verilmiştir. Bu değerler sınav kaygısı için .087 ile -.216, akademik yetkinlik için -.311 ile .120 ve bilişsel öz-düzenleme için -.229 ile .223 olarak elde edilmiştir. Bu bulgular verilerin normal dağılım gösterdiğine işaret etmektedir. Veriler normal dağılım gösterdiği için boş hücre analizinde SPSS Replace Missing Values sekmesinde bulunan “series mean” yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, düzenleyicilik analizinde etkileşim değişkeni bağımsız (X) ve düzenleyici (W) değişkenlerinin çarpılmasından üretildiği için etkileşim değişkeni ile bağımsız ve düzenleyici değişken arasında çoklu bağlantı (multicollinearity) problemi ortaya çıkabileceği için veriler standart z-puanlarına dönüştürüldükten sonra analizler gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın değişkenlerine ilişkin betimsel bulgular ve değişkenler arasındaki ilişkiler Tablo 1’de verilmiştir.

Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü

Tablo 1: Araştırma değişkenlerine ait betimsel bulgular ve korelasyon (*r*) katsayıları

Değişkenler	Ort.	Ss	α	Skewness	Kurtosis	1	2	3
1- Sınav Kaygısı	31.76	8.98	.88	.087	-.216	1		
2- Akademik Yetkinlik	20.39	3.66	.80	-.311	.120	-.32**	1	
3- Bilişsel Öz-Düzenleme	26.36	4.97	.86	-.229	.223	-.009	.33**	1

** $p < .01$

Tablo 1 incelendiğinde, çalışmada kullanılan ölçme araçlarının güvenirlik katsayılarının yüksek olduğu ve normal dağılım gösterdikleri söylenebilir. Diğer taraftan değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise üniversite öğrencilerinde sınav kaygısı ile akademik yetkinlik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = -.32, p < .01$). Buna karşın, akademik yetkinlik ile bilişsel öz-düzenleme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir ($r = .33, p < .01$). Son olarak, sınav kaygısı ile bilişsel öz-düzenleme arasında anlamlı bir ilişki elde edilememiştir ($r = -.009, p > .05$).

Akademik yetkinlik, bilişsel öz-düzenleme ve etkileşim değişkeninin sınav kaygısını yordamasına ve elde edilen bulguların anlamlılığına ilişkin güven aralıkları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Araştırma değişkenlerinin sınav kaygısını yordamasına ilişkin bulgular

Model	B	sh	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	32.166	.525	61.272	.00	-21.213	36.325
Akademik Yetkinlik (X)	-3.171	.532	-5.957	.000	-4.219	-2.123
Bilişsel Öz-düzenleme (W)	1.580	.554	2.852	.005	.489	2.670
X x W	-1.228	.470	-2.610	.010	-2.153	-.302

$R = .37, R^2 = .13, F_{(3-276)} = 14.261, p = .000$

$X \times W, R^2_{(değişim)} = .021, F_{(3-276)} = 6.811, p = .010$

Bağımlı değişken: Sınav kaygısı

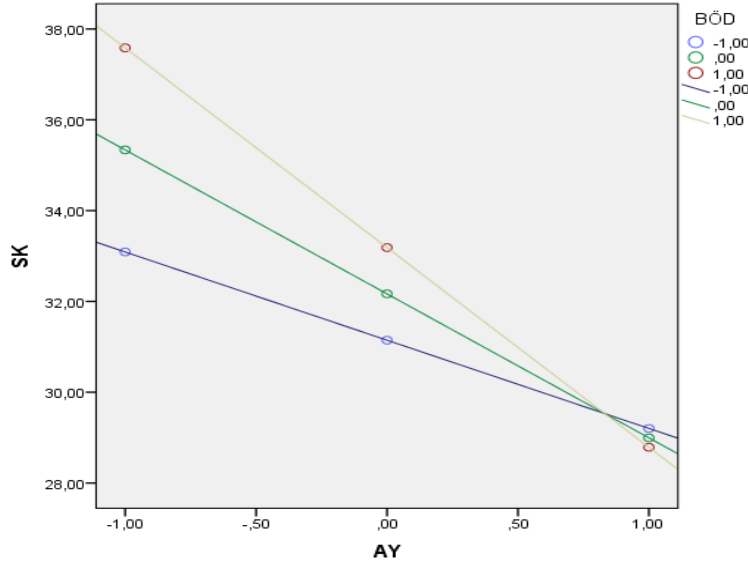
Tablo 2 incelendiğinde, akademik yetkinlik, bilişsel öz-düzenleme ve etkileşim değişkenlerinin sınav kaygısını yordamasına ilişkin kurulan modelin anlamlı olduğu görülmektedir [$F_{(3-276)} = 14.261, p = .000$]. Bu üç değişken birlikte sınav kaygısı varyansının %13’ünü açıklamaktadır. Ayrıca, etkileşim değişkeninin (X x W) modele eklenmesiyle açıklanan varyansta meydana gelen değişim miktarı da anlamlıdır [$R^2_{(değişim)} = .021, F_{(3-276)} = 6.811, p = .010$]. Buna göre, etkileşim değişkeninin sınav kaygısının yordama katsayısının anlamlı olarak elde edilmesi ve güven aralığının sıfır içermeyip standardize edilmemiş beta katsayısıyla aynı yönde olması, bilişsel öz-düzenlemenin akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisinde düzenleyici etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bilişsel öz-düzenlemenin farklı düzeyleri için (düşük -1 ss, ortalama ve yüksek +1 ss) akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisinin anlamlılığına ve güven aralıklarına ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Bilişsel öz-düzenlemenin farklı düzeylerinde akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisi

Bilişsel Öz-Düzenleme	B	Sh	t	p	LLCI	ULCI
Düşük (-1 ss)	-1.944	.715	-2.717	.019	-3.352	-.535
Ortalama	-3.171	.532	-5.957	.000	-4.219	-2.123
Yüksek (+1 ss)	-4.399	.705	-6.237	.000	-5.787	-3.010

Bilişsel öz-düzenlemenin farklı düzeylerinin, akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisinde nasıl bir değişime neden olduğunu Grafik 1’de verilmiştir.

Not: SK: Sınav Kaygısı, AY: Akademik Yetkinlik, BÖD: Bilişsel Öz-Düzenleme

Grafik 1: Bilişsel öz-düzenlemenin farklı düzeylerinin akademik yetkinlik ile sınav kaygısı arasındaki ilişkideki düzenleyicilik rolü

Grafik 1, bilişsel öz-düzenleme düşük, orta ve yüksek düzeylerdeyken akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisinde düzenleyicilik rolü üstlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, bilişsel öz-düzenleme becerisinin her üç düzeyinde de akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisi anlamlıdır. Buna göre, bilişsel öz düzenleme düzeyi yüksek olduğunda akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki negatif yöndeki etkisi bilişsel öz-düzenleme düzeyi orta düzeyde ve düşük düzeyde olanlara göre daha yüksektir. Ayrıca, öz-düzenleme becerisi ortadüzeyde olanların akademik yetkinliklerinin sınav kaygısına etkisi, bilişsel öz-düzenleme becerisi düşük olanlardan daha yüksektir. Kısaca ifade etmek gerekirse, öz-düzenleme becerisi düzeyi yükseldikçe akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki negatif yöndeki etkisinin arttığı söylenebilir. Bu durumda, öz-düzenlemenin bu ilişkide *şiddetlendirme (exacerbator)* tarzında bir düzenleyicilik rolü oynadığından söz edilebilir. Bu tür bir düzenleyici değişkenden söz edebilmek için, düzenleyici değişkenin bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki ilişkiyi arttırması veya şiddetlendirmesi gerekmektedir (Jose, 2013).

Tartışma/Sonuç

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde bilişsel öz-düzenlemenin düzenleyicilik rolü incelenmiştir. Bu çerçevede "Üniversite öğrencilerinde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerinde negatif yönde etkisi vardır" biçimindeki ilk hipotezinin kabul edildiği görülmektedir. Bu bulgu benzer konu ve örneklem üzerinde yapılmış çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Alemany-Arrebola vd., 2020; Koca ve Dadandı, 2019; Nei vd., 2011).

Kaygı Bandura (1997) tarafından "olası zarar verici durumlar karşısında beklentisel bir endişe durumu" olarak tanımlanmıştır. Kaygı yaşayan bireylerde, akademik durumlarda olduğu kadar günlük yaşamda da performansa etki eden endişe ve kaçınma davranışları ortaya çıkmaktadır. Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı'nda, kişinin algılanan yetkinlik duygusu, öğrencilerin yaşadığı kaygısının ortaya çıkmasında kilit bir rol oynadığı belirtilmektedir. Daha güçlü bir yetkinlik inancına sahip bireyler, daha olumlu beklentilerle stres yaratan "zararlı

*Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde
Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü*

durumları" üstlenmeye daha yatkın olmakta ve genellikle bunları olumlu olaylara dönüştürmede daha başarılı oldukları söylenebilir. Bu nedenle bireyler, yalnızca potansiyel olarak zararlı olayları yönetemeyeceklerine inandıklarında kaygı yaşamaktadırlar (Bandura, 1997). Ayrıca, yüksek akademik yetkinlik inancına sahip bireylerin zor görevleri kaçınılması gereken tehditkâr görevler algılaması yerine bunları üstesinden gelinmesi gereken zorluklar olarak görme olasılıkları daha yüksek olduğundan söz edilebilir (Chemers vd., 2001; Pintrich ve De Groot, 1990). Bunun yanında, yüksek düzeyde yetkinlik inancına sahip öğrenciler daha az stres yaşadığı ve daha iyi psikolojik ve duygusal sağlığa sahip oldukları belirtilmektedir (Solberg vd., 1998).

Bandura'ya (1994) göre stres ve kaygı gibi olumsuz duygular, tetikleyici olaylardan ziyade potansiyel zorluklarla algılanan başa çıkma mekanizmaları arasındaki uyumsuzluktan ortaya çıkmaktadır. Potansiyel zorluklarla başa çıkabileceğine inanan, yani güçlü yetkinlik inançlarına sahip olan, bireyler endişe uyandıran düşünceleri çok fazla akıllarına getirmekten kaçınacakları zorlukları yönetemeyeceklerine inanan bireyler ise yüksek düzeyde stres ve kaygı yaşamaktadırlar. Bu bağlamda, düşük akademik yetkinlik inançlarına sahip öğrencilerin sınavlarda gösterecekleri performansa ve sınavların sonuçlarına ilişkin olumsuz düşünce örüntüleri geliştirmeye daha eğilimli olduğu, bu durumun da sınav öncesi ve sırasında yaşadıkları kaygıyı artırarak başarılarını düşürdüğü ifade edilebilir.

Başarı duygularının kontrol-değer kuramına göre (Pekrun, 2006), sınav kaygısı, belirli bir başarı durumuna (örneğin, yaklaşan bir sınav) ilişkin bilişsel kontrol ve değer değerlendirmelerinin etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Değerlendirmeleri, öğrencilerin başarı etkinliklerine (örneğin, sınav için öğrenme) ve bunların sonuçlarına (örneğin, sınavı geçmek) öznel olarak atfettiği değere atıfta bulunurken, kontrol değerlendirmeleri, öğrencilerin bu başarı etkinliklerine ve ilgili etkinliklerine ilişkin öznel kontrollerinin değerlendirilmesine atıfta bulunmaktadır. Özellikle, sınav kaygısının, öğrencilerin yüksek kişisel değere sahip bekleyen bir başarı durumuna (örneğin, bir final sınavı) odaklandıkları ve başarı etkinliklerinin kontrolünde yalnızca orta düzeyde hissettikleri zaman ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Kaygıya neden olan bu tür kontrol değerlendirmeleri, düşük yetkinlik inançlarının bir sonucu olabilir: Düşük yetkinlik inancı olan öğrenciler, belirli bir öğrenme görevini başarabileceklerine inanmadıklarından (Bandura, 1977), ilgili başarı durumuna ilişkin kontrol beklentileri de olumsuz etkilendiği varsayılmaktadır. Bu teorik görüş, daha düşük yetkinlik inancına sahip öğrencilerin aynı zamanda daha yüksek düzeyde sınav kaygısı bildirdiklerini gösteren deneysel çalışmalarla desteklenmektedir (Haycock vd., 1998; Yerdelen vd., 2016). Buna karşın, yüksek akademik yetkinlik inancının daha düşük sınav kaygısı ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Warszawski vd., 2019). Elde edilen bu bulgular, sınav kaygısı ile akademik yetkinlik inancı arasında negatif yönde karşılıklı ilişki olduğunu, yüksek akademik yetkinlik inancı olan öğrencilerin akademik başarılarının daha iyi ve daha düşük sınav kaygısı bildirdikleri ve daha düşük akademik yetkinlik inancı bildiren öğrenciler sınavlar sırasında daha fazla kaygı ve daha az güven yaşadıkları belirtilmiştir (Roick ve Ringeisen, 2017; Duty vd., 2016; Khalaila, 2015; McLaughlin vd., 2008).

Akademik yetkinlik inancı ile sınav kaygısı arasında elde edilen negatif yöndeki ilişki, yetkinlik inancının sınav kaygısını azaltma potansiyelini gösteren önceki araştırmalar (Asayesh vd., 2016; Sakin-Özen vd., 2010, Krispenz vd., 2019; Mao vd., 2020; Yerdelen vd., 2016) ve Kontrol-Değer Kuramı'yla da paralellik göstermektedir. (Pekrun, 2006), sınav kaygısının bireylerin yetkinlik inançlarının düşük olduğuna yönelik bilişsel değerlendirmelerden kaynaklanabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle Kuram'a göre, bilişsel bir değerlendirme olarak değerlendirilen akademik yetkinlik inancı sınav kaygısı ve diğer olumsuz duyguların temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, yüksek akademik yetkinlik inancına sahip öğrencilerin daha iyi sonuçlar elde etmeyi bekleyeceği, kendilerine daha yüksek hedefler seçeceği, daha az sınav kaygısı yaşayabilecekleri

ve daha iyi sınav notları alabilecekleri düşünülmektedir. Kişinin olası "tehditler" (gerçek veya hayali) üzerinde kontrol sağlama yeteneğine sahip olduğu algısı, kaygının gelişmesinde rol oynar, böylece düşük yetkinliğe sahip bireylerin yetkinliği yüksek olanlardan daha fazladır kaygı geliştirmesi ve sürdürmesi daha olasıdır (Bandura, 1997; Beck, 2011; Raknes vd., 2017). Benzer şekilde, akademik yetkinlik inancı yüksek olan öğrencilerin problemlerle başa çıkmada başarılı oldukları görülmektedir (Titrek vd., 2018). Ayrıca, bireylerin kendi yeteneklerinin yüksek olduğuna yönelik bir değerlendirmelerinin olması, yaşamın anlamı ve benlik saygısı gibi kişisel öz-değerin geliştirilmesi için daha yararlı olabilir, böylece sınavlar karşısında öz-güvenini ve kendi potansiyelini gerçekleştirme azmini artırarak sınav kaygısını azaltabilir (Jia vd., 2023).

Araştırmanın diğer bir hipotezi olan, "Beliren yetişkinlerde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki negatif yöndeki etkisi bilişsel öz-düzenleme becerisi düzeylerine farklılaşmaktadır." biçimindeki ikinci hipotezinin kabul edildiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, beliren yetişkinlerde akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki negatif etkisi, bilişsel öz-düzenleme düzeylerine (düşük, orta, yüksek) farklılaşmaktadır. Bu çerçevede, beliren yetişkinlerin bilişsel öz-düzenleme becerileri yükseldikçe (düşükten, ortaya ve yükseğe) akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisi de artmaktadır. Akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde düzenleyici rol oynayan değişkenlere ilişkin gerçekleştirilen araştırmalarda sürekli kaygının (Onyeizugbo, 2010), akran etkileşiminin (Griffin ve Griffin, 1998), göreve verilen değer (Şanlı, 2020) ve başatma stratejilerinin (Arora vd., 2021) önemli olduğu görülmüşken, bilişsel öz-düzenlemenin bu ilişkideki düzenleyicilik rolüne ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Eğitim psikolojisinde, yetkinlik inancı genellikle öz düzenlemenin öncülü olarak kabul edilmekte, çünkü algılanan eyleme geçme yeterliğinin eylemi biçimlendirdiği (bu durumda öz düzenleme) varsayılmaktadır (Boekaerts vd., 2000; Dweck, 1999). Yetkinlik inancının bilişsel ve üstbilişsel stratejilerin uygulanmasını yönlendirdiği göz önüne alındığında, akademik yetkinlik inancının beraberinde akademik başarının en önemli bileşenlerinden biri olan bilişsel öz-düzenlemeyi arttırabileceği söylenebilir. Akademik performans için gerekli eylemleri yapabileceğine ilişkin inanca sahip bir kişinin, bu eylemleri yapabilecek ortamı, duyguları ve davranışları da düzenleyebiliyor olduğuna inanç geliştirmesi beklenmektedir. Dolayısıyla bilişsel öz-düzenleme becerilerinin akademik yetkinlik inancının bir bileşeni olabileceği düşünülebilir.

Zimmerman (1990), yüksek yetkinlik inancının planlama, hedef belirleme, kendi kendini izleme, öz-değerlendirme ve geliştirici/düzeltici eylemler dâhil olmak üzere öz-düzenleme süreçlerini harekete geçirdiğini öne sürmüştür. Benzer bir biçimde, Pintrich ve DeGroot (1990), öz-yeterliğin sadece akademik başarının önemli bir yordayıcısı olmadığını, aynı zamanda öngörülen başarıyı yönlendiren öz-düzenleme becerileriyle de ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Dolayısıyla, yetkinlik inancının öz-düzenlemenin önemli bir yordayıcısı olduğunu söylemek mümkündür.

Schwarzer'e (1998) göre öz-düzenleme varsayımları uyumlu olarak yüksek yetkinlik inancına sahip öğrenciler daha yüksek hedefler belirlemekte ve daha iyi sonuçlar beklemekte, sınavdan önce ve sonra daha az sınav kaygısı yaşamakta ve sözlü sınavlarda daha iyi notlar almaktadır (Bandura, 1997; Bong, 2002; Pajares, 1996). Yapılan bir çalışmada, bilişsel ve duygusal öz-düzenleme ile sınav kaygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Totan vd., 2019). Dolayısıyla, bilişsel öz-düzenleme becerisine sahip kişilerin daha az sınav kaygısı yaşamaları beklenmektedir.

Sonuç olarak, akademik yetkinlik inancının sınav kaygısını negatif yönde etkilediği,

*Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde
Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü*

akademik yetkinlik inancının önemli bileşenlerinden biri olan bilişsel öz-düzenlemenin, akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki negatif etkisini arttırdığı söylenebilir.

Elde edilen bulgular çerçevesinde şu önerilerde bulunulabilir:

1-Akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisinde motivasyon ve psikolojik sağlık gibi değişkenlerin düzenleyici bir rol oynayıp oynamadıklarına yönelik çalışmalar yürütülebilir.

2-Akademik yetkinlik inancının sınav kaygısı üzerindeki etkisinde algılanan sosyal destek, öz-güven gibi değişkenlerin aracılık rollerine yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.

3-Öz-düzenleme becerilerinin akademik yetkinliğin sınav kaygısı üzerindeki etkisindeki güçlendirici etkisinden yola çıkarak, öğrencilerin öz-düzenleme becerilerini arttırabilecek psiko-egitim çalışmaları yürütülebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada, araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Ayrıca, 12/06/2022 tarih 220077 sayılı ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Etik Kurul'undan izin alınmıştır. Son olarak, çalışmada kullanılan ölçme araçlarını geliştiren veya uyarlayan kişilerden izin alınmıştır.

Kaynakça

- Adesola, S. A., & Li, Y. (2018). The relationship between self-regulation, self-efficacy, test anxiety and motivation. *International Journal of Information and Education Technology*, 8(10), 759-763. Retrived from <http://www.ijiet.org/vol8/1135-T13.pdf>
- Alabhoul, R. S., & Yassin, H. M. (2021). Perfectionism and Exam Anxiety among Gifted and Ordinary Students in the State of Kuwait (A Comparative study). *Buhūth*, 1(10), 56-89. <https://doi.org/10.21608/BUHUTH.2021.93133.1179>
- Alemanı-Arrebola, I., Rojas-Ruiz, G., Granda-Vera, J., & Mingorance-Estrada, Á. C. (2020). Influence of COVID-19 on the perception of academic self-efficacy, state anxiety, and trait anxiety in college students. *Frontiers in Psychology*, 11, 570017. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.570017>
- Alpert, R., & Haber, R.N. (1960). Anxiety in academic achievement situations. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 61(2), 207-215. <https://doi.org/10.1037/h0045464>
- Alves, J. V. D. S., Paula, W. D., Netto, P. R. R., Godman, B., Nascimento, R. C. R. M. D., & Coura-Vital, W. (2021). Prevalence and factors associated with anxiety among university students of health sciences in Brazil: findings and implications. *Jornal Brasileiro de Psiquiatria*, 70, 99-107. <https://doi.org/10.1590/0047-2085000000322>
- Arora, S., Chaudhary, P., & Singh, R. K. (2021). Impact of coronavirus and online exam anxiety on self-efficacy: the moderating role of coping strategy. *Interactive Technology and Smart Education*, 18(3), 475-492. <https://doi.org/10.1108/ITSE-08-2020-0158>
- Asayesh, H., Hosseini, M. A., Sharififard, F., & Kharameh, Z. T. (2016). The relationship between self-efficacy and test anxiety among the paramedical students of Qom University of Medical Sciences. *Journal of Advances in Medical Education (JAMED)*, 1(3), 14-21. Retrived from, http://jamed.ir/browse.php?a_id=42&slc_lang=fa&sid=1&printcase=1&hbnr=1&hmb=1
- Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In V. S. Ramachaudran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior*(Vol. 4, pp. 71-81). New York: Academic Press
- Bandura, A. (1995). *Self-efficacy in changing societies*. New York: Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy. The exercise of control*. New York, NY: Freeman.

- Baytemir, K. (2019). Perfectionism, irrational beliefs, need for social approval and gender as predictors of parent exam anxiety. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 8(1), 161-178. <https://doi.org/10.14686/buefad.417814>
- Beck, J. (2011). *Cognitive behavior therapy: Basics and beyond* (2nd ed.). New York, NY: The Guilford Press
- Bhatta, K. R., & Rai, B. (2020). Test anxiety and demographic variables affecting academic achievement among undergraduate psychology students. *International Journal of Education and Management Studies*, 10(3), 218-222. <https://services/journals/international-journ>
- Boekaerts, M., & Cascallar, E. (2006). How far have we moved toward the integration of theory and practice in self-regulation? *Educational Psychology Review*, 18, 199–210. <http://dx.doi.org/10.1007/s10648-006-9013-4>.
- Boekaerts, M., Pintrich, P. R., & Zeidner, M. (Eds.). (2000). *Hand book of self-regulation*. San Diego: Academic Press.
- Bonaccio, S., & Reeve, C. L. (2010). The nature and relative importance of students' perceptions of the sources of test anxiety. *Learning and Individual Differences*, 20(6), 617-625. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2010.09.007>
- Bong, M. (2002). Predictive utility of subject-, task-, and problem-specific self-efficacy judgments for immediate and delayed academic performances. *The Journal of Experimental Education*, 70(2), 133-162. <https://doi.org/10.1080/00220970209599503>
- Bouffard-Bouchard, T., Parent, S., & Larivee, S. (1991). Influence of self-efficacy on self-regulation and performance among junior and senior high-school age students. *International Journal of Behavioral Development*, 14(2), 153-164. <https://doi.org/10.1177/0165025491014002>
- Boyers, G. (2009). Test anxiety, depression, and irrational beliefs in college students. *Student Research Submissions*. 120. https://scholar.umw.edu/student_research/120/
- Cassidy, S. (2015). Resilience building in students: The role of academic self-efficacy. *Frontiers in Psychology*, 6, 1781. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01781>
- Cayubit, R. F. O. (2014). Academic self-efficacy and study hours as predictors of test anxiety among high school students. *Philippine Journal of Counseling Psychology*, 16(1), 64-73. <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/34050836/2014>
- Chemers, M., Hu, L. and Gracia, B. (2001) Academic self-efficacy and first-year college student performance and adjustment. *Journal of Educational Psychology*, 93(1), 55-64. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.93.1.55>
- Çelikkaleli, Ö. (2019b). *Ergenler için öz düzenleme ölçeği: Temel geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları*. Tümtaş, M. S. (Ed.). IV. Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Genişletilmiş Özet Bildiriler Kitabı içinde (s. 515-523). Isasor.
- De La Fuente, J., López-García, M., Mariano-Vera, M., Martínez-Vicente, J. M., & Zapata, L. (2017). Personal self-regulation, learning approaches, resilience and test anxiety in psychology students. *Estudios Sobre Educación*, 32, 9-26. <https://doi.org/10.15581/004.32.9-26>
- Demir, M., & Gençdoğan, B. (2017). Okul tükenmişliğini yordamada sınav kaygısı ve akademik başarının. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8(20), 111-126. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/635099>

- Driscoll R. (2007). *Westside test anxiety scale validation*. Education Resources Information Center. Retrieved from <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED495968.pdf>
- Duncan, T. G., & McKeachie, W. J. (2005). The making of the motivated strategies for learning questionnaire. *Educational psychologist, 40*(2), 117-128. https://doi.org/10.1207/s15326985ep4002_6
- Duty, S. M., Christian, L., Loftus, J., & Zappi, V. (2016). Is cognitive test-taking anxiety associated with academic performance among nursing students?. *Nurse Educator, 41*(2), 70-74. <https://doi.org/10.1097/NNE.0000000000000208>
- Dweck, C. S. (1999). *Self-theories: Their role in motivation, personality, and development*. Philadelphia: Taylor & Francis.
- Eggen, P., & Kauchak, D. (1999). *Educational psychology*. New Jersey: Printice-Hall, Inc.
- Fischer, S., Nater, U. M. , & Laferton, J. A. C. (2016). Negative stress beliefs predict somatic symptoms in students under academic stress. *International Journal of Behavioral Medicine, 23*, 746-751. <https://doi.org/10.1007/s12529-016-9562-y>
- Ghonsooly, B., & Ghanizadeh, A. (2013). Self-efficacy and self-regulation and their relationship: a study of Iranian EFL teachers. *The Language Learning Journal, 41*(1), 68-84. <https://doi.org/10.1080/09571736.2011.625096>
- Ghonsooly, B., & Ghanizadeh, A. (2013). Self-efficacy and self-regulation and their relationship: a study of Iranian EFL teachers. *The Language Learning Journal, 41*(1), 68-84. <https://doi.org/10.1080/09571736.2011.625096>
- Grau, R., Salanova, M. & Peiro, J. M. (2001). Moderator effects of self-efficacy on occupational stress. *Psychology in Spain, 5*(1), 63-74. www.psychologyinspain.com/content/full/2001/7frame.htm
- Griffin, M. M., & Griffin, B. W. (1998). An investigation of the effects of reciprocal peer tutoring on achievement, self-efficacy, and test anxiety. *Contemporary educational psychology, 23*(3), 298-311. <https://doi.org/10.1006/ceps.1998.0971>
- Gürpınar, K. , Yılan, Y. & Bozkurt, E. (2019). A study to determine the exam anxiety of university students: The case of Afyon Kocatepe University. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7* (20), 241-254. <https://doi.org/10.33692/avrsyad.664279>
- Hayat, A. A., Choupani, H., & Dehsorkhi, H. F. (2021). The mediating role of students' academic resilience in the relationship between self-efficacy and test anxiety. *Journal of Education and Health Promotion, 10*, 18. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_35_21
- Haycock, L. A., McCarthy, P., and Skay, C. L. (1998). Procrastination in college students: the role of self-efficacy and anxiety. *Journal of Counseling and Development, 76*, 317-324. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1998.tb02548.x>
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford publications.
- Hembree, R. (1988). Correlates, causes, effects and treatment of test anxiety. *Review of Educational Research 58*, 47-77. <https://doi.org/10.3102/00346543058001047>
- Heydari, M., Mohammadi, A., & Haghigat, S. (2020). The impact of perfectionism on responsibility with the mediating role of exam anxiety in students. *Journal of Excellence in Counseling and Psychotherapy, 9*(33), 14-23. https://journal-counselling.islamshahr.iau.ir/article_674039.html?lang=en

- Hossain, M. M., Alam, M. A., & Masum, M. H. (2022). Prevalence of anxiety, depression, and stress among students of Jahangirnagar University in Bangladesh. *Health Science Reports, 5*(2), e559. <https://doi.org/10.1002/hsr2.559>
- Isgör, I. Y. (2016). Metacognitive skills, academic success and exam anxiety as the predictors of psychological well-being. *Journal of Education and Training Studies, 4*(9), 35-42. <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i9.1607>
- Jerusalem, M. & Schwarzer, R. (1981). *Fragebogen zur Erfassung von "Selbstwirksamkeit. Skalen zur Befindlichkeit und Persönlichkeit* In R. Schwarzer (Hrsg.). (Forschungsbericht No. 5). Berlin: Freie Universitaet, Institut fuer Psychologie.
- Jia, J., Ma, Y., Xu, S., Zheng, J., Ma, X., Zhang, Y., Sun, W., & Liu, L. (2023). Effect of academic self-efficacy on test anxiety of higher vocational college students: The chain mediating effect. *Psychology Research and Behavior Management, 24*17-2424. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S413382>
- Jing, H. (2007). Analysis on the relationship among test anxiety, self-concept and academic competency. *US-China Foreign Language, 5*(1), 48-51. <https://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/56692faeb9666.pdf>
- Jose, P. E. (2013). *Doing statistical mediation and moderation*. Guilford Press.
- Kavakçı, Ö., Güler, A. S., & Çetinkaya, S. (2011). Sınav kaygısı ve ilişkili psikiyatrik belirtiler. *Klinik Psikiyatri, 14*(1), 7-16. <https://klinikpsikiyatri.org/jvi.aspx?un=KPD-49394&volume=14&issue=1>
- Khalaila, R. (2015). The relationship between academic self-concept, intrinsic motivation, test anxiety, and academic achievement among nursing students: Mediating and moderating effects. *Nurse Education Today, 35*(3), 432-438. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2014.11.001>
- Kilit, Z., Dönmezler, S., Erensoy, H., & BERKOL, T. (2020). Üniversite öğrencilerinde belirsizliğe tahammüslüzlük, endişe ve bilişsel sınav kaygısı ilişkisi. *Ortadoğu Tıp Dergisi, 12*(2), 262-268. <https://doi.org/10.21601/ortadogutipdergisi.741156>
- Koca, F., ve Dadandı, İ. (2019). Akademik öz-yeterlik ile akademik başarı arasındaki ilişkide sınav kaygısı ve akademik motivasyonun aracı rolü. *İlköğretim Online, 18*(1), 241-252. <https://10.17051/ilkonline.2019.527207>
- Korhan, M., Engin, E., & Güloğlu, B. (2021). Covid-19 sürecinde üniversite sınavına girecek gençlerin sınav kaygısı: bilişsel esneklik ve öz-düzenleme. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 12*(5), 212-231. <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1009653>
- Köse, S., Yılmaz, Ş. K., & Göktaş, S. (2018). The relationship between exam anxiety levels and sleep quality of senior high school students. *Journal of Psychiatric Nursing, 9*(2), 105-111, <https://doi.org/10.14744/phd.2018.05025>
- Krispenz, A., Gort, C., Schültke, L., & Dickhäuser, O. (2019). How to reduce test anxiety and academic procrastination through inquiry of cognitive appraisals: A pilot study investigating the role of academic self-efficacy. *Frontiers in Psychology, 10*, 1917. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01917>
- Lee, C. & Babko, P. (1994). Self-efficacy beliefs: Comparison of five measures. *Journal of Applied Psychology, 79*, 364-369. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.79.3.364>
- Lee, M. T. Y., Wong, B. P., Chow, B. W.-Y., & McBride-Chang, C. (2006). Predictors of suicide ideation and depression in Hong Kong adolescents: Perceptions of academic and family

Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde
Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü

- climates. *Suicide & Life-Threatening Behavior*, 36, 82–96. <https://doi.org/10.1521/suli.2006.36.1.82>
- Lee, W., Lee, M. J., & Bong, M. (2014). Testing interest and self-efficacy as predictors of academic self-regulation and achievement. *Contemporary Educational Psychology*, 39(2), 86-99. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2014.02.002>
- Lei, W., Zhang, H., Deng, W., Wang, H., Shao, F., & Hu, W. (2021). Academic self-efficacy and test anxiety in high school students: A conditional process model of academic buoyancy and peer support. *School Psychology International*, 42(6), 616-637. <https://doi.org/10.1177/0143034321110392>
- Liu, X., Xinyu, J. & Zhang, Y. (2023). Trajectories of college students' general self-efficacy, the related predictors, and depression: a piece wise growth mixture modeling approach. *Heliyon*. 9(5), 1575–1582. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e15750>
- Mao, Y., Yang, R., Bonaiuto, M., Ma, J., & Harmat, L. (2020). Can flow alleviate anxiety? The roles of academic self-efficacy and self-esteem in building psychological sustainability and resilience. *Sustainability*, 12(7), 2987. <https://doi.org/10.3390/su12072987>
- McLaughlin, K., Moutray, M., & Muldoon, O. T. (2008). The role of personality and self-efficacy in the selection and retention of successful nursing students: a longitudinal study. *Journal of Advanced Nursing*, 61(2), 211-221. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04492.x>
- Mills, N., Pajares, F., & Herron, C. (2006). A reevaluation of the role of anxiety: Self-efficacy, anxiety, and their relation to reading and listening proficiency. *Foreign language annals*, 39(2), 276-295. <https://doi.org/10.1111/j.1944-9720.2006.tb02266.x>
- Naeim, M., Rezaeisharif, A., & Zandian, H. (2020). The relationship between internet addiction and social adjustment, and test anxiety of the students of Ardabil University of Medical Sciences. *Shiraz E-Medical Journal*, 21(11). <https://doi.org/10.5812/semj.99209>
- Narlı, M. (2019). *Duyu düzenleme gücü ile sınav kaygısı arasındaki ilişkide mükemmeliyetçilik ve obsesif kompulsif belirtilerin aracı rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Nie Y., Lau S., Liao A. K. (2011). Role of academic self-efficacy in moderating the relation between task importance and test anxiety. *Learning and Individual Differences*, 21, 736–741. <https://doi.org/10.1016/j.lindif>.
- Nie, Y., Lau, S., & Liao, A. K. (2011). Role of academic self-efficacy in moderating the relation between task importance and test anxiety. *Learning and Individual Differences*, 21(6), 736-741. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2011.09.005>
- Novak, S. P., & Clayton, R. R. (2001). The influence of school environment and self-regulation on transitions between stages of cigarette smoking: A multilevel analysis. *Health Psychology*, 20(3), 196–207. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.20.3.196>
- O'Neil Jr, H. F., & Abedi, J. (1996). Reliability and validity of a state metacognitive inventory: Potential for alternative assessment. *The journal of educational research*, 89(4), 234-245. <https://doi.org/10.1080/00220671.1996.9941208>
- Onyeizugbo, E. U. (2010). Self-efficacy, gender and trait anxiety as moderators of test anxiety. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 8(1), 299-312. <http://www.investigacion-psicopedagogica.org/revista/new/english/index.php?n=20> Google Scholar

- Ozer, E. M., & Bandura, A. (1990). Mechanisms governing empowerment effects: A self-efficacy analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(3), 472–486. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.3.472>
- Özer, B. U. & Topkaya, N. (2011). Akademik erteleme ve sınav kaygısı. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 12-19. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aduefebder/issue/33887/375220>
- Pajares, F. & Shunk, D.H. (2001). Self-beliefs and school success: Self-efficacy, self-concept and school achievement. In R. Riding & S. Rayner (Eds.) *Perception* (pp.239-266). London: Abex publishing.
- Pajares, F. (1996). Self-efficacy beliefs in academic settings. *Review of Educational Research*, 66(4), 543-578. <https://doi.org/10.3102/00346543066004543>
- Pajares, F. and Schunk, D. (2002) Self and self-belief in psychology and education: an historical perspective, in: J.Aronson and D. Cordova (Eds.) *Improving Academic Achievement*, pp. 3–21 (New York: Academic Press)
- Pajares, F., & Miller, M. D. (1994). Role of self-efficacy and self-concept beliefs in mathematical problem solving: A path analysis. *Journal of Educational Psychology*, 86(2), 193–203. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.86.2.193>
- Pekrun, R. (2006). The control-value theory of achievement emotions: Assumptions, corollaries, and implications for educational research and practice. *Educational psychology review*, 18, 315-341. <https://doi.org/10.1007/s10648-006-9029-9>
- Pintrich, P. R. (2000). The role of goal orientation in self-regulated learning. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 451–502). San Diego, CA: Academic Press.
- Pintrich, P. R., & De Groot, E. V. (1990). Motivational and self-regulated learning components of classroom academic performance. *Journal of Educational Psychology*, 82(1), 33–40. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.82.1.33>
- Pintrich, P. R., Roeser, R. W., & De Groot, E. A. M. (1994). Classroom and individual differences in early adolescents motivation and self-regulated learning. *Journal of Early Adolescence*, 14, 139–161. <https://doi.org/10.1177/027243169401400204>
- Preiss, R. W., Gayle, B. M., & Allen, M. (2006). Test anxiety, academic self-efficacy, and study skills: A metaanalytic review. In B. M. Gayle, R. W. Preiss, N. Burrell & M. Allen (Eds.), *Classroom communication and instructional processes: Advances through meta-analysis* (pp. 99-111). Mahwah: Lawrence Erlbaum
- Putwain, D. W., Daly, A. L., Chamberlain, S., & Sadreddini, S. (2015). Academically buoyant students are less anxious about and perform better in high-stakes examinations. *British Journal of Educational Psychology*, 85(3), 247-263. <https://doi.org/10.1111/bjep.12068>
- Qiong, H. (2019). The development trend of Chinese students test anxiety: longitudinal analysis and horizontal verification. *Chinese Journal of Clinical Psychology*, 27(1), 113–118. <https://caod.oriprobe.com/order.htm?id=55770461&ftext=base>
- Raknes, S., Pallesen, S., Bjaastad, J. F., Wergeland, G. J., Hoffart, A., Dyregrov, K., Håland, Å. T., & Haugland, B. S. M. (2017). Negative life events, social support, and self-efficacy in anxious adolescents. *Psychological Reports*, 120(4), 609–626. <https://doi.org/10.1177/0033294117699820>

*Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde
Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü*

- Rana, R. A. and Mahmood, N. (2010). The relationship between test anxiety and academic achievement. *Bulletin of Education and Research* 32(2), 63–74. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2362291
- Raufelder, D.,& Ringeisen, T. (2016). Self-perceived competence and test anxiety: The role of academic self-concept and self-efcacy. *Journal of Individual Diferences*, 37(3), 159–167. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000202>
- Roick, J.,& Ringeisen, T. (2017). Self-efficacy, test anxiety, and academic success: A longitudinal validation. *International Journal of Educational Research*, 83, 84–93. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2016.12.006>
- Rolls, E. T. (2000). Precs of the brain and emotion. *Behavioral and Brain Sciences*, 23, 177–191. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00002429>
- Sakin-Özen, N., İlker, E., Ilgir, E., & Sığırlı, D. (2010). Anxiety prevalence and affecting factors among university students. *Asia Pacific Journal of Public Health*, 22(1), 127–133. <https://doi.org/10.1177/1010539509352803>
- Sarason, I. G. (1984). Stress, anxiety, and cognitive interference: Reactions to tests. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 929–938. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.46.4.929>
- Satıcı, S. A. (2013). Üniversite öğrencilerinin akademik oz-yeterliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Yayınlanmamış yüksekisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Schnell, K., Ringeisen, T., Raufelder, D., & Rohrmann, S. (2015). The impact of adolescents' self-efficacy and self-regulated goal attainment processes on school performance do gender and test anxiety matter? *Learning and Individual Differences*, 38, 90–98. <http://dx.doi.org/10.1016/j.lindif.2014.12.008>
- Schunk, D. H. (1991). Self-efficacy and academic motivation. *Educational Psychologist*, 26(3-4), 207-231. <https://doi.org/10.1080/00461520.1991.9653133>
- Schunk, D.H. (1995). Self-efficacy and education and instruction. In J.E. Maddux (Ed.), *Self – efficacy, adaption and adjustment: Theory, research and applications* (pp.281-303). New York: Plenum.
- Schwarzer, R. (1994). Optimism, vulnerability, and self-beliefs as health-related cognitions: A systematic overview. *Psychology and Health: An International Journal*, 9, 161-180. <https://doi.org/10.1080/08870449408407475>
- Schwarzer, R. (1998). Optimism, goals, and threats: How to conceptualize self-regulatory processes in the adoption and maintenance of health behaviors. *Psychology and Health*, 13(4), 759-766. <https://doi.org/10.1080/08870449808407430>
- Schwarzer, R.,& Jerusalem, M. (1992). Advances in anxiety theory: A cognitive process approach. In K. A. Hagtvet & T. B. Jhonsen (Eds.), *Advances in test anxiety research* (Vol. 7, pp. 2–31). Swets & Zeitlinger
- Shunsen, C. & Danhong, T. (2009). The effect of test anxiety on false memory. *Psychological Development and Education*, 25(1),46–53.
- Sohail, H.; Hassan, S.M.; Ali, B.; Irfan, S.; Siddiqui, H.F.; Bansari, K.; Afroz, M.N.; Batool, Z.; Shaukat, F. (2020). Impact of pre-exam anxiety on the academic performance of final year medical students. *Preprints*, 2020100651. <https://doi.org/10.20944/preprints202010.0651.v1>

- Solberg, V. S., Gusavac, N., Hamann, T., Felch, J., Johnson, J., Lamborn, S. and Torres, J. (1998) The adaptivesuccess identity plan (ASIP): A career intervention for college students. *The Career Development Quarterly*,47(1), 48–95
- Spielberger, C. D.,& Vagg, P. R. (1995). Test anxiety: A transactional process. In C. D. Spielberger & P. R. Vagg (Eds.), *Test anxiety: Theory, assessment, and treatment*(pp. 3–14). Taylor & Francis
- Spielberger, C. D., Anton, W. D., & Bedell, J. (1976). The nature and treatment of test anxiety. In M. Zucker- man & C. D. Spielberger (Eds.), *Emotions and anxiety: New concepts, methods, and applications* (pp. 317–344). Erlbaum
- Spielberger, C.D.,& Sarason, I.G. (Eds.) (1983). *Stress and anxiety* (vol.12). Washington: Hemisphere pub. Co.
- Stöber, J.,& Pekrun, R. (2004). Advances in test anxiety research. *Anxiety, Stress & Coping*, 17(3), 205-211. <https://doi.org/10.1080/1061580412331303225>
- Suarez, M. J. and M. A. T. Quimbo. 2016.Test anxiety and selected personal factors as determinants of academic performance of undergraduate online learners. *Malaysian Journal of Distance Education* 18(1): 29–51. <http://dx.doi.org/10.21315/mjde2016.18.1.3>
- Şanlı, C. (2020). The relation between task value, test anxiety and academic self-efficacy: A moderation analysis in high school geography course. *Participatory Educational Research*, 8(1), 265-278.
- Talan, T.,& Gülseçen, S. (2018). Ters-yüz sınıf ve harmanlanmış öğrenmede öğrencilerin öz- düzenleme becerilerinin ve öz-yeterlik algılarının incelenmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 9(3), 563-580. <https://doi.org/10.16949/turk bilim.403618>
- Tan, S. H. & Pang, J.S. (2023). Test anxiety: An integration of the test anxiety and achievement motivation research traditions. *Educational Psychology Review*, 35, 13 <https://doi.org/10.1007/s10648-023-09737-1>
- Titrek, O., Çetin, C., Kaymak, E., & Kasıkcı, M. M. (2018). Academic motivation and academic self-efficacy of prospective teachers. *Journal of Education and Training Studies*, 6(n11a), 77-87. Retrived from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1208391.pdf>
- Totan, T. ve Yavuz, Y. (2009). Westside Sınav Kaygısı Ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(17), 95-109. Retrived From, <https://toad.halileksi.net/wp-content/uploads/2022/07/westside-sinav-kaygisi-olcegi-toad.pdf>
- Totan, T., Özgül, Ö., & Tosun, E. (2019). Bilişsel ve duygusal düzenlemenin sınav kaygısına olan etkisinde psikolojik dayanıklılığın aracılık rolü. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 98-108.<https://doi.org/10.21666/muefd.605853>
- Trueba, A. F., Smith, N. B., Auchus, R. J., & Ritz, T. (2013). Academic exam stress and depressive mood are associated with reductions in exhaled nitric oxide in healthy individuals. *Biological Psychology*, 93(1), 206-212. <https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2013.01.017>
- Tsegay, L., Shumet, S., Damene, W., Gebreegziabhier, G., & Ayano, G. (2019). Prevalence and determinants of test anxiety among medical students in Addis Ababa Ethiopia. *BMC Medical Education*, 19, 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12909-019-1859-5>

*Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde
Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü*

- Warshawski, S., Bar-Lev, O., & Barnoy, S. (2019). Role of academic self-efficacy and social support on nursing students' test anxiety. *Nurse educator, 44*(1), E6-E10. <https://doi.org/10.1097/NNE.0000000000000552>
- Wuebbels, A. L. (2006). The development of a social emotional and academic selfefficacy curriculum for sixth grade adolescent students (Unpublished Ph.D. thesis). School of Saint Louis University, Missouri.
- Yerdelen, S., McCaffrey, A., & Klassen, R. M. (2016). Longitudinal examination of procrastination and anxiety, and their relation to self-efficacy for self-regulated learning: Latent growth curve modeling. *Educational Sciences: Theory & Practice, 16*(1), 5-22. <https://doi.org/10.12738/estp.2016.1.0108>
- Yılmaz, M., Gürçay, D., & Ekici, G. (2007). Akademik özyeterlik ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(33), 253-259. Retrived from, <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1047-published.pdf>
- Zeidner, M. (1998). Test anxiety: The state of the art. New York, NY: Plenum Press.
- Zeidner, M. (2007). Test anxiety in educational contexts: Concepts, findings, and future directions. *Emotionin Education, 165*–184. <https://doi.org/10.1016/B978-012372545-5/50011-3>
- Zeidner, M., & Matthews, G. (2005). Evaluation anxiety: Current theory and research. In A. J. Elliot & C. S. Dweck (Eds.), *Handbook of competence and motivation* (pp.141–163). Guilford Publications.
- Zeidner, M., M. Boekaerts & P.R. Pintrich. (2000). Self-regulation: directions and challenges for future research. In *Handbook of Self-Regulation*, ed. M. Boekaerts, P. R. Pintrich & M. Zeidner, 749–68. San Diego, CA: Academic Press
- Zimmerman, B. J. & D. Schunk. (2001). Reflections on theories of self-regulated learning and academic achievement. In *Self-Regulated Learning and Academic Achievement: Theoretical Perspectives*, ed. B. Zimmerman and D. Schunk, 289–307. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Zimmerman, B. J. (1990). Self-regulated learning and academic achievement: an overview. *Educational Psychologist, 25* (1), 3–17. https://doi.org/10.1207/s15326985ep2501_2
- Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: a social cognitive perspective. In *Handbook of Self-Regulation*, ed. M. Boekaerts, P.R. Pintrich and M. Zeidner, 13–39. San Diego, CA: Academic Pre

Extended Abstract

Introduction

In Turkey, individuals have to take important exams at almost every stage of their academic lives. However, no matter what purpose it is taken, the exam is usually met with different reactions and emotions By students, the most common of which is known as anxiety (Cayubit, 2014). High levels of test anxiety become one of the most serious academic obstacles among students (Hembree, 1988). Despite the negative consequences of high test anxiety, a high expectation of success from the individual or others from the student in the exams can cause test anxiety to emerge.

When studies on test anxiety are examined, Lee et al. (2006) found that there is a positive relationship between test anxiety and depression, which further triggers suicidal ideation; that

test anxiety reduces academic success (İşgör, 2016; Sohali et al., 2020), it negatively affects psychological well-being (İşgör, 2016); sleep quality and sleep disturbance (Köse et al., 2018); lack of attention, anxiety, depression, constant anxiety (Kavakçı, 2011), It has been reported that it positively affects academic procrastination (Özer and Topkaya, 2011) and school burnout (Demir and Gençdoğan, 2017). In addition to these studies examining the negative consequences of test anxiety, the psychological factors that cause test anxiety in university students have also been the subject of many studies. For example, Baytemir (2019) stated that irrational beliefs held by individuals accompany test anxiety; Gürpınar (2019) stated that family attitudes and behaviors, working environment, financial conditions, friend relations, socialization, teacher-student relations and expectations, Kilit et al. (2020) intolerance of anxiety and uncertainty, Narlı (2019) conducted studies showing that difficulty in emotional recovery may cause test anxiety. When the negative consequences and causes of test anxiety are evaluated together, it makes it important to investigate the protective factors for test anxiety. Krispenz et al. (2019) stated that individuals with low academic self-efficacy often experience test anxiety when they encounter exams and that academic self-efficacy is an important factor that can be used to explain test anxiety. Therefore, in this study, it is thought that academic self-efficacy may be an important factor that negatively affects test anxiety.

Although the effects of academic competence beliefs on test anxiety have gained empirical support (Bonaccio and Reeve, 2010; Mills et al., 2006; Nie et al., 2011), much less is known about the mediating and regulatory mechanisms underlying this relationship (Lei et al., 2011). , 2021). The importance of self-regulation processes is mentioned in the relationship between belief in academic competence and test anxiety (Boekaerts & Cascallar, 2006; Schnell, Ringeisen, Raufelder, & Rohrmann, 2015). In this context, the main subject of this study is to reveal whether cognitive self-regulation has a mediating role in the effect of self-regulation skills and academic competence on test anxiety.

Methodology

For this study, data was collected from 280 university students. 157 of these students were female (56.1%), 116 were male (41.4%) and 7 (2.5%) did not specify their gender. The average age of the students is 20.51 (sd=1.51), and the age range of the students is between 17 and 30. SPSS 22.0 and Model 4 of SPSS Process 4.1 version developed by Hayes (2013) were used in the analysis of the data. Before proceeding with the analyses, it was decided whether the data showed a normal distribution by considering the Skewness and Kurtosis coefficients. These values were obtained as .087 to -.216 for test anxiety, -.311 to .120 for academic competence, and -.229 to .223 for cognitive self-regulation. These findings indicate that the data show a normal distribution. Since the data showed a normal distribution, the "series mean" method in the SPSS Replace Missing Values tab was used in the empty cell analysis. In addition, since the interaction variable in the moderation analysis is produced by multiplying the independent (X) and moderator (W) variables, multicollinearity problems may arise between the interaction variable and the independent and moderator variables, so analyzes were carried out after converting the data into standard z-scores.

Findings

As a result of the analysis, it is seen that the model established for the prediction of test anxiety by academic competence, cognitive self-regulation and interaction variables is significant [$F_{(3-276)}=14.261, p=.000$]. These three variables together explain 13% of the variance in test anxiety. Additionally, the amount of change in the variance explained by adding the interaction variable ($X \times W$) to the model is also significant [$R^2_{(change)}=.021, F_{(3-276)}=6.811, p=.010$].

*Üniversite Öğrencilerinde Akademik Yetkinlik İnancının Sınav Kaygısı Üzerindeki Etkisinde
Bilişsel Öz-Düzenleme Becerilerinin Düzenleyicilik Rolü*

Accordingly, the fact that the interaction variable's prediction coefficient of test anxiety was found to be significant and that the confidence interval does not include zero but is in the same direction as the unstandardized beta coefficient shows that cognitive self-regulation has a moderating effect on the effect of academic competence on test anxiety.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE PSİKOLOJİK BELİRTİLER VE ÖZ-YETERLİK İNANÇLARI *

Burhan ÇAPRI

Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye

burhancapri@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-6812-4785

Makale Geliş Tarihi: 21/11/2023

Makale Kabul Tarihi: 02/12/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Çapri, B. (2023). Üniversite öğrencilerinde psikolojik belirtiler ve öz-yeterlik inançlar.

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(52), 265-281.

Öz

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin öz-yeterlik inançlarını ne düzeyde yordadığını ve öğrencilerin öz-yeterlik inançları ile psikolojik belirtilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Betimsel yöntemle yapılmış bir alan taraması niteliğindeki bu çalışmanın araştırma grubu, yaşları 17-25 ($\bar{X}=20.69$, $ss=1.68$) arasında değişen 409'u (%48.4) kız ve 436'sı (%51.6) erkek olmak üzere toplam 845 gönüllü üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. "Kişisel Bilgi Formu", "Ergen Yetkinlik Beklentisi Ölçeği (EYBÖ)" ve "Kısa Semptom Envanteri (KSE)" ile toplanan verilerin analizinde bağımsız gruplar için t-testi, Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı ve Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularında, psikolojik belirtilerin öz-yeterlik inançlarını negatif yönde anlamlı bir biçimde yordadığı ve öz-yeterlik inancı varyansının %19'unu açıkladığı bulunmuştur. Ayrıca cinsiyete göre yapılan karşılaştırmalarda, kızların EYBÖ'nün DYB alt ölçeği hariç diğer tüm ölçek ve alt ölçek puan ortalamaları açısından toplam grup ve erkeklere göre daha yüksek puanlar elde ettiği ve cinsiyet farklılıkları açısından da DYB alt ölçeği dışında anlamlı farkın bulunduğu diğer tüm ölçek ve alt ölçek puanları açısından kızların lehine anlamlı sonuçların elde edildiği görülmüştür. Bulgular ilgili alanyazın doğrultusunda tartışılıp yorumlanmış ve araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Üniversite öğrencileri, psikolojik belirtiler, öz-yeterlik inancı, cinsiyet

PSYCHOLOGICAL SYMPTOMS AND SELF-EFFICACY BELIEFS IN UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

The purpose of present study is to examine to what extent university students' psychological symptoms predict their self-efficacy beliefs and whether students' self-efficacy beliefs and psychological symptoms differ according to their gender. The research group of this study, which is a field survey conducted with a descriptive method, consists of a total of 845 volunteer university students, 409 (48.4%) girls and 436 (51.6%) boys, aged between 17-25 ($\bar{X}=20.69$, $sd = 1.68$). Independent groups t-test, Pearson product moment correlation coefficient

* Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu makalenin verileri 2020 yılı öncesine ait olduğu için etik kurul izni alınmamıştır. Ayrıca makale verilerinin elde edilmesinde zorunlu etik kurul kararı gerektirecek bir uygulama gerçekleştirilmemiştir.

and Structural Equation Model (SEM) were used in the analysis of the data collected with the "Personal Information Form", "Self-Efficacy Expectation Scale for Adolescents (SEQ-A)" and "The Brief Symptom Inventory (BSI)". In results of the research, psychological symptoms significantly predicted the self-efficacy beliefs in a negative significant way and explained %19 variance of the self-efficacy belief. Besides, in comparisons made by gender, it has been observed the females obtained higher scores than group and male and in the terms of all scales and subscale other than the ASEQ's subscale DYB and in terms of gender differences all scales and subscales except DYB are significant differences and in favor of females. The findings were discussed and interpreted in line with the relevant literature and suggestions were presented in the light of the results obtained from the research.

Keywords: University students, psychological symptoms, self-efficacy belief, gender

Giriş

Bandura'nın (1977, 1997) Sosyal Bilişsel Kuramı'nın en önemli kavramlarından bir tanesi olan öz-yeterlik [self efficacy], bireylerin belli bir performansı göstermek için gerekli olan etkinlikleri ve eylemleri organize edip, bunları başarılı bir biçimde gerçekleştirebilme kapasitelerine ilişkin inancı olarak tanımlanmaktadır. Öz-yeterlik inancı, düzey [magnitude], genelleme [generality] ve dayanıklılık [strength] olmak üzere üç boyut tarafından etkilenen, temel deneyimler (mastery performances), dolaylı deneyimler (vicarious experience), sözel ikna (verbal persuasion) ile fizyolojik ve psikolojik durum (psychological state) olarak kavramlaştırdığı dört bilgilendirici kaynaktan oluşmaktadır (Bandura, 1977, 1986, 1997).

Öz-yeterlik inancı yüksek olan insanlar yeni karşılaştıkları ve mücadele etmek durumunda oldukları zor görev ve yaşantılardan kaçmamaktadır. Düşük öz-yeterlik inancına sahip insanlar ise belli görevleri yerine getirme aşamasında güçlü öz-yeterlik inancına sahip olan insanlara göre daha çok gerginlik, stres ve hoşnutsuzluk duyguları yaşamaktadır (Bandura, 1977, 1989, 1997). Benzer biçimde, öz-yeterlik inançlarının düşük düzeylerine, yüksek düzeydeki depresyon, anksiyete, fobi gibi psikolojik belirtiler eşlik etmektedir (Muris, 2002; Solberg ve Villarreal, 1997).

Alan yazında yapılan çalışmalar öz-yeterlik inancı ile psikolojik belirtilerden depresyon (Backenstrass vd., 2006; Çelikkaleli, 2010; Gaudiano ve Herbert, 2006; Hermann ve Betz, 2004, 2006; Luszczynska vd., 2005; Mercer, 2004; Mills vd., 2006; Muris vd., 2001; Muris, 2001, 2002; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Saltzman ve Holahan, 2002; Shikai vd., 2007; Tahmassian ve Moghadam, 2011; Telef, 2011; Thelwell vd., 2007; Wei vd., 2005), anksiyete (Gaudiano ve Herbert, 2006; Landon vd., 2007; Luszczynska vd., 2005; Mercer, 2004; Mills vd., 2006; Muris, 2002; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Shikai vd., 2007; Tahmassian ve Moghadam, 2011; Telef, 2011; Wei vd., 2005), olumsuz benlik (Telef, 2011), somatizasyon (Doğan Yatar ve Özden Yıldırım, 2023; Muris, 2002; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Suldo ve Shaffer, 2007; Telef, 2011) ve düşmanlık (Cast ve Burke, 2002; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Telef, 2011; Willemse, 2008) arasında anlamlı ilişkiler olduğuna işaret etmektedir.

Bandura'nın (1977) kuramına göre, öz-yeterlik inançları özel aktivitelerle ilişkilidir ve özel bir aktiviteye dayalı spesifik öz-yeterlik alanları bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Muris (2001, 2002) tarafından geliştirilen "Ergen Yetkinlik Beklentisi Ölçeği (EYBÖ)" kullanılarak ergenlerin öz-yeterlik inançları sosyal, akademik ve duygusal olmak üzere üç özel aktiviteden oluşan spesifik alanlar üzerinden değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda, toplam EYBÖ (Muris, 2001, 2002; Telef, 2011; Willemse, 2008) ve alt ölçek (Bandura, 1999; Bandura vd., 2001; Bandura, 2002; Coleman, 2003; Muris, 2001, 2002; Öztürk ve Şahin, 2007; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Saunders vd., 2004; Sayma, 2001; Telef, 2011; Vera vd., 2004; Willemse, 2008; Yardımcı, 2007) puanları açısından kız ergenlerin daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu ve cinsiyet farklılıkları

açısından genellikle kız ergenlerin lehine anlamlı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Ancak toplam EYBÖ (Muris, 2001, 2002) ve alt ölçek (Bandura vd., 1999; Koparan vd., 2009) puanları açısından erkek ergenler lehine anlamlı fark bulun ve toplam EYBÖ (Landon vd., 2007; Telef, 2011) ve alt ölçek (Biçer, 2009; Bilgin, 1996; Çelikkaleli ve Gündüz, 2010; Fıncioğlu, 2005; Smith ve Betz, 2000; Suldo ve Shaffer, 2007; Wettersen vd., 2005) puanları açısından bu iki cinsiyet arasında herhangi anlamlı fark bulunmayan araştırma sonuçları da rapor edilmiştir.

Alanyazında gençlik yılları olarak da tanımlanan, Latince "adolescere" kelimesinden gelen ve "büyümek" ya da "olgunlaşmak" anlamında kullanılan (Dolgin, 2018) ergenlik dönemi, bireyin fiziksel ve duygusal olarak hızlı gelişimin olduğu, bağımsız kişilik kimliğinin oluştuğu, cinsel, psiko-sosyal olgunlaşmanın tamamlandığı dönem olarak tanımlanmaktadır (Santrock, 2020). Bocalamalı ve fırtınalı bir dönem olarak da ifade edilen (Öztürk, 2001) ergenlik, psikopatolojik belirti gösterme sıklığında artışın olduğu bir dönemdir (Cole ve Sapp, 1988). Böylesi zorlu ve stresli bir dönem olan ergenlikte depresyon, anksiyete, olumsuz benlik algısı, somatizasyon ve düşmanlık gibi psikolojik semptomlara sık sık maruz kalan ve bu semptomlar ile sağlıklı bir şekilde başa çıkamayan ergenlerin bedensel ve ruhsal sağlığı oldukça olumsuz yönde etkilenebilmektedir (Telef, 2011). Saföz-Güven (2008) psikolojik belirti türlerinde kız ergenlerin erkek ergenlere göre daha yüksek belirti gösterdiklerini ileri sürmüştür. Kapıkıran (2001) ise kızların erkek ergenlerden daha depresif oldukları, daha fazla fobik kaygı yaşadıkları, daha çok genel kaygı yaşadıkları, daha fazla kişiler arası duyarlılık gösterdikleri, daha fazla obsesif kompulsif oldukları, daha yaygın somatik sorunları olduğu ve daha yaygın paranoid düşüncelere sahip oldukları, daha psikotik oldukları, daha fazla uyku sorunları, yeme sorunları olduğu ve daha fazla suçluluk yaşadıklarını rapor etmiştir. Alan yazında gerçekleştirilen çalışmalarda, kız ergenlerin depresyon (Bandura vd., 1999; Coelhovd., 2002; Deniz vd., 2004; Hankin vd., 2007; Kapıkıran, 2001; Muris, 2001, 2002; Özbay, 2003; Saföz-Güven, 2008; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Soylu, 2002; Takakura ve Sakihara, 2000; Telef, 2011; Yavuz, 2021), anksiyete (Costello vd. 2005; Deniz vd., 2004; Muris, 2002; Palapattu vd., 2006; Puskar vd., 2003; Saföz-Güven, 2008; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Soylu, 2002; Telef, 2011; Yavuz, 2021), olumsuz benlik (Erol vd., 2002; Saföz-Güven, 2008; Sweeting vd., 2007; Telef, 2011; Yavuz, 2021), somatizasyon (Deniz vd., 2004; Kapıkıran, 2001; Kirkaldy vd., 2003; Saföz-Güven, 2008; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Telef, 2011; Yavuz, 2021), düşmanlık (Kinnunen vd., 2010; Saföz-Güven, 2008; Muris vd., 2004; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Telef, 2011; Willemse, 2008; Yavuz, 2021) gibi psikolojik belirtileri erkek ergenlerden daha fazla yaşama eğiliminde oldukları görülmüştür. Ancak bazı çalışmalarda kız ve erkek ergenler arasında depresyon (Masten vd., 2003), anksiyete (Özbay, 2003), benlik saygısı (Aktuğ, 2006; Yenidünya, 2005), somatizasyon (Masi vd., 2000; Özbay, 2003) ve düşmanlık (Kapıkıran, 2001; Özbay, 2003) psikolojik belirtileri açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Yurtiçi ve yurtdışı alan yazında EYBÖ kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalarda (Çelikkaleli vd., 2006; Çelikkaleli, 2010; Lackaye vd., 2006; Landon vd., 2007; Muris, 2001, 2002; Muris vd., 2008; Telef, 2011; Willemse, 2008) depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon, düşmanlık, duygusal ve davranışsal problemler, öğrenme güçlüğü gibi birçok psikolojik yapı ve belirtinin ergenler üzerinde incelendiği göze çarpmaktadır. Ancak yapılan tüm bu çalışmaların ortaokul (6, 7, 8. sınıflar) ve liselerde öğrenimlerine devam etmekte olan ergenler üzerinde gerçekleştirildiği ve üniversitede öğrenimlerine devam etmekte olan ergenler üzerinde yürütülen herhangi bir araştırmanın olmadığı göze çarpmaktadır. Ayrıca, ergenlik dönemindeki psikolojik semptomlar ile ilgili yapılacak araştırmaların yetişkinlikte yaşanan semptomların nedenleri hakkında önemli ipuçları verebileceği (Hetland vd., 2002) ve farklı psikolojik semptomlar ile öz-yeterliğin spesifik alanları arasındaki özel ilişkilerin yeni çalışmalarla incelenmesinin yararlı olacağı (Muris, 2002) ifade edilmektedir. Alan yazındaki böylesi bir

İhtiyaçtan yola çıkılarak oluşturulan bu araştırma ile üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin öz-yeterlik inançları üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması sağlanabilecektir. Diğer yandan, alan yazında öz-yeterlik inançları ile farklı psikolojik belirtiler açısından cinsiyetler arasında oluşan çelişkili sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, bu araştırma kapsamında elde edilecek bulguların her iki alandaki cinsiyet farklılıklarına ilişkin belirsizliğin aydınlatılma sürecine önemli katkılar sağlayacağı düşünülebilir.

Ayrıca öz-yeterlik inançları ve psikolojik belirtilerin üniversite düzeyindeki ergenler üzerinde incelenmesi alan yazın açısından öncü bir nitelik taşımaktadır. Bu çalışmada psikolojik belirtilerin üniversite öğrencilerinin öz-yeterlik inançları üzerinde ne derece etkili olduğunun ortaya çıkarılmasının, özellikle bu dönemdeki ergenlerle çalışan psikolojik danışman, psikolog ve psikiyatristlerin koruyucu, önleyici ve tedavi edici müdahale çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında mevcut çalışmanın genel amacı, üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin öz-yeterlik inançlarını ne düzeyde yordadığını ve öğrencilerin öz-yeterlik inançları ile psikolojik belirtilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtileri öz-yeterlik inançlarını yordamakta mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin öz-yeterlik inançları ile psikolojik belirtileri cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin öz-yeterlik inançlarını ne düzeyde yordadığının ve öğrencilerin öz-yeterlik inançları ile psikolojik belirtilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırma betimsel yöntemle yapılmış bir alan taraması niteliğindedir.

Araştırma Grubu

Araştırma grubu, Mersin Üniversitesi'nin farklı fakülte ve yüksekokullarından çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden toplam 845 gönüllü üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Ulaşılması kolay ve araştırmaya katılımında gönüllü olan bu öğrencilerin seçiminde kolaylıkla bulunabileni örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Erkuş, 2013). Yaşları 17-25 ($\bar{X}=20.69$, $ss=1.68$) arasında değişen üniversite öğrencilerinin 409'u kız (%48.4) ve 436'sı erkek (%51.6)'tir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Üniversite öğrencilerinin cinsiyet, yaş, öğrenim gördüğü fakülte ve yüksekokul gibi bilgilerinin belirlenmesi amacıyla oluşturulan bu form araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Ergen Yetkinlik Beklentisi Ölçeği (EYBÖ): Ergenlerin öz-yeterlik inançlarını belirleyebilmek için Muris (2001) tarafından geliştirilen ve Çelikkaleli vd. (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Ergen Yetkinlik Beklentisi Ölçeği" 23 madde ve 3 alt ölçekten oluşmaktadır. Akademik Yetkinlik Beklentisi (AYB), Duygusal Yetkinlik Beklentisi (DYB) ve Sosyal Yetkinlik Beklentisi (SYB) olarak adlandırılan bu 3 alt ölçek için ayrı ayrı puanlar elde edilebildiği gibi toplam puan da elde edilebilmektedir. EYBÖ'nün her bir maddesi 1 (hiçbir zaman) ile 5 (her zaman) arasında beş dereceli bir ölçek üzerinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 23 ile 115 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan yetkinlik düzeyinin yüksek olduğuna ve ölçekten alınan düşük puan ise yetkinlik düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir. EYBÖ'nin iç tutarlık katsayısı .78; AYB, DYB ve SYB alt ölçeklerinin iç tutarlık katsayıları sırasıyla .64, .69 ve .71 olarak

hesaplanırken, 91 kişi üzerinde gerçekleştirilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı EYBÖ için .85, AYB, DYB ve SYB alt ölçekleri için ise sırasıyla .77, .73 ve .65 olarak hesaplanmıştır. Türkçe'ye uyarlama çalışması lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen ölçeğin bu çalışma kapsamındaki üniversite öğrencileri üzerinde kullanılıp kullanılmayacağı doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Kendi alt faktörü dışındaki faktörlere yük verdiği görülen 11, 19 ve 23 numaralı maddelerin çıkarılmasıyla modifiyeli olarak elde edilen uyum indeksleri ($\chi^2=789.90$, $df=165$, $p=.000<.001$; RMSEA, .067; $\chi^2/df=4.78$; NNFI=.90; CFI=.92; GFI=.91; AGFI=.89; SRMR=.063) incelendiğinde, tüm indekslerin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu ve ölçeğin üç faktörlü yapısını doğruladıkları söylenebilir. Ayrıca bu araştırma kapsamında EYBÖ'nin iç tutarlık katsayısı .82; AYB, DYB ve SYB alt ölçeklerinin iç tutarlık katsayıları sırasıyla .72, .74 ve .73 olarak bulunmuştur. Diğer yandan, öz-yeterlik kavramı Türkiye'deki alan yazında bazı araştırmacılar tarafından "Yetkinlik Beklentisi", bazıları tarafından ise "Öz-Yeterlik" olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmanın bütününde, herhangi bir kavram kargaşasına yol açmamak için kavramın "Öz-yeterlik" olarak kullanılması benimsenmiştir. Ancak, ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmasını yapan araştırmacıların kavramı "Yetkinlik Beklentisi" olarak çevirerek kullanmalarından ötürü, ölçeğin isminde bir değişiklik yapmamak ve orijinaline sadık kalmak amacıyla yalnızca ölçeğin ve alt boyutlarının geçtiği yerlerde bu çeviri kullanılmıştır.

Kısa Semptom Envanteri (KSE): 53 maddeden oluşan ve Likert tipi bir kendini değerlendirme ölçeği olan KSE çeşitli psikolojik belirtileri taramak için kullanılmaktadır. KSE'nin psikometrik özellikleri, SCL-90-R'nin aynı dokuz boyutuna dayalı olarak geliştirilmiştir. KSE de tıpkı SCL-90-R'de olduğu gibi 9 alt ölçek ve 3 global indeksten oluşmaktadır. Bunlar; Somatizasyon, Obsesif-Kompulsif Bozukluk, Kişiler Arası Duyarlık, Depresyon, Anksiyete Bozukluğu, Düşmanlık, Fobik Anksiyete, Paranoid Düşünceler ve Psikotizm; Rahatsızlık Ciddiyet İndeksi, Belirti Toplamı İndeksi ve Semptom Rahatsızlık İndeksi. KSE'de her bir alt ölçek için ayrı ayrı puanlar elde edilebildiği gibi üç indeks için de puan elde edilebilmektedir. Derogatis (1992) tarafından kısaltılan KSE'nin Türkçe'ye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin "Anksiyete (ANK)", "Depresyon (DEP)", "Olumsuz Benlik (OB)", "Somatizasyon (SOM)" ve Düşmanlık (DÜŞ)" olmak üzere 5 faktörden oluştuğu bulunmuştur. KSE'nin her bir maddesi 0 (hiç) ile 4 (çok fazla) arasında beş dereceli bir ölçek üzerinde puanlanmaktadır. Ölçeğin alt ölçek puanlarından elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları 0.55 ile 0.86 arasında değişmektedir (Akt: Savaşır ve Şahin, 1997). Bu araştırma kapsamında ölçeğin alt ölçek puanlarından elde edilen Cronbach Alpha iç tutarlık katsayılarının 0.76 ile 0.89 arasında değiştiği görülmüştür.

Uygulama ve Verilerin Analizi

Gönüllülük ilkesi doğrultusunda çalışmaya katılmayı kabul eden üniversite öğrencilerine araştırmanın amacı konusunda bilgi verildikten sonra, uygulamalar; öğrenciler ders arasındayken sınıf ortamlarında gerçekleştirilmiştir. Uygulanan ölçme araçlarını tam ve doğru olarak dolduran öğrencilerin verileri değerlendirilmeye alınırken, ölçme araçlarının herhangi birinde eksikliği olanların verileri değerlendirmeye alınmamıştır. Bu doğrultuda çalışmaya dahil edilen 879 öğrenciden bu kriterleri karşılamayan 13'ü kız ve 21'i erkek olmak üzere toplam 34 öğrencinin araştırma grubundan çıkarılması sonucu toplam 845 öğrenciden elde edilen veriler SPSS 17.0 ve Lisrel 8.7 paket programıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde bağımsız gruplar için t-Testi, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ve YEM analizi kullanılmıştır. YEM analizine geçmeden önce yapılan uç değerler analizi sonucunda veri setinde uç değere rastlanmamıştır. Çok yönlü uç değerler için Mahalanobis uzaklığı belirlenmiş, kritik ki-kare değerleri üzerinden karşılaştırmalar yapılmış ve hesaplanan ki-kare değerinin üzerinde herhangi bir veri bulunmamıştır. Tek değişkenli normallik için basıklık ve çarpıklık katsayıları hesaplanmış ve

dağılımın normal olduğu görülmüştür. Çoklu bağlantı problemini araştırmak için incelenen varyans artış faktörü (VIF) ve tolerans değerlerine göre VIF değerinin 10'dan küçük, tolerans değerinin .2'den büyük (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014) sonuçlar üretmediği görülmüştür. Çok değişkenli istatistiksel çalışmaların yapılabilmesi için gerekli varsayımların karşılandığı görüldükten sonra En çok olabilirlik (Maximum Likelihood, ML) yöntemi ile gerçekleştirilen YEM analizi ve DFA'nde model uyum iyiliğini değerlendirmek için çeşitli uyum indeksi kriterleri kullanılmıştır [χ^2/sd , RMSEA (Root mean square error of approximation), SRMR (Standardized root mean square error of approximation), NNFI (Non-normed fit index), GFI (Goodness of fit index), AGFI (Adjusted goodness of fit index), CFI (Comparative fit index)]. Ölçeklerin güvenilirliğine ilişkin iç tutarlık puanları ise Cronbach alfa katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Analizlerde hata payı üst sınırı 0.01 olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Belirtilerinin Öz-Yeterlik İnançlarını Yordamasına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin ölçme araçlarına verdikleri tepkilerden elde edilen ilişki katsayılarını ortaya koymak için öncelikle korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin öz-yeterlik inançlarını yordamasını incelemek için YEM analizi gerçekleştirilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin ölçme araçlarına verdikleri tepkilerden elde edilen ilişki katsayıları Tablo 1'de verilmiştir.

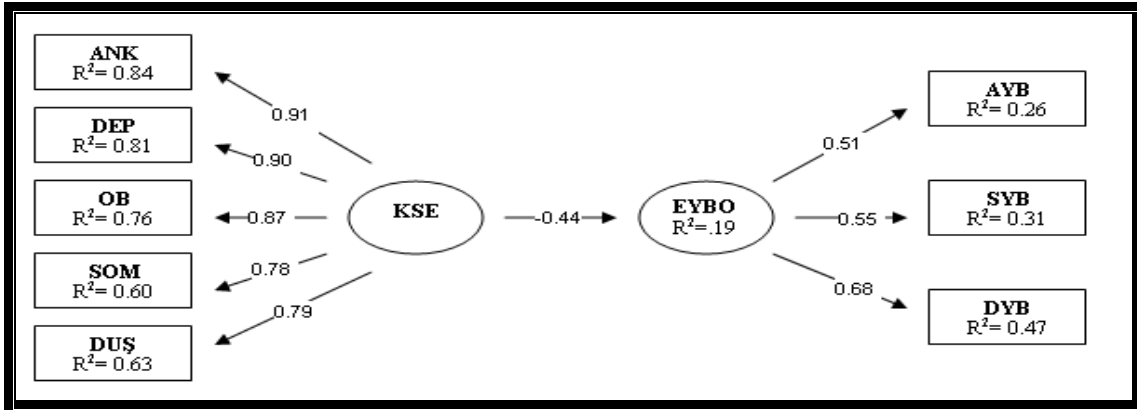
Tablo 1: Üniversite öğrencilerinin ölçme araçlarına verdikleri tepkilerden elde edilen ilişki katsayıları

	Toplam EYBÖ	SYB	AYB	DYB
KSE				
Anksiyete (ANK)	-.300**	-.175**	-.229**	-.247**
Depresyon (DEP)	-.285**	-.175**	-.196**	-.235**
Olumsuz Benlik (OB)	-.303**	-.252**	-.201**	-.191**
Somatizasyon (SOM)	-.168**	-.096**	-.131**	-.148**
Düşmanlık (DÜŞ)	-.269**	-.103**	-.215**	-.318**

**p< .01 (KSE: Kısa Semptom Envanteri; ANK: Anksiyete; DEP: Depresyon; OB: Olumsuz Benlik; SOM: Somatizasyon; DÜŞ: Düşmanlık; EYBÖ: Ergen Yetkinlik Beklentisi Ölçeği; SYB: Sosyal Yetkinlik Beklentisi; AYB: Akademik Yetkinlik Beklentisi; DYB: Duygusal Yetkinlik Beklentisi)

Tablo 1'de, üniversite öğrencilerinin ölçme araçlarına verdikleri tepkilerden elde edilen ilişki katsayılarının istatistiksel olarak negatif yönde .01 düzeyinde anlamlı olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle KSE'nin alt ölçek puanlarıyla (DÜŞ alt ölçeği dışında) en yüksek ilişki katsayılarına EYBÖ puanlarının sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca DYB alt ölçek puanlarının KSE'nin OB alt ölçek puanları dışındaki tüm alt ölçek puanları açısından SYB ve AYB alt ölçek puanlarından daha yüksek; SYB alt ölçek puanlarının ise KSE'nin OB alt ölçek puanları dışındaki tüm alt ölçek puanları açısından AYB ve DYB alt ölçek puanlarından daha düşük ilişki katsayılarına sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin öz-yeterlik inançlarını yordamasındaki katkısına ilişkin yapısal model sonuçları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1: Üniversite Öğrencilerinin Öz-yeterlik İnançlarının Yordanmasına İlişkin Yapısal Model Sonuçları

Şekil 1’de, en yüksek olabilirlik (maximum likelihood) yöntemi kullanılarak test edilen yapısal modelin kabul edilebilir düzeyde uyum iyiliği değerlerine sahip olduğu ($\chi^2=92.57$, $df=19$, $p=.000<.001$; $\chi^2/sd=4.87$; $RMSEA=.068$; $SRMR=.027$; $NFI=.98$; $NNFI=.98$; $GFI=.97$, $AGFI=.95$, $CFI=.99$) göze çarpmaktadır. Diğer yandan, varyansı açıklama oranlarına göre, KSE örtük değişkeni, ANK alt ölçeğinin %84’ünü, DEP alt ölçeğinin %81’ini, OB alt ölçeğinin %76’sını, SOM alt ölçeğinin %60’ını ve DÜŞ alt ölçeğinin %63’ünü açıklarken; EYBÖ örtük değişkeni, AYB alt ölçeğinin %26’sını, SYB alt ölçeğinin %31’ini ve DYB alt ölçeğinin %47’sini açıklamaktadır. Ayrıca KSE’nin EYBÖ’ni negatif yönde anlamlı bir biçimde yordadığı ($\beta=-.44$, $t=-8.11$) ve EYBÖ varyansının %19’unu açıkladığı görülmektedir.

Üniversite Öğrencilerinin Öz-Yeterlik İnançları İle Psikolojik Belirtileri Üzerindeki Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin öz-yeterlik inançları ile psikolojik belirtileri üzerindeki cinsiyet farklılıklarına ilişkin “Bağımsız Gruplar İçin t-Testi” sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin öz-yeterlik inançları ile psikolojik belirtileri üzerindeki cinsiyet farklılıklarına ilişkin “bağımsız gruplar için t-Testi” sonuçları

Ölçekler	Gruplar	n	\bar{X}	S	t	
EYBÖ	Kız	409	68.35	8.76	1.28	
		436	67.50	10.42		
	Erkek	409	26,32	4.20	1.39	
		436	25.89	4.63		
	AYB	Kız	409	22.63	4.14	4.94*
		Erkek	436	21.15	4.55	
DYB	Kız	409	19.40	3.69	-3.81*	
	Erkek	436	20.45	4.27		
KSE	Kız	409	12.74	8.73	1.65	
		436	11.75	8.75		
	Erkek	409	17.25	10.29	3.38*	
	Erkek	436	14.90	9.88		

OB	Kız	409	11.02	7.89	1.09
	Erkek	436	10.42	8.07	
SOM	Kız	409	7.49	6.19	3.05*
	Erkek	436	6.25	5.60	
DÜŞ	Kız	409	8.95	5.31	1.33
	Erkek	436	8.46	5.24	

**p< .01 (KSE: Kısa Semptom Envanteri; ANK: Anksiyete; DEP: Depresyon; OB: Olumsuz Benlik; SOM: Somatizasyon; DÜŞ: Düşmanlık; EYBÖ: Ergen Yetkinlik Beklentisi Ölçeği; SYB: Sosyal Yetkinlik Beklentisi; AYB: Akademik Yetkinlik Beklentisi; DYB: Duygusal Yetkinlik Beklentisi)

Tablo 2'deki bulgulara bakıldığında, ortalama ve standart sapma değerleri açısından kız öğrenci grubunun DYB alt ölçeği hariç diğer tüm ölçek ve alt ölçek puanları açısından erkek öğrenci grubuna göre daha yüksek puanlar elde ettiği göze çarpmaktadır. Ayrıca cinsiyet farklılıklarını belirlemek amacıyla yapılan t-Testi sonuçlarına göre, EYBÖ açısından AYB [t(830)=4.94, P<.05] ve DYB [t(830)=-3.81, P<.05] puanları arasında; KSE açısından ise DEP [t(830)=3.38, P<.05] ve SOM [t(830)=3.05, P<.05] puanları arasında anlamlı farklılıklara ulaşıldığı görülmektedir. Elde edilen farklılıkların da DYB açısından erkek öğrencilerin lehine olduğu, anlamlı farkın bulunduğu diğer tüm ölçek ve alt ölçek puanları açısından ise kız öğrencilerin lehine olduğu göze çarpmaktadır.

Tartışma/Sonuç

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin öz-yeterlik inançlarının yordanmasında psikolojik belirtilerin ne derece etkili olduğu ve öğrencilerin öz-yeterlik inançları ile psikolojik belirtilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında, üniversite öğrencilerinin toplam EYBÖ ve SYB, AYB, DYB alt ölçek puanları ile KSE'nin alt ölçekleri olan ANK, DEP, OB, SOM ve DÜŞ psikolojik belirtilerden elde edilen puanlar arasında istatistiksel olarak negatif yönde anlamlı korelasyon sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca psikolojik belirtilerin öz-yeterlik inancını negatif yönde anlamlı bir biçimde yordadığı ve öz-yeterlik inancı varyansının %19'unu açıkladığı bulunmuştur. Buna ek olarak, yapısal modelden elde edilen uyum iyiliği indekslerinin kabul edilebilir değerlere sahip olduğu ve yapısal modelin kendisini oluşturan gözlenen ve örtük değişkenler arasındaki ilişkileri yeterince açıklayabildiği (Hu ve Bentler, 1999) görülmüştür. Bu bulgulara dayanarak, psikolojik belirtilerin üniversite öğrencilerinin öz-yeterlik inançları varyansı üzerinde önemli bir değişken olduğu ve öz-yeterlik inançları arttıkça psikolojik belirtilerin azaldığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, elde edilen bu bulguların Solberg ve Villarreal'in (1997) düşük öz-yeterlik inancının yüksek düzeyde psikolojik belirtilerle ilişkili olduğu yönündeki görüşlerini desteklediği ve alan yazında öz-yeterlik inançlarıyla psikolojik belirtiler arasında anlamlı ilişkiler olduğunu rapor eden araştırma sonuçlarıyla (Backenstrass vd., 2006; Bandura vd., 1996; Cast ve Burke, 2002; Çelikkaleli, 2010; Doğan Yatar ve Özden Yıldırım, 2023; Ehrenberg vd., 1991; Landon vd., 2007; Gaudio ve Herbert, 2006; Hermann ve Betz, 2004, 2006; İkiz ve Sakarya Çınkı, 2016; Luszczynska vd., 2005; Mercer, 2004; Mills vd., 2006; Muris vd., 2001; Muris, 2001, 2002; Palancı, 2023; Saltzman ve Holahan, 2002; Shikai vd., 2007; Suldo ve Shaffer, 2007; Thelwell vd., 2007; Telef, 2011; Wei vd., 2005; Willemse, 2008; Yavuz, 2021) benzerlik gösterdiği düşünülebilir.

Benzer biçimde, bu araştırmadan elde edilen sonuçlarda depresyon ve anksiyete belirtileri ile en yüksek ilişki katsayılarının EYBÖ'nin DYB alt faktöründen elde edildiğine ilişkin sonuçlarla, Mercer'in (2004) depresyon ve anksiyete belirtilerinin akademik alandan daha çok duygusal alanla ilişkili olduğu ve Valois ve diğerlerinin (2008) düşük duygusal öz-yeterliğin ergenlerde

anksiyete ve depresyona yol açtığı ve İkiz ve Sakarya Çinkı'nın (2016) duygusal öz-yeterlik düzeyleri artıkça depresyon, anksiyete, olumsuz benlik algısı, somatizasyon ve hostilete düzeylerinin azaldığı yönünde rapor ettikleri araştırma sonuçları tutarlılık göstermektedir. Ancak EYBÖ'nin AYB alt faktör puanları ile düşmanlık puanları arasında negatif bir ilişkinin bulunduğu bu araştırma sonuçlarıyla, aynı değişkenler arasında pozitif bir ilişki bulunduğu rapor edilen Willemse'nin (2008) araştırma sonuçları farklılık göstermektedir.

Araştırmanın diğer bir bulgusunda, kızların EYBÖ'nün DYB alt ölçeği hariç diğer tüm ölçek ve alt ölçek puan ortalamaları ve standart sapma değerleri açısından erkeklere göre daha yüksek puanlar elde ettiği görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar toplam EYBÖ ve alt ölçekleri açısından Telef'in (2011) çalışmasıyla; anksiyete bozuklukları açısından Muris'in (2002), psikolojik belirtiler açısından Telef'in (2011) çalışmaları ile depresyon belirtisi açısından da Muris'in (2001, 2002) çalışmasıyla tutarlılık göstermektedir. Ancak toplam EYBÖ açısından Muris'in (2001, 2002), SYB ve AYB alt ölçekleri açısından Muris'in (2001) erkeklerin ortalama ve standart sapma değerlerinin daha yüksek olduğunu bulan çalışmaları ile DYB açısından kızların ortalama ve standart sapma değerlerinin daha yüksek olduğunu bulan Willemse'nin (2008) çalışmalarıyla ise farklılık göstermektedir.

Benzer biçimde, cinsiyet farklılıkları açısından da DYB alt ölçeği dışında anlamlı farkın bulunduğu diğer tüm ölçek ve alt ölçek puanları açısından kızların lehine anlamlı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, toplam EYBÖ açısından kızlar lehine elde edilen bulguların Muris (2001, 2002) ve Willemse'nin (2008) sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği, bu iki cinsiyet arasında herhangi bir fark bulmayan Landon ve arkadaşları (2007) ile Telef'in (2011) çalışmalarıyla farklılaştığı göze çarpmaktadır. Ayrıca EYBÖ'nin SYB ve AYB alt ölçekleri açısından kızlar lehine elde edilen sonuçlar alan yazındaki benzer çalışmalarla (Bandura, 1999; Bandura vd., 2001; Bandura, 2002; Coleman, 2003; Muris, 2001, 2002; Öztürk ve Şahin, 2007; Saunders vd., 2004; Sayma, 2001; Telef, 2011; Vera vd., 2004; Willemse, 2008; Yardımcı, 2007) paralellik göstermektedir. Ancak alan yazındaki erkekler lehine fark bulan (Bandura vd., 1999; Koparan vd., 2009) ve herhangi bir cinsiyet farkı bulmayan (Biçer, 2009; Bilgin, 1996; Çelikkaleli ve Gündüz, 2010; Fıncıoğlu, 2005; Smith ve Betz, 2000; Suldo ve Shaffer, 2007; Wettersen vd., 2005) araştırma sonuçlarıyla da farklılık göstermektedir. AYB ve SYB açısından kızlar lehine elde edilen sonuçların, özellikle çağdaş cinsiyet rollerinin sosyalleşme sürecine bağlı olarak, kızların geleneksel cinsiyet rollerindeki değişim ve gelişmeleri paralelinde açıklanabileceği düşünülmektedir. Bu durumda cinsiyet rollerinin değişmesine yol açan çağdaşlaşma süreci, kızların kişilerarası ve sosyal ilişkiler kurmalarını sağlayabilecek yaşantılar sunarak sosyal öz-yeterlik inançlarının; planlı, programlı ve düzenli çalışma alışkanlığı kazandırarak akademik öz-yeterlik inançlarının yükselmesine yardımcı olmuş olabilir.

Diğer yandan, DYB alt ölçeği açısından erkekler lehine elde edilen sonuçlar benzer çalışmalarla (Bussey ve Bandura, 1999; Çelikkaleli ve Gündüz, 2010; Telef, 2011) paralellik gösterirken, kızlar lehine elde edilen araştırma sonuçlarıyla (Bandura vd., 2001; Bandura, 2002; Muris, 2001, 2002; Willemse, 2008) farklılık göstermektedir. Ancak kızların anksiyete ve depresyon puanları açısından erkeklere göre daha yüksek, DYB alt ölçek puanları açısından ise daha düşük sonuçlara ulaşılması, Muris'in (2001, 2002) kızların erkeklerden daha düşük duygusal öz-yeterlik sergiledikleri ve yüksek düzeyde anksiyete ve depresyona maruz kaldıkları yönündeki açıklamalarıyla paralellik göstermektedir. Buna ek olarak, bu çalışmada DYB açısından erkekler lehine elde edilen bulguların, benzer bir çalışmada Telef'in (2011) ifade ettiği yorumlarla açıklanabileceği düşünülebilir. Telef'e (2011) göre, erkeklerin DYB'lerinin yüksek çıkmasında toplumumuzdaki erkeklere yönelik cinsiyet rolleri ile ilgili algılamalar etkili olmuş olabilir. Erkek çocuklarının duygularını kontrol edememelerinin bir zayıflık belirtisi olarak değerlendirilmesi,

erkeklerin olumsuz duygular ile baş etme yeteneklerini geliştirmiş olabilir. Ayrıca ergenlik döneminde erkeklerin kızlara göre olumsuz duyguları daha az yaşamaları ve olumsuz duygularla daha kolay başa çıkabilmeleri DYB'lerinin yüksek olmasının bir diğer nedeni olabilir.

Farklı bir açıdan bakıldığında, görece yüksek düzeyde öz-yeterlik inancı ruh sağlığını koruyucu bir işlev üstlenmektedir (Sahranç, 2007) ve ergenlerin olumsuz yaşam olayları ile baş etmesine yardımcı olarak onları anksiyete ve depresyon gibi psikolojik problemlerden korumaktadır (Muris, 2002). Bu çalışmada, kızlarda hem öz-yeterlik inançları (DYB hariç), hem de tüm psikolojik belirtiler açısından erkeklere göre daha yüksek elde edilen ortalama puanlar, Sahranç (2007) ile Muris'in (2002) görüşleriyle çelişen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çünkü öz-yeterlik puanları yükseldikçe, psikolojik belirti puanları da yükseldiği görülen kızlarda böylesi bir sonucun altında yatan faktörlerin ortaya çıkarılması son derece önemli bulunmuştur. Bu durumda, Kapıkıran'ın (2001) toplumda kadınların yetiştirilme tarzı, kendilerini yeterince ifade edememeleri, kendi istekleri ile toplum beklentilerinin uyumsuzluğu, sınırlı sosyal çevre ve etkinlikler, sosyal destek olanaklarının sınırlı olması gibi faktörlerin ruh sağlıklarını olumsuz etkilediği ve kızların en acil yardıma gereksinmesi olan kişiler olduğu yönündeki açıklamalarıyla, bu çalışmadan elde edilen sonuçların örtüştüğü düşünülebilir.

Buna ek olarak, psikolojik belirtilerin tamamında cinsiyet farklılıkları açısından kızlar lehine elde edilen bulguların alan yazındaki benzer çalışma sonuçlarıyla (Bandura vd., 1999; Coelho vd., 2002; Costello vd., 2005; Deniz vd., 2004; Erol vd., 2002; Hankin vd., 2007; Kapıkıran, 2001; Kinnunen vd., 2010; Kirkaldy vd., 2003; Muris, 2001, 2002; Muris vd., 2004; Özbay, 2003; Palapattu vd., 2006; Puskar vd., 2003; Saföz-Güven, 2008; Soylu, 2002; Takakura ve Sakihara, 2000; Telef, 2011; Willemse, 2008; Yavuz, 2021) paralel olduğu görülmektedir. Ancak bazı çalışmalarda kız ve erkek ergenler arasında herhangi anlamlı bir fark bulmayan çalışma sonuçlarıyla (Aktuğ, 2006; Kapıkıran, 2001; Masi vd., 2000; Masten vd., 2003; Özbay, 2003; Yenidünya, 2005) farklılık göstermektedir. Bu aşamada, tüm psikolojik belirtiler açısından en yüksek puan ortalamalarının ve cinsiyetler açısından anlamlı farklılıkların yalnızca kız ergen grubunda elde edilmesi sonucunun, Köknel'in (2005) iç salgı bezleri ve hormonal yapının etkisi ile kadınların depresyon, anksiyete, stres gibi durumlara daha yatkın oldukları yönündeki biyolojik bakış açısıyla açıklanabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin öz-yeterlik inançlarının yordanmasında psikolojik belirtilerin etkisinin incelendiği bu araştırmadan elde edilen bulgularda, psikolojik belirtilerin öz-yeterlik inançlarını negatif yönde anlamlı bir biçimde yordadığı ve öz-yeterlik inancı varyansının %19'unu açıkladığı bulunmuştur. Ayrıca EYBÖ'nin üniversite öğrencileri üzerinde geçerli ve güvenilir bir biçimde kullanılabileceği görülmüştür. Diğer yandan, betimsel istatistikler ve t testi sonuçlarına bakıldığında, kızların EYBÖ'nün DYB alt ölçeği hariç diğer tüm ölçek ve alt ölçek puan ortalamaları ve standart sapma değerleri açısından toplam grup ve erkeklere göre daha yüksek puanlar elde ettiği ve cinsiyet farklılıkları açısından da DYB alt ölçeği dışında anlamlı farkın bulunduğu diğer tüm ölçek ve alt ölçek puanları açısından kızların lehine anlamlı sonuçların elde edildiği görülmüştür.

Bu araştırmanın sınırlılıklarından bir tanesi çalışma grubunun Mersin Üniversitesi'nin farklı birimlerinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmasıdır. Bu nedenle elde edilen sonuçlar yalnızca benzer özelliklere sahip gruplara genellenebilir. Yeni yapılacak çalışmalarda gerek farklı üniversitelerdeki öğrenciler, gerekse farklı öğretim kademelerinde yer alan öğrenciler örnekleme dahil edilerek araştırmanın kapsamı genişletilebilir. Bunu yaparken öz-yeterlik varyansı üzerinde etkili olabileceği düşünülen farklı sosyo-demografik ve psikolojik değişkenlerin de dikkate alınması da yararlı olacaktır. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı bu araştırma kapsamında bağımsız değişken olarak psikolojik belirtilerin incelenmesidir. Elde edilen sonuçlarda psikolojik

belirtilerin üniversite öğrencilerinin öz-yeterlik inancı varyansının yalnızca %19'unu açıkladığı görülmüştür. Bu durumda kalan %81'in hangi değişkenler tarafından açıklandığının yeni çalışmalarla ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Nicel araştırma yöntem ve tekniklerinin sınırlılığı çerçevesinde gerçekleştirilen bu çalışmada EYBÖ ve alt ölçekleri için ortalama, standart sapma ve cinsiyet farklılıklarına ilişkin çelişkili sonuçlar elde edilmiştir. Alan yazındaki benzer sonuçlardan ötürü, bu konunun nitel araştırma yöntem ve tekniklerinin de kullanıldığı yeni çalışmalarla derinlemesine incelenmesi yararlı olacaktır. Böylece öz-yeterlik ve cinsiyet değişkenleri açısından ortaya çıkan belirsizliğin giderilmesi sürecine önemli katkılar sağlanabilecektir.

Diğer yandan, bu çalışmada üniversite öğrencilerinin öz-yeterlik inançlarının psikolojik belirtilerle baş etmede önemli bir tampon görevi üstlenen değişken olduğu görülmüştür. Bu nedenle üniversite öğrencileriyle yakın ilişkide olan akademik danışmanlar ve öğretim elemanlarının, eğitim-öğretim sürecine ilişkin plan ve programlarında onların öz-yeterlik inançlarını geliştirmeye ve arttırmaya yönelik etkinliklere yer vermeleri yararlı olacaktır. Ayrıca Muris (2002) öz-yeterliği arttırmada psikoterapi'nin önemli bir araç olduğunu ve duygusal, akademik, sosyal ilişkilere dayalı öz-yeterlikleri geliştirici programların anksiyete ve depresyon gibi psikolojik belirtileri azaltabileceğini belirtmektedir. Bu durumda, ruh sağlığı alanlarında çalışan uzmanların psikolojik belirtilerle ilgili problem yaşayan öğrencilerin, bu problemlerle etkili bir biçimde baş etmelerine yardımcı olma sürecinde psikolojik danışma ve psikoterapi uygulamalarını öz-yeterlik inançlarını da dikkate alarak gerçekleştirmeleri yararlı olacaktır. Ayrıca üniversite bünyesindeki Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezlerinin (PDREM) üniversite öğrencilerinin ruh sağlığını koruyucu bir faktör olduğu görülen öz-yeterliği arttırmaya yönelik grup rehberliği, grupla psikolojik danışma, psikodrama vb. müdahale çalışmaları planlamalarının önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aktuğ, T. (2006). *Ergenlerde akran baskısı ve benlik saygısının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin).
- Backenstrass, M., Schwarz, T., Fiedler, P., Joest, K., Reck, C., Mundt, C., & Kronmueller, K. T. (2006). Negative mood regulation expectancies, self-efficacy beliefs, and locus of control orientation: Moderators or mediators of change in the treatment of depression? *Psychotherapy Research, 16*(2), 250–258.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review, 84*, 191-215.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1989, September). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist, 44*, 1175–1184.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman.
- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Asian Journal of Social Psychology, 2*, 21–41.
- Bandura, A., Pastorelli, C., Barbaranelli, C., & Caprara, G. V. (1999). Self-Efficacy pathways to childhood depression. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*, 258–269.
- Bandura, A., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., & Regalia, C. (2001). Sociocognitive

- self-regulatory mechanisms governing transgressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 125–135.
- Bandura, A. (2002). Social cognitive theory in cultural context. *Journal of Applied Psychology: An International Review*, 51, 269–290.
- Biçer, E. (2009). *Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin atılganlık ve sosyal öz-yeterlik beklenti düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bilgin, M. (1996). *Grup rehberliğinin sosyal öz-yeterlik beklentisi üzerindeki etkisine yönelik deneysel bir çalışma*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106, 676–713.
- Cast, A. D., & Burke, P. J. (2002). A theory of self-esteem. *Social Forces*, 80(3), 1041–1068.
- Coelho, R., Martins, A., & Barros, H. (2002). Clinical profiles relating gender and depressive symptoms among adolescents ascertained by the Beck Depression Inventory II. *European Psychiatry*, 17, 222- 226.
- Cole, T., & Sapp, G. L. (1988). Stress, locus of control and achievement of high school seniors. *Psychological Reports*, 63(2), 355-359.
- Coleman, K. P. (2003). Perception of parent-child attachment, social self-efficacy and peer relationships in middle childhood. *Human Development and Family Studies*, 12, 351–368.
- Costello, E. J., Egger, H. L., & Angold, A. (2005). The Developmental epidemiology of anxiety disorders: Phenomenology, prevalence, and comorbidity. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 14, 631–648.
- Çelikkaleli, Ö., Gündoğdu, M. ve Kiran-Esen, B. (2006). Ergenlerde yetkinlik beklentisi ölçeği: Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eurasian Journal of Educational Research*, 25, 62–72.
- Çelikkaleli, Ö. (2010). *Ergenlerin yetkinlik inançları ile depresyon, benlik saygısı, iç-dış kontrol odağı, sürekli öfke ve öfke ifade biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Doktora tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çelikkaleli, Ö. ve Gündüz, B. (2010). Ergenlerde problem çözme becerileri ve öz-yeterlik inançları. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 361–377.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyükoztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Deniz, M. E., Avşaroğlu, S. ve Hamarta, E. (2004). Psikolojik danışma servisine başvuran üniversite öğrencilerinin psikolojik belirti düzeyleri. *S.Ü. Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 1-12.
- Doğan Yatar, M. ve Özden Yıldırım, M. S. (2023). Üniversite öğrencilerinde somatizasyon eğiliminin yordanmasında stresle başa çıkma yöntemleri, genel öz yeterlik inancı ve bilişsel esnekliğin rolü. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 10(2), 188–213.
- Dolgin, K. G. (2018). *The adolescent: Development, relationships, and culture* (14th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Erkuş, A. (2013). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma modeli* (4. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Erol, A., Toprak, G. ve Yazıcı, F. (2002). Üniversite öğrencisi kadınlarda yeme bozukluğu ve genel psikolojik belirtileri yordayan etkenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 3, 48-57.
- Fırıncioğlu, H. (2005). *Adlerian odaklı grupla psikolojik danışmanın öğrencilerin sosyal öz-yeterlik beklenti düzeyleri üzerindeki etkisine yönelik deneysel bir çalışma*. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Gaudiano, B. A., & Herbert, J. D. (2006). Self-Efficacy for social situations in adolescents with generalized social anxiety disorder. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 35(2), 209–223.
- Hankin, B. L., Mermelstein, L., & Roesch, L. (2007). Sex differences in adolescent depression: Stress exposure and reactivity models. *Child Development*, 78, 279- 295.
- Hermann, K. S., & Betz, N. E. (2004). Path models of the relationships of instrumentality and expressiveness to social self-efficacy, shyness, and depressive symptoms. *Sex Roles*, 51, 55–66.
- Hermann, K. S., & Betz, N. E. (2006). Path models of the relationships of instrumentality and expressiveness, social self-efficacy, and self-esteem to depressive symptoms in college students. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25(10), 1086–1106.
- Hetland, J., Torsheim, T., & Aaro, L. E. (2002). Subjective health complaints in adolescence: Dimensional structure and variation across gender and age. *Scandinavian Journal of Public Health*, 30, 223–230.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structural analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1–55.
- İkiz, F. E., & Sakarya Çınk, Ö. (2016). Ergenlerin ruhsal belirtileri ile duygusal özyeterlik düzeylerinin incelenmesi. *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(14), 333-348.
- Kapıkıran, N. A. (2001). Lise öğrencilerindeki psikopatolojik belirtilerin cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 34-39.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Kinnunen, P., Laukkanen, E., & Kylmä, J. (2010). Associations between psychosomatic symptoms in adolescence and mental health symptoms in early adulthood. *International Journal of Nursing Practice*, 16, 43-50.
- Kirkcaldy, B., Siefen, G., & Furnham, A. (2003). Gender, anxiety-depressivity and self-image among adolescents. *European Psychiatry*, 18, 50-58.
- Koparan, Ş., Öztürk, F., Özkılıç, F. ve Şenişik, Y. (2009). An investigation of social self-efficacy expectations and assertiveness in multi-program high school students. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 623–629.
- Köknel, Ö. (2005). *Depresyon: Ruhsal çöküntü*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Lackaye, T., Margalit, M., Ziv, O., & Ziman, T. (2006). Comparisons of self-efficacy, mood, effort, and hope between students with learning disabilities and their non-LD-matched peers. *Learning Disabilities Research & Practice*, 21(2), 111–121.
- Landon, T. M., Ehrenreich, J. T., & Pincus, D. B. (2007). Self-efficacy: A comparison between clinically anxious and non-referred youth. *Child Psychiatry and Human Development*, 38, 31–45.
- Luszczynska, A., Gutierrez-Dona, B., & Schwarzer, R. (2005). General self-efficacy in various

- domains of human functioning: Evidence from five countries. *International Journal of Psychology*, 40(2), 80–89.
- Masi, G., Favilla, L., Millepiedi, S., Mucci, M., Rundell, J. R., & Engel, C. C. (2000). Somatic symptoms in children and adolescents referred for emotional and behavioral disorders. *Psychiatry*, 63, 140-159.
- Masten, W. G., Caldwell-Colbert, A. T., Williams, W., Jerome, W. W., Mosby, L., Barrios, Y., & Helton, J. (2003). Gender differences in depressive symptoms among Mexican adolescents. *Anales de Psicologia*, 19, 91-95.
- Mercer, K. L. (2004). *Relations of self-efficacy to symptoms of depressions and anxiety in adolescents with learning disabilities*. Doctoral dissertation, The University of British Columbia, Canada. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2429/16173>
- Mills, N., Pajares, F., & Herron, C. (2006). A reevaluation of the role of anxiety: Self-efficacy, anxiety, and their relation to reading and listening proficiency. *Foreign Language Annals*, 39(2), 273–292.
- Muris, P. (2001). A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23, 145–149.
- Muris, P., Schmidt, H., Lambrichs, R., & Meesters, C. (2001). Protective and vulnerability factors of depression in normal adolescents. *Behaviour Research and Therapy*, 39, 555–565.
- Muris, P. (2002). Relationships between self-efficacy and symptoms of anxiety disorders and depression in a normal adolescent sample. *Personality and Individual Differences*, 32, 337–348.
- Muris, P., Meesters, C., Morren, M., & Moorman, L. (2004). Anger and hostility in adolescents: Relationships with self-reported attachment style and perceived parental rearing styles. *Journal of Psychosomatic Research*, 57, 257–264.
- Muris, P., Mayer, B., Lint, C. V., & Hofman, S. (2008). Attentional control and psychopathological symptoms in children. *Personality and Individual Differences*, 44, 1495–1505.
- Özbay, D. (2003). *Lise öğrencilerinin psikopatolojik özellikleri ile kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Öztürk, M. O. (2001). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (Yenilenmiş 8. Basım). Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Öztürk, F. ve Şahin, S. K. (2007). Spor yapan ve yapmayan 9–13 yaş grubu bireylerin sosyal öz-yeterlik beklentisi puanlarının karşılaştırılması. *Elementary Education Online*, 6, 469-479.
- Palancı, M. (2023). Üniversite öğrencilerinin algılanan kontrol düzeyi ve sosyal öz yeterlik algılarının psikolojik semptomlarla ilişkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 477-487.
- Palapattu, A. G., Kingery, J. N., & Ginsburg, G. S. (2006). Gender role orientation and anxiety symptoms among African American adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 441-449.
- Puskar, K. R., Sereika, S. M., & Haller, L. L. (2003). Anxiety, somatic complaints and depressive symptoms in rural adolescents. *Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 16(3), 102-111.
- Saföz-Güven, İ. K. (2008). *Fen ve genel lise öğrencilerinin cinsiyet ve sosyometrik statülerine göre öznel iyi oluş düzeyleri, genel sağlık örüntüleri ve psikolojik belirti türleri*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Sahraç, Ü. (2007). *Stres kontrolü, genel öz-yeterlik, durumluluk kaygı ve yaşam doyumu ile ilişkili bir akış modeli*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Saltzman, K. M., & Holahan, C. J. (2002). Social support, self-efficacy, and depressive symptoms: An integrative model. *Journal of Social and Clinical Psychology, 21*(3), 309–322.
- Santrock, J. W. (2020). *Ergenlik (Adolescence)* (Çev. Ed. D.M. Siyez). Ankara: Nobel Yayınları.
- Saunders, J., Davis, L., Williams, T., & Williams, J. H. (2004). Gender differences in self perceptions on academic outcomes: A study of african- american high school students. *Journal of Youth and Adolescence, 33*(1), 81-90.
- Sayma, H. İ. (2001). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sosyal yeterlik beklentilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Shikai, N., Uji, M., Chen, Z., Hiramura, H., Tanaka, N., Shono, M., & Kitamura, T. (2007). The role of coping styles and self-efficacy in the development of dysphoric mood among nursing students. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 29*, 241-248.
- Smith, H. M., & Betz, N. E. (2002). An Examination of efficacy and esteem pathways to depression in young adulthood. *Journal of Counseling Psychology, 49*, 438–448.
- Solberg, V. S., & Villarreal, P. (1997). Examination of self-efficacy, social support, and stress as predictors of psychological and physical distress among hispanic college students. *Hispanic Journal of Behavioral Science, 19*, 182–201.
- Soylu, Ö. (2002). *Üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin ailelerinden sosyal destek algılayıp algılamama durumlarına göre psikolojik belirtiler yönünden incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Suldo, S. M., & Shaffer, E. J. (2007). Evaluation of the self-efficacy questionnaire for children in two samples of American adolescents. *Journal of Psychoeducational Assessment, 25*, 341–355.
- Sweeting, H. N., West, P. B., & Der, G. J. (2007). Explanations for female excess psychosomatic symptoms in adolescence: Evidence from a school-based cohort in the West of Scotland. *BMC Public Health, 7*, 298.
- Tahmassian, K., & Moghadam, N. J. (2011). Relationship between self-efficacy and symptoms of anxiety, depression, worry and social avoidance in a normal sample of students. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences, 5*, 91–98.
- Takakura, M., & Sakihara, S. (2000). Gender differences in the association between psychosocial factors and depressive symptoms in Japanese junior high school students. *Journal of Epidemiology, 10*, 383-391.
- Telef, B. B. (2011). *Öz-yeterlikleri farklı ergenlerin psikolojik semptomlarının incelenmesi*. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Thelwell, R. C., Lane, A. M., & Weston, N. J. V. (2007). Mood states, self-set goals, self-efficacy and performance in academic examinations. *Personality and Individual Differences, 42*, 573–583.
- Valois, R. F., Umstattd, M. R., Zullig, K. J., & Paxton, R. J. (2008). Physical activity behaviors and emotional self-efficacy: Is there a relationship for adolescents?. *Journal of School Health, 78*(6), 321-327.

- Vera, E. M., Shin, R., Montgomery, G., Mildner, C., & Speight, S. L. (2004). Conflict resolution, self-efficacy, self-control and future orientation of urban adolescents. *Professional School Counseling, 8*, 73-80.
- Wei, M., Russell, D. W., & Zakalik, R. A. (2005). Adult attachment, social self-efficacy, self disclosure, loneliness, and subsequent depression for freshman college students: A longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology, 52*(4), 602–614.
- Wettersen, K. B., Guilmino, A., Herrick, P., Hunter, P. J., Kim, G. Y., Wettersten, K. B., Guilmino, A., Herrick, C. G., Hunter, P. J., Kim, G. Y., Jagow, D., ... McCormick, J. (2005). Predicting educational and vocational attitudes among rural high school students. *Journal of Counseling Psychology, 52*, 658-663.
- Willemse, M. (2008). *Exporing the relationship between self-efficacy and aggression in a group of adolescents in the peri-urban town of Worcester*. Master's thesis, University of Stellenbosch, South Africa. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10019.1/1515>.
- Yardımcı, F. K. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde algılanan sosyal destek ile öz-yeterlik ilişkisi ve etkileyen değişkenlerin incelenmesi*. Doktora tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yavuz, Ö. (2021). *Çocukluk çağı travmalarının psikolojik belirtiler ile travma sonrası stres bozukluğu belirtileri arasındaki ilişkide psikolojik dayanıklılık ve öz-yeterliliğin aracı rolü*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Yenidünya, A. (2005). *Lise öğrencilerinde rekabetçi tutum, benlik saygısı ve akademik başarı ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Extended Abstract

Introduction

The investigation of university students' self-efficacy beliefs and psychological symptoms is an advance in terms of literature. In this study uncovering the effects of university students' psychological symptoms on their self-efficacy beliefs has been considered a contribution to protective, preventive and therapeutic intervention studies of the counselors, psychologists, psychiatrists especially that worked with these adolescents in this period. In this case the general purpose of present study is to examine to what extent university students' psychological symptoms predict their self-efficacy beliefs and whether students' self-efficacy beliefs and psychological symptoms differ according to their gender.

Methodology

This research has the characteristic of survey conducted with a descriptive method was carried out. The research group of this study consists of a total of 845 volunteer university students, from different faculties and graduate schools of Mersin University 409 (48.4%) girls and 436 (51.6%) boys, aged between 17-25 (\bar{X} = 20.69, sd = 1.68). After they have been informed about the objective of the research, applications were carried out in classroom when they were in the break-time. While the data of the participants in the sampling of the research who filled the instruments fully and accurately were assessed, the data of the ones who had some parts missing in any of the personal information forms and instruments were not assessed. Thus, 13 female and 21 male of the total 34 who did not meet the criteria out of 879 students who located in the sampling has been removed from the sampling group.

Independent groups t-test, Pearson product moment correlation coefficient and Structural Equation Model (SEM) were used in the analysis of the data collected with the

"Personal Information Form", "Self-Efficacy Expectation Scale for Adolescents (SEQ-A)" and "The Brief Symptom Inventory (BSI)". Besides, the internal consistency scores concerning the reliability of the scales has been calculated using the Cronbach alpha coefficient. The data gathered from the research has been analyzed with SPSS 17.0 and Lisrel 8.7 package program. The upper limit of the margin of error has been acknowledged as 0.01.

Findings

As a conclusion, in the findings obtained from this research which modelling the effects of psychological symptoms in predicting university students' self-efficacy beliefs, it has been found that psychological symptoms predicts self-efficacy beliefs in a negative significant way ($\beta=-.44$, $t=-8.31$) and explains %19 of the variance of self-efficacy beliefs. Besides, it has been seen that the SEQ-A can be used validity and reliability on university students. On the other hand, when it is viewed to the results of the descriptive statistics and t test, it was seen that the females obtain higher scores than total group and the males in terms of all scale and subscale mean scores except for ESE subscale of SEQ-A and the mean and standard deviation values, and significant differences are available except for ESE in respect to gender differences and it was obtained significant results in favor of females in terms of all other scale and subscale scores. Also, it has been examined with confirmatory factor analysis that the SEQ-A's Turkish adaptation study performed on high school students that whether or not it could be used on university students. It could be said that when examined all the indices are within acceptable limits and they confirmed the three-factor structure of the scale on factors other than their lower load factor, shown to be 11, 19 and 23 as modified by the removal of the resulting fit indices ($\chi^2=789.90$, $df=165$, $p=.000<.001$; RMSEA, .067; $\chi^2/df=4.78$; NNFI=.90; CFI=.92; GFI=.91; AGFI=.89; SRMR=.063). Besides, it has been found within this research internal consistency coefficient of SEQ-A .82; internal consistency coefficient's of ASE, ESE and SSE in order are .72, .74 and .73.

One of the limitations of this research is that study group consists of university students that studies in different departments of Mersin University. Therefore, the results obtained can be generalized only to similar groups that have similar properties. Students from different universities and also different education levels can enlarge the scope of the study that shall be done newly by including sampling. While doing so it will be beneficial to take into account the socio-demographic and psychological variables that thought to be effective on self-efficacy variance. Another limitation of the research is the examination of psychological as independent variable. In the findings obtained it has been seen that the psychological symptoms of university students' explains only the %19 of self-efficacy variance. In this case new studies had to be exposed to reveal which variables explain the remaining 83%.

In this research that has been executed in the limitations of quantitative research methods and techniques, contradictory results were obtained from the average, standard deviation and gender differences for SEQ-A and its subscales. Because of similar results in the literature, it would be beneficial for it to be examined thoroughly with new studies that this topic's qualitative research methods and techniques used. Thus, important contribution will be provided resulting in terms of self-efficacy and gender variables in solving the process of uncertainty. On the other hand, it has been seen that the self-efficacy beliefs of university students are a variable that has an important buffer duty in coping with psychological symptoms. Therefore, it would be useful that the academic advisors and instructors that in a close relationship with university students to include activities that develops and to increase self-efficacy beliefs in their plans and programs for teaching-learning process.

POST-TRUTH ÇAĞDA ARTIRILMIŞ BOLLUK HAYALİ VE ARTIRILMIŞ YOKLUK GERÇEĞİ*

Türker ELİTAŞ

Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye
turkerelitas@gmail.com
Orcid ID: 0000-0001-8018-1208

Serpil KIR ELİTAŞ

Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye
srplkr@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0002-6653-6102

Makale Geliş Tarihi: 07/11/2023

Makale Kabul Tarihi: 21/11/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Elitaş, T., Kır Elitaş, S. (2023). Post-truth çağda artırılmış bolluk hayali ve artırılmış yokluk gerçeği. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 282-294.

Öz

Bugün yapay zeka olarak tanımladığımız algoritmalar dünyası geniş bir spektrumda kendini göstermeye başlamıştır. Finans ve internet ile başlayan etkisi diğer birçok sektörde hissedilmeye başlanmış, çözülemeyen problemler çözülmüş, tutulamayan istatistikler tutulmuş, çizilemeyen resimler çizilmiştir. Bu manada hem zamansal hem de maddi yönden önemli bir tasarruf sağlayan yapay zeka geleceğinin nasıl bir şekil alacağı noktasında fikir vermektedir. Yapay zeka insanlık için muazzam bir teknolojidir. Bu yüzden yapay zekanın öğretilmiş beceri ve kapasitesinden korkmak yersizdir. Teknolojinin kendisinden değil ancak tasarlayıp onu kullanma şeklimiz asıl çekinilmesi gereken bir durumdur. Her teknoloji, kullanma şekil ve amaçlarına göre fayda ya da zarar sağlamaktadır. Bu bağlamda özellikle otonom gelecek, yenilenebilir enerji devrimi, malzeme devrimi ve sürdürülebilir gelecek noktasında ortaya çıkan/çıkacak tüm çalışmaların temeline katma değer yaratması bakımından fayda sağlayan bu teknoloji; maddesizleşme olarak Post-Truth çağın temel sorunu olarak değerlendirilen fiziksel yok oluşun temel aktörüdür. Yapay zeka ile birlikte zamandan ve maddiyattan tasarruf edilen bu çağ bir nevi bolluk hayalinin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Yakın gelecek ile neredeyse bedava üretilebilen birçok ürün ya maddesizleşmiş dünyada önemi kaybedecek ya da herkesin serbestçe ve ucuz bir şekilde elde edebileceği bir geleceği müjdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Post-Truth Çağ, Kıtık Sonrası Dönem, Bolluk Hayali

* - Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

THE DREAM OF INCREASED ABUNDANCE AND THE REALITY OF INCREASED POVERTY IN THE POST-TRUTH AGE

Abstract

The world of algorithms that we define as artificial intelligence today has begun to reveal itself in a wide spectrum. Its impact, which started with finance and the internet, has begun to be felt in many other sectors, unsolvable problems have been solved, unkept statistics have been kept, undrawable pictures have been drawn. In this sense, it provides an idea about what shapes the future of artificial intelligence, which provides significant savings both in time and material terms. Artificial intelligence is a tremendous technology for humanity. Therefore, it is unnecessary to fear the taught skills and capacity of artificial intelligence. It is not the technology itself that should be feared, but the way we design and use it. Every technology provides benefits or harms depending on how it is used and its purposes. In this context, this technology is beneficial in terms of creating added value for the basis of all studies that have emerged/will emerge, especially in the areas of autonomous future, renewable energy revolution, material revolution and sustainable future. Post-Truth, as dematerialization, is the main actor of physical extinction, which is considered as the main problem of the age. This era, in which time and money are saved with artificial intelligence, means the realization of the dream of abundance. It heralds a future in which many products that can be produced almost free of charge in the near future will either lose their importance in a dematerialized world or be available to everyone freely and cheaply.

Keywords: *Artificial Intelligence, Post-Truth Era, Post-Scarcity Era, Dream of Abundance*

Giriş

Dinamik bir kavram olan teknoloji bu dinamik etkisini özellikle toplumlar ve bireyler üzerinde göstermektedir. Toplumsal olarak yaşanan değişim ve oluşumlarda teknoloji her zaman önemli enstrümanlardan biri olmuştur. Bu bağlamda yapay zekada teknolojinin bu dinamik yapısını en etkin bir şekilde gösteren ve içinde bulunduğu çağı düşünsel ve fiziksel değişime zorlayan bir teknolojiyi çıkartmasıdır. Bir tür makine eğitime dayanan bu teknoloji, insan zekasından esinlenmiş ve insan yetiştirilmesi bir olgudur.

Bilgisayar kontrollü bir öğrenme robotunun sürekli verilerle beslenerek sonradan oluşturulan bu zeka, duyuşsal olarak insan seviyesine getirilemese bile beceri ve eylem kapasitesi bakımından artık öğreticisine bile öğreten ve ona yol gösteren bir hal almıştır. Yapay zeka olarak veri setleri ile beslenen bu teknoloji olgunluk seviyelerinde süper zeka olarak halen gelişimine devam etmektedir.

İçinde yaşadığımız çağın kontrollü veya kontrolsüz bir şekilde ortaya çıkan sorunlarla mücadele eden insanlar, yine çağın sunmuş olduğu teknolojiler ile hem sorunlarını çözmeye çalışmakta hem de teknoloji imkanlarını kullanarak pratik, kolay ve maliyetsiz bir yaşam formunu oluşturmaya çalışmaktadır. Özellikle çağın en önemli teknolojisi olan yapay zekayı bir şekilde yaşamlarına almaya çalışan birey, bu teknolojiyi maksimum seviyelerde kullanmak için sanal kimliklerine ihtiyaç duymaktadır. Çalışma, eğlenme ve iletişim kurma şekillerini artık çift kimlik üzerinden kurgulamaya çalışan yeni birey profilleri yapay zekanın yardımıyla yeni beceriler kazanmakta ve yeni becerilerini kullanacak kapasitelerini artırmaktadır.

Teknoloji insan aklının devreye girdiği yerde hem tehlikeli hem de faydalı olabilecek bir seyir izlemektedir. Yapay zekada tıpkı diğer teknolojiler gibi oldukça masumdur ancak kullanıcısının amacı ve niyeti devreye girdiği zaman bu masum teknoloji bir anda çok önemli bilim zekası olabileceği gibi çok tehlikeli bir yıkıcı bir zeka da olabilmektedir.

Bu çağ içinde yaşayanların yapay zeka ile ortaya çıkan fayda ve zararlar ile yeni bir bilinç edindiği bir çağdır. Bugün bir yandan finans, sağlık, eğitim gibi önemli sektörlerde yapay zekanın kazanımları ile doyum sağlamaya çalışırken, diğer yandan yapay zeka karşısında gereksizleşen sınıf olmama mücadelesi vermektedir. Özellikle sanal kimliklerin yapay zeka karşısında vermeye çalıştığı bu mücadele gerçek kimliklerin de olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Yapay zekanın özellikle dijital uzamlarda yayılmacı ve işgalci durumu karşısında sanal kimlikler sürekli taciz edilmektedir. Özellikle gerçeğin klonlanıp yeniden inşa edilmesi ile ortaya çıkan manipüle edici ve yanlış yönlendirici enformasyonlara maruz kalan sanal kimlikler, gerçeğin kendisinden uzaklaşmak ve yapay zekanın sunmuş olduğu yeni gerçek ile bilincini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı artırılmış bolluk ve yokluk, post-truth çağ ve yapay zeka ilişkisindeki etki ve gerçeklik boyutunu değerlendirirken aynı zamanda insan zekası ve bilim zekası arasında kalan bireylerin gerçek kimlik ve sanal kimlik karmaşası ele alınmıştır. Sanal kimlik ile yaratmış olduğu sanal dünyayı gerçek dünyasına entegre etmeye çalışan bireyin zamana ve mekana karşı aidiyet durumları ile yapay zeka ilişkisi değerlendirilen bir diğer konudur.

Nesnelerin birikimi ve Arttırılmış bolluk

Teknoloji ile değişen zamansal ve mekânsal düzlemdeki kolektif uzlaşım ve varlık bilinci kaçınılmaz olarak bireyin benlik inşasını da derinden etkilemiştir. Öncelikle zamana ve mekâna karşı aidiyetin sıfırlandığı teknoloji ile desenlenmiş yeni yaşam biçiminde, birey kendini tanımlayacak ya da toplumsal organizasyon içinde varlığını pekiştirecek yeni argümanların aurası içinde kendini konumlandırma çabası içine girmiştir. Somutlaşan yeni bir yaşamın temel göstergesi olan nesnelere soyutlaşan imajların ve 'miş gibi' yaşamın temel kutsayanı haline gelmiştir. Özellikle günümüz insanını nesnelere biriktiren ve bu birikim neticesinde ortaya çıkan bolluk ile güç elde etmeye çalışan bir nitelikte olduğunu ifade eden Baudrillard, bu bolluğun aslında sadece bugün için geçerli olduğunu ve geleceğin inşasında bu bolluğun bir anlam ifade etmediğini vurgulamaktadır (1997, s. 77). Çünkü üretim ile bolluğun paralel bir şekilde artış gösterdiği toplumsal dinamiklerde, üretimin artışına bağlı olarak nesnelere doğum ve ölümleri de bir o kadar hızlı olacaktır. Kendini nesnelere ile tanımlayan bireyin nesnelere yönelik artırılmış ihtiyaç silsilesinde, nesnelere bu denli hızlı ölümleri karşısında ise başka nesnelere yönelmekte ve yeni bir imaj arayışına geçmektedir.

Nesnelerin birikimi ile hedonik mutluluk yaşayan bireyin nesnelere ilişkiye geçiş süreçlerinde ve bunun sonucunda ortaya çıkan insani ilişki ve davranışlar sistematüğünde sorun olduğu belirten Baudrillard'a göre " nesnelere üretip "konuştuğu" bir dile benzeyen bu az çok tutarlı anlamlar sistemi incelemesi her zaman işlevsel betimlemenin ötesinde yer alan ve bu "konuşan" sistemden daha kesin bir yapıya sahip olan teknoloji adlı farklı bir yapı sal düzlemin varlığını zorunlu kılmaktadır."(2010, s. 10).

Nesneler dünyasında güçlü, etkin ve statü arayışında olan birey teknolojik düzlemin bir soyutlaması olan nesnelere teknolojik özelliklerinden ziyade sosyal organizasyonda kattığı anlam ve imajı ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda bu soyutlanma çarkında sürekli kendini tekrarlayan bireyin radikal dönüşümleri de yine soyutlama eli ile gerçekleşmektedir. Nesnenin en somut yanı soyutluğudur; öyleyse teknolojik süreç demek nesnel yapısal gelişim demektir (Baudrillard, 2010: 11). Bu şiardan hareketle nesnelere yönelik ortaya koyulan söylem, dil ya da akıl aslında teknolojik bir söylem, dil ya da akıldır. "Üretim ve tüketim yoluyla sahiplenilen ve kişiselleştirilen nesnelere başına gelenleri ancak bu dil ve bu tutarlı teknik modelden yola çıkarak anlaşılabilir" (Baudrillard, 2010, s. 11).

Bireyin yaşamsal pratikleri işlevsel bir sistem ile örüntülüdür. Bu işlevsel sistemin kurucu unsuru olan nesnel yapısal gelişim çıktıları, bireyin sabah uyandığı andan gün içi aktivitelerine en son kertede uyku moduna geçene kadar bireyi kuşatmış bir şekilde devam etmektedir. Nesnelere kuşatılmışlığı ile güne başlayan ve nesnelere sisteminin ona sunduğu olanaklar ışığında hayatını idame ettiren bireyin, hem neneyle ulaşmak için gösterdiği çaba hem de ulaşmak istediği nesnenin rotasında yürümesi çelişkiden ziyade teslimiyetçilik göstergesidir.

Kendini ifade etmek ve kişiliğini ortaya koymak için nesnelere yardımına ihtiyaç duyan birey, toplumla olan bağına yönelik mekânsal tasarımlar yapmakta, araç tercihi yapmakta, takı ve aksesuar vb. seçimi yapmaktadır. Farklı tarz ve stillere her an geçiş yapabilecek şekilde kendini konumlandıran birey farklı nesnelere sahip olmak ve sahip olduklarını da artırmaya yönelik hazırlık yapmaktadır.

Algılarında, tutumlarında, davranışlarında ve kanaatlerinde nesnel yapısal gelişimin soyutluğundan faydalanan birey, kendisi dışında gelişen bir duyuş ve düşünüş tarzını benimsemektedir. Bu nesnelere kişinin yaşantısında daha da özel bir yere sahip olmaktadır, zira bunlar bir eşya gibi sahip olunacak cins ten şeyler olmaktan çok atalar gibi simgesel anlamda aracılık görevi yapan şeylerdir (Baudrillard, 2010, s. 99).

Bu noktada nesnelere birikimi ile hedonik mutluluğun doygunluğunu yaşayan bireylerin oluşturduğu yapıyı 'Bolluk Toplumu' olarak müjdeleyen John Kenneth Galbraith, bu toplumu hem iktisadi hem de sosyolojik olarak incelemiştir. Bu toplum modelinde Baudrillard dan farklı olarak nesnenin somut çıktısına odaklanan Galbraith, ikinci dünya savaşı sonrası zenginleşen batı toplumlarını merkeze alarak bu toplumların refahlarında zenginliğin (nesne birikiminin) etkisini sorgulamıştır (1960, s. 13). Amerika başta olmak üzere batı toplumlarının savaşı sonrası mal üretiminin katlanarak ciddi bir birikim sahibi olduğunu ve bu artan birikimle Bolluk Toplumu olarak yeni toplum modelinin ortaya çıktığını savunan Galbraith, bu bolluğun aslında yokluğun da bir başlangıcı olduğunu vurgulamaktadır. Nesnel yapısal gelişim, bolluk toplumunun temel tanımlayıcısı olurken; somut olarak biriktirilen nesnelere soyut olarak karmaşık ve derin fikirlerin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Sonuç olarak artan nesnelere ve nesnelere ile oluşmaya başlayan simgesel bağ son kertede bolluk toplum insanını fikirselle ve düşünselle bir yokluğa sürüklemektedir.

Galbraith bir toplum modeli olarak müjdelediği Bolluk Toplumu'nun en temel özelliklerinden biri de üretimin kutsanmasıdır. Bu kutsayışın ardındaki temel neden ise nesne ile artan benlik sunumu ve statü kazanımıdır.

İkinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkan üretime dayalı somut zenginliğin hızla toplumda karşılık bulmasının ardındaki güç teknolojinin üretim süreçlerine doğrudan entegre olmasıdır. Üretim bazlı ortaya çıkan teknoloji kullanımı nesne birikimi ile varlığını kutsayan birey ve toplumlar için önemli bir enstrüman haline gelmiştir. Bolluğun teknoloji ile olan diyalektiği bireyin kendisi ve ait olduğu toplumsal organizasyon içindeki ilişkisinin temel belirleyicisi olmuştur. Üretim ile zenginleşen toplumlarda geri plana atılan soyutsal (fikirselle, düşünselle) anlamda farklılaşma olgusu bireylerin tektipleşmesine neden olurken, emeğin teknoloji karşındaki mağlubiyeti de sınıfsal farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Tek bir amaca odaklanan birey artık geleneksel aklın çıktılarından uzaklaşarak nesne birikimi ile gerekli olan teknoloji merkezli aklın çıktılarına riayet etmektedir.

Teknoloji ve toplum ilişkisi çok yönlü bir ilişkidir. Bu ilişki toplumları değiştiren ve etkileyen ekonomiden, fiziki yapılara; eğitimden boş zamanlara kadar oldukça geniş bir alanda kendini göstermektedir. Bugün içinde bulunduğumuz çağın toplumsal yapıları da teknoloji merkezli bir

akış içerisinde. Bu akışın yönünü belirleyen teknoloji toplum içindeki bireyin sosyal organizasyonundan, algılama, tutum ve karar verme süreçlerine kadar etkin bir parametredir.

Post-Truth Çağ ve Sonrası

İçinde bulunduğumuz yüzyılda artık tartışmaların odağında yer alan en temel konulardan biri teknoloji ve insan ilişkisidir. Bu ilişki sarmalında özellikle teknolojinin agresif bir seyir izleyerek muhataplarının yaşam proseslerine yönelik kuşatıcı ve yönlendirici bir eğilim içinde olduğu ve bu yönü ile bireylerin yaşam aktivitelerini kolaylaştırdığı görülse de özellikle düşünsel olarak yönlendirici tercihler yapmak zorunda bıraktığı gerçeği ile karşı karşıyayız.

Özellikle Post-truth olarak bahsedilen bu çağ, düşünsel ve algısal olarak doğruların ve yanlışların birbirine karıştığı ve gerek ahlaksal gerekse de hukuksal olarak yeni düşünsel pratiklerin geliştiği bir döngü içinde teknolojinin ne denli müdahaleci ve işgalci olduğu tecrübe edilmektedir.

Teknolojinin biçimlendirdiği bir çağ olarak anılan post-truth çağ aslında 'hakikat sonrası çağ' olarak Türkçede karşılık bulmuştur. Bu bağlamda böylesi bir yorum bizi ile hakikatin sonu, ya da hakikatin önemsizleştirilmesi veya hakikatin yeniden inşa edilmesi gibi derinlemesine sonuçların da ortaya çıkması post-truth mefhumunun önemine işaret ederken, aynı zamanda teknolojinin biçimlendirdiği bir kavramın hakikati ne denli sorgulatabildiği sonucuna da götürmektedir.

2016 yılında tanıştığımız bu kavrama yönelik teknoloji merkezli birçok tanımlama yapılmış ve kavramın neden bir çağı temsil ettiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda özellikle Post-truth ile ilgili tüm yaklaşım ve tanımlamaların genelleyerek bir sonuç ortaya koyan Barzilai ve Chinn (2020) post-truth kavramının hatlarını belirginleştirmiştir.

Hakikat sonrası durumu bilgi edinme olanaklarını ortaklaşa baltalayan birbirinden bağımsız olmayan çeşitli eğilimlerle ilişkili bir durum olarak ön değerlendirme yapan Barzilai ve Chinn, post-truth çağ ile ilgili ortaya çıkan trend ve faktörlere odaklanmaktadır. Her şeyden önce teknolojinin bu çağdaki en önemli etkisi bilginin muğlak bir hale getirilmesi ve doğru ile yanlış bilgi arasındaki netlik puslu bir hal almış, yanlış bilgi ve dezenformasyonun etkisi ve etki alanı giderek artmaya başlamıştır. Bu yanlış bilgi de ayrıca manipüle edici ve zarar verici olduğu için masum değildir (Barzilai ve Chinn, 2020, s. 108). Bilginin masumiyetini kaybetmesi şüphesiz ki teknolojinin kullanımındaki niyet değişikliği ile yakinen ilintili bir durumdur. Özellikle post-truth çağdaki teknoloji kullanım eğilimi, kullanım niyetini de yönlendirmiş ve bilgi gibi kesin ve net olan mefhumları muğlaklaştırıp onları manipüle edici ve zarar verici yeni bir bilgi olarak hakikati sorgulanabilir bir hale getirmiştir. Bu noktada özellikle 'hakikatin önemsizleşmesi' gibi bir durum olarak karşımıza çıkan bu çağın ne zaman ve nerede başladığı ve sonunda ne olacağı muammadır. Post-truth çağda artık hakikat silikleşmiş ve önemini kaybetmiştir. Bu çağ, içinde yaşayanlara yalancı olduklarını düşündürmeden gerçeği gizlemeyi salıklamaktadır. Özellikle politika ile ilişkilendirilen bu durum, ideolojik olarak manipüle edilen ya da muğlaklaştırılan söylemler ve bu söylemelere dinleyerek ve düşünerek karşılık veren kitlelerin giderek değişen tepkileri ile post-truth çağının başladığını müjdeleyen ilk örnekleri arasındadır.

İdeolojik olarak üretilen yalanlar, gerçeği silikleştirmek ve kafa karıştırmak amacıyla politikada stratejik bir harekettir. Bu noktada aldatma güdüsü ile ortaya atılan fikirler ya da cümleler hedef olarak seçilen kitleye önemsiz birer gerçekmiş gibi sunulmaktadır (Rabin-havt,2016). Bu bağlamda özellikle teknolojinin post-truth çağdaki çıktıları ile ilgilenen birey ideolojik olarak ortaya atılan düşüncenin ya da söylemin doğruluğunu yine teknolojinin çıktıları ile kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu noktada özellikle birey duyulan güven yerini teknolojiye,

özellikle yapay zekâ olarak artık bireylerin yerini almaya hazırlanan akıllı yazılım ve donanımlara bırakmaktadır.

Siyaset ve politika ile ilk kez ortaya atılan post-truht kavramı günümüzde bir endüstri formuna bürünerek topluma odaklanmaktadır. Post Truth durum hakikati hiçbir zaman önemli görmeyen bir manevi mekanizma geliştirerek (Özdemir,2021, s. 17) sınırsız enformasyon arasında hakikati bulanıklaştırma ve hakikatin hakikat olmayan ile yer değiştirmesine yönelik bir istikamette ilerlemektedir. Bu noktada bilginin geniş bir kitleye çok hızlı bir şekilde yayıldığı mecra olan dijital platformlar hakikati dışlayan manevi mekanizmaların en önemli argümanı görünümündedir.

Gelişen teknoloji ile birlikte siyaset ve politika ile ilişkilendirilen post-truth durum hali alternatif iletişim kanallarında oldukça aktif bir görünüm sergilemeye başlamıştır. Özellikle siyasal söylemlerin geleneksel yöntemlerin dışına çıkıp dijital platformlarda yeniden üretilmesi bu söylemlerin geniş kapsamlı bir toplumsal süreç içerisinde devinim göstermesine neden olurken aynı zamanda post-truht durumunun yaşamın diğer alanlarına sirayet etmesine ve yaşama dair geleneksel hakikatlerin sorgulanmasına sebep olmuştur.

Hakikat ile desenlenmiş geleneksel algı ve düşünsel yapıları tehdit eden yeni çağ, uzak erişime sahip ve öğrenmeye hazır yazılım ve donanımlar ile bilginin bilişim teknolojilerine erişim ve kullanım becerisine sahip herkes tarafından manipüle edilmesi potansiyelini ortaya çıkarırken, hakikati arayan bireylerin artık hakikati yeni baştan oluşturan bireyler konumuna getirmesi bakımından da üzerine düşünülmesi gereken bir takım ahlaksak, hukuksal ve sosyal sorunları ortaya koyuyor. Hakikatin ne olduğuna dair bilginin arayışında olan birey özellikle bilgiye en kısa sürede ve en kolay bir şekilde ulaşabileceği dijital ortamları kullanmaktadır. Ancak hakikatin ne olduğuna dair algoritmalarından gelen bilgiyi yine algoritma çıktıları ile teyit etmeye çalışması birey ve hakikat arasındaki ilişkinin sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Port-truth çağ artık politik söylemlerin manipüle edildiği bir çağ olmaktan öte toplumsal normların yeniden üretildiği, depolandığı ve dağıtıldığı bir dönemdir. Bu dönemde bilişim ve iletişim teknolojilerinin yüksek kullanım ve ulaşılabilirliği sayesinde hakikati kutsayan imaj, ses, görüntü, fiziksel özellikler uzmanlaşan kullanıcılar tarafından manipüle edilerek yeni bir hakikati ortaya çıkarmakta ve hedef kitleye göndermektedir.

Post-truth çağın en önemli özelliği, yapay zekâ teknolojisinin bu çağda sürekli gelişim içinde olmasıdır. Gelişen yazılım ve donanım teknolojisi post-truth çağın ideolojik bağını daha da güçlendirirken; aynı zamanda bu gelişmiş yazılım ve donanımları etkin kullanan bireyler post-truht çağın sosyal dinamikleri içinde etkin birer kullanıcı olmasını sağlamıştır. Dijital bir bolluk yaşayan bireyler artık bilgiye nasıl ulaşırım sorusunu yapay zekâya bırakırken, aynı zamanda oluşturdukları yeni sanal kimlikleri ile de enformasyona müdahale edebilme kapasitesine erişmişlerdir.

Post-Truth çağ artık fiziksel yaşamın teknoloji ile dizayn edildiği bir çağ olarak karşımıza çıkarken, çağı tanımlayan ideolojik söylemlerin manipüle edilerek yeni bir hakikat inşası bu çağın en masum göstergesi konumuna gerilemiştir. Yapay zekâ teknolojisi, post-truth çağa yeni kullanım alanlarının ve yeni trendlerin önü açarken kullanıcısının da hedonik arayışlarına doyurucu çözüm önerileri sunmuştur. Özellikle hedonik anlamda fiziksel gerçeklerden uzaklaşan birey, dijital ortamlarda yeni zevkler ve yeni hobilerin yanı sıra yeni düşünceler ve yeni fikirler edinmeye başlamıştır.

Bolluk ve Yokluk Çıkmazında Yapay Zekâ

Hakikat sonrası çağın günümüzde ki karşılığı dijitalleşmenin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bu noktada bu açıklama post-truth çağ ile dijitalleşmenin birbiriyle olan alakasını

anlamak noktasında önemli bir çıkarımdır ancak gelişen teknolojinin post-truth çağın önemli bir iteneği olduğu da unutulmamalıdır. Özellikle post-truth çağın kutsayıcısı olan yapay zekâ olgusu bu bağlamda üstünde düşünülmesi gereken önemli unsurdur.

Post-truth çağ dijital tabanlı bir dönemin kendisini ifade etmektedir. Bu dönem özellikle soyutlaştırmanın, manipülasyonun, temel ihtiyaç olarak insanlara sunulan metaların arttığı bir dönem olduğu gibi söylemin üretim mekanizmalarının arttığı bir dönemdir. Özellikle söylemin üretim araçları olarak karşımıza çıkan teknoloji aynı zamanda söylemin güvenilirliği ve doğruluğu noktasında hedefi şaşırtabilmektedir. *“Genişleyen teknolojik olanaklar, siyasi kurum ve erkler için yeni bir mecra olmaktan çıkmış durumdadır. Siyasal söylem, uzun zamandır günlük hayatın önemli bir parçasını oluşturmakta ve bu söylem geniş kapsamlı bir toplumsal süreç içerisinde devinim sağlamaktadır. Bu devinimin günümüz koşulları içerisinde internet ve sosyal medya yolları etkin kullanılarak bir etkileşim yaratma üzerine kurulu bir yapıya doğru hızla ilerlemektedir”* (Ceyhan, 2019, s. 2).

Bugün sosyal medya ve internet üzerinde her konu hakkında detaylı bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu bilginin güvenilirliğini bir çok kullanıcı sitenin tıklanma sayısı, engelsiz giriş imkanı ya da bilginin multimedya özelliği ile ölçümlenmektedir. Özellikle enformasyon mahiyetindeki bilginin ses ve görüntü ile sunumu geliştirilen söylemin bilgi olarak kabul edilmesi önemli ölçüttür. Ancak son zamanların tartışmalı ve popüler kavramı olan yapay zekanın aslında duyduğumuzun ve izlediğimizde kanıtlanmaya ihtiyacı olan bir enformasyon olduğunu bize deepfake ve cheapfake gibi derin öğrenme çıktıları ile bizlere göstermiştir.

İnsanların, insan aklının gittikçe derinleşen yaratıcılık becerisi ve kapasitesine daha fazla güvenmeye başladığı bir dönem olan post-truth çağda, yapay zeka bu beceri ve kapasitenin çok yönlü etkisi ile diğer teknolojilerden ayrı bir noktada değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak şu noktanın da ayırımına varmak gerekmektedir. Yapay zeka netice itibarıyla bir araçtır ve kullanım maksadına göre önemli bir yardımcı olabileceği gibi çok ciddi bir manipülatördür.

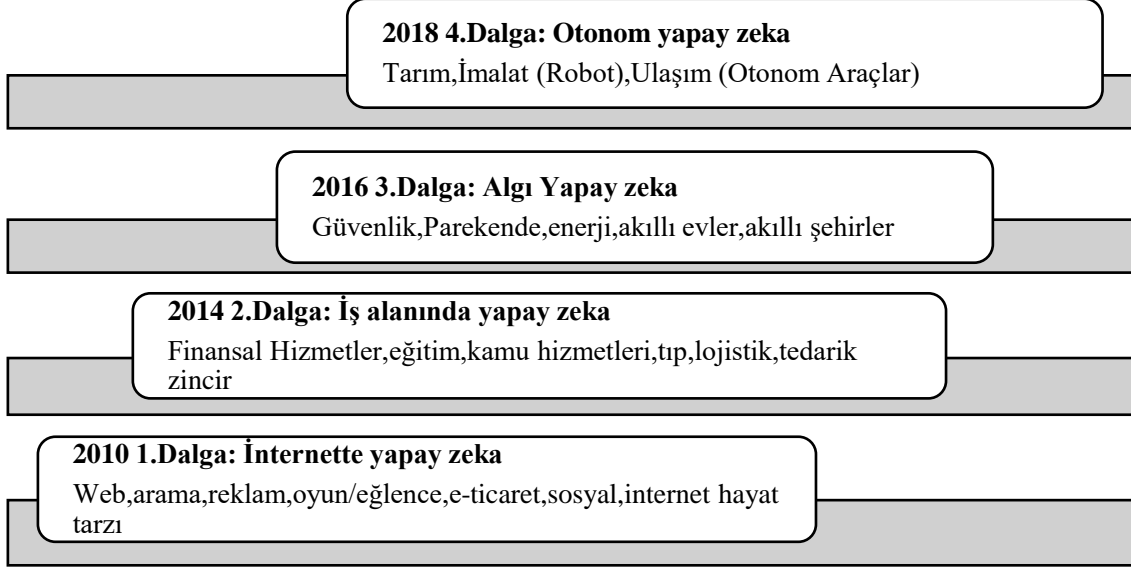
Dünya Ekonomik Formundaki yapay zeka konseyinin eş başkanı ve Google Çin'in Başkanı olan Kai-Fu Lee yapay zekayı *“ İnsan zekası gerektiren işleri yapabilen akıllı yazılım ve donanımdır”* şeklinde açıklamıştır. (2023, s. 13). Yılmaz ise yapay zekâyı insanla kıyaslayarak açıklama yoluna girmiş ve insan gibi akıl yürüten, tahmin eden, çıkarımlar yapan ya da genellemeler yapan birçok yeti ve becerilerin makineye öğretilmesi olarak yorumlamıştır (2022:1). Bu bağlamda yapay zeka öğrenme sürecine bağlı olarak istenilen hızda çoklu matriks programları kullanarak sürekli gelişen bir teknolojidir. Milyarlarca hiper parametreyi tarayıp ince ayarlarla iyiyi bulmaya çalışan bir dijital zekadır.

Pratik uygulamaları oldukça yavaş bir gelişim gösteren yapay zeka müthiş sıçrayışını 2016 yılında AlphaGo adlı makinenin Go oyununda insan rakibini yenmesiyle yapmış ve bir anda bütün dünyaya oyunlar üzerinden yeteneğini ve kapasitesini ispatlayan bu AlphaGo adlı yapay zekanın derin öğrenme teknolojisine odaklanmıştır. Go oyunuyla başlayan makine insan rekabetinin en önemli kurucu unsuru şüphesiz ki derin öğrenme ile büyük veri setlerinden yararlanan yapay zekadır. Özellikle oyunlar üzerinden başlayan bu rekabet kısa zamanda sadece geniş bir spektrumda kendini göstermeye başlamıştır. *“ 2020 yılında yapay zeka, biyolojinin elli yıldan beri çözmeye çalıştığı protein katlama (protein folding) bilmecesini çözdü”* (Lee, 2023, s. 14).

Bugün yapay zeka yaşama dair tüm proseslerde insan ile rekabet edebilecek bir olgunluğa erişmiştir. Özellikle Amerika ve Çin gibi hem nüfusu fazla olan hem de teknolojiye özellikle yapay zekaya ciddi bütçeler ayırarak dijital benlikler oluşturmaya çalışan ülkeler açısından sınırsız bir kullanım alanı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu şiardan hareketle internet uygulamaları ile başlayıp finans hizmetleri ile devam eden ve son kertede algı ve otonom uygulamalarda etkisini

ve gücünü gün be gün hissettiren yapay zekanın etkileri noktasında Lee'nin sınıflandırması önem arz etmektedir.

Şekil 1. *Yapay Zekanın Sektörel Gelişimi (Lee, 2023, s. 14).*

Yapay zekanın yakın gelecekte tüm sektörlerde etkin bir şekilde kullanılacağı ön görüşü kabul görmüş bir gerçektir. Özellikle yapay zekaya dair ortaya çıkan iki farklı görüş bu etkinin oldukça geniş ve derinden olacağı bellidir. Yapay zekanın yaşamsal forma ayak uydurmasını olumlayan yaklaşım yapay zekanın insandan daha üstün performans sergileyeceğini özellikle sağlık gibi önemli sektörlerde çözülemeyen ya da zaman alan bilimsel çalışmaların, kısa zaman içinde insanlığa katkı sağlayacak şekilde çözüme ulaştırılacağı tezini savunmaktadır. Bu bağlamda Lee yapmış olduğu sınıflandırmadan yola çıkarak sektörel bazda yaşanan hareketlenme ve ivmelerin hem olumlu hem de olumsuz birçok etkisi olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Yapay zeka tek bir disiplinin çıktısı olarak görülmekten ziyade; bilgisayar bilimi, istatistik, matematik, dil bilimi, mantık ve mühendislik disiplinlerinin birlikteliğini kapsayan şemsiye bir kavramdır. Bu disiplinleri hem etkilemiştir hem de onlardan etkilenmiştir. Özellikle Lee'nin 1. dalga olarak açıkladığı gelişim seyri içerisinde yapay zekada elde edilen sonuçların bir çoğu Google Assistance ve AlphaGo gibi başlangıç seviyelerinde görünümündedir. Yapay zekada bugüne kadar elde edilen ilerlemelerin çoğu, Google Assistance ve Alpha Go gibi zayıf yapay zeka olarak sınıflandırılabilir. Ancak farklı alanlardan araştırmacılar, birden fazla görevi ustalıkla işleyebilecek güçlü bir yapay zeka (insan düzeyinde yapay genel zeka veya yapay süper zeka olarak da bilinir) oluşturmak için rekabet etmektedir. Güçlü bir yapay zeka tartışmalı ve çekişmeli bir kavramdır. Birçok transhümanist, güçlü bir yapay zekanın öz farkındalığa sahip olabileceğine ve insan zekasına eşdeğer olabileceğine inanmaktadır. Güçlü bir yapay zeka gerçeğe dönüştüğünde, bir zeka patlaması yaşanacak ve teknolojik tekillik kaçınılmaz olacaktır (Wang ve Siau, 2019, s. 2).

Yapay zekada yaşanan gelişmeler ve disiplinler ile sektörel etkisinin yakın zaman sonucu tüm ilgi alanlarında insanların bilişsel performansını büyük ölçüde aşan bir zekanın ortaya çıkacağı ve süper zekâ olarak adlandırılan bu zeka ile insanlar günlük yaşam pratiklerinin yanı sıra dijital ortamlarda ortaya çıkacak dijital bireyler ile her alanda yeni bir rekabet ile karşılaşacaktır (Bostrom, 2014, s. 22).

Güçlü bir yapay zeka neredeyse her bilişsel görevde insanlardan daha iyi bir performans gösterebilir. Bu bağlamda sayısal verilerle açıklanması zor olan zeka denilen yaratılış çıktısını sadece insana atfetmek artık yapay zeka ile birlikte geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Milyarlarca veriyle derin öğrenme mantığı ile çalışan yapay zeka, bugün insan zekasının sınırlarını zorlamakta hatta insan zekasından üst düzey bir disiplin ile hedef ile ilgilenmektedir.

Makinelerin giderek daha fazla sorumluluk aldığı post-truth çağda, makinenin zekâsına güvenmek ve onun zekâsına itaat edip düşünce şeklimizi değiştirmek zekanın sadece insana ait olmadığı kanıtlanmaktadır. “*İnsan beyni, çoğu durumları saniyede 10 ila 100 defa değiştiren, 100 milyar nöronu bağlayan 100 trilyon sinapstan oluşan bir ağdır. Beynimizin planı, resim vb. nesnelere tanımak gibi görevlerde bizi başarılı kılar. Öte yandan bir süper bilgisayarın yaklaşık 100 trilyon baytlık bir hafızası vardır ve transistörleri bir beyinden yaklaşık 100 milyon kat hızlı çalışabilir*” (Christianini ve Norvig, 2021, s. 59). Yapay zekanın sektörel bazlı olarak pozitif özelliklerinin insanlığa katkısı oldukça etkileyicidir. Sektörel ve bilimsel olarak yapay zekanın ortaya koyduğu bu pozitif özellik rağmen yine de masum olamayan bir tarafı olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Özellikle birey ve makine kıyaslamasının artık yapılmaya başladığı post-truth dönemde bireyin nicele yönelik tüm beceri ve kavrayışları derin öğrenme karşısında sürekli yetersiz kalmaktadır. Bu durum bireyin artık geleneksel mesleklerden uzaklaşp dijitalleşmeyi merkeze aldığı yeni iş kolları ve mesleklere yönelmesine neden olurken, aynı zamanda birey mesleğe bağlı olarak yaşam kalitesi ve mekansızlık gibi üstünde düşünülmesi gereken bazı değişiklikleri de kabul etmek zorunda kalacaktır.

Düşük düzey yapay zeka ile internetin birçok içeriğinde karşılaşan sanal kimlikler, yapay zeka ile henüz ne yapacağını ve/ya yapay zeka ile neler yapılabildiğini henüz tam anlamıyla kavrayabilmiş değildir. Özellikle gerçek veriler ile oluşturulan kurgusal bir dünyada gerçek ile gerçek olmayanın ayırımına tam anlamı ile varamayan sanal kimlikler, muazzam miktarda veri ile öğrenmiş makine karşısında bir nevi kuşatılmaktadır. Dijital ortamda bol miktarda içerikler arasında gezinen kullanıcılar ses, fotoğraf, video gibi çıktılarda enformasyon bolluğu ile karşılaşmaktadır. Ancak bu enformasyonun hangisinin kendisi için önemli olduğuna ya da hangi enformasyonun ihtiyaçlarını karşılayacağına karar vermekte zorlanan sanal kimlikler son kertede yapay zekanın filtrelediği seçenekler arasında seçim yapmak zorunda kalacaktır.

Tablo 1: *İnsan ve Yapay Zekanın Düşünce Sistemi*(Lee, 2023, s. 55).

	İnsan Zekası	Yapay Zeka
Öğrenilmesi gereken veri	Birkaç veri noktası	Büyük miktarda veri
Sayısal optimizasyon ve eşleme	Zor	Kolay
Her bir durum için özelleştirme	Zor	Kolay
Analitik Muhakeme-çıkartım	Kolay	Zor
Sağduyu ve iç görü	Kolay	Zor
Yaratıcılık	Kolay	Zor

Farklı sebeplerden dolayı dijital uzamlarda yer alan bireyler, karşısında her şeyi bilen, her şeyi tanıyan bir makine ile karşılaşmaktadır. Bu bağlamda birey, herhangi bir enformasyon için binlerce veriyi tarayan bu makine karşısında sorgulayıcı ve eleştirel tavrından uzaklaşmak ve yönlendirmeye açık hale gelmektedir. Makineye olan bu güven duygusu ile çevrimiçi olan birey, makine karşısında hayata dair tüm doğrularını ve inşa etmek istediği gerçek hakkındaki tüm tavrını makinenin ona sundukları ile dizayn etmektedir.

Sonuç

Yapay zeka insan beyninden ilhan alan ve cisimleri görmeye, tanımaya hatta sentezleme beceri ve kapasitesi kazandırılan bir makine öğrenme sürecidir. İnsan beyni öğrenme sürecini tüm yaşamı boyunca birkaç noktadan gerçekleştirirken, yapay zekanın öğrenme süreci milyarlarca veri ile gerçekleşmektedir. Bu haliyle insan zekasından esinlenerek yola çıkmış ancak insan zekası ile yarışabilecek bir hal almıştır. Gittikçe kendini geliştiren bu makine, enformasyonu ya da veriyi dilediği gibi kullanabilmekte, gerçeğinden ayırt edilemeyecek ses ve görüntüler oluşturabilmektedir. Bu bağlamda özellikle manipüle edici ve algı dizaynı gibi kullanıcıyı yönlendirebilen ve gerçeği yeniden inşa edebilen bir potansiyele sahiptir.

Yapay zeka kolektif aklın bir ürünüdür. Birçok veri setinden beslenebilmekte, daha sonra beslediği veri setini değiştirebilmektedir. Bunu yaparken derin öğrenme dışında bilgisayar görüşü denilen bir yöntemi de kullanmaktadır. Bilgisayar görüşü yapay zekanın bilgisayarlara görmeyi öğretmeye çalıştığı ve netice itibarıyla öğrenen bilgisayardan verileri toplama sürecidir. Bu yöntemle yapay zeka görüntüyü yakalama ve işleme, cisimleri algılama ve görüntü parçalama, cismi tanıma, ifadeyi tanıma ve hareketi tanıma kabiliyet alanını genişletmektedir. Özellikle sektörel anlamda birçok sektöre kolaylık getiren yapay zeka aynı anda zamansal ve parasal olarak sektörlerin önünü açmıştır. Ancak bu noktada yine teknolojik tekelliğe doğru giden bu süreçte geleneksel meslekler yerini yapay zekaya bırakmıştır.

Post-Turth çağın en önemli sorunu olan enformasyon ve dezenformasyon arası çizginin belirsizleşmesidir. Bu bağlamda bu belirsizliğin temel nedenlerinden biri çağın temel tanımlayıcı unsuru olan siyasal söylemlerin farklı araçlar ile gerçekleştirilmeye başlanmasıdır. Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin gerçeği yeniden üretebilme potansiyeli sebebiyle söylem, gücünü kaybetmeye başlamıştır. Yapay zeka ile dolaşıma sokulan sahte içerikler, sanal kimlikler için söylemin etkisini ve gücünün belirleyen önemli argümanlardır. Bu bağlamda özellikle manipüle edilen sahte içerikler ile hazırlanmış gerçeğin inşası enformasyonun bilgi olarak iletilmesinden ziyade dezenformasyon olarak dolaşımda kalmasına neden olmaktadır.

İnternette dolaşımdaki sahte videolar, görüntü ve ses olarak gerçeğinden ayırt edilemeyecek derecede muazzamdır. Bu noktada derin öğrenmenin gücünün insan zekasını ne denli yanıltabileceği Amerikan seçimlerinde Obama'nın ortaya çıkan videosunda tüm dünya tecrübe etmiştir. Bunun yanın sıra sahte videolar ile kötü niyetli yapay zeka kullanıcıları, internette özellikle ünlüler üzerinden dedikodu yapma, şantaj, taciz, hakaret, karalama, iftira ve hilecilik vb. yasal olmayan eylemler içinde kullanabilmekte, toplumsal yapı içerisinde ayırmıcılık, sınıfcılık ve ötekileştirme gibi işlevler için de kullanılabilir.

Gerçek kimliklerin, sanal kimliklerin gölgesinde kaldığı içinde bulunduğumuz çağda, sanal kimlik ile temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan bireyler, sanal dünyasını gerçek dünyasına entegre etmeye çalışmaktadır. Sanal kimlikler ile katılım sağladığı dijital uzamda post-truth dönemin trendlerini yakından takip etmekte ve çağın trendlerine uygun ihtiyaç listeleri oluşturmaya çalışmaktadır. Zamana ve mekana karşı aidiyetin sıfırlandığı sanal uzamı benimseyen birey, yapay zeka ile bireyselleştirilmiş katalog yelpazesi içinde yeni yaşamına adapte olmaya çalışmakta ve yapay zekanın tavsiyeleri arasında seçimler yaparak aslında farkında olmadan zoraki rıza göstermektedir. Bu noktada özellikle bolluk hayali içinde aslında artırılmış yokluk gerçeği ile yaşamak zorunda kaldığını fark edememektedir.

Kaynakça

Baudrillard, J. (1997) *Tüketim toplumu*. Ayrıntı.

Baudrillard, J. (2010) *Nesnelerin sistemi*. Boğaziçi Üniversitesi.

- Bostrom, N. (2014) *Super intelligence: paths, dangers, strategies*. Oxford University
- Ceyhan, A. İ. (2019) Dijital iletişim çağında siyasetin dijitalleşmesi üzerine bir inceleme: post-truth ve dijital siyasetin sahte haber ekseninde analizi. *Kurgu*, 27(4), 1-17.
- Christianini, N. ve Norvig, P. (2021) *Yaklaşan yapay zeka çağı ve insanlığın geleceği*. Samet Öksüz (Çev.), Say.
- Galbraith, J. K. (1960) *The affluent society*. Houghton Mifflin.
- Lee, K. F. (2023) *Yapay zeka 2041*. İclal Büyükdevrim Özçelik (Çev.) Optimist bilim
- Rabin-Havt, A. (2016). *Lies, in corporated: the world of post-truth politics*. Anchor.
- Sarit B. ve Clark A. C. (2020) A review of educational responses to the “post-truth” condition: Furlenses on “Post-truth” problems, *Educational Psychologist*, 55:3, 107-119, DOI: 10.1080/00461520.2020.1786388
- Özdemir Y. (2021) *Post-truth ve folklor: Hakikat sonrası dönemde gelenek bilgisinden sapmalar* içinde Dijital kültür-3 Tradijital-post truth memetik-kimlik-medya-internet-edebiyat ve halkbilimi araştırmaları Ed: Uğur Durmaz, s. 13-60.
- Yılmaz, A. (2021). *Yapay zekâ*. Kodlab.
- Wang W. ve Siau K. (2019) Artificial intelligence, machine learning, automation, robotics, future of work and future of humanity: a review and research agenda, *Journal of Database Management*, 30(1):61-79, DOI: 10.4018/JDM.2019010104

Extended Abstract

Introduction

Even though people did not realize that a new era had begun with a video that appeared on the internet towards the end of 2018, they suddenly found themselves in a state of change by asking questions such as 'real' or 'true' after the video containing the harsh insults that American President Obama said about the other candidate Trump. . The year 2018, when we witnessed the reconstruction of reality with artificial intelligence, also took its place among important dates as a period when human intelligence started to compete with deep learning.

The world of algorithms that we define as artificial intelligence today has begun to reveal itself in a wide spectrum. Its impact, which started with finance and the internet, has begun to be felt in many other sectors, unsolvable problems have been solved, unkept statistics have been kept, undrawable pictures have been drawn. In this sense, it gives people an idea of what shape the future of artificial intelligence, which provides significant savings both in terms of time and money, will take.

Artificial intelligence is a tremendous technology for humanity. Therefore, it is unnecessary to fear the taught skills and capacity of artificial intelligence. It is not the technology itself that should be feared, but the way we design and use it. Every technology provides benefits or harms depending on how it is used and its purposes. In this context, artificial intelligence is a technology that provides added value to the basis of all studies that have emerged/will emerge, especially in the autonomous future, renewable energy revolution, material revolution and a sustainable future; Post-Truth, as dematerialization, is the main actor of physical extinction, which is considered as the main problem of the age.

Method

This study was conducted using the literature review method, one of the qualitative research methods. By making use of many developments, the subject has been discussed and explained with current data.

Result and Discussion

The individual, who needs the help of objects to express himself and reveal his personality, makes spatial designs for his connection with society, chooses tools, jewelry and accessories, etc. is making the choice. The individual, who positions himself to be able to switch to different styles and styles at any time, prepares to own different objects and increase his possessions. The individual, who benefits from the abstraction of objective structural development in his perceptions, attitudes, behaviors and opinions, adopts a way of feeling and thinking that develops outside himself. At this point, the structure formed by individuals who experience hedonic happiness through the accumulation of objects is defined as the 'Society of Abundance'. With the effect of wealth (object accumulation) on their prosperity, Western societies, which became richer after the Second World War, gained a serious accumulation of post-war goods production, especially America, and with this increased accumulation, a new society model emerged as the Society of Abundance, and this abundance is actually the beginning of poverty. While objective structural development is the fundamental definer of the society of abundance; Concretely accumulated objects have caused abstractly complex and deep ideas to disappear. As a result, the increasing number of objects and the symbolic bond that begins to form with objects ultimately drags the people of the society of abundance into an intellectual and intellectual absence.

One of the most basic features of the Society of Abundance is the sanctification of production. The main reason behind this blessing is the increased self-presentation and status gain with the object.

The power behind the rapid response of the production-based tangible wealth that emerged after the Second World War to society is the direct integration of technology into production processes. The use of production-based technology has become an important instrument for individuals and societies that bless their existence with object accumulation. The dialectic of abundance and technology has become the fundamental determinant of the individual's relationship with himself and the social organization to which he belongs. While the phenomenon of abstract (intellectual, intellectual) differentiation, which is relegated to the background in societies that are enriched by production, causes the homogenization of individuals, the defeat of labor in the face of technology has also revealed class differences. Focusing on a single goal, the individual now moves away from the outputs of the traditional mind and complies with the outputs of the technology-centered mind required by the accumulation of objects.

The relationship between technology and society is a multifaceted relationship. This relationship varies from economy to physical structures that change and affect societies; It manifests itself in a wide range of areas, from education to leisure. The social structures of the age we live in today are also in a technology-centered flow. Technology, which determines the direction of this flow, is an effective parameter from the social organization of the individual in society to perception, attitude and decision-making processes.

The term post-scarcity does not actually mean scarcity, but rather a situation where everything is free. In this context, the dream of abundance is actually a spiritual and material progress that post-scarcity progress strives to achieve. This era, in which time and money are

saved with artificial intelligence, means the realization of the dream of abundance. It heralds a future in which many products that can be produced almost free of charge in the near future will either lose their importance in a dematerialized world or be available to everyone freely and cheaply.

DİJİTAL PAZARLAMA VE E-TİCARET ARACI OLARAK ARAMA MOTORLARI VE GOOGLE ALGORİTMALARI*

Akın AY

Öğr. Gör. Dr., Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye
akin.ay@amasya.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-5936-2722

Serhat BEKAR

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye
serhat.bekar@gop.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-3322-4559

Bilge ÇAĞLAR DEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, Trabzon, Türkiye
bilgecaglardemir@trabzon.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-1754-2389

Makale Geliş Tarihi: 27/09/2023

Makale Kabul Tarihi: 18/11/2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Ay, A., Bekar, S., Çağla Demir, B. (2023). Dijital pazarlama ve e-ticaret aracı olarak arama motorları ve Google algoritmaları, *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(52), 295-317.

Öz

Dijital pazarlama süreçlerinde işletmelerin web sitelerini, Arama Motoru Optimizasyonu (SEO) faaliyetleri ile tüketicilerin Google, Yandex ve Safari gibi arama motorlarına yazdıkları anahtar kelimelerle, kendi marka ve ürünlerine hızlı bir şekilde ulaşmalarını sağlayabilmektedir. Dijital pazarlamada işletmelerin e-ticaret stratejilerini, en sık tercih edilen arama motoru olan Google algoritmalarına göre oluşturmalarını gerektirmiştir. Çalışmada Google algoritmalarının tüketici satın alma davranışlarındaki etkinliği ve işletme hedeflerine ulaştırılmasında algoritmalarından nasıl yararlandığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu nedenle literatür taraması yöntemi kullanılarak pazardaki son gelişmeleri, algoritmaların e-ticaret faaliyetlerindeki önemi ortaya konulmuştur. İşletmeler, e-ticaret sitelerinin daha fazla tıklanması ve Google sıralamasında ilk sıralarda çıkmak için algoritmalar geliştirmektedir. Tüketicilerin neyi sevip neyi sevmediği, nasıl giyindiği, tüketicinin satın alma davranışını ne şekilde gerçekleştirdiği gibi pek çok durum son dönemde SEO destekli algoritmalar tarafından belirlenebilmektedir. Ayrıca çalışma, Google ve SEO faaliyetlerinin tüketici satın alma tercihlerindeki belirleyici rolüne, e-ticaretteki süreçlerinde trendlerin önemine ve işletmelerin pazarlama faaliyetlerine dijital pazarlamaya yönelik projeksiyon tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arama Motoru, Dijital Pazarlama, E-ticaret, SEO

* - Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

AS A DIGITAL MARKETING AND E-COMMERCE TOOL SEARCH ENGINES AND GOOGLE ALGORITHMS

Abstract

In digital marketing processes, businesses' websites can be used to enable consumers to quickly access their brands and products with the keywords they type into search engines such as Google, Yandex and Safari, through Search Engine Optimization (SEO) activities. Digital marketing has required businesses to create their e-commerce strategies according to Google algorithms, the most frequently preferred search engine. The aim of the study is to reveal the effectiveness of Google algorithms in consumer purchasing behavior and how algorithms are used to achieve business goals. For this reason, the latest developments in the market and the importance of algorithms in e-commerce activities were revealed by using the literature review method. Businesses are developing algorithms to ensure that their e-commerce sites receive more clicks and are at the top of Google rankings. Many situations such as what consumers like and dislike, how they dress, how the consumers perform their purchasing behavior can be determined by SEO-supported algorithms recently. In addition, the study tries to represent the determining role of Google and SEO activities in consumer purchasing preferences, the importance of trends in e-commerce processes, and the projection of digital marketing into the marketing activities of businesses.

Keywords: Search Engine, Digital Marketing, E-commerce, SEO

Giriş

İnternetin yaygınlaşması ve çok sayıda birey tarafından tüketim süreçlerinde kullanılmaya başlanması, yeni ticaret ortamının işletmelerin ve markaların buraya yönelmelerini sağlamıştır. Geleneksel mağazaların yerini artık hızlı bir şekilde çevrimiçi mağazalar almaya başlamıştır. Bu yönelim her geçen gün çevrimiçi açılan mağaza sayısını arttırmıştır. Bu artışın sebepleri arasında küreselleşme, artan rekabet, eğitim seviyesinin yükselmesi ve tüketicilerin sanal ortamlarda geçirdiği zamanın satın alma davranışını kolaylaştırması şeklinde ifade edilebilir. İşletmeler fiziksel bir mağaza açmadan elektronik ticaret (e-ticaret) üzerinden satış gerçekleştirilmekte. Covid-19 (pandemi) döneminde çevrimiçi alışverişle önemli bir yükseliş gösteren satışlar, günümüzde de bu yükselişini sürdürmektedir. Tüketiciler istedikleri ürünleri e-ticaret sitelerinde kolaylıkla bulabilmekte, işletmeler ise mal ve hizmetlerini internet sitelerinden kolaylıkla pazarlayabilmektedirler. Marka bilinirliğinin ve güvenilirliğinin artması için yeni iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu imkânlardan yararlanılmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ile birlikte markalar arasındaki rekabet gün geçtikçe artmıştır.

Kitle iletişim araçlarının gün geçtikçe gelişmesi ve insanların hayatlarında daha önemli hale gelmeye başlaması, iş yapış şekillerini değiştirmiş ve pazarlama sürecinde geleneksel pazarlama anlayışından dijital pazarlama anlayışına doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. İnternet tabanlı teknolojiler işletmelere ve tüketicilere ulaşmada son dönemlerde en etkili yöntemlerden biri haline gelmiştir. Dijitalleşmenin hem günlük hayata hem de iş yaşamına dâhil edilmesi ile değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu süreç satın alma tutum ve davranışlarını değiştirmiş ve işletmeler yeni pazarlama stratejileri geliştirmeye başlamıştır. Çevrimiçi pazarlama veya internet pazarlaması olarak da bilinen dijital pazarlama bir markayı, malı ve hizmeti tanıtmak için dijital kanalların ve teknolojilerin kullanılması şeklinde ifade edilebilir. Çevrimiçi pazarlamada hedef kitleye ulaşmak ve onlarla iletişim kurmak için sosyal medya, arama motorları, e-posta, web siteleri ve mobil uygulamalar gibi çeşitli dijital platformların kullanılmasını içermektedir. Dijital pazarlama, arama motoru optimizasyonu (SEO), tıklama başına ödeme reklamcılığı (PPC), sosyal medya pazarlaması, içerik pazarlaması, e-posta pazarlaması, bağlı kuruluş pazarlaması ve daha

fazlasını içeren bir dizi taktiği kapsamaktadır. İşletmelerin müşterileri ile geleneksel pazarlama yöntemlerinden daha hedefli ve ölçülebilir bir şekilde bağlantı kurmasını sağlayarak verileri analiz etmelerine ve stratejilerini buna göre oluşturmalarına olanak tanımıştır.

Algoritmalar, dijital kampanyaların etkinliğini optimize etmeye ve geliştirmeye yardımcı oldukları için dijital pazarlamanın çok önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Algoritma, belirli bir görevi gerçekleştirmek için bir bilgisayar programı tarafından takip edilen bir dizi kural veya talimattır. Algoritmalar beraberinde yeni şekillenen tüketim olgusu ile birlikte küreselleşme olgusu ile ilişkili hale gelmiştir (Dağtaş, 2003, s. 45). Dijital pazarlamada, verileri analiz etmek ve bu verilere dayalı kararlar almak için algoritmalar kullanılmaktadır. Örneğin, Google gibi arama motorları, web sitelerinin arama motoru sonuç sayfalarındaki (SERP'ler) sıralamasını belirlemek için karmaşık algoritmalar kullanılmaktadır. Bu algoritmalar, belirli bir arama sorgusunda en alakalı ve yararlı sonuçları belirleyebilmek için anahtar kelimeler, içerik kalitesi, geri bağlantılar, kullanıcı deneyimi ve daha fazlası gibi çeşitli faktörleri dikkate almaktadır. Benzer şekilde, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya platformları da haber akışlarında kullanıcılara hangi içeriğin gösterileceğini belirlemek için algoritmalar kullanılmaktadır. Bu algoritmalar, hangi gönderilerin her bir kullanıcının ilgisini çekme olasılığının en yüksek olduğunu belirlemek için kullanıcı etkileşimi, gönderi, ilgi düzeyi ve daha fazlası gibi faktörleri hesaba katmaktadır.

Bilgi ve enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler, krizler, felaketler gibi birçok olay pazarlama faaliyetlerinde değişmelere neden olmuştur. Klasik pazarlama anlayışının dışına çıkan pazarlama faaliyetleri; veri tabanlı pazarlama, birebir pazarlama, mobil pazarlama, holistik pazarlama ve dijital pazarlama önemli pazarlama faaliyetleri haline gelmiştir. Bu nedenle pazarlama sürecini etkileyebilecek değişimlere hazırlıklı olmak ve uyum sağlayacak alt yapıların oluşturulması için stratejiler geliştirilmelidir. Bu süreçte olumlu ve olumsuz gelişmelerin işletmeye kâr sağlayacak bir fırsat olarak değerlendirilmelidir (Alankuş, 2021). Dijital pazarlama ve yapay zekâ ikisine yönelik çalışmaların sıklaştığı ve önem kazandığı görülmüştür. Binbir (2021) çalışmasında yapay zekâ, işletmelerin kurum içi ve kurum dışı faaliyetlerinin yürütülmesinde stratejik bir noktada görev yaptığını belirtmektedir. Yapay zekâ, kurum içerisinde işlerin hızlı, kaliteli ve düşük maliyetlerle gerçekleştirilmesine, pazarlama süreçlerinde de pazar araştırmalarını otomatikleştirerek hata payını en düşük seviyede tutan bir sistem olarak kendini kabul ettirmeye başlamıştır. Yapay zekâlar basit görevlerin yanı sıra danışmanlık, finansal hizmetler, hukuk gibi daha komplike alanlarda ve bilgi temelli sanayi sektöründe de kullanılmaktadır (Pucciarelli ve Kaplan, 2016). Okay (2023) ise, dijital pazarlama stratejilerinde veri toplama yöntemlerinin arttığını belirtmiştir. Bu noktada yapay zekânın verileri işleyerek gelecekteki olayları tahmin edebilmesi, böylece stratejik kararların alınmasına da yardımcı olabilecektir. Bu da tüketicilerin ne istedikleri belirlenerek onlara uygun kampanyalar hazırlanabilmesine imkân sağlayabilecektir.

Dijital pazarlama faaliyetlerinde önemli bir yönünü oluşturan big data ve duygusal zekâ üzerine yapılan bir araştırmada, çevrimiçi reklam ortamların satın alma faaliyetleri üzerinde etkili olduğu görülürken; iki aşamalı akış modelinin de sosyal medya ortamlarında influencer pazarlaması ile yakın ilişkili olarak anlık satın alma davranışları üzerinde belirleyici rolü bulunduğunu göstermiştir (Buran ve Çalapkulu, 2023). Kuruca, Üstüner ve Şimşek (2022) yapay zekâ ile gelen sohbet robotlarının işletmenin müşterileri ile olan iletişimlerine etkililik kazandırmaktadır. Çevrimiçi ortamda doğru bilgiye olan erişimin artması, arama motorlarını stratejik bir noktaya taşımıştır. Günümüzde çevrimiçi ortamında 1,12 milyar web sitesi bulunmaktadır (Huss, 2023). Dünyada internet kullanıcıların en çok tercih ettiği arama motorları arasında ilk beşte sırasıyla %93,12 Google, %2,77 Bing, %1,15 Yandex, 1,11 Yahoo ve 0,51 ile DuckDuckGo yer almıştır (StatCounter, 2023). Google algoritmaları, kullanıcı aramalarındaki

kelime ve kelime grupları ile en uygun aramaları listelemesindeki başarısı en çok tercih edilen arama motoru olmasını sağlamıştır. Böylece Google internet aramalarında en çok tercih edilen arama motoru olmuştur (Fishkin, 2021). Kemp (2021)'in tüketici satın alma ve bilgi arayışı davranışlarında arama motorlarının kullanımına ilişkin yürüttüğü çalışmada, tüketicilerin %81,5'inin satın alacakları ürünlerin çevrimiçi ortamda aradıkları, yeni markaların keşfinde %33,9 ile arama motorlarının geldiği sonucu ortaya çıkmıştır. Tüketicilerin %70'i yeni ürünlerin keşfetme, ürün karşılaştırma ve satın alma süreçlerinde çevrimiçi ortamlarda, arama motorlarından yararlanmaktadır (Olson, 2017).

Bu çalışmada e-ticaret sitelerinin tercih edilip tıklanmasına neden olan unsurların neler olduğu ya da olması gerektiği konuları saptanmaya çalışılmıştır. Fiziksel mağaza gidildiğinde ürünler hakkında detaylı bilgi sahibi anında olunabilmektedir. Bu çalışmada 'Fiziksel mağazaya gerek duymadan tüketici, çevrimiçi ortamda isteklerini nasıl gerçekleştirebilir?' sorusunun cevabı aranmıştır. Çalışma, tüketicilerin dijital pazarlamada satın alma kararlarını gerçekleştirirken nasıl ve neye göre karar verdiğinin öğrenilmesi açısından, önemlidir. Ayrıca çalışmanın tüketicinin karar alma mekanizmasında e-ticaretin etkin rolünün saptanabilmesinde firmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde teknoloji alanında yaşanan gelişmeler bilgi ve enformasyon alanında yaşananları daha iyi analiz etmek için "Dijitalleşme ve Dijital Pazarlama" konuları derinlemesine irdelenmiştir. "Dijitalleşme ve Dijital Pazarlama" başlığıyla teknoloji, bilgi ve enformasyon alanında yaşanan gelişmelere, çalışmanın temel konusunu oluşturan Arama Motoru Optimizasyonu (SEO) ve Arama Motoru Reklamcılığı (SEA) kavramlarına, e-ticaretin önemi ve e-ticaret türleri başlıklarına değinilmiştir. Son olarak, yapay zekâ, algoritmalar, Google algoritmaları başlıklarında ürünlerin ön plana çıkması, kolay gezinme ve kampanyaların nasıl olması gerektiği konusunda Arama Motoru Optimizasyonu (SEO) fonksiyonlarının neler olması gerektiği tartışılmıştır.

Dijital Pazarlama ve E-ticaret

Dijitalleşme ve Dijital Pazarlama

İnsanoğlu geçmişten günümüze değin sürekli bir değişimin içerisinde olmuştur. Yaşanan değişimde zaman içerisinde meydana gelen gelişmelerle birlikte yenileri etkili olmuş ve yeni teknolojiler geliştirilmiştir. Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler bilgi ve enformasyon alanında da yaşanmıştır. Medya alanında yaşanan teknolojik gelişmeler kendisini dijitalleşme ile göstermiş ve medyanın önemli bir bileşeni haline gelmiştir. İşletmeler tüketicilerle etkili iletişim kurulmasında, dijitalleşmeden faydalanma yoluna gitmişlerdir. Dijitalleşme genel olarak; dijital teknolojilerin günlük yaşama ve iş yaşamına eklenerek yaşam biçimleri ve iş süreçlerinin yeniden tasarlanması olarak ifade edilmiştir. Dijitalleşme iletişim tarafında ise yeni medya ortamıyla beraber tüm ortamların kesiştiği ve veri alışverişinin yapılabildiği ortamlardır. Böylece veriler hızlı ve kolay bir şekilde üretilmekte, ses ve görüntülerin kalitesi yükselmektedir (Van Dijk, 2018, s. 78-79). İş yapış standartlarının artması, tüketici ihtiyaçları ve taleplerinin çeşitlenmesini de sağlamıştır. İşletmeler tüketici taleplerine hızlı ve etkili bir şekilde cevap verebilmek için dijitalleşme ile mal ve hizmetlerini kişiselleştirmeye başlamıştır (Buhr, 2017, s. 5).

İnternet ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler hem günlük hayatı hem de iş hayatındaki insan ilişkilerini, satın alma kararlarını ve işletmelerin pazarlama stratejilerini etkilemiş ve dönüştürmüştür. İşletmeler arasındaki rekabet her geçen gün artması, işletmelerin pazarlama stratejilerini yeniden düzenleyerek müşteriyi merkeze alan dijital pazarlamaya ayrıca önem vermelerine neden olmuştur. Pazarlama geniş bir perspektiften bakıldığında yalnızca reklam yapmak ya da ürün satışı yapmak değildir. İşletmeler ihtiyaç ve talepleri belirlemek için pazar araştırması ile tüketicilerin tercih edebilecekleri ürünleri tasarlamayı ve üretmeyi

amaçlamaktadır. Pazarlama sürecine, tüketicilerde dâhil edilerek daha verimli bir iş akışı yaratılabilecektir. E-posta, sosyal ağlar, internet siteleri vb. dijital araç ve kanalları geleneksel pazarlama yöntemlerinde sıklıkla tercih edilmektedir (Gedik, 2020).

Kotler (1994), pazarlamanın en temel kavramının değişim, olduğunu ifade etmiştir. Tüketiciler ve satıcılar, teknolojiye ve trendlere göre değişim gösterdiği için pazarlama da bu değişimlere ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Bu değişimin yaşanmasındaki en büyük etken 1990'larda ortaya çıkan dijital pazarlama kavramıdır (Webber, 2013). Pazarlama faaliyetleri 1990'lı yıllara kadar yalnızca gazete, dergi, telefon, radyo ve televizyonlar aracılığıyla yapılabilirken internetin sivillerin kullanımına açılmasıyla birlikte işletmeler, hızlı bir şekilde yeni iletişim ortamından yararlanmaya başlamışlardır. 1994 yılı ile birlikte pazarlamanın dijitalleşmesi çevrimiçi ortamda e-posta aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (medium.com, 2017). 1995 yılına kadar internet yalnızca şirket içindeki intranet ve extranet şeklinde kullanılabilmektedir. Amazon.com ile üçüncü kişilerin çevrimiçi ortamda ticaret süreçlerine dâhil olmasıyla birlikte e-ticaret, bugünkü halini almaya başlamıştır (Baba ve Yüreğir, 2004, s. 23). Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeler tüketici profillerini değiştirmiş ve web siteleri birer fiziksel mağaza gibi talep görmeye başlamıştır (Bekar ve Sağlam, 2022, s. 189).

İnternetin hızlı bir şekilde yaygınlaşması, 2000'lerle mobil reklamcılık faaliyetleri ile başta Google ve diğer arama motorlarının gelişmesine; pazarlamanın geniş bir alanda yapılabilmesi ise satıcıların beklentilerinin üzerinde bir satışın gerçekleşmesini sağlamıştır. Aynı zamanda geleneksel pazarlama, tutundurma ve reklam faaliyetleri önemli değişimler yaşamış, çeşitlerinde ise artış sağlanmıştır. Web siteleri, arama motorları ve sosyal medya gibi çeşitli alanlarda reklamlar görülmüş, markalar ürünlerinin reklamlarını bu ortamlarda yapmaya başlamışlardır (Çağlı, 2017, s. 34). 1990'lı yılların ilk çeyreğinde internetle başlayan değişim, pek çok işletme tarafından dikkatle izlenmiştir. Dijitalleşmeye karşı ve mesafeli olanların ise zaman içerisinde internet faaliyetlerine uyumlanmaya başladıkları görülmüştür (Charlesworth, 2014). 2000'li yıllarla birlikte internet sitelerindeki çerezler, tüketicilerin internetteki hareketlerinin takip edilmesine imkân tanımış içerik paylaşım siteleri Youtube, Twitter, Facebook, Instagram vb. uygulamalar tüketicilerin kendilerini ifade etmelerine, beklentilerini dile getirme ve deneyim imkânı sağlamıştır. İşletmelere yeni pazarlama araçları olarak bu ortamlardan yararlanma yolu açılmıştır (Gupta ve Davin, 2020).

İnternet ve pazarlamanın bir araya gelmesi ile işletmeler web sayfaları oluşturmaya başlayarak, internet reklamcılığı, çevrimiçi pazar araştırması, e-ticaret girişimleri ile geleneksel pazarlamada olmayan uygulamalara geçmiştir. Milyonlarca kamu ve özel işletme ağından oluşan, ağların ağı olarak ifade edilen internet, insanlığın en büyük bilgi kaynağı olmuştur (Bala ve Verma, 2018). Bu nedenle dijital dünyada bilgi, bitlerden oluşmakta olup müşterilerin verileri derlenip, depolanıp, ayrıştırılmasıyla maliyetler önemli ölçüde düşürülmüştür (Goldfarb ve Tucker, 2019). Dijital pazarlama: verinin ve teknolojinin, pazarlama hedeflerine ulaşmak için kullanılmasıdır (Chaffey ve Ellis-Chadwick, 2019). Dijital pazarlamayı, dijital kanallar vasıtasıyla pazarlama fırsatı sunan pazarlama yöntemi şeklinde tanımlamak mümkündür. Bir başka tanımlamada ise dijital pazarlama, markayı ve marka faaliyetlerini destekleyen böylece reklam faaliyetinin internet, yeni medya ortamlarında ticari uygulamaların yapılmasıdır (Altındal, 2013, s. 1150). Temel olarak değerlendirildiğinde; dijital pazarlama uygulamalarıyla işletmeler tüketicileri ile buluşturulmakta, sadık müşteriler yaratılmakta, yeni iş ortaklıkları oluşturulmakta, arama motorlarında ilk sıralarda çıkılmakta, mal ve hizmet satışında artış, tüketiciye hizmet götürülmesinde artış, pazarlama faaliyetlerindeki harcama kalemlerinde azalışlar gibi işletmelere çok sayıda fırsat sunulmaktadır (Neti, 2011, s. 6).

Dijital pazarlama ile müşteriler, mal ve hizmetlere daha zahmetsiz ve seri bir şekilde erişmekte; benzer ürünleri karşılaştırıp edindiği bilgilerle satın alma aşamalarını hızlandırmaktadır. Bir diğer açıdan alışveriş sürecinde zaman önemli bir faktör haline gelmiştir. Çünkü geleneksel satın alma sürecinde harcanan zaman bir kayıp olarak görülmekte; çevrimiçi alışveriş sayesinde ise zaman konusunda önemli bir tasarruf sağlanmaktadır. Dijital pazarlamanın esas amaçlarından biri, eldeki altyapı imkânlarının kâr elde etmek için kullanılmasıdır. Günümüzde ürünlerin geliştirilmesi, fiyatlandırılması, tanıtımı ve dağıtım süreçleri çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirilebilmektedir. Dijital pazarlamanın sağlamış olduğu fayda, pazarlama dünyası için önemli kırılma noktalarından birisi olmuştur (Durmaz ve Efendioğlu, 2016, s. 36). Bu nedenle dijital pazarlama işletmelere birtakım faydalar sunmaktadır. Bu faydalar arasında; işletmelere rekabet avantajı sunması, pazar araştırması, taşıma, izleme ve doğrulama maliyetlerinde önemli bir düşüş gerçekleştirilmesi şeklindedir (Goldfarb ve Tucker, 2019). Önemli bir diğer avantajı ise mevcut müşteriler ve potansiyel müşterine, dijitalleşmenin kazandırmış olduğu etkileşim özelliği ile doğrudan ve basit bir şekilde ulaşılmasıdır (Durmaz ve Efendioğlu, 2016).

İşletmeler ve markalar dijital dünyada pazarlama stratejilerini gerçekleştirmek için çeşitli araçlardan yararlanmaktadırlar. Bu araçlar arasında başlıcaları:

- Arama Motoru Optimizasyonu (SEO)
- Arama Motoru Pazarlaması (SEM)
- Google Adwords
- E-posta Pazarlaması (E-mail Marketing)

yer almakta olup, çalışma çerçevesinde yalnızca Arama Motoru Optimizasyonu (SEO) ve Arama Motoru Pazarlaması (SEM)'na değinilecektir.

Arama Motoru Optimizasyonu (SEO) ve Arama Motoru Reklamcılığı (SEA)

Tüketicilerin mal ve hizmetlere, kolay ve kısa sürede ulaşabilmesi dijital pazarlamada önemli bir tartışma konusu olmuştur. Çevrimiçi ortamda bilgisayarlar, tabletler, telefonlar ya da herhangi bir internet erişimi olan cihazla tüketiciler istedikleri, merak ettikleri ürünlere ulaşabilmektedir. Tüketiciler bu araçlardan arama yapma ve satın almada faydalanırken, işletmeler ise dijital pazarlama da Arama Motoru Optimizasyonu (Search Engine Optimization - SEO)'nundan etkin şekilde yararlanmaktadırlar. SEO, çevrimiçi ortamda etkin bir şekilde kullanılan ve arama motorlarının içeriğini düzenleyen önemli bir araç olarak yer almaktadır. SEO ile kullanıcılar internet sitelerine kolay bir şekilde erişip mal ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olabilmektedir (Purchkov, 2016, s. 5).

Tüketiciler kısa sürede aradığı bilgiye ulaşmak istemekte, bu nedenle çevrimiçi ortamda yapılan aramalarda ilk sıralarda yer almak işletmeler için hayati olabilmektedir. Web siteleri arama motorlarına göre dizayn edilmekte, böylece web sayfaları belirli bir arama sorgusuna göre ilk sıralarda yer almak için SEO uygulamalarına yönelmektedir (Kritzinger ve Weideman, 2017, s. 3). İnternet ortamında yapılan aramalar, tüketicilerin önüne çok sayıda sonuç çıkarmaktadır. SEO bu aşamada devreye girerek işletmenin web sitesinden bilgi alarak ve tüketici beklentilerini karşılayacak bilgileri sunmaktadır. İnternet sitesi kurulduktan sonra SEO, internet sitesi aracılığıyla kuruluş hakkındaki en doğru ve istenen sonucu vermektedir. Tüketicilerin web aramalarında istedikleri sonuçlara ulaşabilmesi için SEO'lar, site bilgilerini ve sitenin kuruluşundan sonra ürünler hakkındaki detaylı bilgileri, anahtar kelimelerle kayıt ederek sisteme yüklemektedir (Sirovich ve Darie, 2007, s. 5).

İçinde yaşanan bilgi çağıyla birlikte internet yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş, pazarlamaya başka bir kapı açmış ve işletmeler müşterileri ile yer alabilecekleri yeni ortamlar geliştirilmiştir. En önemli arama motorlarından biri olan Google ile saniyede 75.000, günde 3.5 milyar ve yılda 1.5 trilyon kelime araması yapılmakta; web sitesi trafiklerinin %44'ü Google'ın yönlendirmiş olduğu kullanıcılar tarafından gerçekleştirilmektedir (Karataş, 2022). Bu nedenle SEO'nun amacı kullanıcılar tarafından yapılan aramalarda işletmenin organik bir şekilde en üst sıralarda yer almasını sağlamaktır. İfade edilen organik ifadesi SEO ile yapılan çalışmalarla birlikte Google'a herhangi bir ücret ödemediği Google aramalarında üst sıralarda çıkılması anlamına gelmektedir. İşletmeler yapılan SEO faaliyetleri ile "sayfa rütbesi (page rank), dizinleme, etiketleme, referans bağlantı (back-link), güncel içerik ve domain (alan adı)"e önerme vermeleri gerekmektedir (Tosun vd., 2018, s. 476). SEO işlemleri temelde bir kere ve kalıcı olarak yapılmaktadır. Fakat web sitesinde yapılan SEO uygulaması belirli periyotlar ile güncellenmelidir. Arama motorlarının çalışma prensibi algoritmalarını düzenli olarak değiştirmesi ve yüksek sıralarda olan rakip web siteleri SERP'lerde (Search Engine Ranking Page - Arama Motoru Sıralama Sayfası) belirli bir sitenin aşağı inmesini sağlayabilirler. SEO'nun amacı daha öncede ifade edildiği üzere tüketicileri ve web sayfasını arama motoru aracılığıyla bir araya getirmektir. Kısaca arama sonuçlarında en üstte çıkmasını sağlamaktır. Sitelerini optimize eden işletmeler kârlılıklarında hızlı artışlar sağlayabilmektedirler (Durmaz ve Efendioğlu, 2016, s. 36).

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte internet ortamında reklam yapılmaya başlanmıştır. Reklamın hedef kitlelerle buluşturulmasında internet reklamları zaman içerisinde türlere ayrılmıştır. İnternet reklamcılığının bir alt türü olan Arama Motoru Reklamcılığı (Search Engine Research - SEA), web sitesinin arama motorlarında üst sıralarında çıkabilmesi için ücretli şekilde yapılan reklamcılık türü olarak ifade edilmiştir. Bir başka tanımlamada anahtar kelimelerle arama motorlarında yapılan aramalarda çıkan sonuç listesinde en üstte ve organik aramalardan farklı olarak içeriğin aranan ve giriş yapıldığında reklam veren siteye aktarım sağlayan reklam türü şeklindedir (Çetintürk, 2017, s. 41). Arama motorunun öne çıkan özelliği, diğer reklam türlerine kıyasla kullanıcıları rahatsız etmeden, kolay bir şekilde web sitesinde bulunmasıdır (Lee ve Seda, 2009: 3). SEA diğer dijital reklam türlerinde olduğu gibi ürün/markaya yönelik bilinirlik, maliyet kontrolü, hatırlanma ve satış sağlayacak sonuçlar için kullanılmaktadır. SEA da işletmeler, reklam içeriklerini özel ilgi alanlarına göre oluşturabilmeleri, niş pazarlara uygulanmasında tercih edilmektedir (Duru, 2018, s. 12). SEA faaliyetlerinin Google ile başladığı ifade edilebilir. Google, gelirlerinin büyük bir kısmını aramalardan elde ettiği için; doğru reklam hedeflemesi yaparak kullanıcıların en uygun içeriğe erişimini sağlamaktadır. Google: Analytics, AdWords ve AdSense ile SEA hizmeti sunmaktadır (Akyol, 2018, s. 87-88).

2017 yılında Avrupa'da dijital reklam yatırımları %14,9'luk bir büyüme ile arama motoru ve ilan sayfalarında 19,3 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Yatırım tarafında ise arama motoru reklamlarının %14,4'lük bir büyüme oranıyla yılı 21,9 milyar Euro'ya ulaşarak en büyük çevrimiçi reklam formatı olma özelliğini devam ettirmiştir (Marketing Türkiye, 2018). Avrupa AdEx Benchmark (IAB) 2022 Raporu dijital reklamda Türkiye %93,3 ile bir önceki yıla göre en yüksek büyümeyi gerçekleştirirken; Avrupa dijital reklam pazarı %9,8 büyüyerek 86 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Görüntülü reklam (display) %9,5'lik bir artışla 40,1 milyar Euro'ya ulaşırken, arama (search) %10,7'lik bir artışla 37,4 milyar Euro'ya yükselmiştir (IAB, 2023).

SEM, reklam ve tanıtım araçları ile kıyaslandığında, en düşük edinme başına maliyetle birleştirildiğinde en yüksek yatırım getirisine sahip olarak başarılı bir sonuç sergileyecektir. SEM bir elektronik pazarlama aracı olarak SEO ve Tıklama Başına Ödeme (PPC) dâhil olmak üzere iki temel SEM modeli bulunmaktadır. SEO, organik bir SEM modeli olarak bir şirketin web sitesini

arama motoru sonuçlarını ücretsiz olarak listeleme sıralamayı ifade etmektedir. PPC ise pazarlamacılar tarafından web içeriği ile aranılan konu eş değeri ise arama motorunun ilk sayfasında görünebilmek amacıyla belirlenmiş olan anahtar kelimeler için teklif verilmesini sağlayan, reklam ödemesidir (Cant ve Van 2017, s. 283). SEM ile işletmeler Google, Bing, Yandex, Yahoo, Baidu gibi arama motorları ile anahtar kelimeler aracılığıyla ücret karşılığında reklam yapmaktadır (Büyükçelikok, 2018, s. 48). Dijital pazarlama iletişimde SEM, rekabet ortamı yaratmaktadır. İşletmeler rekabette öne geçebilmek için SEM hizmeti veren kurumlarla iş birliği gerçekleştirmektedir (Moran ve Hunt, 2014).

SEO + SEA = SEM

SEO'nun sonuçları SEM'e kıyasla daha kısa sürede ölçümlenebilmektedir. İşletmelerin arama sonuçlarını hem SEO (organik) hem de SEM (ücret karşılığı) ile görünürlükleri artırılarak marka bilinirliği ve marka tıklanması büyümektedir.

Dijitalleşme satın alma süreçlerinde birtakım değişimleri meydana gelmiştir. Elektronik ticaret üzerinden satın almalar uzun bir süredir televizyon, telefon vb. elektronik araçlarla yapılabilmekteydi fakat internetin alışveriş süreçlerinde kullanılabilirliğinin fark edilmesi işletmeleri, markaları ve tüketicileri pek çok özelliği sunabilen çevrimiçi bir ortamda bir araya getirmiştir. Bu nedenle dijital pazarlamada arama motorları ve algoritmalarında SEO, SEA ve SEM'in daha iyi anlaşılabilmesi adına elektronik ticaret, önemi ve türlerinin bilinmesini gerektirmiştir. Buradan yola çıkarak bir sonraki bölümde ifade edilen başlıklar açıklanmaya çalışılmıştır.

E-ticaret: Önemi ve Türleri

İnternet günlük yaşamda kullanılan ancak birbirinden farklı olan iki kavram, internet ve web kavramları birbiri yerine kullanılmaktadır. İnternet, uluslararası bir ağ olarak bilgisayar ağlarından oluşmaktadır. Web ise milyarca web sayfasına ulaşımı sağlayan bir internet hizmetidir. Mobil tarayıcılar da web tarayıcı yazılımının bir türüdür (Laudon ve Travel, 2018). Elektronik ticaret (e-ticaret) mal ve hizmetlere ilişkin çeşitli bilgilerin web siteleri aracılığıyla müşteriye sunulması, alım-satım süreçlerinin web sayfaları aracılığıyla gerçekleştirilmesidir (Bulut, 2009). E-ticaret denildiğinde internet aracılığıyla yapılan ticaret akıllara gelmektedir. Kullanım yoğunluğundan dolayı bu çok yanlış bir düşünce olmamasına rağmen, ilk e-ticaret araçları telefon, faks gibi internetin dışındaki diğer araçlardır ve ilk zamanlarda bu araçlar vasıtasıyla e-ticaret işlemleri gerçekleştirilmiştir (İnci, 2014). Teknoloji geliştikçe ve yaygınlaştıkça tüketiciler, e-ticaret işlemlerinin tamamına yakını internetle gerçekleşeceği söylenebilir (Thompson, Tuzovic ve Braun, 2019).

Ekonomik iş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nin yapmış olduğu e-ticaret tanımında: bilgisayar ağları üzerinden sipariş almak ya da vermek için özel tasarlanmış yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen mal ve hizmet satışı ya da alınması olarak ifade edilmiştir. Bu tanımda bir ticari işlemde e-ticaret olarak bahsedebilmek için; satın alınan ürün, dâhil olan taraf, ödeme biçimi ya da teslim aracının niteliklerine göre değil, sipariş verme biçimine göre nitelendirilmiştir (OECD, 2011, s. 184). Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı e-ticaret kavramını 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile tanımlamıştır. Kanunda e-ticaret "*fiziki olarak karşı karşıya gelmeksizin, elektronik ortamda gerçekleştirilen çevrimiçi iktisadi ve ticari her türlü faaliyet*" olarak tanımlanmıştır (mevzuat.gov.tr, 2014). AB'de e-ticareti "*mal ve hizmetlerin internet üzerinden satılması*" olarak tanımlamıştır (ticaret.gov.tr, 2019).

E-ticaretin uygulanma noktasında kullanılan pek çok araç bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri içerisinde yer alanlar ise, arama motoru ve Google algoritmalarıdır. Dolanbay (2000: 84)' e göre, hedeflenen kullanıcı topluluğu yalnızca web sitesini değil aynı zamanda işletmeyi de

ziyaret etmektedir. Bu da işletmeleri ana hedefe ulaştırmak için pek çok araç ve yöntemin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Google algoritmaları ve arama motoru optimizasyonu dışında kullanılan diğer araçlar ise; içerik pazarlama, e-posta pazarlama, sosyal medya pazarlaması, yarışma pazarlaması, çok kanallı satış ve ücretsiz-hızlı kargo seçeneğini sunma şeklinde sıralanabilir.

Google algoritmalarının kullanıldığı ve firmaların rakip firmalardan daha çok tıklanıp tercih edilmesini sağlayan pek çok Google uygulaması bulunmaktadır. Google'ın reklamcılık hizmeti sunan ve reklamları aranan kelimeyle ilişkilendirerek Google arama sonuçlarında en üstte gösterebilen Google AdWords uygulamasıyla anahtar kelimeyle eşleşen reklamların gösterileceği ülke, şehir, gün ve saat gibi tarihsel seçimler yapılabilir.

Kişisel ya da kurumsal olarak varlığını sürdüren web sitelerinde site içeriğiyle ilgili reklamlar yayınlanabilmesini sağlayan Google AdSense uygulaması ile Google üzerinden reklam vermek isteyenlerin başvuru sürecinin kabulünden sonra Google tarafından oluşturulan kodlar web sitelerine eklenerek reklamların gösterimi sağlanır ve bu şekilde tıklanma başına gelir elde edilebilir. (Google, 2023). Google'ın bir başka uygulaması da web sitesi kayıt edilerek ayrıntılı kullanıcı istatistikleri takip edebilen ve kullanıcıların web sitesini nasıl bulup site üzerinde nasıl gezindiğini gösteren raporlar sunabilen Google Analytics uygulamasıdır. Uygulama Adworks ve AdSense ile uyumlu çalışabilmektedir. (Google AdWords Forumu, 2023). Rakip firmaların site trafiğinin önüne geçirecek uygulamalardan biri de sosyal medya ve yarışma pazarlamasıdır. Sosyal medya üzerinden müşterilerle ilişki kurularak yarışmalar düzenlenmektedir. Yarışmayı kazanmak için sayfanın paylaşılması ya da gönderi altına yorum yapılması, başka kullanıcıların gönderiye etiketlenmesi istenerek sosyal medya sayfasına ziyaretçi trafiğinin artışı sağlanmaktadır. E-ticaret şirketlerinin web sitelerine ek olarak ürünlerini satacak diğer kanalları ve pazar yerleri vardır. EBay, Gittigiyor ve Markafoni.com gibi web siteleri, belirli bir ücret karşılığında web sitelerinde satış yapılmasına izin vererek hem kazanç elde edilmesine hem de kuruluşun site trafiğinin arttırılmasını sağlamaktadır (Practical Ecommerce, 2012).

Burst Media tarafından gerçekleştirilen ve MarketingVOX web sitesinde Ağustos 2005'te yayınlanan bir anket, web kullanıcıların aradıkları web sitelerine nasıl eriştiklerini sorgulamıştır. 13.000 web kullanıcısıyla yapılan bir anket, kullanıcıların %56'sının aradıkları web sitelerine erişmek için arama motorlarını tercih ettiğini ortaya çıkarmıştır. Bir sayfanın URL adresini girip favorilerinizden seçmek %28'lik bir paya sahipken, diğer sitelerden veya reklam uygulamalarındaki bağlantılara tıklamak %16 ile son sırada yer almıştır (Odabaşı ve Odabaşı, 2008: 54).

Küreselleşme beraberinde yüksek bir ticaret hacmi getirmiştir. 1995 yılından itibaren internetin yaygınlaşması ile çevrimiçi ortamda ürün alım-satımı katlanarak artmıştır. Böylece e-ticaret pazarlarda, işletmelerde ve tüketici davranışlarında bir takım önemli gelişmelere neden olmuştur. E-ticaret hacminin küresel ölçekte artış göstermesi aynı zamanda ülkelerin ekonomilerinin ve işletmelerinin birbirinden etkilenmesine ve birbirine benzemesine neden olmuştur. E-ticaret yalnızca ürün alıp satmakla kalmamış geniş etkileri olan bir olgu olmuştur (Laudon ve Traver, 2016: 7). İşletmeler daha yüksek verimlilik elde edebilmek ve rekabette geri kalmamak için bu yeni sisteme geçiş yapmak durumunda kalmıştır (Gregory, Ngo ve Karavdic, 2017, s. 1). Diğer taraftan tüketicilerin e-ticareti satın alma faaliyetlerinde ilk sırada tercih etmelerini sağlamak için e-ticaret hakkında olumlu bir tutuma sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca, tüketiciler diğer kullanıcıların deneyimlerinden etkilenerek e-ticarete yönelmektedirler. E-ticarette işletmelerin pazarlama stratejilerine mevcut ve potansiyel müşterilerin yanı sıra çok daha geniş bir paydaş grubuna ulaşacak şekilde e-ticaret stratejileri geliştirmelidirler (Crespo ve Bosque, 2010, s. 572).

İnternet ile birlikte ortaya çıkan ağ ekonomileri, e-ticaretin hızlı ve dinamik bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Geleneksel ticari anlayış e-ticaretle fark bir boyuta evrilmiştir. Böylece ticaret dinamik bir yapıya kavuşmuş tüketici davranışları, işletmelerin faaliyetleri, stratejileri de yeni teknoloji ile birlikte hızlıca değişmiştir. Değişen iş yapış süreçleri işletmelerin teknolojiyi takip etmelerine ve uyum sağlamalarına neden olmuştur (Tuzcu, Özdemir ve Baysal, 2016, s. 376). SEO faaliyetlerinde uygun içeriklerin üretilmesi ve konuya uygun anahtar kelimelerin olması Google sıralamasını etkilemiştir. İşletmeler tıklanmak için Google arama motoruna ihtiyaç duymuştur. Ürünün satışının gerçekleşebilmesi ve müşteri memnuniyetinin sağlanabilmesi için de bu sıralamada öncelikle ilk sırada yer almak önemli hale gelmiştir. Ayrıca SEO faaliyetlerinde, algoritma yapısı bakımından Google lider konumda bulunmaktadır (Bulut, 2021, s. 181). Pazarlama kavramlarının dayandığı psikolojik etkenlerden birisi priming (önceden hazırlama)'dir. Bir uyarı tepki olarak başka bir uyarıyı etkiliyorsa burada priming'den söz edilebilir. Örneğin, bir kişiye önceden hemşire kelimesi gösterilir sonra doktor kelimesi de hatırlatılır ise hemşire kelimesini hatırlaması daha kolay olacaktır (Özkundakçı, 2010, s. 28). Çünkü doktor kelimesi hemşire kelimesinin primingi olacaktır. Aynı priming kavramı gibi kullanıcının niyetini önceden çözen Google arama niyetlerini de fark edemeyebilir. Örneğin, x cep telefonunun özellikleriyle ilgili arama gerçekleştiren kullanıcı, telefonun teknik özelliklerini öğrenmek isteyeceği için bilgi amaçlı bir arama yapmış olur. Nihai amaç teknik özelliklere ulaşmak olduğundan birinci ya da sonuncu sırada yer alan sitenin açıklaması arasında fark olmayacaktır, fakat bu cep telefonunun fiyatıyla ilgili arama yapan başka bir kullanıcı, telefonu satın alma düşüncesiyle arama gerçekleştirdiği için fiyat odaklı bir arama yapacaktır. Bu da daha ucuz fiyat veren siteyi bulabilmek adına sayfalarca gezinti yapması ve ilk sıradaki sitenin satın almak için düşük olasılığının olduğunu göstermektedir (Gülten ve Kolci, 2018, s. 31).

Bireyler tüketici tercihlerini sınıf atlama, statü gibi kendisine haz veren unsurlar olarak kullanmaktadır. Birey ürün satın aldığı anda, kendisine sunduğu faydasından çok o ürünün toplum tarafından elde ettiği faydaya odaklanmaktadır. Webten, tüketimi biyolojik ihtiyaçların karşılanması olarak değil, toplumsal sınıf atlama ihtiyaçlarının karşılanması ile aynı ölçüde görmüştür (Akt. Korkmaz ve Yalçın, 2021, s. 270).

E-ticaret sitelerinde mobil cihazların tercih edilmesi, tüketicilerin sürekli bu cihazları kullanması şirketler açısından önemli hale gelmiştir. Satışlar birkaç tıkla mobil cihazlardan yapılabilmiş aynı zamanda tüketici ile etkileşimlilik sağlanabilmiştir. Walker (2010, s. 126), *"özellik sembolü her cepte bulunan bir satış makinesi haline gelmektedir."* ifadesinde bulunmuştur. E-ticaret sitelerinde satış planlamasında kâr elde edebilmek için sitenin tıklanma oranının artırılması önemlidir. Firmaların e-ticaret sitelerine tüketicileri çekebilmek için reklamlara, tüketicinin tercihlerine ve niyetlerine önem vermesi gerekmektedir.

E-ticaret kendi içerisinde zamanla çeşitli türlere ayrılmıştır. Bunlar:

- İşletmeden Tüketicie E-ticaret (Business to Customer - B2C)
- İşletmeden İşletmeye E-ticaret (Business to Business - B2B)
- İşletmeden Devlete E-ticaret (Business to Government - B2G)
- İşletmeden Çalışana E-ticaret (Business to Employee - B2E)
- Tüketiciden Tüketicie E-ticaret (Customer to Customer - C2C)
- Tüketiciden İşletmeye E-ticaret (Customer to Business - C2B)
- Vatandaştan Devlete E-ticaret (Citizen to Government - B2G)
- Devletten Devlete E-ticaret (Government to Government - G2G)

- Devletten Vatandaşa E-ticaret (Government to Citizen - G2C)
- Devletten İşletmeye E-ticaret (Government to Business - G2B).

Ayrıca, mobil e-ticaret, sosyal e-ticaret ve yerel e-ticaret gibi sınıflandırmalar mevcuttur (Laudon ve Travel, 2018).

Yukarıda ifade edilen e-ticaret türlerinden yoğunlukla kullanılanlar incelendiğinde, B2C işletmelerin bireylere mal ve hizmet satmasıdır (Akar, 2018). B2C’de mal ve hizmetlerin son kullanıcısı ile yapılan işlemler ürünün sağlayıcısı olan işletmeler ile gerçekleştirilir (Huseynov, 2016). B2C e-ticareti en popüler olan ve üzerinde en çok konuşulanıdır. Bu modelde mal ve hizmetler işletmelerden tüketicilere doğru bir akış söz konusudur (Laudon ve Travel, 2018). B2B de ise işletmeler arasında ticari işlemler söz konusu olmakla birlikte ürünler işletmeden işletmeye şeklinde satışı gerçekleşmektedir. Üreticiler, toptancılar ve perakendeciler arasındaki işlemler buna örnek olarak verilebilir (Huseynov, 2016). B2B e-ticareti oransal olarak az olmasına karşılık, hacimsel olarak %85 ile en büyük paya sahiptir (Truban, vd., 2018).

Yapay Zekâ ve Algoritma

Biyolojik ve teknolojik gelişmeler sayesinde bedenlerin yanında, zihinlerde şekillenmeye başlamıştır. İnsanlar artık her şeyi kontrol ettiğini düşünse de kontrol altına alamadıkları en önemli unsurun teknoloji olduğu gözlemlenmektedir. Yapay zekâ sayesinde fiziksel ve zihinsel alanlar değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikle birlikte insanların duyguları dışında onların işlerinde alternatifler sunacak robotlar çevrelerini hükmetmiştir. Yapay zekânın bu aşamada devreye girmesi ile birlikte artık yapay zekânın sezgilerden bile üstün gelebileceği öngörüsü hâkim olmuştur. Diğer taraftan algoritmalar sayesinde insanlar sezgilerine değil makinelere yenilmektedir. Burada önemli olan husus beynin bilgisayardan birkaç temel yönden ayrılmasıdır.

İnsanoğlu kendini yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi bağlamında güncelleyebilir ancak bunu kendilerinden daha iyi bir şekilde yapan ise algoritmalarıdır. Yapay zekâ birbirine bağlanabilir ve güncellenebilmektedir. Yapay zekâ, otonom olarak gerçekleşen insan zekâsının uygulanmasına yönelik sorun çözme ve çıkarım yapma çalışmalarıdır. Yapay zekâlar insanların zekâlarından ayrı bir şekilde öğrenir, öğretir ve bilgiler üzerinde çeşitli çıkarımlar sağlar. Yapay zekâlar birçok alana hâkim olmuştur. Görsel sanatlardan veri analizine sosyal ağlardan grafik analizine kadar birçok alana hâkimdir. İşletmelerde bu durumu göz önünde bulundurarak teknolojik bağımlılığın arttığı günümüzde teknolojik gelişmeleri yakından takip etmektedir. Bu durumda gelişmeleri yakından takip etmek şirketlerinin daha uzun ömürlü olmasını sağlayacaktır. İnovasyon teknolojilerinin gelişimi de bu noktada kilit rol oynayacaktır.

1945 yılında ilk bilgisayar olarak Eniac’ın kabul edilmesi ile insan zekâsının taklit edilerek yapay zekânın geliştirilebileceği düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Bilgisayarlar ve Zekâ (1950) çalışmasıyla Alan Turing, makinelerin düşünüp düşünemeyeceği sorusunu cevap aramıştır. McCarthy vd., (1955) yapay zekâ kavramını ilk kez ortaya atarak, alandaki çalışmalar resmi olarak başlamıştır. Marshall McLuhan (1962; 1964) ise teknoloji aracılığıyla insan zekâsının geliştirilebileceğini iddia etmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) (2021) tarafından önerilen, Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Birliği tarafından kabul edilen geniş ve detaylı tanıma göre:

“Üretken yapay zekâ teknolojilerini geleneksel makine ve derin öğrenme teknolojilerinden farklı kılan nokta, algoritmik tahminlere dayalı sonuçların ötesinde kendine özgü içerikler üretilmesidir. Bu sistemler karmaşık dil yapılarını ve metinler arasındaki ilişkileri öğrenmek için büyük miktarda veriyi işleyebilen ve öğrenebilen, katmanlı yapay sinir ağlarını kullanan derin öğrenme tekniklerine dayanır. Yapay sinir ağları, insan beyninin bilgi işlem

şeklini taklit eden matematiksel modellerdir. Böylece bu ağlar, veriden öğrenerek ve geri bildirim mekanizmalarıyla kendilerini sürekli olarak iyileştirerek dilin yapısal özelliklerini ve semantik ilişkilerini özümseyebilir.” (Holmes vd., 2022).

Makineleri, insan zekâsı ile karşılaştıran, eşitleyen hatta yarıştırmaya çalışan araştırmalar ve incelemeler uzun zamandır gerçekleştirilmektedir. Yapay zekâ programlarının son dönemde en popüler olanı OpenAI'nin, 30 Kasım 2022'de kullanıma sunduğu ve 5 gün içinde 1 milyon kullanıcıya ulaşan (Huss, 2023), GPT-3.5.5 dil modeline sahip yapay zekâ sohbet robotu ChatGPT'dir. ChatGPT, girdiye dayalı olarak kullanıcının herhangi bir konuda talep ettiği çıktıyı, insan üretiminden ayırt edilmesi zor biçimde ve en hızlı haliyle sunmaktadır. Yapay zekâ her geçen gün popüler hale gelmekte ve hayatımıza hızlıca giren uygulamalardan ChatGPT'ye kaynaklık etmektedir. ChatGPT kullanıcılarının sorgulamalarına insan gibi yanıt veren derin öğrenme algoritması kullanan sohbet robotudur (Gilson vd., 2022).

İnsana özgü yeteneklerin ya da iş süreçlerinin yapay zekâ teknolojileri ile gerçekleştirilmesi uzun süreler çalışmayı gerektirmiştir. Yapay zekâ alanında; diyaloga dayalı metin üretimi için LaMDA (Google) ve Galactica (Meta); görüntü üretimi için ise DALL-E (OpenAI) ve Imagen (Google) gibi yapay zekâ yazılımları ön plana çıkmıştır. İnsanların üretmiş olduğu içeriklerden ayırt edilemeyecek metinler üretmek için tasarlanan ChatGPT isimli sohbet robotuna ismi: Generative Pretrained Transformer (GPT) dil modelinin gelişmiş son sürümünü (3.5. nesil) içeren bir dil modelidir. GPT, kaynak girdiden başlayarak kelime, kod veya diğer veri dizilerini üretmek için tasarlanan bir hesaplama sistemidir (Floridi ve Chiriatti, 2020, s. 684). Web teknolojilerindeki gelişmeler: Web 1.0 ile başlayan süreçten Web 4.0'a kadar yapay zekanın birçok sektöre ve gündelik hayata dâhil olması, sosyal platformlardaki makine öğrenmesi, yapay zeka ve derin öğrenmedeki gelişmeler gibi dijital ortamlardaki veri miktarını büyük boyutlara taşımıştır. Veri arama, hesaplama zorluğu, kapasite yetersizliği ile veri saklamada maliyetlerin düşmesi ve karmaşık veri analizinin yapılabilmesi için kullanılacak makine öğrenmesinin geliştirilmesi aşamaları yaşanmıştır (Gürsakar, 2021, s. 8). ChatGPT'nin yaygınlaşması ve öneminin; internetin doğuşu ve bilgisayarların evrimleşmesi kadar önemli olacağı düşünülmektedir.

ChatGPT ile arama motorları, e-ticaret, müşteri hizmetleri, bilgi arama, dil çözümleme, chatbotlar ve dijital asistanlar gibi akıllı sistemlerin gelişimini desteklemek için geliştirilmiştir. Pazar araştırması ve analizde, rapor oluşturmada, uygun teknoloji seçiminde ve kullanıcı ihtiyaçlarının anlaşılmasında önemli bir yardımcı olması beklenmektedir. GPT-4 14 Mart 2023 tarihli son versiyonu, makine öğrenmesini düşük maliyetli ve zahmetsiz bir şekilde herhangi bir metin üzerinden öğrenmekte böylece birçok görevi yerine getirebilmektedir. Ayrıca anlatılar üretebilme, kod yazabilme, görüntüleri otomatik tamamlayabilme, çeviri yapabilme, hesaplama yapabilme vb. özellikleri ile (Grossman, 2020) GPT-4'ün yapay zekânın en gelişmiş versiyonu (Technologyreview.com, 2020) olmasını sağlamıştır. Yeni sürümün pek çok alanda, genel kullanıcılara, akademik çevrelere ve profesyonel iş dünyasına bir önceki sürüme göre daha yüksek düzeyde performans sunması beklenmektedir.

Yapay zekâ, farklı amaçlara hizmet eden algoritmaları yazmakta, geliştirmekte ve performanslarını izleyen faaliyetlerde bulunmaktadır. Yapay zekâ ile oluşturulan algoritmalar kendisini optimize edebilmekte, güncelleyebilmekte ve geliştirebilmektedir. Böylece sınırları belli çalışma alanını aşarak verilere ulaşabilen, onları inceleyebilen ve verileri manipüle ederek analiz edebilen böylece algoritmanın sonuçlarına göre verimliliğini artırabilen düzenlemeleri gerçekleştirebilmiştir. Yapay zekânın kullanım alanlarından biri olan finansal amaçlı alanlarda riskin erken saptanması, riske yönelik simülasyonlar, risk beklenti ve tahminlerinin hesaplanmasında kullanımları potansiyel yardımcı argüman olarak yer alabilecektir. Yapay zekâ,

algoritmalar aracılığıyla kullanıcılar üzerinde kişiselleştirme imkânı sunarak yakın ilişkiler gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Kullanıcının önceki faaliyet ve tercihlerini göz önüne alan yapay zekâ, gerçek zamanlı verilerini algoritmaları kullanarak onlara kişiselleştirilmiş mesajlar göndermektedir (Neti, 2011). Kullanıcı deneyimlerinden elde edilen veriler ile gelecekteki eylemler tahmin edilebilmektedir. Böylece kampanya süreçlerinin planlaması ve müşteri memnuniyetinin sağlanmasında yapay zekâ aracılığıyla algoritmalarından yararlanılmaktadır. Dijitalleşen medyada algoritmalar, yapay zekâ aracılığıyla kullanıcılara: kolay hesaplama, zaman ve emek tasarrufu sağlamıştır.

İnternet ağının doğrudan pazarlama amaçlı kullanılması, değişen dünyada sosyal olarak daha fazla vakit geçirebilmek için e-ticaret siteleri üzerinden alışverişin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İnternetin her zaman ve her ortamda kullanılabilmesi nedeniyle interneti kullanan ticari faaliyetler de her geçen gün artış göstermiştir. İnternet sayesinde coğrafi sınırlar ortadan kalkarak satıcı ve alıcıların buluşma yeri olan pazar yeri başka bir boyut kazanmış, satıcılar tüm dünyayı tüketici olarak kabul etmiş, ticari faaliyetlerini internet tabanlı sistemlere taşımıştır. Bu durum tüketicilere kaliteyi, rahatlığı, konforu, güveni ve memnuniyeti getirerek iletişim ve bilgi teknolojileri, ürün satın alma ve satma, siparişleri planlama, kaliteli üretim, rekabet avantajı ve daha fazlası için fırsatlar sağlamıştır (Cop ve Oyan, 2010:100).

Günümüzde tüketicilerin satın almak istedikleri ürünlerle ilgili bilgi edinmesi e-ticaret sitelerinde fiziksel mağazalara oranla daha kolay olmaktadır. Tüketiciler site üzerinden benzer ürünlerle karşılaştırma yapabilmekle birlikte ürünü kullanan diğer kullanıcı deneyimleriyle ilgili de bilgi sahibi olabilmektedir. Öte yandan mağazalara ulaşım noktasında fiyat açısından tüketiciler için ek bir maliyetin olmaması ve fiyatların çoğu zaman daha ucuz olması tüketicilerin internette alışverişini tercih etme sebeplerinden biridir (Kırcova, 2012: 67). Bunlara ek olarak e-ticaret siteleri üzerinden alışverişlerde tüketiciyle etkileşim içinde bulunan yardım robotları ya da bir telefonla ulaşılabilecek müşteri hizmetlerinin bulunması, yurt dışındaki firmaların ürünlerine ulaşabilme imkânı sunması da online alışverişin tercih sebeplerinden sayılabilir. İnternet üzerinden alışverişin tüketicilere olduğu kadar işletmeler açısından da yararları bulunmaktadır. İnternetin güçlü bilgi, iletişim ve satış işlem ağlarının etkisiyle, tüm şirketler müşteriler tarafından daha fazla tanınmaya başlamış ve şirketler mevcut ürünlerin satışını internet siteleri üzerinden yapmasının ötesinde yalnızca internet siteleri üzerinden satış yapabilecekleri ürünleri de geliştirmişlerdir. Bu tür ticari anlayışı yakalayan şirketler, oluşturdukları ekonomik ağlar sayesinde müşterilere çok daha kısa sürede, daha ucuz ürünleri tanıtmanın, satmanın ve ulaştırmanın yollarını keşfetmişlerdir (Mestçi, 2007:177). Aynı zamanda internet siteleri üzerinden pazarlama bütçesinden tasarruf sağlanarak şirketlerin yurt dışına açılma noktasında da fırsat eşitliği sağlamıştır.

Tüketim, Google Algoritmaları ve Google Trendler

Kapitalizmin gelişmesi, tüketimin ve tüketim kültürünün insanların zihinlerinde yer değiştirmesi bireyleri birer meta haline getirmiştir. Bireyler aslında bir ürün satın aldıklarında satın aldıkları o ürün olmamaktadır. İdeolojiyi ve kültürü de satın alan tüketiciler ideolojik sarmal döngüsü içerisinde gidip gelmektedirler. Tüketim kültüründe ise bu sarmal döngü, reklamlar yolu ile gerçekleşebilmektedir. Bu sarmal döngü içerisinde yer alan reklam genelde üç tür pazarlama problemini çözebilir (Kocabaş ve Elden, 1996, s. 81):

- Reklam ürünlerin vaat ettiği dağıtım sistemleri hakkında bilgi verir. Pazarlama karmasında tüketici tarafından bilinmeyen nesne ve objeler bu sayede çözülebilir.

- Ürünün nasıl çözüleceğini tüketiciye iletir ve sorunun çözülmesinde tüketiciye katkı sağlar. Problemin ne olduğunu ve bu problemin ne şekilde çözülebileceği hakkında tüketiciye bilgi verir.
- Ürünün yanlış algılanmasına iten nedenlerin neler olduğunu tüketiciye iletir.

Google, milyonlarca aramaya anında etkileşim vermesi ile birlikte günümüzde kullanılan en önemli arama motoru haline gelmiştir. Google hayatımızın önemli bir parçası haline gelirken onu vazgeçilmez yapan ise kullanıcılara anında geri bildirimlerini vermesidir. Her konu hakkında bilgileri paylaşan Google Trendlere göre de kullanıcılara olanaklar sunmaktadır. Google nasıl bir yol bulamadığımız zaman bizim önümüze haritaları çıkarabiliyorsa insanların genetik haritalarını da çıkarabilme kapasitesine sahiptir. Vise (2006, s. 19)'ye göre; *"bilim ilaç ve sağlık konularında önemli gelişmelerin önünü açacak bilimsel projelerde biyolog Dr. Craig Venter ve diğer genetik uzmanlarıyla birlikte çalışıyor. Başka bir deyişle ileride bir gün insanlar kendi genlerini googlayacaklardır."* şeklinde ifade etmiştir. Google aracılığıyla tüketiciler aradıkları ürünle ilgi sayısız alternatifi görüntüleyebilmekte, bir alışveriş merkezine gittiğinde bulamayacağı kadar alternatifi bir arada bulabilmektedir. Üstelik Google bunu yaparken en çok tıklanan (tercih edilen) siteleri de tüketicilerin karşısına çıkarmaktadır.

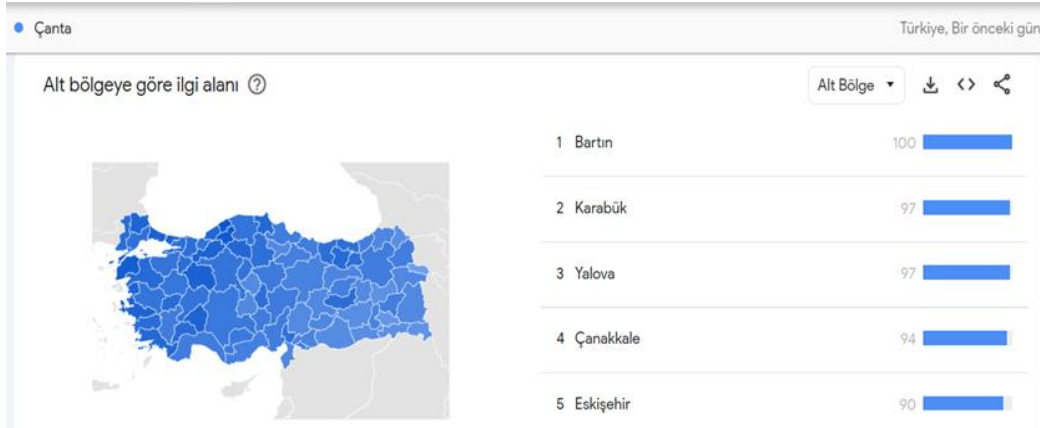
Sitenin trafik akışının sağlanması e-ticaret sahipleri açısından önemlidir. Organik trafik akışının hızlı olması ve ziyaret edenlerin bu trafikte kalması önemlidir. E-ticaret sitelerinin ana mantığı tüketiciye ürünlerini satabilmektir. Kullanıcıların o sitede ne kadar zaman geçirdiği kaldığı da ürün satışında ana etkenlerden birisidir. Kullanıcıların sayfaya olan ilgisi sayfada geçirdikleri zamanla doğru orantılı olmasından dolayı e-ticaret sitelerinde üreticilerin tüketiciler ile olan etkileşimini de artırabilmektedir.

Anahtar kelimelerinin oluşmasında trendler önemlidir. Popüler arama yapmak için anahtar kelimelerin trendlere göre uygulamasını yapmak gerekmektedir. Örneğin, Yılbaşı, Ramazan Ayı, Anneler Günü gibi özel anlarda trendleri takip edip sitenin organik trafiğini artırabilirsiniz. SEO uyumlu içeriklerin türlerini şu şekilde sıralanmıştır (Karaman, 2021, s. 176):

- Ürün sayfaları
- Blog yazıları
- Makaleler
- Listeler
- Kılavuzlar
- Videolar
- Slâyt gösterileri

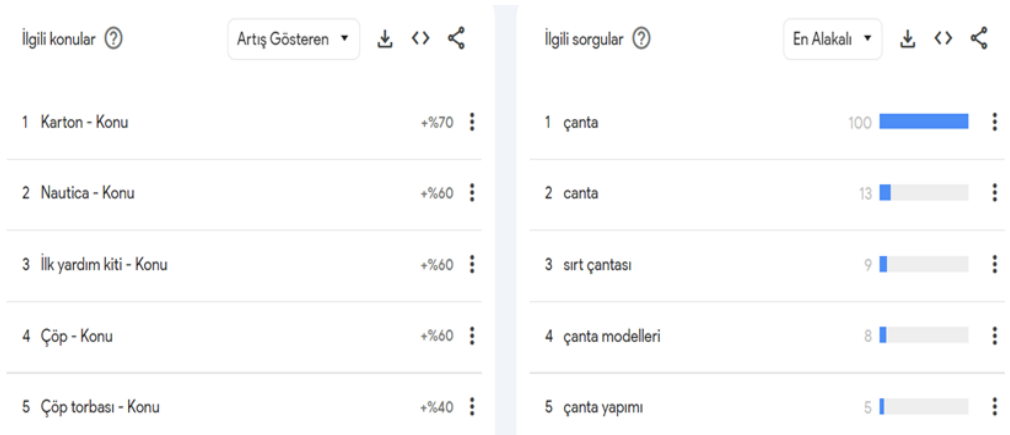
Marka trendlerinin takip edilmesi sitenin organik trafiğini de artıracaktır (Karaman, 2021, s. 311). Örneğin, trendlere göre çanta araması yapılmıştır. İlgili sorular sekmesi en alakalı kısımda çıkan seçenekler anahtar kelimeler konusunda bize yardımcı olacaktır. Aşağıda yer alan Şekil 1'de çanta kelimesinin hangi bölgelerde daha fazla arandığı belirtilmektedir.

Şekil 1. Alt bölgelere göre ilgi alanları (Google Trends, 2023).

Aşağıdaki şekilde çanta kelimesinin sorgulanmasının analizi gerçekleştirilmiştir. Çanta kelimesi ile ilgili web de yapılan ilgili sorgulamada çanta erkek, çanta kadın, çanta modelleri, çanta sırt, siyah çanta, aramaları ilk 5'te gerçekleştirilen arama sorgulamalarıdır.

Şekil 2. Arama yapılan ilgili konu ve ilgili sorgu sonuçları (Google Trends, 2023).

Şekil 3. Arama motoruna sorulan soru ve önerileri (Google Trends, 2023).

Diğer sorular :

Her gun kırmızı et yenir mi?

Kırmızı et kaç günde tüketilmeli?

Ayda ne kadar kırmızı et tüketilmeli?

Et ne kadar sürede tüketilmeli?

Geri Bildirim

Arama motoruna Şekil 3’de “kırmızı etin ne sıklıkla yenilmesi” ile ilgili sorular sorulmuş, bununla ilgili tüketiciye çeşitli öneriler sunulmuştur. Algoritmalar, kullanıcıların soruyu başka şekilde sorduğunu ve bu sorunun başka şekillerde cevaplarının olabileceğini göstermiştir. Yapay zekâ toplumu dönüştürmekle kalmamış, tüketim alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Alışveriş süreçleri algoritmalar ile geleneksellikten uzaklaşıp yeni bir forma kavuşmuştur. Site içi trafiğini çok hızlı bir şekilde analiz edebilen algoritmalar, tüketicinin hangi üründe ne kadar zaman harcadığını ne tür sayfalarda bulunduğunu vb. önceden saptayabilmektedir. Google algoritmalarında benzer şekilde tüketici, örneğin kırmızı et ne sıklıkla yenmeli? Şeklinde sorduğunda kullanıcıya birtakım öneriler getirmektedir. Bu süreç doğru sonucu bulana kadar devam etmektedir.

Sonuç

Yapay zekânın gelişimi mekanik sistemlere faydası olduğu gibi tüketicilerin de kullanabileceği bir sistem haline dönüşmüştür. Bu dönüşüm ile birlikte dijital nesnelerin kullanımı daha pratik hale gelmiştir. Robotik kodlamaların kullanışlı hale gelmesi ile birlikte tüketicilerin neyi ne şekilde satın alacağına bu kodlamalar karar vermeye başlamıştır. Algoritmaların kullanılması ürünlerin faydasını ikinci plana atarak tüketicinin tamamen satın alma tercihlerini yönlendiren bir sürece evrilmiştir. Evrilen sürecin dinamiklerinin faydası olduğu kadar tüketiciye zararları da olabilmektedir. Tüketici aradığı ürünü algoritmalar sayesinde çok hızlı şekilde bulabilir ancak karşısına çıkan ürünü sorgulamadan kabul eden “tüketici nesnesi” de olumsuz sayılabilmektedir. Google ya da SEO gibi uygulamalar karşısında tüketici neyi ne şekilde yapacağına kararsız kalabilmektedir. E-ticaret markaları SEO çalışmalarına önem vermektedir. E-ticaret siteleri, markaların hatırlana bilirliliği bu uygulamalar sayesinde hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir. Google arama motoru optimizasyonları sayesinde üreticilerin ortaya koymuş oldukları markalar Google da üst sıralara çıkarak onları yönlendirebilmektedir. İlk sekmenin her zaman “doğru” olduğunun mantığı ile hareket eden tüketici bu sayede ürünü içeriğini hiç sorgulamadan ürünü satın almaktadır.

Gündelik yaşamda boş zaman etkinliklerinin artması ile birlikte tüketiciler zamanlarının büyük bir bölümünü internette geçirmektedir. Gündelik yaşamda internet teknolojisinin yaygın hale gelmesi ile birlikte toplantılar, seminerler, alışveriş vb. çevrimiçi gerçekleştirilebilmektedir (Kasap, 2014, s. 121). Çevrimiçi imkânların gelişmesi tüketicileri çevrimiçi platformlara yönlendirmiştir. Toplumda saygınlık kazanma ve kabul görmeye tüketim davranışları önemli hale gelmiştir. Çünkü alışveriş yapma toplumda statü kazanmada belirleyici hale gelmiştir. Böylece algoritmaların tüketim eylemlerini yönlendirmedi, belirleyici hale geldiği söylenebilir.

Hızlı değişen pazarlama faaliyetlerinin bir sonucu olarak günümüzde e-ticaret siteleri gün geçtikçe yaygınlaşmaya devam etmektedir. Devam eden süreç e-ticaret sitelerini harekete geçirmiştir. Tüketici tercihlerini önceden analiz etmek ve kullanıcının satın alma niyetlerini belirlemek için arama motorlarına ihtiyaç duyulmuştur. Pazarlamacıların tüketicilerin tercihlerinde ne gibi değişiklikler olduğunu ortaya koymak adına bu çalışma önemlidir. Algoritmalar, tüketicinin yoğun enformasyon bombardımanı altında tüketici tercihlerinin belirlenmesindeki rolü nasıl gerçekleşmektedir? sorusunun cevabı bu çalışma ile irdelenmiştir. Çalışma, Google Trends’lerin dijital pazarlamayı nasıl etkilediğinin ortaya çıkarılması, pazarlamada çift yönlülüğün, tüketici tepkilerinin tespiti açısından önemlidir. Bununla birlikte bilinçli bir tüketici oluşumuna katkı sağlayacak ayrıca şirketlerin satış oranlarının reel gerçekte nasıl oluştuğu da ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada çıkan sonuçlar incelendiğinde, e-ticaret sitelerinin tamamına yakınında Google arama motoru optimizasyonuna sitelerini entegre ettikleri saptanmıştır. Özellikle anahtar kelime kullanarak algoritmalar sayesinde, satın aldırma yönelik suni tüketime kullanıcıları özendirilmektedir. Algoritmaların yapay zekâ ile

birlikte tüketiciyi daha iyi analiz ettiği, bu nedenle işletmelerin teknolojiye daha fazla yararlanma yoluna da gitmektedir. Artık en iyi ürünü üretmenin değil, en iyi dijital pazarlama faaliyetlerini yürüten işletmelerin SEO ve SEA ile Google da anahtar kelime kullanarak ürünün ilk sırada trend olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Böylece çalışmada bu durumun tespitinin yapılması açısından önemlidir.

Çalışmada algoritmaların tüketici tercihlerinde ne derece önemli olduğu tartışılmıştır. Dijital pazarlamada önemli öğelerinden biri olan SEO kavramı örnekleri ile açıklanmıştır. SEO'nun ve algoritmaların kullanıcılara ne şekilde yardımcı olduğu analiz edilmiştir. Arama motorları sayesinde e-ticaret sitesi daha fazla tıklanmak ve Google sıralamasında ilk sıralara çıkmak için kendileri de algoritmalar geliştirmektedir. Geliştirilen algoritmalar sayesinde de yeni iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu imkânlar çerçevesinde algoritmalar tüketicileri kendilerinden daha iyi bir şekilde tanımaktadırlar. Dijital pazarlama faaliyetlerinde arama motoru ve tüketici tercihlerinin öneminin artması; e-ticaret faaliyetlerinde SEO ve algoritmaları kullanan işletmelere rekabette önemli avantajlar sağlayacaktır. Bu çalışma literatürdeki güncel gelişmeleri içermesi ile gelecekte arama motoru ile ilgili çalışmalara kaynaklık etmesi açısından önem taşımaktadır.

Dijital pazarlamada önemli öğelerden biri olan SEO ve algoritma uygulamalarında, arama motorları ile e-ticaret siteleri daha fazla tıklanma ve Google sıralamasında ilk sıralara çıkabilmektedir. Algoritmalar sayesinde tüketiciler hakkında detaylı bilgi edinilmesi böylece pazarlama faaliyetlerinin etkinliğini artıracakları düşünülmektedir. Dijital pazarlama faaliyetlerinde arama motoru ve tüketici tercihlerinin öneminin artması; e-ticaret faaliyetlerinde SEO ve algoritmaları kullanan işletmelere rekabette önemli avantajlar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma literatürdeki güncel gelişmeleri içermesi ile gelecekte arama motoru ile ilgili çalışmalara kaynaklık etmesi açısından önem taşımaktadır. Son olarak SEO çalışma mantığı salt ilgili web sitesinin ilk sırada yer alması değil; kullanıcılarının problemlerine, talep ve ihtiyaçlarına dönük yeni ve benzersiz içerikler üretilmesine şeklinde olmalıdır. SEO tekniğinin aşırı kullanıldığında web siteleri cezalandırılabilir. Fakat unutulmamalıdır ki tüm web siteleri web kullanıcılarına hizmet etmek amacıyla oluşturulmaktadır. Gelecekteki araştırmalarda SEO uygulamalarının rekabette etik yönünü inceleyen, adil rekabet şartlarının sağlanması yönünden araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Akar, E. (2018). *E-ticaret, sosyal ticaret, mobil ticaret*. Seçkin.
- Akyol, D. İ. (2018). *Sosyal medyada arama motoru reklamları* (Tez No. 515489) [Yüksek lisans tezi İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Alankuş, Z. (2021). Covid-19'un gölgesinde dijital pazarlama ve yeni yaklaşımlar. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 94-125.
- Alemayehu, M., & Heeks, R. (2007). Exploring e-commerce benefits for businesses in a developing country. *The Information Society*, 23(2), 95-108.
- Altındal, M. (2013). Dijital Pazarlamada Marka Yönetimi ve Sosyal Medyanın Etkileri. 15. Akademik Bilişim Konferansı (23-25 Ocak 2013). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Baba, A., ve Yüreğir, O. (2004). Elektronik ticaret altyapısında elektronik veri değişiminin yeri ve Türkiye'deki durum değerlendirmesi. *Kalder Forum*, 13, 23-27.
- Bala, M., & Verma, D. (2018). A critical review of digital marketing. *International Journal of Management, IT & Engineering*, 8(10), 321-339.

- Bekar, S., ve Sağlam, M. (2022). Z kuşağının e-ticaret algısı üzerine bir derleme. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(55), 183-192.
- Binbir, S. (2021). Pazarlama çalışmalarında yapay zekâ kullanımı üzerine betimleyici bir çalışma. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(3), 314-328.
- Buhr, D. (2017). *Social innovation policy for industry 4.0*. Germany: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Bulut, Z. A. (2009). *Elektronik pazarlamada stratejik konumlandırma süreci: Türkiye uygulamaları* (Tez No: 249456) [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Bulut, S. (2021). *Dijital haber medyasında seo - imparatorluk ve çokluk karşılığında egemenlik ve bilginin kontrolü üzerinden*. Doruk.
- Buran, N., ve Çalapkulu, Ç. (2023). Dijital pazarlama bileşenlerinde duygusal zekâ ve big datanın önemi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 7(13), 138-154.
- Büyükelikok, Ö. T. (2018). *Dijital pazarlama ögesi olarak sosyal medya kullanımı: Thy, Emirates, Lufthansa karşılaştırmalı örnekleri* (Tez No: 516344) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Byron, R. (2020). *Yapay zekâ çağı*. M. Doğan (Çev.), Say.
- Cant, M. C., & Rooyen, V. N. (2017). The use of search engines in the marketing of accommodation establishments: Adopt or reject the use of google adwords? *International Review Of Management And Marketing*, 7(3), 281-287.
- Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2019). *Digital marketing: Strategy, implementation & practice*. Pearson.
- Charlesworth, A. (2014). *Digital marketing: A practical approach*. Routledge.
- Cop, R., ve Oyan, D. (2010). Küçük yerleşim yerlerindeki tüketicilerin, internetten ürün satın alma davranışları üzerine bir uygulama. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(1), 98-115.
- Crespo, A. H., & Del Bosque, I. R. (2010). The influence of the commercial features of the internet on the adoption of e-commerce by consumers. *Electronic Commerce Research and Applications*, 9, 562-575.
- Çağıl, A. (2017). *Sosyal medya ile dijital pazarlama*. DikeyEksen.
- Çetintürk, N. (2017). *Finans sektöründe google adwords'te kullanılan remarketing (yeniden pazarlama) reklam modeli üzerine bir araştırma* (Tez No. 476872) [Doktora tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Dağtaş, B. (2003). *Reklamı okumak*. Ütopya.
- Dijk, V. J. (2018). *Ağ toplumu*. Ö. Sakin (Çev.), Epsilon.
- Durmaz, Y., & Efendioğlu, İ. H. (2016). Travel from traditional marketing to digital marketing. *Global Journal of Management and Business Research*, 16(2), 35-40.
- Duru, M. C. (2018). *Keyword internet advertisement and eu trademark laws: consumer's interest, fair competition or trademark infringement?*. Master thesis. University of Eastern Finland. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/20542> (E.T.: 10.06.2023).
- Fishkin, R. (2021, March 22). *In 2020, two thirds of google searches ended without a click*. <https://sparktoro.com/blog/in-2020-two-thirds-of-google-searches-ended-without-a-click/> (E.T.: 08.06.2023).
- Floridi, L., & Chiriatti, M. (2020). Gpt-3.5: its nature, scope, limits, and consequences. *Minds & Machines*, 30, 681-694.

- Gedik, Y. (2020). A new window in marketing: Digital marketing, pazarlamada yeni bir pencere: Dijital pazarlama. *Journal of Business in The Digital Age*, 3(1), 63-75.
- Gilson, A., Safranek, C., Huang, T., Socrates, V., Chi, L., Taylor, R. A., & Chartash, D. (2022). *How does ChatGPT perform on the medical licensing exams? The implications of large language models for medical education and knowledge assessment*. <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2022.12.23.22283901v1.full-text> (E.T.: 10.06.2023).
- Goldfarb, A., & Tucker, C. (2019). Digital marketing. *Handbook of the Economics of Marketing*. 1, 259-290.
- Google Trends. (2023). <https://trends.google.com/trends/explore?q=%C3%A7anta&geo=TR> (E.T.: 01.12.2022).
- Google AdWords Forumu (2023). Google Analytics hesabınıza erişme: <https://support.google.com/search?q=google+analytics&oq=google+analy&spell=1> (E.T.: 03.11.2023)
- Google (2023). AdSense program politikaları: https://support.google.com/adsense/answer/48182?hl=tr&utm_source=aso&utm_medium=link&utm_campaign=ww-ww-et-asfe_. (E.T.: 03.11.2023)
- Gregory, G. D., Ngo, L. V., & Karavdic, M. (2017). Developing e-commerce marketing capabilities and efficiencies for enhanced performance in business-to-business export ventures. *Industrial Marketing Management*, 78(4), 1-12.
- Grossman, G. (2020, September). We're entering the AI twilight zone between narrow and general AI. <https://venturebeat.com/ai/were-entering-the-ai-twilight-zone-between-narrow-and-general-ai/> (E.T.: 07.06.2023).
- Gupta, S., & Davin, J. (2020). *Digital marketing*. Harvard Business Publishing.
- Gülten, K., ve Kolci, E. (2018). *Türkiye'nin seo hocası'ndan sorularla seo*. Ceres.
- Gürsakal, N. (2021). *Makine öğrenmesi*. Dora.
- Handley, A., ve Chapman, C. C. (2012). *Dijital çağda içerik yönteminin kuralları*. Z. Kökkaya (Çev.), Mediacat.
- Huseynov, F. (2016). *Determining online consumer typologies and their shopping behaviors in b2c e-commerce platforms* (Tez No: 459334) [Doctor of philosophy, The Middle East Technical University School of Informatics]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Huss, N. (2023, May). *How many websites are there in the world?*. <https://siteefy.com/how-many-websites-are-there/> (E.T.: 10.06.2023).
- IAB. (2023, 23 Mayıs). *IAB avrupa adex benchmark 2022 raporu*. <https://iabtr.org/iab-avrupa-adex-benchmark-2022-raporu-dijital-reklamda-guclu-bir-buyumeyi-ortaya-koyuyor>. (E.T.: 10.06.2023).
- İnci, B. (2014). *Bir online perakendecilik yöntemi olarak "özel alışveriş sitesi" iş modeline yönelik tüketici algıları ve satın alma davranışları* (Tez No: 367885) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karaman, A. (2021). *Oyunu kurallarına göre oynamaya hazır mısınız?* Dilek.
- Karataş, E. "Google istatistikleri" <https://www.seolog.com.tr/google-istatistikleri/> (E.T.: 30.12.2022).

- Kasap, D. (2014). *Çevrimiçi müzakere alanı ve sosyal medya uygulamaları. Sosyal medya devrimi* (Der: B. Çoban), Su Yayınları.
- Kemp, S. (2021). Digital 2021: global overview report. <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report> (E.T.: 06.06.2023).
- Kırcova, İ. (2012). *İnternette Pazarlama*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kocabaş, F., ve Elden, M. (1996). *Reklamcılık kavramlar, kararlar, kurumlar*. İletişim.
- Kotler, P. (1994). Reconceptualizing marketing: An interview with Philip Kotler. *European Management Journal*, 12(4), 353-361.
- Köse, H. (2010). *Medya ve tüketim sosyolojisi*. Ayraç.
- Kritzinger, W. T., & Weideman, M. (2017). Parallel search engine optimisation and pay-per-click campaigns: A comparison of cost per acquisition. *South African Journal of Information Management*, 19(1), 1-13.
- Kuruca, Y., Üstüner, M., ve Şimşek, I. (2022). Dijital pazarlamada yapay zekâ kullanımı: sohbet robotu (chatboot). *Medya ve Kültür Dergisi*, 2(1), 88-113.
- Laudon, K. C., & Traver, C. G. (2016). *E-commerce: Business, technology, society* (12th Edt.), Pearson.
- Laudon, K. C., & Travel, C. G. (2018). *E-commerce: Business, technology, society*. Pearson.
- Lee, K., & Seda, C. (2009). *Search engine advertising, buying your way to the top the increase sales*. New Riders Pub.
- Marketing Türkiye. (2018). *Avrupa dijital reklam yatırımları 5 yılda 2 katına çıktı*. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/avrupa-dijital-reklam-yatirimlari-5-yilda-2-katina-cikti/> (E.T.: 10.06.2023).
- Mestçi, A. (2007), "Türkiye'de İnternet Raporu 2007", XII. Türkiye'de İnternet Konferansı, 8-10 Kasım 2007, Ankara, s.175-183.
- medium.com. (2017). Pazarlama. <https://medium.com/t%C3%BCrkiye/dijital-pazarlamaya-giri%C5%9Fve-tarihi-993d40c11d6a> (E.T.: 30.12.2022).
- mevzuat.gov.tr. (2014). 6563 Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6563.pdf> (E.T.: 02.01.2023).
- Moran, M., & Hunt, B. (2014). *Search engine marketing, inc.: Driving search traffic to your company's website* (3rd Edition). IBM Press.
- Neti, S. (2011). Social media and its role in marketing. *International Journal of Enterprise Computing and Business Systems*, 1(2), 1-15.
- OECD. (2011). *OECD science, technology and industry scoreboard 2011*. OECD Publishing.
- Odabaşı, K ve Odabaşı, K. (2008). *İnternette Pazarlama Stratejileri*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Okay, S. (2023). Dijital pazarlamada yapay zekâ ve makine öğrenimi kullanımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85), 135-142.
- Olson, C. (2017, March 17). *The value of search across the modern consumer decision journey*. <https://searchengineland.com/value-searchacross-modern-consumer-decision-journey-270021> (E.T.: 06.06.2023).
- Özkundakçı, M. (2010). *Üçü bir arada*. Hayat.
- Practical Ecommerce. (2012). 8 Key Ecommerce Marketing Tactics:<http://www.practicalecommerce.com/articles/3792-8-Key-Ecommerce-Marketing-Tactics> (E.T: 03.11.2023)

- Pucciarelli, F., & Kaplan, A. (2016). Competition and strategy in higher education: managing complexity and uncertainty. *Business Horizons*, 59(3), 311-320.
- Purchkov, S. (2016). *Internet marketing: Top 10 most effective strategies*. Createspace Independent Publishing.
- Thompson, F. M., Tuzovic, S., & Braun, C. (2019). Trustmarks: Strategies for exploiting their full potential in e-commerce. *Business Horizons*, 62(2), 237-247.
- Tosun, N. Z., Tüzel Uraltaş, K. N., Nas, A., Özkaya, B., Güdüm, S., Ertürk, B., ... & Dönmez, M. S. (2018). *Reklam yönetimi*. Beta.
- Truban, E., Outland, J., King, D., Lee, J. K., Liang, T.-P., & Turban, D. C. (2018). *Electronic commerce 18: A managerial and social networks perspective*. Springer.
- Tuzcu, N., Özdemir, Ş., & Baysal, H. (2016). Yerel firmaların markalama sürecinde dijital reklamcılık deneyimi: Vavin örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 29, 374-392.
- Sirovich, J., & Darie, C. (2007). *Professional search engine optimization with php a developer's guide to seo*. Wiley Publishing.
- StatCounter. (2023). Search engine market share worldwide (June 2023). <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share#monthly-202205-202305> (E.T.: 10.06.2023).
- Technologyreview.com. (2020). *Openai machine learning language generator GPT-3.5*. <https://www.technologyreview.com/2020/07/20/1005454/openai-machine-learning-language-generator-GPT-3.5-nlp> (E.T.: 07.06.2023).
- Telli, G., ve Aydın, S. (2020). *Dijital dönüşüm*. Kültür Sanat.
- ticaret.gov.tr. (2019). Dijital ticaret tanım ve kavramlar. <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/elektronik-ticaret/dijital-ticaret-tanim-ve-kavramlar#:~:text=Dijital%20ticaret%2C%20dijital%20veya%20fiziksel,Policy%20Papers%20No.%20205> (E.T.: 02.01.2023).
- Vise, D. A., & Malseed, M. (2006). *Google hikayesi/çağımızın en yeni iş, medya ve teknoloji başarısı Google*, G. Köse (Çev.), Koridor.
- Walker R. (2010). *Değişen tüketici kim? Niçin satın alıyor? Ne satın alıyor?* N. Özata, (Çev.), Mediacat.
- Webber, R. J. (2013). The evolution of direct, data and digital marketing. *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 14(4), 291-309.

Extended Abstract

Introduction

The spread of the internet and its use by many people in purchasing processes has led businesses to turn to this field. Online stores are now rapidly replacing traditional stores. Customers can easily find the products they want on e-commerce sites, and businesses can easily sell their goods and services through their websites. The increasing use of mass media has increased competition by changing the way of doing business, and thus the marketing process has also been affected by these changes. This process has changed purchasing attitudes and behaviors and businesses have started to develop new marketing strategies. It has covered a range of methods and tactics from new types of marketing: digital marketing, search engine optimization (SEO), pay-per-click advertising (PPC), social media marketing, content marketing,

email marketing, affiliate marketing and more. Digitalization has enabled businesses to connect with their customers in a more targeted and measurable way than traditional marketing methods, allowing them to analyze data and create strategies accordingly. At the same time, algorithms in digital marketing have formed an important stage in digital marketing as they help optimize and improve the effectiveness of campaigns. In digital marketing, algorithms are used to analyze data and make decisions based on this data. For example, search engines such as Google have used complex algorithms to determine the ranking of websites on search engine results pages (SERPs). These algorithms have taken into account various factors such as keywords, content quality, backlinks, user experience and more to be able to determine the most relevant and useful results for a given search query. Algorithms have taken into account factors like user engagement, post interest level, and more to determine which posts are most likely to attract each user's attention. In e-commerce, which stands out with globalization, determining consumer purchasing trends and ranking high in search engines through SEO has become very important for businesses.

Method

This study was conducted using the literature review method, one of the qualitative research methods. Sales figures, marketing strategies, etc. of the companies in the literature. By making use of many developments, the subject has been discussed and explained with current data.

Result and Discussion

Human beings have been in constant change from past to present. Developments in the field of technology have enabled businesses to benefit from digitalization in communicating effectively with consumers. With the combination of the internet and marketing, web pages began to be created, and internet advertising, online market research and e-commerce initiatives were made. With digital marketing, customers access goods and services more effortlessly and quickly; By comparing similar goods and services, one obtains information and the purchasing process accelerates. From another perspective, time has become an important factor in the shopping process. Because the time spent was seen as a waste by the users, but a significant time advantage was provided in online shopping. Digital marketing has offered some benefits to businesses. Among these, a significant reduction in competitive advantage, market research, transportation, monitoring and verification costs has been achieved (Goldfarb and Tucker, 2019).

Businesses and brands have used various tools to realize their marketing strategies in the digital world. Among these tools: Search Engine Optimization (SEO) and Search Engine Marketing (SEM) were among the most preferred. Websites are designed according to search engines, so SEO practices have become important in ensuring that web pages rank first according to a specific search query (Kritzinger and Weideman, 2017: 3). The purpose of SEO is to ensure that the business ranks at the top organically in searches made by users. The term organic means that with the work done with SEO, you can be ranked at the top of Google searches without paying any fee to Google. With SEM, that is, paid advertising, businesses are given the opportunity to compete more by coming to the fore in search engines. In order to get more views and get ahead in site traffic, they can purchase services from businesses that provide SEM services. Thus, in order to get ahead in the competition, more target audiences will be reached, promotional activities and brand awareness will be provided.

Google has become the most important search engine used today, providing instant interaction to millions of searches. It also offers interesting information to users according to

Google Trends, which shares information on every subject. Ensuring the traffic flow of the site is also important for e-commerce owners. It is important that organic traffic flow is fast and visitors stay in this traffic. The main logic of e-commerce sites is to sell products to consumers. Trends are also important in the formation of keywords. In order to search on a popular topic, it is necessary to adapt the keywords according to trends. For example; You can increase the organic traffic of the site by following trends on special days and periods such as New Year's Eve, Ramadan and Mother's Day. Following brand trends will also increase the organic traffic of the site (Karaman, 2021: 311). For example, in the study, bags were searched according to trends. The options in the most relevant section of the Related Questions tab will help us with keywords. Thanks to Google search engine optimization, businesses' brands can rank higher on Google and direct users to purchase their brands. Many consumers act with the logic that the first row and page is generally the "right choice", thus purchasing the product without much questioning.

As a result, it can be seen that digital marketing activities have necessitated investment in e-commerce as consumers increasingly turn to the online environment with each passing period. Because the increasing share of e-commerce, compared to the decreasing share of classical marketing, requires businesses to invest more on the basis of search engines.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Dergi Hakkında

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi bünyesinde bulunan *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* yılda 2 kez (Nisan ve Ekim) yayımlanan hakemli, bilimsel bir dergidir. Dergide sosyal bilimlerin her alanına ait araştırmaya dayanan, sahasına katkı sağlayacak nitelikte bilimsel makalelere yer verilir. HMKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin temel amacı; sosyal bilimler alanında çalışma yapan bilim insanlarının bilgi, deneyim, değerlendirme, görüş ve önerilerini paylaştıkları bilimsel bir platform oluşturmak, sosyal bilimler alanındaki çalışmalara ulusal ve uluslararası düzeyde katkıda bulunmaktır.

Yayın İlkeleri

Derginin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Sempozyum, kongre gibi bilimsel toplantılarda sunulan çalışmaların hangi sempozyumda/kongrede, ne zaman ve nerede sunulduğu, yazının başlığına eklenen dipnot ile belirtilmelidir. Ayrıca, bir araştırma kurumu veya fonu tarafından desteklenen çalışmalarda, desteği sağlayan kuruluşun adı ve proje/çalışma numarası verilmelidir. Gönderilen çalışmanın başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.

Makalelerin açık dergi takip sistemi üzerinden gönderilmesi gerekir. Dergiye gönderilen yazılarda literatür güncel ve kapsamlı olmalı ve yazılar, kendi alanında uygun araştırma, yöntem ve modeller kullanılarak hazırlanmalıdır.

Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu esas alınmalı, yabancı terim ve kavramlar yerine olabildiğince Türkçe karşılıkları kullanılmalıdır. Türkçede henüz tam yerleşmemiş bazı terim ve kavramlar kullanılıyorsa bunların uluslararası literatürdeki karşılığı ilk geçtiği yerde parantez içinde verilmelidir.

Yazı Değerlendirme Süreci

Dergiye gönderilen çalışmalar ilk olarak editörler tarafından değerlendirilir. Bu aşamada, derginin amaç ve kapsamına uymayan, dil ve anlatım kuralları açısından zayıf, bilimsel açıdan kritik hatalar içeren, özgün değeri olmayan ve yayın politikalarını karşılamayan çalışmalar reddedilir. Uygun bulunan çalışmalar ise ön değerlendirme için çalışmanın ilgili olduğu alana yönelik bir alan editörüne gönderilir.

Alan editörleri çalışmaların, giriş ve literatür, yöntem, bulgular, sonuç ve tartışma bölümlerini dergi yayın politikaları ve kapsamı ile özgünlük açısından ayrıntılı bir şekilde inceler. Bu inceleme sonucunda uygun bulunmayan çalışmalar iade edilir. Uygun bulunan çalışmalar ise hakemlendirme sürecine alınır.

Çalışmalar içeriğine ve hakemlerin uzmanlık alanlarına göre alan editörleri tarafından iki hakeme gönderilir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakemlerin değerlendirmeleri sonucunda iki yayımlanabilir raporu alan makale, dergi yönetimince uygun görülen bir sayıda yayımlanır. Hakem raporlarının birisinin olumlu, diğerinin olumsuz olması durumunda makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Bu durumda makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına üçüncü hakemin raporuna göre karar verilir.

Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar gerekli düzeltmeler için yazarına geri gönderilir. Düzeltmiş metnin belirtilen sürede dergi sistemine yüklenmesi yazarın sorumluluğundadır. Düzeltilmiş metin, gerekli olduğu hallerde değişikliği isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Dergi editörleri gerektiğinde makalede içeriği etkilemeyen küçük değişiklikler yapabilir.

Yayıma kabul edilen makalelerin, intihal yazılım programı kullanılarak benzerlik oranı kontrol edilir. Benzerlik oranı %20'in altında ise, yazı en kısa sürede Yayın Kurulunun belirleyeceği sayıda yayımlanır.

Yazının yayımlanması konusunda son karar, dergi editörlüğüne aittir.

HMKÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yazım İlkeleri

Gönderilen yazılar, Microsoft Word 2010 ve üstü programlarda (*.docx), Calibri yazı karakterinde, 10 punto ve tek satır aralığı ile yazılmış olmalıdır. Paragraflar arasında satır boşluğu bırakılmamalıdır. Paragraflar arası boşluk, paragraf öncesi 3 nk, paragraf sonrası 0 nk olarak düzenlenmelidir. Tablolarda ise otomatik boşluk kullanılmamalıdır. Paragraf girintileri 1 cm, kenar boşlukları alt ve üst kenarlarda 5,5 cm; sol ve sağ kenarlarda 4,5 cm olmalıdır.

Dergide yayımlanacak yazılar, aşağıda verilen yazım kurallarına ve örneklerle göre yazılmalıdır. Verilen örneklerin dışındaki durumlar için Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayımlanan "Publication Manual of American Psychological Association (6th Edition) 2010" adlı kitapta belirtilen ilkeler (APA stili) dikkate alınmalıdır (Örnekler için http://library.nmu.edu/guides/userguides/style_apa.htm web adresine başvurulabilir.).

Yazıların sırasıyla öz, abstract, ana metin, (varsa) ekler ve extended abstract bölümlerden oluşması gerekir.

Başlık Sayfası

Başlık sayfasında Türkçe ve İngilizce başlık, yazar ad(lar)ı, kurum ad(lar)ı, Türkçe ve İngilizce öz ile anahtar kelimeler yer almalıdır. Başlık, en fazla 12 kelimedenden oluşmalı, 11 puntuyla, tamamı büyük ve koyu harflerle, satıra ortalanarak yazılmalıdır. Başlığın yazının içeriğini en iyi şekilde yansıtmaya çalışmalıdır. Başlıkta kısaltmalar kullanılmamalıdır.

Yazarların ad ve soyadları başlık satırının altında, ortalı biçimde, koyu (bold) karakterde olmalı. Adın ilk harfi büyük, diğer harfleri küçük; soyadın tamamı büyük harfle yazılmalıdır. Yazarların çalıştığı kurum, adlarının altına yazılmalıdır. Birden fazla yazarlı makalelerde yazar-kurum adları alt alta yazılmalıdır.

Türkçe ve İngilizce öz ile anahtar kelimeler, 10 punto ve italik harflerle, tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Öz 150-200 kelime uzunluğunda olmalıdır. Özde çalışmanın kapsamı, amacı, yöntemi ve sonucu kısaca verilmelidir. Özden sonra 3-5 anahtar kelime yazılmalıdır.

Türkçe Ana Metin

Çalışmalarda sırasıyla *giriş*, *yöntem*, *bulgular*, *tartışma* bölümlerine yer verilir.

❖ **Giriş** bölümünde, yapılan çalışma ile ilgili olarak güncel literatürdeki temel kavramlar, kuramsal gelişim ve yaklaşımlar ile araştırmadaki problem durumu, amaç, denenceler (hipotezler) varsayımlar (sayıltılar), sınırlılıklar vb. yer almalıdır. Bu bölüm yeni bir sayfadan başlatılmalıdır.

❖ **Yöntem** bölümünde, araştırmada kullanılan evren, örneklem, veri toplama araçları, veri çözümleme teknikleri, işlem aşamaları vb. açıklanmalıdır.

❖ **Bulgular** bölümünde, araştırma problemiyle / denencelerle ilgili olarak ulaşılan sonuçlar verilmelidir.

❖ **Tartışma** bölümünde, araştırma bulguları daha önceki araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırılarak açıklanmalı, tartışılmalı, yorumlanmalı ve sonuç/sonuçlara bağlı olarak öneriler dile getirilmelidir.

Metindeki tablo, grafik ve şekillere sıra numarası verilmeli, isimleri üstte yazılmalıdır. Tablolarda dikey çizgi kullanılmamalı, sadece üstten iki alttan tek olmak üzere 3 yatay çizgi kullanılmalıdır.

Örnek:

Tablo 1: Sanat Kategorisindeki Metaforların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Metafor	f	%
Yapboz	5	33.3
El Sanatları (Örgü ve dikiş)	2	13.3
Resim	7	46.6
Tual	1	6.6
Toplam	15	100

Dergi Yayın ve Yazım İlkeleri

Tablolar sayfa sınırlarını aşmamalıdır. Büyük tablolarda gerekirse yazı puntosu küçültülebilir veya sayfa yapısı yatay hale getirilebilir.

Kaynakça

Kaynakça, "Kaynakçanın Düzenlemesi" başlığı altında verilen örneklere uygun biçimde düzenlenmelidir.

(Varsa) Ekler

Araştırmanın anlaşılır olmasında önemli bir işleve sahip olan ölçek, belge, resim vb. ek olarak verilebilir. Ekler Ek-1,Ek-2, şeklinde numaralandırılmalı ve metin içinde bu numaralarla atıf yapılmalıdır.

Extended Abstract (Uzun Özet)

Türkçe yazılmış makalelerin Kaynakça bölümünden sonra İngilizce Extended Abstract eklenmesi gerekmektedir. (İngilizce yazılmış makalelere Türkçe uzun özet eklenmeyecektir). Uzun özet, 750-1000 kelime arasında olmalıdır. Derginin esas metin için geçerli olan biçimsel yazım özellikleri uzun özet için de geçerlidir. Extended Abstract, "Introduction", "Method" ve "Result and Discussion" alt başlıklarını içermelidir. Uzun özeti İngilizce dil kontrolü (proofreading) yazarın sorumluluğundadır. Özeti dil açısından yetersiz olan makaleler düzeltilene kadar yayımlanmayacaktır.

Metin içindeki **başlıklar ve alt başlıklar** şu şekilde düzenlenmelidir:

✓ Birinci Derecedeki Alt Başlık: İlk harfi büyük diğer harfleri küçük tamamı **kalın** harflerle, paragraf başından başlayacak şekilde.

Örnek: **Giriş**

✓ İkinci Derecedeki Alt Başlık: Sadece ilk harfleri büyük ve tamamı **kalın ve italik** harflerle.

Örnek:

Çalışmanın Amacı

✓ Üçüncü Derecedeki Alt Başlık: Sadece ilk harfleri büyük ve tamamı italik harflerle.

Örnek: *Türkçede Kişi Zamirleri*

Bütün başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Metin İçinde Atıf Yapma

✎ Metin içinde kaynaklara atıf yapılırken yazarın/yazarların soyad(lar)ı, ilgili yayının basım yılı ve sayfa numarası kullanılır. Yazarın soyadı ile eserin basım yılı arasına virgül (,) sonra iki nokta konularak sayfa numarası yazılır.

Örnek: Konuşma sırasında yapılan bir hareket, bir toplumda mesajın etkisini artırırken diğerinde tam tersi bir etki yaratabilir (Baltaş, 1998: 46).

✎ Atıf yapılan eserden bir bölüm aynen aktarıyorsa bu bölüm tırnak işareti (" ") kullanılarak gösterilmeli ve atıf yapılan eserin basım yılından sonra iki nokta (:) konularak alıntının yapıldığı sayfa numarası da yazılmalıdır. Yazarın adı cümlenin bir parçası olarak söyleniyorsa yayın yılı ve sayfa numarası parantez içinde ismin hemen yanında yer almalıdır.

Örnek: Korkmaz'a (2007: 68) göre dil bilgisi, "çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlenin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğreten bilgi dalıdır."

✎ Yazar sayısı 3 ile 5 arasında ise ilk atıfta, yazar soyadları eserdeki sıraya göre verilir. Aynı esere daha sonra yapılacak atıflarda ise sadece ilk yazarın soyadı yazılır ve Türkçe yazılarda "ve diğer."; İngilizce yazılarda "et al." kısaltması kullanılır.

Örnek: 1936 yılında hazırlanan İlkokul Türkçe Programı'nda, okuma yazma öğretiminin basit kelimelerden başlayarak gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000).

5'ten fazla yazarlı eserlere ilk atıftan itibaren ilk yazarın soyadı ile birlikte, Türkçe yazılarda "ve diğer."; İngilizce yazılarda "et al." kısaltması kullanılır.

Örnek: Böylece anlatılan bilgiler çok daha kolay anlaşılır ve kalıcı hâle getirilir (Korkmaz ve diğer., 1995).

Aynı bilgi için birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise kaynaklar cümle sonunda parantez içinde, aralarına noktalı virgöl konularak, kronolojik sıralama ile verilmelidir.

Örnek: Okul yöneticilerinin öğretmenlere oranla daha fazla strese maruz kaldıklarını belirten çalışmalar da vardır (Savery, 1993; Feitler, 1996).

~~✗~~ Atıf yapılan eser bir kurum adına hazırlanmışsa ilk atıfta, kurumun açık adı, yanında kısaltması, basım yılı ve sayfa numarası verilir. Daha sonraki atıflarda kurumun açık adı değil sadece kısaltması kullanılır.

Örnek: (Türk Dil Kurumu, [TDK], 1997)
(TDK, 1997)

~~✗~~ Bir yazarın aynı yıla ait iki ayrı eserine atıf yapılıyorsa bu yayınların yıllarına bir harf eklenir.

Örnek: (Aydın, 1998a)
(Aydın, 1998b)

~~✗~~ Doğrudan ulaşılamayan bir yayına metin içinde atıf yapılırken bu kaynakla birlikte alıntının yapıldığı kaynak da aşağıdaki gibi belirtilmelidir.

Örnek: ... (Karahan, 1985'ten aktaran Gündüz, 1998)

Kaynakçanın Düzenlenmesi

Çalışmanın sonunda kullanılan tüm kaynaklar alfabetik sırayla aşağıdaki ilkelere uygun olarak verilmelidir.

📖 Tek yazarlı kitap

Onan, B. (2013). *Dil eğitiminin temel kavramları*. Ankara: Nobel Yayınevi.

📖 Çok yazarlı kitap

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

📖 Editörlü kitap

Kırkkılıç, A. ve Akyol, H. (Ed.). (2009). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

📖 Kurum yazarlı kitap

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*. (8. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

📖 Çeviri kitap

Bloom, B. J. (1998). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme*. (Çev.: Durmuş Ali Özçelik). İstanbul: MEB Yayınevi.

📖 Süreli yayınlardaki makale

Güzel, A. (2006). Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem, teknik ve örnek uygulamalar. *Milli Eğitim*, 196, 85-105.

📖 Editörlü kitapta bölüm

Göçer, A. (2009). Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme. (Ed: A. Kırkkılıç ve H. Akyol), *İlköğretimde Türkçe öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s. 477-551.

📖 Basılmış sempozyum ve kongre bildirisi

Huber, E. ve Uzun, L. (2000). Dilbilim alanında Türkçe yazılan bilimsel metinler üzerine gözlemler. *XIII. Dilbilim Kurultayı (13-15 Mayıs 1999) Bildirileri*, (Ed.: A. S. Özsoy ve E. E. Taylan) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 201-215.

Dergi Yayın ve Yazım İlkeleri

Gazete Yazısı

Akyol, T. (2001, Aralık 24). Edebiyat Tartışması. *Milliyet*, s. 12.

Tez

Uzun, L. (1992). *Köktürk metinleri üzerine bir metindilbilimsel çalışma: Kullanımbilimsel ve biçimbilimsel görünüşleriyle*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Elektronik dergilerdeki / veri tabanlarındaki makale

Brewster, C., & Railsback, J. (2002). Fullday kindergarten: Exploring an option for extended learning. (ERIC Document Reproduction Service No. ED472733). (Erişim Tarihi: 18.09.2008)

Arakji, R. Y., & Lang, K. R. (2008). Avatar business value analysis: a method for the evaluation of business value creation in virtual commerce. *Journal of Electronic Commerce Research*, 9, 207-218. <http://www.csulb.edu/journals/jecr/> (Erişim Tarihi: 15.09.2008)

 Basılmamış ders notları, yayımlanmamış bilimsel toplantı bildirileri kaynak olarak gösterilmez.

HMKÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Web Adresi / Web: : <https://dergipark.org.tr/hmkusbed>

E-posta / E-mail: mkusbed@gmail.com

İletişim Adresi / Adress: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Sökmen Kampüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Antakya / Hatay / TÜRKİYE

Telefon / Phone: + 90 326 2455812 **Faks / Fax:** + 90 326 2455811